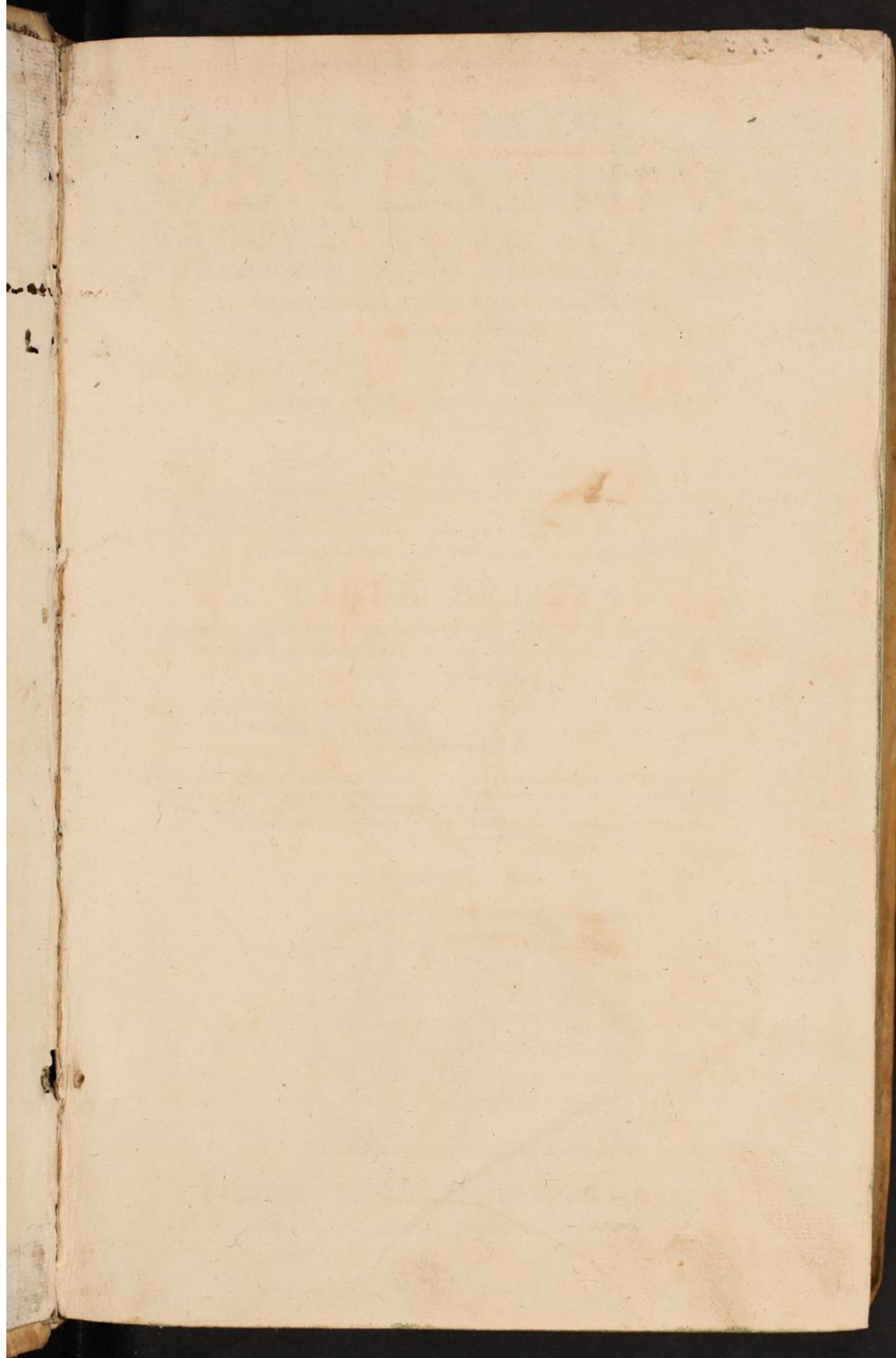
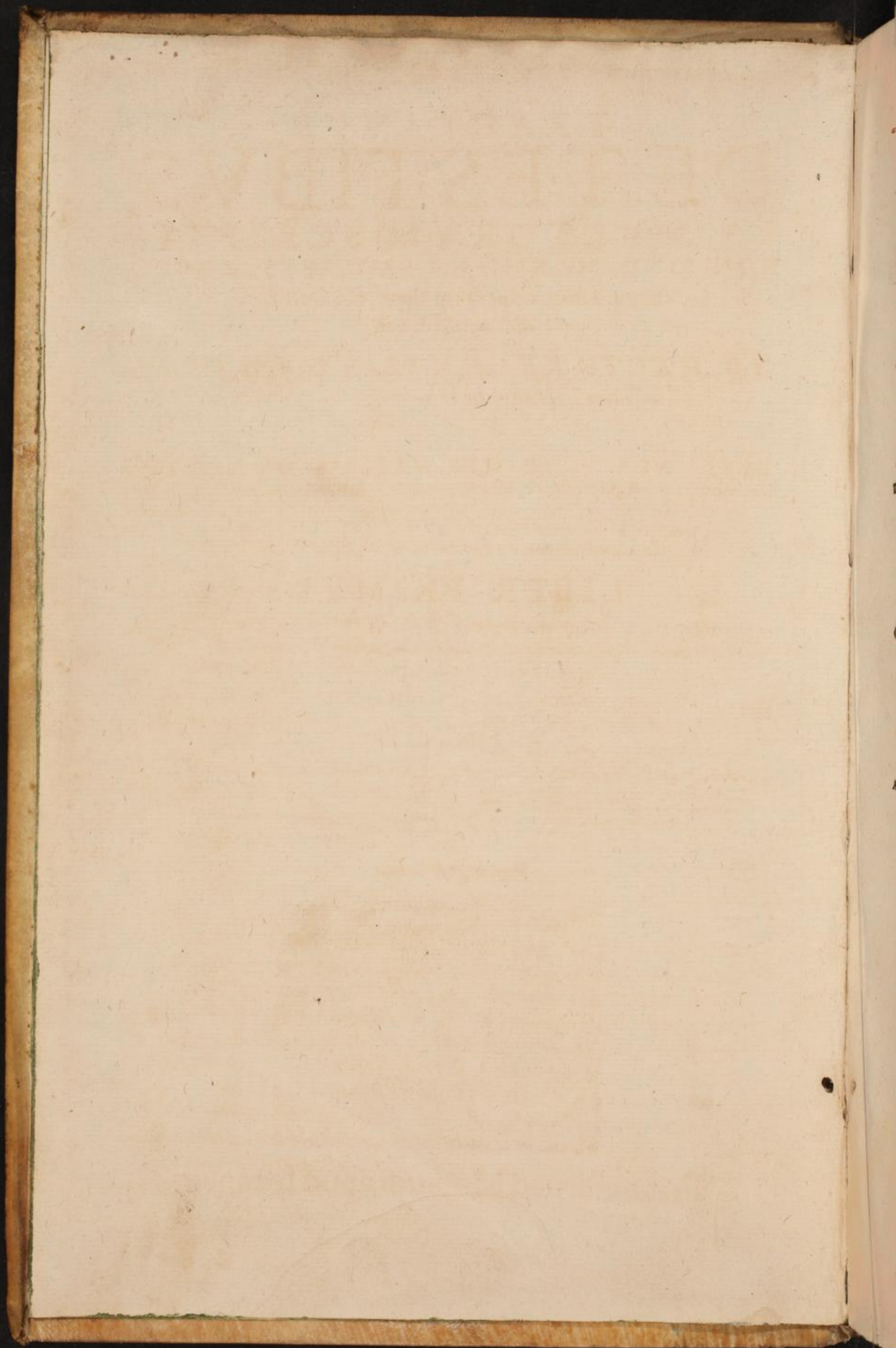

y 13700
Fol.

4. 13,700. fol
Liber Biblioth. Giessenæ veteris
Reposit. IV. Num. 140.

TRACTATVS
DE TESTIBVS,
EX MVLTORVM SCRIPTIS
NON SINE MAXIMIS LABORIBVS COLLE-

ctus, ac distributus per locos Communes secundum
ordinem Alphabeti,

AB HECTORE ÆMILIO V. J. D. ET J. L.
*lustrum Comitum in Hanaw, &c. Consiliario
ac Procancellario.*

OPVS NOVVM, IN QVO MATERIA DE TESTIBVS
non solum exactè, sed etiam iusto, atque hætenus nunquam viso ordine tractatur: multisque
præstantissimorum Iurisperitorum Authoritatibus, & Allegationibus Iuris illustra-
tur: omnibus non solum in scholis, sed etiam in foro versantibus, maximè autem
patronis seu Aduocatis causarum vtilissimum. cuius operis hic est

LIBER PRIMVS:

CONTINENS EOS TANTVM DE TESTIBVS LOCOS COM-
*munes, qui sub duabus literis A. & B. comprehensi sunt. aliarum literarum
loci mox, Deo dante, sequentur.*

RATIO AVTEM OBSERVANDI ORDINIS IN TOTO HOC TRA-
*ctatu, ostenditur statim in principio operis, pag. 2. & declarabitur copiosius in Præfa-
tione ad Lectorem.*

ADIECTVS EST PRÆTEREA HVIC PRIMO LIBRO DVPLEX INDEX: QVORVM
*prior est locorum Communium, qui collocatur ante principium huius Tractatus: alter vero est Rerum memorabilium, & reicitur ad calcem
primi huius libri. Qui posterior INDEX, non solum propter bonum in eo observatum ordinem sed maxime etiam eo nomine lectoribus
commendatus esse debet, quod ea, quæ in primo huius tractatus libro continentur, atq; notatu digna sunt, statim
ac sine labore in eo inveniri possunt.*

Eme, lege & iudica.

Frankofurti ad Mœnum, apud Ioannem
Wechelum, impensis Sigismundi Feyrabendij.

ILLVSTRIBVS, INCLYTIS
AC GENEROSIS DOMINIS, DOMINO
PHILIPPO LVDOVICO, ET DOMINO AL-
BERTO, FRATRIBVS, COMITIBVS IVNIORIBVS AB

*Hanaw & Rhienec, Dominis in Mintzenberg, &c. Dominis
suis Clementissimis.*

ON tam verè quam grauitè de amore inter parentes
& liberos Nazianzenus scriptum reliquit;

Φίλῳ ἢ σωέδῳ Θεὸς τοκέας τε γόνυς τε.

Id est; *Deus, Natura pater & author, philtro, seu amo-
ris quodam vinculo colligauit parentes & liberos.* Idque
non minus de Beneficentia & pietate inter pios princi-
pes & Magistratus, eorūq; alumnos intelligi, dici, ac celebrari potest.

Vt enim singularis quædam in animis piorum liberorum hæret
τορῇ, amorisq; quasi incendium naturale erga parentes, à quibus hanc
lucem & vitam hauserunt: sic in ijs, qui aliorum beneuolentia verè
paterna, studio singulari, sumptibus haud exiguis, (Diuina in primis
affulgente gratia) ad studiorum suorum quasi messem & fructum per-
uenerunt, nō minor vis amoris & obseruantia erga eos, à quibus tan-
ta beneficia acceperunt, meritò inesse solet.

Et profectò **D E V S** ipse, omnis beneficentiæ fons, non tam libe-
ros & parentes, quam benefactores & alumnos præcepto grauissimo,
ceu vinculo artissimo constrinxit, dum præcipit, **H O N O R A P A-
T R E M E T M A T R E M T V A M:** vbi non tantum parentes, à qui-
bus nascimur, nec tantum liberos, à quibus honoremur, sed verè bene-
ficos omnes, à quibus paternè fouemur, & omnes alumnos, qui ho-
norem, pietatem, & pro beneficijs gratiam habere & referre debent,
complecti voluit. Quis enim illud Apostoli alta mente repositum non **Coloss. 3.**
habeat, dicentis? *Ante omnia induite charitatem, quæ vinculum est per-
fectionis, & S I T I S G R A T I.* Quid, quod lege diuina tacente (quæ
tamen nunquam ex animis aut oculis piorum amouenda) idem no-
bis vel ipsa **N A T V R A** suggerit? Lex enim naturæ humanis menti-
bus inscripta, beneficiorum memoriam, benemeritis gratiā, paternæq;
pietati honorem dicat, iubet, postulat. Videmus etenim, & videmus
quidem non sine magna admiratione **G E N T E S**, quæ legem Dei non **Rom. 2.**

E P I S T O L A

habebant, ea tamen quæ legis, sunt naturæ instinctu, sæpenumerò & fecisse & scripsisse. Quid enim magno illi Ciceroni magis curæ fuit, quàm ut officio & pietate satisfaceret omnibus, à quibus magnis beneficijs affectus esset? Quam multa & præclara de referenda gratia ab eodem scripta legimus? Quid officij in libro de Officijs, magis requirit

Cic. lib. 1.
Officio.

& vrget, quam ut acceptis meritis singulari cura GRATIAM referamus? *Nullum enim (ut ipse testatur) officium referenda gratia magis necessarium est.* Et cum omnia huius virtutis præcepta & encomia (quæ scriptis suis complexus est) enumerari non possint: hoc vel vnicum suf-

Cicer. pro
Plan.

ficiat, quod in oratione pro Plancio nobis meditandum reliquit. Sic autem scribit: *Etenim, Iudices, cum omnibus virtutibus me affectum esse cupiam: tamen nihil est quod malim, quàm me & gratum esse & videri. Hæc est enim una virtus non solum maxima, sed etiam mater virtutum omnium reliquarum.* Et hanc legem non modo gentibus ratione & intelligentia præditis, sed rebus etiam ratione & vita destitutis singulari quodam instinctu diuinitus impressam ob oculos videmus. Tellus enim mater omnium etsi sensu, ratione, & intelligentia careat: ipsa tamen, NATURA duce, tacita quasi beneficiorum recordatione gratitudinis rationem obseruare haud obscure quotidie cernitur. Quis enim agros fertiles, vites fecundas, arbores frugiferas non admiretur: quæ sine lege & ratione plus referunt quàm acceperunt? Quid, quod BESTIÆ etiam immanes, non modo ratione carentes, sed NATURA feroces arcano quodam NATURÆ impulsu ad referendam GRATIAM sæpenumerò mouentur? Videmus enim multa bruta adeò grata suis benefactoribus fuisse; ut beneficiorum etiam diu præteritorum haud oblita, omnes occasiones gratiam referendi quaesierint, inuentasq; non neglexerint. Ciuitas est in Achaia nomine Patrae, in qua puer draconem paruulum emebat, magnaq; eum cura educabat: cumq; creuisset, loquebatur quasi cum intelligente, ludens ac dormiens cum ipso: cum vero ad ingentem magnitudinem draco peruenisset, in solitudinem à ciuib; est dimissus. Postea verò cum puer adolescens factus, reuersus è spectaculo quodam cum aliquibus æqualibus in latrones incidisset, & clamores extulisset, ecce draco præsto est, & alios in fugam vertit, alios interimit; ipsum verò solum conseruat.

Ælianus
lib. 13. de
varia histo-
ria.

Gentes igitur cum sine lege, ea quæ sunt legis (grata nimirum benefactoribus præstando) fecerint: quid nos Christiani, quibus præcepta Dei ob oculos posita sunt, non faciamus? Si terra reddit, quæ accipit: cur nos (qui non terreni sed spirituales esse debemus) ea, quæ cumulatè accepimus, gratiosè non referamus? An non agros fertiles imitari debemus, qui multò plus afferunt, quam acceperunt: feræ & bestiae beneficijs mansuescunt, & gratiam referendam agnoscunt: & nos homines ad imaginem Dei creati, per filium Dei redempti, per spiritum gratiae sancti-

D E D I C A T O R I A.

sanctificati, beneficijs tot tantisq; à Deo & hominibus in nos collatis nō mollescamus, & ad gratiam referendā lege Naturā & exemplis non moueamur? Est enim hæc non modò à Deo præscripta, sed naturæ insculpta lex: quā non modò didicimus, accepimus, legimus; verum ex natura etiam arripuimus, hausimus, expressimus: ad quam non docti solū, sed facti etiam; non instituti modò, sed etiam imbuti sumus. Cū itaq; nihil tam proprium sit hominis præsertim Christiani, quā non modò beneficio, sed etiā beneuolentiæ significatione alligari: nihil profectò pietate in referenda gratia, iusticia in beneficijs reddendis, honore in officijs compensandis prius aut iucundius vnquam nobis esse debet. At quorsum hæc tam multa de gratitudine?

Ad vos iam me conuerto, Illustres & Generosi Comites, vt animū meum non solum acceptorum beneficiorum memoria, sed sincera etiam gratitudinis motum flagrantem, vobis & polliceri & testari possim. Ego enim quoad longissime possum respiciens spaciū præteriti tēporis, & pueritiæ memoriā reuocans vltimam: quicquid sum, possum, vel profum, id totum vestro huic Comitatu Hanoënsi ac ditioni inclytæ, post *DEVM OPT. & MAX.* vni acceptum refero.

Auus enim vester paternus, Comes Philippus, &c. piæ memoriæ, mihi & author & promotor, & ad fuscipiendam & ingrediendam rationē omnium meorum studiorum extitit. Is (cuius in adolescentia fui studiorū alumnus) me ad studia bonarū artium & iuris clementer & liberaliter fouit atq; promouit. Postquā verò gradū Doctoratus sum cōsecutus, me (licet indignū) in numerū consiliariorū Hanoënsiū asciuit: in quo officio post ipsius obitū, per omne id tempus quo pater vester, felicis recordationis, & sub tutoribus & in gubernatione ac vita fuit: sicut & post obitū eiusdē ad hunc vsq; diē apud vestros tutores, per gratiā Dei, supra trigessimū annum in hoc Comitatu vestro inclyto, & patria mea dilecta sic sum versatus, vt partim natura mea sic instigante, partim vocatione mea ita admonente, me ad iuris prudentiæ studium omni conatu contulerim. In quo sanè, studio quanto cum labore sim versatus, tam discendo, quam negotia huius vestræ ditionis politica pro viribus expediendo, ipse mihi sum conscius: quo verò tum meo, tum aliorum etiam profectu & fructu, alijs æstimandum relinquo.

Neq; verò ea tantum, quæ in meredundant, beneficia magna & multa gratus agnosco: sed clementiam quoq; generosam & beneuolentiam verè paternam, quæ non tam mihi, quā fratribus & parentibus meis è domo Hanoënsi inclyta clementer affulsit, grata & memori mente prædico. Fratres enim mei prædicto auo paterno & viuo, & ex hac vita diuinitus euocato, ad officia haud postrema in curia Hanoënsi sunt adhibiti. Inter quos vnus Secretarij vices multos annos ad vitam vsq; finē sustinuit: alter vero in aui & patris vestri aula vsq; ad mor-

E P I S T O L A

tem œconomia præfuit. Tertius adhuc superstes, Steinoia Centgratij officio multis iam annis fungitur. Et quid non antiquiorẽ illam clemẽtiam & beneuolentiam præsertim ad parentes meos a vestris maioribus profectam, commemorem? pater enim meus viginti annos Quæstoris officio in Steina w olim fungebatur: huius vero frater Fridericus in thesaurarij locũ cooptatus fuit: quibus vterq; officijs multis annis præfuit.

Pindatus.

Gratia quidem vetus (vt ille ait) sopita est, prisca beneficia obliuioni dantur. Verustas enim, vt omnia alia, sic gratiam quoq; & beneficentiam apud ingratos & beneficiorum immemores facillẽ obliterare solet: at hæc beneficia in me meosq; profecta tanta sunt, vt nulla vel obliuio, vel temporis iniuria ea ex animo meo eximere, aut vlla ratione obliterare possit.

Et quoniam tempus edax rerum, ac nimis inuidiosa vetustas omnia destruunt, ac optima quæuis morte paulatim consumuntur & obliterantur: nihil mihi prius aut iucundius, quàm vt summa illa in me meosq; beneficia, pro animi mei voto ad posteritatis memoriam trãsmittere, & sic aliquod grati mei animi monumentum post me relinquere possim: quo posteritas etiam intelligat, qua clementia & benignitate, verè heroica Hanoënsis familia, literarum studijs deditos, & politiæ Christianæ pro virili inseruientes, complexa sit. Vt igitur gratæ ac memoris mentis significationem haud dubiam aliquo qualicunque symbolo vobis testatã facerem: hunc tractatum DE TESTIBVS, tempore, quod ex ordinarijs illis meæ functionis laboribus mihi supererat, nõ sine magno labore collegi, eumq; vobis dedicare volui: vt is tractatus De Testibus, grati mei animi erga vos & maiores vestros, à quib. tot tantaq; in me meosq; beneficia promanarunt, apud posteros etiam TESTIS esse possit. Vos igitur oro, Inclyti & Generosi Comites, vt tam benigno animo, hoc meum munusculum, meumq; officium accipiat, & interpretemini: quam a deditissimo vobis animo profectum est, vobisq; a me dedicatur: & me quoq; pro solita clementia & benignitate quam commendatissimum vobis, vt ante hac, ita quoq; deinceps habere velitis.

DEVS OPT. & MAX. qui ingenio, pietate & dotibus vos adhuc iuuenes egregiè cumulauit: vos quoq; ad nominis diuini gloriam, Ecclesiæ suæ propagationem & politiæ Christianæ conseruationem repleat spiritu sapientiæ & intelligentiæ, spiritu consilij & fortitudinis, spiritu scientiæ & timoris Domini: vt piissimis maiorum vestigijs fideliter insistentes Deo inseruire, Ecclesiæ prodesse, & Inclyto huic Comitatu ornamentum & emolumentum quam diutissimè esse possitis. Quod clementer faxit DEVS pater, per IESVM Christũ, in spiritu S. AMEN.

Datum Hanoia Anno temporis vltimi 1588. 4. die Februarij: ante quod tempus ANN O salutiferi partus, 1580, D. PHILPPVS

LVDO-

Esa. 11.

DEDICATORIA.

LVDOVICVS pater vester (piæ memoriæ) Comes non tam ætate, quam eruditione egregia, virtute præclara, pietateq; sincera florentissimus: fatis nimium properantibus ex hac lachrymarum valle auocatus, vobis subito ereptus, & gloriæ immortalī, à IESV CHRISTO paratæ, restitutus est.

V. Generos.

Deditiß.

Hector Æmilius
V: I. D.

PRÆFATIO AD LECTOREM.

Sicut aliarum artium professoribus, ita quoque Iurisconsulto maximè necessaria est memoria: cum autem ea labilis sit, & in uno homine plus quàm in alio vigoris habeat, in multis verò debilis existat, multi sunt qui ad iuuandam memoriam, vel artificium aliquod adhibeāt, vel certum aliquem ordinem sibi proponant, ut ea, quæ aliquando legerunt, eo facilius postea ad memoriam reuocare atque inuenire possint. Ego quam diu in Iurisprudencia & addiscendo Iure versatus sum, semper debilem mihi memoriam esse animaduerti. Ideoque sæpius cogitavi, quam ratione eam adiuuarem: nullam autem in hisce meis cogitationibus & longa deliberatione meliorē viā inuenire potui, quàm ut colligerem Locos communes secundum ordinem Alphabeti, sub quibus vel Axiomata, vel cōclusiones collocarem; & in summa, quicquid notatu dignum legissem, statim ad suum conuenientē locum referrem atque annotarem. In illa autem tractatione Locorum communium, hoc quoque ex quotidiano usu & diligenti obseruatione animaduerti, ut si aliquis locus occurreret, qui luculentā & longē patentē materiā cōtineret, quales in iure nostro permulti sunt, veluti Acta, Actio, Actus, Alienatio, Alimenta, Appellans, Appellatio, Articulus seu positio, Attē-tata, Conditio, Consuetudo, Testis: & alii ferè innumerabiles, animaduerti, inquam, ad vitandam confusionem maximè necessarium esse, ut talis aliquis locus propter suā copiosā materiā in alios locos itidē alphabetico ordine subdivideretur. Cuius rei unicum tantum hic exemplum subiiciām, de loco Conditio; videlicet

Attenditur.	
Casualis.	
Deficit.	
Differt ab aliis.	
Disponit.	
Diuiditur.	
Expressa.	
Impletur	
Impossibilis.	
Inducitur.	
Conditio	} Mixta. Operatur seu effectus eius. Pendens. Potestatiua. Remittitur. Retrotrahitur. Si iurauerit. Si nupserit. Si non nupserit.

Si potero.

AD LECTOREM.

Conditio	{	Si potero.
		Si sine liberis
		Si voluerit.
		Suspendit.
		Tacita.
		Transit, transmittitur.
		Turpis.

Hac via usus multoties, expertus sum, & adhuc quotidie experior, quantum hac in colligendis locis Communibus diligentia utilitatis habeat. Si enim casus aliquis mihi discutiendus proponitur, quem ex Jure confirmare vel decidere cupio, eiusque materiam sub certis Locis communibus comprehensam habeo, statim, sine magno labore perquirendi, atque cum minima iactura temporis evolvendi doctorum Commentaria, Repertoria, & aliorum scripta, inde veluti ex penu depromere potero, quae mihi ad propositum meum inseruire possunt.

Inter reliquos autem Locos communes, quos multos collectos habeo, incæpi quoque conscribere tractatum De Testibus, cuius materia in praxi frequentissima & quotidiana est, non quidem eo animo, ut illum in publicum emitterem, typisque excudendum traderem, sed tantum pro meo usu. Cum autem quidam docti viri illum apud me viderent, suasores mihi fuerunt, & admonuerunt, ut publice quoque utilitati consulerem, eumque tractatum typis excusum publicè emitterem, quorum adhortationibus & crebris incitationibus libenter acquievi. Habes igitur, humanissime lector, eius tractatus librum primum. Et si autem multi fortasse sunt, qui hoc meum institutum reprehendent, quòd huc meum tractatum De Testibus, quae materia aliàs à multis, & quidem praestantissimis Jureconsultis luculenter tractata est, praelo commiserim, tamen horum iniquae censurae opponere possum conscientiam meam, quòd nulla ostentationis vel arrogantiae causa eum emissem, sed simplici studio, bono animo, & iuvandi alios, & declarandi labores meos in rerum utilium tractatione ac explanatione, & quidem nouo, atque hactenus ab aliis nusquam observato modo, occupatus fuerim. Deinde etiam non deerunt, quibus non satisfieri videbitur, imò culpabunt multi hoc meum opus, quòd in eo tantum librum primum ediderim, & quod magis mirum quibusdam videbitur, duarum tantummodo literarum, scilicet A. & B. Locos communes in eo tractauerim, quasi reliquorum locorum, sub aliis literis comprehensorum, tractatio atque editio prorsus expectanda non foret: scio enim tales cogitationes in mentem lectoris venturas esse. Sed non morentur quinquam haec cogitationes, ut propter eas huius tractatus nostri principium vel non legat, vel omnino negligat. Quia voluntas mea & propositum est, si Deus mihi vitam largietur, hunc tractatum continuandi, & reliquas etiam eius partes successu temporis, & quamprimum id fieri possibile erit, tractandi, atque in lucem quoque proferendi. Non igitur, amice lector, te ab emptione huius operis duarum tantum literarum vanae cogitationes deterreant, sed potius Eme, lege, & iudica. Experieris enim in quotidiana practica, tibi hanc primam partem, duarum tantum, ut dictum est, literarum Locos com-

P R A E F A T I O A D L E C T O R.

munes de Testibus continentem, maximè profuturam fore. Expectabis, Deo dante, mox reliqua.

Quod ad integri seu totius Tractatus nostri de Testibus ordinem atque distributionem attinet, generalis aliqua de eo in principio primi libri, pagina 2. fuit facta declaratio: specialis autem singularum partium ordo, ex uniuscuiusque loci principalis seu capitalis specifica expressione singulorum locorum planior fiet. Idque editiones futurae demonstrabunt. Rogo autem Lectorem, ne egre ferat, quòd omnium locorum principalium singula capita hoc loco non recitantur: Nimis enim longa & quidè tædiosa esset ea recitatio, nec etià commodum aliquod ex ea lector capere posset, si nuda tantum capita vel loci ponerentur, & non simul etià coniungerentur ea, quæ ad unumquemque locum specialem pertinet, commodius igitur hæc ad futurorum tractationem & editionem reservantur.

Spacium illud intermediū, quod in singulis locis huius mei Tractatus ubique in conspicuo est, id singulari studio à me apud Typographum sic ordinatum atque præscriptum fuit, nō solum mei ipsius, sed etià lectoris causa, ut si aliquis singulis singulorum locorum axiomatibus vel cōclusionibus aliquid addere velit, satis spacii ad id perficiendum habere possit: propter quam causam Typographus commoda papyro seu charta in hoc opere imprimendo usus est.

Allegationes præterea Iuris & Authoritates eorum scriptorum, qui in hoc nostro tractatu citati sunt iustas inuenies, cādide Lector, idque mihi præcipuè cura fuit, nec contentus fui allegationibus, quas apud alios Authores legi, sed eas quibus ego usus sum, ipse vidi in fontibus, & allegavi cū certis locis & numeris, cū quibus allegationibus meis, quò ad certitudinē earum, omnes contentos fore spero, nec ipsis, nisi ultro velint, necesse erit, singulas perquirere, & tempus frustraterere, cū omnes à me singulari studio collectæ, reuise atque inscriptæ sint, idque nō sine ratione. Scio enim, quantū tedium capere soleant ii, qui apud alios pro confirmatione alicuius decisionis vel dicti, allegationes legunt, quas postea in illis locis inuenire, & ad suum propositum, ad quod alias valde conuenientes forent, usurpare non possunt, quod mihi sæpenumero accidit.

Postremo, ut de INDICIBVS huius primi libri Tractatus mei aliquid dicam, paucis hanc rationē in disponendo expono, atque obseruo. Primo enim præmittitur huic Tractatui Catalogus authorum, qui ultra textus & glossas Iuris Canonici & ciuilis in hoc nouo opere allegantur, & quorum opera ego in eo præcipue usus sum. Deinde subiicitur Index locorum cōmunium de Testibus, qui in hoc primo libro tractati, atque suis dotibus exornati sunt.

Tertio in calcē huius primi libri reiiicitur copiosissimus INDEX, in quo omnia, quæ in hoc libro continentur atque notatu digna sunt, breuibus verbis indicantur, cū certis paginis & numeris. In quo postremo Indice laboravi, & hanc diligentiam adhibui, ut res notatu dignæ nō tumultuariæ atque confusæ quæadmodum plerumque à quibusdā Typographis fieri solet, sed iusto ordine, ac velut per certos locos cōmunes in eo collocarentur, ad hunc præcipuum finem, ut res in eo signatæ statim ac sine labore inueniri atque ad usum transferri possint. Estque INDEX iste veluti cōpendium & breuis Alphabeticò ordine traditio omnium eorum, quæ

quæ in hoc primo libro continentur. Rogo igitur omnes, ut sibi hunc indicẽ cõ-
mendatum esse velint.

Iam nihil aliud restat, Benigne Lector, quã ut de hoc meo proposito, quod
supra declaravi, sincere iudices. Quod si animadvertero, teq; gratum intellexero
posthac maiore studio, reliquas partes huius Tractatus editioni paranda suspi-
ciam. Bene vale, & hunc nostrum laborem, quem tua causa hic impendimus,
boni consule. Hector Æmylius

V. I. D.

C A T A L O G V S A V T H O R V M, Q V I
ultra textus & glossas Iuris Canonici & Civilis in hoc Novo opere
allegantur, & quorum opera in eò præcipuè vsi
sumus.

A	
Abbas Panormitanus,	Bertachinus,
Albericus de Maletis,	Boerius,
Albericus de Rosate,	Bologninus,
Alexander de Imola,	Bonacossa,
Alexander de Næuo,	Bouerius,
Aluarottus,	Bouius,
Amedeus de Castilione;	Budæus,
Ancharanus,	
Andreas Alciatus,	C
Andreas Barbatia,	Cagnolus
Andreas Gail,	Calcaneus,
Angelus de Perusio,	Campegius,
Angusola,	Capra,
Antonius Blancus,	Cardinalis Alexandrinus,
Antonius de Butrio,	Carolus Molinaus,
Antonius Gabriellus,	Carrerius
Antonius de Rosellis,	Celsus Hugo
Antonius Rubeus Alexandrinus,	Cephalus,
Antonius Trigona,	Cepolla,
Archidiaconus,	Chassenæus super cõsuetudin. Bur-
Aretinus,	gundia.
Aufrerius,	Christophorus Porcus,
Azo.	Conradus Lancilotus,
	Corsetus,
	Crauetta,
	Crotus,
	Cynus.
B	
Baldus de Perusio,	
Bartholomæus Chitius;	D
Bartholomæus Salycetus,	Damhouderius,
Bartholomæus Socinus,	Decisiones Capellæ Tholosanæ,
Bartholus de Saxo Ferrato;	Decisiones Capitii,
Bellonius,	Decisiones Francisci Marci,

CATALOGVS

Decisiones Petri de Benintendis,
Decisiones Rotæ Romanæ,
Decisiones Thomæ Grammatici,
Didacus Couarruias,
Dionysius de Franciscis,
Dominicus de S. Geminiano,
Donatus a Fina.
Duennas,

E

Ægidius Bossius,
Emanuel Soarez,
Æmylius Maria Manoleffus.

F

Felinus,
Ferdinandus Vasquius,
Ferrantes Gargiareus,
Franciscus Aretinus,
Franciscus Becius,
Franciscus Brunus,
Franciscus Bursatus,
Franciscus Curtius Iunior,
Franciscus Curtius Senior,
Franciscus Herculanus,
Franciscus Marcus,
Franciscus à Ripa,
Franciscus Viuius,
Fridericus Schenck à Tautenberg.

G

Gabrieliuss,
Gabriel Sarayna,
Gozadinus,
Gratus,
Gribaldus,
Guilhelmus Benedicti.

H

Hartmannus Hartmanni,
Horatius Lucius,
Hostiensis,
Hippolytus de Marsiliis,
Hippolytus Riminaldus.

I

Iacobus de Beluifo,
Iacobus Ægidius,
Iacobus Leonissa,

Iacobus Philippus Portius,
Iason Maynus,
Innocentius,
Ioannes de Amicis,
Ioannes de Anania,
Ioannes Andreæ,
Ioannes Corasius,
Ioannes de Imola,
Ioannes Maria Bucelli,
Ioannes Maria Monticellus,
Ioannes Monachi,
Ioannes Turrius,
Iosephus Mascardus,
Iulius Clarus,
Iustinianus Bondenarius,
Iustus Reuberus.

K

Kirchouius.

L

Lampertinus,
Lanfrancus de Oriano,
Lapus,
Laurentius ab Occa,
Lucas de Penna,
Luchinus de Curte,
Ludouicus Romanus.

M

Mandellus Albenfis,
Maranta,
Marcus Antonius Natta,
Marcus Mantua.
Marianus Socinus Iunior,
Martinus Laudensis,
Masuerius,
Matthesilanus,
Matthæus de Afflictis,
Matthæus Brunus,
Maximiliani Imperatoris consti-
tutio de Notariis, anno 1512.
promulgata,
Menochius,
Milis in Repertorio,
Minsingerus.

N

Natta,

A V C T O R V M.

Natta,
Nellus de S. Geminiano,
Nepos de Monte Albano,
Neuizanus.

O

Octavianus Cacheranus Osascus,
Oldradus.

P

Parisius,
Paulus de Castro,
Paulus Merenda,
Petrus à Duennas,
Petrus de Benintendis,
Petrus Follerius,
Petrus Gerhardi.
Petrus de Moncada,
Petrus Philippus Corneus,
Petrus de Rauenna,
Petrus Rebuffus,
Philippus Decius,
Philippus Francus,
Placa,
Plotus,
Practica Ferrariensis,
Prosper Pasethus,
Purpuratus.

R

Raphael Cumanus,
Raphael Fulgosius,
Roffredus,
Rolandus à Valle,
Rosellus,
Rouillius.

S

Schraderus,
Sichardus,
Sigismundus Brunellus,
Sigismundus Loffredus,
Speculator,
Spigelius,
Sylvanus,
Syluester Aldobrandinus.

T

Tiraquellus,
Thomas Ferratius,
Thomas Grammaticus,
Tyndarus,

V

Vdalricus Zasius,
Vigelius,
Viglius Zwichemus,
Vitalis de Campanis,
Vniuersitas Lipsensis,

W

Wesenbecius,

★★

3

INDEX LOCORVM COMMV-

nium libri primi huius Tractatus de Testibus:

Loci Generales præmittuntur.			Adulterium deponēs
1	Testis appellatione cōtinetur, fol. 3.		vel probans, 53
2	Testis differt ab aliis, vel æquipara-		Adultus maior, pu-
	tur aliis, 4		bes, 75
3	Testis, locus generalis, 6		Aduocatus 83
	Abbas, fol. 15		Affectionem habens
	Abigeus, 20		ad causam 103
	Abiuratus, 21		Affinis, 112
	Abnegator, 21		Affinitatem deponēs
	Absentiam deponens, 21		vel probans, 125
	Absolutionem deponens		Affirmans vel negās
	vel probans, 21		seu affirmatiuā de-
	Accessum non tutum de-		ponens, 132
	ponens, 22		Agnationē deponēs
	Accusator, 22		vel probans 142
	Accusatus, 28		Agnatus, cognatus,
	Accusati, seu pro Accusato		vel de genere, 143
	deponens, 33	Testis }	Agrimenſor, 145
	Acta probans vel deponens		Alchimista, 145
	33		Alternatiuē deponēs
	Actor, Clager, 35		146
	Actor tutoris, 36		Alluionē deponēs,
Testis }	Actum probans vel depo-		147
	nens, locus generalis, 36		Altitudinem depo-
	Actum frequētiā depo-		nens 147
	nens 38		Alumnus 148
	Actum momētaneum de-		Amasius: Amasia,
	ponens 40		148
	Actum propinquum de-		Ambiguum vel am-
	ponens 40		biguē deponens,
	Addictus, 40		149
	Addit, detrahit, 41		Amicitia deponens,
	Adhærens, 42		vel probans, 153
	Additionem Hereditatis de-		Amicus 155
	ponens, 43		Amiſſionē, perditio-
	Administrator, 44		nē, seu perēptionē
	Admiſſibilis, non admiſſi-		deponens vel pro-
	bilis, 46		bans 165
	Adoptans: Adoptiuus 48		Amore vel gratia
	Aduerſarius, 48		deponens. 182
	Aduerſæ partis, 50		Ancilla, 183
	Adulter, 51		Angarii, perangarii,
			185

INDEX LOCORVM COMMVN.

	185		monio auditus alieni, locus generalis, 243
	<i>Animosus & audax, seu animosè & audacter deponens,</i> 186		<i>Auditum alienū deponēs pręsumptionem vel indicium facit,</i> 240
	<i>Animum, & quæ in animo consistunt, deponens vel probās,</i> 188		<i>Auditum alienum deponens probat,</i> 254
	<i>Antiquum deponens, item factū Antiquum deponens, vel probans,</i> 191		<i>Auditū alienū deponens probat in antiquis,</i> 278
	<i>Apocham vel Antapocham deponens vel probans,</i> 191		<i>Auditum alienum deponens non probat,</i> 292
	<i>Apostata,</i> 198		<i>Auditum propriū deponens,</i> 300
	<i>Appellationem deponēs vel probans,</i> 198		<i>Auunculus,</i> 321
	<i>Approbatus a parte,</i> 199		<i>Auxiliator criminosi</i> 321
	<i>Arbiter,</i> 205		<i>B</i>
	<i>Arbitramentū deponens vel probans,</i> 217	<i>Testis</i>	<i>Bannitus,</i> 323
<i>Testis</i>	<i>Arbitrator,</i> 217		<i>Baptismum deponens vel probans.</i> 325
	<i>Arenarius,</i> 220		<i>Baratariā deponens,</i> 326
	<i>Articulum verū deponens,</i> 221		<i>Belli tempore factum deponens,</i> 329
	<i>Artificē seu artificiū deponēs,</i> 224		<i>Berroarius,</i> 330
	<i>Artis ludicræ causa in scenam prodies, seu artē scenicā exercēs,</i> 224		<i>Bestiarius,</i> 338
	<i>Ascendens, vel Testes Ascendentes,</i> 225		<i>Blasphemator,</i> 339
	<i>Ascriptitius,</i> 226		<i>Bonam vel malam famā deponens vel probās,</i> 343
	<i>Assassinium deponens,</i> 228		<i>Bonam vel malam fidem deponens,</i> 348
	<i>Assessor,</i> 230		<i>Bonę conditionis & fame vel vitę,</i> 349
	<i>Auctoritatem allegans vel deponens,</i> 232		<i>Bonitatem deponens vel probans,</i> 351
	<i>Auditū deponēs & de testimonio auditus locus generalissimus,</i> 240		
	<i>Auditum alienum, seu auditū auditus deponens: & sic de testi-</i>		

TRACTATVS DE TESTIBVS, PER LOCOS COMMVNES SECVNDVM ORDINEM ALPHABETI DISTRIBVTVS.

RACTATVRVS materiam de Testibus, singulari quodā actali modo, ut ij, qui versantur in quotidiana practica, facilius inuenire queant ea, quæ ipsis in qualibet facti specie circa materiam Testium occurrunt, eaq, in promptu habere, ac sine difficultate aut magno negotio perquirendi aliorum commentarios ad vsum accommodare possint; volo pro declaratione materie, priusquam ad speciales locos perueniam, pauca quadam premittere.

Ac in primis omnibus notum est, in vtroque Iure, tam Canonico quàm civili haberi distinctos titulos de Testibus; ut in Decretalibus lib. 2. tit. 20. & 21. in Pandectis lib. 22. tit. 5. In Codice lib. 4. Tit. 20. In Nouellis constitutionibus collatione 7. Tit. 2. seu constitutione 90. Et per Vigeliū quoque de Testibus agitur in *Methodo Juris Civilis*, lib. 2. cap. 19. In *Methodo Juris Pontificij* lib. 2. cap. 14. Et in *Methodo iuris controuersij* lib. 2. cap. 12.

Præterea multi sunt, qui peculiare Tractatus de Testibus scripserunt, quorum aliquos refert Joā. Andr. in *Additione ad Speculat. in Tit. de Teste*, qui quidem omnes sunt valde antiqui. Sed recentiores quosdam Authores, qui tractatus de Testibus ediderunt, recenset Petrus de Moncada Hispanus in prima sua additione ad primam partem Tractatus Joannis Croti De testibus. Et nunc multorum variorum authorum Tractatus Testium, studio & opera Joannis Baptiste Zileti in lucem editi, ac in vnum volumen congesti, eorumque nomina quorum viginti quatuor numerantur, in principio illius voluminis, expressa sunt.

Scripserunt tamen etiam quidam alii De Testibus, qui non reperiuntur in prædicto Ioannis Zileti volumine: videlicet Ioannes Campegius, qui tractauit hanc materiam per *Regulas*

TRACTATUS

*cum Ampliationibus & Limitationibus. Item Iustus Reu-
berus. Tractauit quoque hanc materiam valde utiliter An-
tonius Gabriellus Romanus per conclusiones viginti & unam,
additis ampliationibus & limitationibus. Editum est insu-
per nouissime à D. Ioanne Maria Monticello de Bobio Au-
reum repertorium de testibus. Etsi autem ex prædictis illis tra-
ctatibus materia testium satis perspicue tradita est, ita, ut, quod
ad res ipsas attinet, vix aliquid addi posse videatur: mihi tamē
visum fuit, si hæc materia per modum locorum communium, se-
cundum ordinem Alphabeti, tractaretur, hoc ordine promptè
& expeditè in inueniendis Decisionibus ad materiam Testium
pertinentibus inuari posse eos, qui causas forenses pertractant.
Inuenient enim, Deo dante, in hoc opere sub singulis locis seu ca-
pitibus, comportatam materiam, cui libet loco conuenientem, &
Authoritates in eis citatas, iuste allegatas.*

*Seruabo autem in hoc tractatu hunc ordinem: primum præ-
mittam duos locos generales, videlicet, Quid appellatione Testium
contineatur; Deinde quid Testis ab aliis differat; Et sub singulis col-
locabo pauca quadam Axiomata, quæ ad generalem cognitio-
nem huius materie de Testibus non erunt inutilia. Quibus ab-
solutis diuidam totum hunc tractatum in quatuor locos princi-
pales seu capitales. Quorum primus erit Testis; Secundus, Testes;
Tertius, Testium: Quartus, Testi obicitur. Quod sic volo intelli-
gi, ut isti quatuor loci non dicantur principales seu capitales, ra-
tione materie, sed potius ratione initij seu principij, & melioris or-
dinis causa. Nam primi loci principalis principium erit Testis, ac
secundi loci initium, Testes: tertius verò locus incipiet à verbo
Testium: Quartus locus inchoabitur sic, Testi obicitur. Sub quo-
libet autem loco principali collocabuntur Loci speciales secundū
ordinem Alphabeti: Et sic constituentur quatuor partes princi-
pales totius huius operis: quemadmodum capita seu loci singula-
rum partium ordine Alphabetico distributi, hoc ad oculum de-
monstrabunt.*

SE-

DE TESTIBVS.
SEQVNTVR LOCI QVIDAM GENE-
rales ante subiectionem locorum specialium.

TESTIS APPELLATIONE CONTINETVR.

TESTIS appellatio apud veteres latius patuit, ut ostendit Alciat. lib. 2. Parerg. cap. 20. cuius sententiam reassumit Spigelius in suo Lexico Juris, sub verbo, *Testis appellatio*.

TESTIVM appellatione continentur etiam *Instrumenta*, Rota, decis. 148. in *Novis*, est decisio. 17. incip. Quando causa est. nu. 2. sub titulo de *Testibus*. Hinc infertur, quod data remissione seu dilatione ad producendos testes, censeatur etiam data remissio ad producenda *Instrumenta*, ut tradunt Domini de Rota in d. decis. 148. Et est ad hoc textus in Clem. Sape. §. Nos usum huiusmodi. ibi, eo salvo, quod ubi remissionem fieri contingit pro *Testibus* producendis, possint etiam *instrumenta* produci, de verbor. significatione. Hoc idem per textum in d. Clem. Sape, videtur voluisse Jason in repetitione l. Admonendi, nu. 326. versic. An autem e contra. ff. de iureiurand. Et in specie hoc quoque voluit Philip. Franc. in c. 1. circa finem, vers. ultimo. Circa predicta adde, c. x. De appellation. Ubi ipse inter alia iura ad hoc allegat supradictam decisionem Rotæ.

Dereliquis, an & qualem inter se habeant similitudinem *Testes* & *instrumenta* videas j. in loco, *Testes*, & *instrumenta*, ubi de eo quoque tractabitur, An data dilatione probandi per *instrumenta*, possit tunc etiam fieri probatio per testes.

TESTIS appellatione non comprehenditur is, qui vel de credulitate, vel de auditu alterius testificatur. Et si enim testimonium de credulitate admittatur in quibusdam casibus, maxime quando redderetur ratio concludens de veritate: tamen non dicitur verus & proprius *Testis*. Ita Alex. concludit in Rubrica

TRACTATUS

4
ff. de iureiur. nu. 2. per gl. valde notab. in l. 2. §. pen. in verbo au-
dierint. ff. de aqua plu. arcen. Ratio est, Quia iuramentum te-
stis est de veritate dicenda: sed deponere de credulitate non est
veritatem dicere. Ergo non fungitur deponens hoc modo officio
veri testis, ut colligitur ex dictis Alex. in d. Rubrica De iureiur.
nu. 1. Negandum tamen non est, Testem de credulitate depo-
nentem, sub appellatione Testis, latè sumpto vocabulo, contineri.

TESTIS DIFFERT AB ALIIS, VEL æquiparatur aliis.

I QVOD sit differentia quedam inter Testem, & Testimonium,
videntur indicare verba textus in l. 3. §. Sabino ff. De te-
stibus, & in l. 1. in princ. ff. ad legem Cornel. De falsis. Ioan. de I-
mol. in c. Tu nos, nu. 4. x. De cohabit. cle. & mulier. constituit
hanc differentiam, quod Testimonia dicantur dicta testium non
iuratorum: Testes, autem, seu dicta Testium, ex quibus iudicare
debeat, intelligantur, quando interuenit Iuramentum, ut ipse i-
bidem copiosius explicat. Et hoc idem videtur sentire Andr.
Barbat. in c. Testimonium, (quod nunc inter varios tractatus
de Testibus relatum est.) num. 3. x. De Testib. Et in c. proposuisti
nu. 32. De probatio. ubi ait, Dictum testis posse dici testimonium,
licet nullo iuramento prolato feratur. Addit tamen idem Bar-
batia in d. c. Testimonium, nu. 3. quod Testimoniorum appella-
tione, latè sumpto vocabulo, veniat etiam dictum Testium de-
ponentium de proprio sensu per text. in l. 1. in princ. ibi, Testimo-
niorum usus. ff. de Testib. Quæ sententia confirmatur quoque ex
textu in l. 3. §. Sabino quoque, ibi, Testimoniorum, quæ recitari
solent.

2 TESTIMONIORVM & Testium presentium auctori-
tas diuersa est, ut est textus in l. 3. §. Sabino quoque ff. De Testi-
bus, ubi dicitur, Alia est authoritas presentium Testium, alia
Testimoniorum, quæ recitari solent.

NOTA-

NOTARIVS à Teste non differt, vt tradunt DD. in l. sciendum ff. De verbor. oblig. Idque videtur confirmari ex eo, quod traditur in noua constitutione Maximiliani Imperatoris, anno 1512. promulgata, fol. mihi 101. num. 4. in fine, vbi habetur, Notarium esse loco Testis, de quo est etiam Textus in l. Domitius Labeo. 27. §. ibi gl. in verbo adhibitus. ff. De Testament.

SED hoc generaliter verum esse intelligendum est. Nam indistinctè dicere, Testem nihil omnino differre à Notario, id defendi iure non posset. Quia Notarius, quo ad actum testificandi nihil differt à teste, eo ipso enim quod testificatur de ipso actu certè deponit vt testis. Et ita procedunt ea, quæ DD. dicunt in d. l. Sciendum, & alia suprà allegata.

SI autem ad solennitatem actus respiciamus, quem Notarius absoluit tanquam publica persona, tunc longa differentia est inter Notarium & Testem. Hanc doctrinam tradit Zasius noster in l. 2. §. Voluntatem, sub num. 17. & 18. ff. soluto matrim.

TESTIS & Notarius equiparantur. l. Domitius Labeo. 27. cum gl. ibi, in verbo, Adhibitus. ff. De testament. per quem textum ita in specie dicit Vitalis in tractatu Clausularum, sub titulo De errore Notarii, num. 14. pag. mihi 150. secundum nouissimam Francofurtensem impressionem.

TESTIS & Notarius in pecunia non numerata procedunt à pari, Socin. Sen. Cons. 143. num. 7. lib. 1.

QUAE sit differentia inter Testificationem & Assertionem tradit Joan. de Imo. in c. Cum olim. num. 6. De dolo & contu. vbi dicit, Testem formaliter produci debere, & iurare: Quod non est in assertionem, videas ipsum.

QVID differat Testis ab Arbitro, colligitur ex Bart. in l. Theopompus sub num. 7. ff. De dote pleg. videlicet, Eum cuius dicto adhibenda sit fides, de re, quā à partibus audiuerit, testem esse: si vero eius iudicio quatenus sibi videbitur, standū est, non teste, sed arbitrum potius esse. Refert Alciat. lib. 2. Parerg. cap. 20. in princ.

8 QV AEDAM probantur per Testes, quæ non probantur per instrumenta, ut patet ex allegatis, per Roma. in cons. 349. incip. Dum quaritur, &c. cum alijs authoritatibus ad hoc allegatis per Josephum Mascardum De probat. quæst. 5. nu. 13. § 14. vol. 1. In quibus authoritatibus habetur, Crimina non probari instrumentis, & tamen probari per testes. Vnde dici potest, hæc esse inter se, ut excedentia & excessiva, ut ibi per eum.

9 TESTES regulariter æquivalent instrumento. Joseph. Mascardus De probat. concl. 105. nu. 8. fol. 90. vol. 1.

ABSOLVTIS præmissis, accedamus iã ad primam partem huius tractatus, cuius locus principalis est, Testis, quem locum veluti generalem in primis absoluemus, deinde speciales locos ordine Alphabetico subiiciemus.

TESTIS: LOCVS GENERALIS.

SUB hoc titulo generali ponenda sunt ea, quæ ad materiam Testium generaliter pertinent, nec ad alium specialem locum commodè referri possunt.

1 TESTIMONIORVM vsus frequens & necessarius est. sunt verba textus in l. 1. in princ. ff. de Testibus, ad eruendam scilicet veritatem introductus, Wesenbec. in Paratitl. ad Pandectas. tit. de Testib. num. 6. pag. 196. Et quod testificandi officium solum tendat ad veritatem detegendam, quæ super omnia amanda sit, tradit Ioseph. Mascardus De pbat. quæst. 5. nu. 6. vol. 1.

ETIAM

ETIAM extra iudicium Testimoniorum usus frequens est, ²
Wesenbec. in Paratitlis ad Pandectas, Tit. De Testib. nu. 4. ver-
sic. est & extra iudicium, pag. 195.

TESTIFICANDI officium necessarium magis est, quàm ³
officium iudicandi. Hart. Hartmanni libr. 2. Pract. forens. tit:
De Testib. decis. i. pag. 209.

TESTIVM usus naturali ratione à Deo optimo maximo ⁴
probat, huc solum spectat, ut publicè profit omnibus adtuendā
veritatē aduersus mendacia malorum. Ita scribit Minsing. ad
c. Quoniam frequenter, in princ. ut lite non contesta. & c. in ver-
bo; Ne veritas, nu. 16. pag. 75.

TESTES propriè dicuntur, qui de rebus & negociis ho- ⁵
minum fidem faciunt, cum dubitatur, & veritati patrocinan-
tur, inde appellati quod tueantur statum causæ. Ita tradit Min-
sing. in c. Quoniam frequenter, in princ. sub verbo, Ne veritas,
nu. 17. ut lite non contestata, & c. pag. 75.

TESTIS quid sit, seu quæ sit definitio Testis, nulla videtur à ⁶
quoquam tradita, quæ perfectæ sit, ut tradit Ioan. And. in addit.
ad Spec. tit. De teste in Rubrica, circa principium. Dicit tamē
Wesenbec. in Paratitlis Pandectarum tit. de Testib. nu. 1. in fine,
id obtinuisse, Testes illos appellari, qui ad fidem alicuius rei faci-
endam accersuntur.

TESTES à testando denominationem habent, ut Min- ⁷
sing. tradit & explicat in Rubr. de Testib. num. 8. in Decretalib.
sed in nostro proposito Testes inde dicti sunt, quod ea, quæ de rei ge-
stæ veritate sentiunt, in iudicium proferant. Alciat. in l. plebs.
237. §. de testat. ff. De verb. sign. Minsing. in d. Rubr. nu. 11. x.
De Testib. libro 2. Decretal.

- 8 *TESTIS* an veniat appellatione *Instrumentorum* vel documentorum tractat Ioan. Maria Monticellus, De Testib. pag. 4. col. 1. & ego tractabo infra in secunda parte huius tractatus, sub loco, *Testes & instrumenta*.

- 9 *MUNIMENTORVM* appellatione veniunt etiam testes. Ratio est, Quia *Munimenta* dicuntur, quibus causa munitur & instruitur. Cum igitur causa per testes quoque muniatur & instruatur, non alienum est, ut testes quoque sub appellatione *munimentorum* contineantur. Et hoc probatur per gloss. in c. Coram. in verbo, *Munimenta*, De in integr. restit. Sed hæc conclusio limitatur per Felinū in c. peruenit, sub nu. 3. duobus modis.

Primo, nisi fieret mentio de *Munimentis publicis*. Tunc enim testes non venirent, textus est in l. census. 10. ff. De probatio. & textus in l. 3. §. Eiusdem quoque. ff. De Testibus.

Secundo fallit, si quis citaretur ad locum maximè remotum, ut appareat cum *Munimentis*. Quia si testes non sunt examinati, non tenetur eos secum ducere, sed bene tenetur secum portare attestations. per ea, quæ Felin. loco prædicto ad hoc allegat.

- 10 *EDICTVM* de Testibus est prohibitorium, id est certarum personarum, ita, ut omnes persone admittantur, nisi quæ à lege specialiter sunt prohibita: vel, ut quilibet admittatur, qui non prohibetur, ut colligitur ex textu in l. 1. in fine principii. ff. De Testib. Tradit gl. in l. Quoniam. 11. in verbo, angustetur. C. De hæreticis & Manich. Hostiens. ut eum alleg. Syluan. concil. 16. nu. 4. Lanfranc. de Oria. in tracta. de testib. nu. 55. & 56. ubi ait, prohibitorium illud dici, cuius regula est permissa, Jason in l. Apertissimi, nu. 9. C. de Iudiciis. & in §. pænales, nu. 68. Instit. De Action. Idem Jason conc. 37. nu. 6. in vers. Confirmatur optimè, lib. 3. ubi dicit, Tale quoque esse Edictum de Testamentis. Aufserius in Tracta. de Testib. sub nu. 8. Iustus Reuberus explicans in sua Methodica tractatione de Testibus, pag. 6. in princ.

Et ante

Et ante hos Baldus cons. 39. Incip. Factum super quo consilium, num. 3. lib. 2. Socin. Iun. pulchrè exornans cons. 32. num. 26. & seq. lib. 2. Ubi dicit, Materiam Testiū consistere in Regula permissua. Et quemlibet dici Testem idoneum, qui non in specie prohibeatur, Crotus in suo tractatu Testium, parte 3. num. 101. dicens, Edictum de Testibus esse prohibitorium certarum personarum, tam in Ciuili quam in Criminali causa, quo in loco is quoque explicat hanc regulam.

Ex predictis facile colligitur, non contrarium sentire eos, qui scribunt Edictum de Testibus esse permissorium, inter quos est Nellus in suo tractatu testium, parte 1. in princ. num. 1. Quia illa duo inter se non pugnant, sed in effectū conueniunt, secundum explicationem supra dictam: cum omnes admittantur ad Testimonium ferendum, nisi expresse sint prohibiti, Menoch. Conf. 231. num. 6. lib. 3. Et Minsinger. quoque hoc pulchre explicat in c. 1. num. 13. & 14. x. de Testibus, ubi eleganter scribit, Edictum de Testibus absolute permissorium esse, licet etiam prohibitorium sit secundum quid, id est, respectu certarum personarum.

Et ex predicta doctrina infertur, Vasallum Testem esse ^{Vasallus Testis.} posse pro Domino suo, cum in Jure prohibitus non sit ferre testimonium pro Domino, de cuius veritate videas Matth. De Afflict. Decis. 304. num. 3. cum seqq.

TESTIFICARI est actus à lege inuētus Josephus Mascardus De probatio. quest. 5. num. 19. fol. 5. vol. 1. allegans ad hoc l. Quoniam, circa finem. C. De Hæreticis. Et est textus in c. licet ex quadā, qui aperte ait, Testificari esse Actum legitimum, in illis verbis, & Actus legitimi sint infamibus interdicti. x. De Testibus ubi, Bald. dicit, hoc esse notandum.

TESTIFICANDI munus publicum est & necessarium, l. 1. ff. de Testib. Alberic. de Rosate in l. 2. §. Si quis municipalis, circa princip. ff. si quis cautionibus. Tyndarus in Tracta. testium

cap. 9. num. 7. per iura ibi per eum allegata: Et quod testificandi munus sit necessarium, probatur in specie per textum in l. 1. in princ. ff. De testib. Et tradit Jacob. Philip. Portius cons. 170. incip. Dominus Penferius, num. 16. confirmat quoque ex aliis Iosephus Mascardus De probatio. quæst. 5. num. 19. vol. 1. ubi refert, Andr. Barbat. aliter volentem, videlicet, usum testium non esse inuentum propter bonum publicum, sed propter priuatum bonum seu commodum. sic enim expresse scribit Barbatia in suo Tractatu De testib. parte 1. num. 16. Sed ipsemet postea aliter sensit in c. 2. x. De probatio. ubi voluit, Testificandi munus esse publicum, ideoque dignos tantum, non autem infames, ad testimonium dicendum admittendos esse, ut refert Iosephus Mascardus loco præallegato.

33

TESTIFICANDI munus adeo necessarium & utile est, ut si quis cupiditate, timore, odio, vel amore occæcatus veritatem testimonio suo detegere vel comprobare recusauerit, talis auctoritate & sanctione legum cogendus atque compellendus sit ad testimonium dicendum, ut probatur ex tit. De testib. cogend. Ita scribit Iosephus Mascardus De probatio. quæst. 5. num. 20. vol. 1.

14

TESTIMONIUM ferre est munus publicum, ad quod compellitur quis, etiam inuitus, Iason pulchrè in l. 2. §. Si quis municipalis, num. 4. ff. Si quis caution. Panorm. in c. Intimauit, num. 1. ff. De Testibus. Angel. de Perus. in tractatu Testium n. 25. ubi dicit, officium testis esse munus ciuile & publicum merè personale, ad quod etiam inuiti cogantur. Et tradit Petrus ed. Moncada in additione ad Crotum in Tracta. Testium, litera A. pag. mihi 642. vers. Quare autem sit temerarium, &c. in 5. parte, Minsing. in c. 54. Testimoniū, num. 30. x. De Testibus & attestat. Dominus Osascus Decis. 46. num. 4. pag. 79. Quod non sic est intelligendum, ut testis ferat testimonium, quasi habens officium publicum, sed ita ut officium testis in se sit publicum. Hæc declarationem tradit Innoc. in c. Nihil, in fine, sub num. 6. De Electio. Eamque sequuntur Panor. & Felin. in Rubr. De Testibus cogend. Dominus Andreas Geil, Obser. 100. num. 2. lib. 1. Baldus

Baldus quoq; in d. Rubr. De Testib. cogend. videtur esse contentus eadem declaratione. Sed addit alia, quo videlicet respectu testificandi munus vel officiū dicatur publicum. Alias enim si simpliciter quis vellet id publicum dicere, aliqua possent allegari, quæ hoc ipsum pro dubitabili, vel controuerso arguerent. Ideoq; Baldus non putat atis tutū fore, si testis officium simpliciter appelletur publicum, sed quasi publicū. In quam sententiam & Panorm. in d. Rubr. de Testib. cogend. inclinare videtur.

TESTIFICARI, est honor, ut scribit Dionysius de Frāciscis conf. 59. inter cōsilia matrimonialia, nu. 21. Et hoc satis probatur per textum in c. Forus. in fine, x. de verborū significatione.

FERRE Testimonium, est dignitas, sed actus dignitatis: & est actus legitimus: ideoque infames, periuri, & similes non admittuntur. Nellus in tracta. testium parte 1. num. 19. circa principium. Et de hoc est textus in c. preceptū, ibi, generosa dignitatis testimoniū, 32. q. 5. Quem tex. ad hoc allegat Nepos de Monte Albano. in tracta. testium, num. 28. Et Spec. in tit. De Teste. §. 1. num. 29. Albericus de Maletis d. tracta. parte 1. cap. 3. nu. 18. Bald. in l. 2. nu. 3. ff. de Senator. Lucas de Penna in l. 1. num. 4. C. de infamib. lib. 10. pract. Ferrariens. in Forma iuramenti Testium, in verbo protestante. num. 10. Facit etiā ad hoc textus in c. licet ex quadam, ibi, Et actus legitimi sint infamibus interdicti. x. de Testibus. Ratio potest esse, Quia testificandi officium solum tendit ad veritatem detegendam, quæ super omnia amanda est. Hanc rationē assignat Josephus Mascardus de probat. 5. quæst. nu. 15. & 16. volu. 1. Et ibid. nu. 18. ubi dicit, hinc esse, q̄ infames non possint dicere testimoniū, cū ea, in quibus aliqua dignitas versatur, omnino ipsis infamib. interdicta sint. l. 1. C. De infam. lib. 12.

TESTIMONIUM ferre computatur inter actus legitimos, de quo est textus in l. pen. ibi, omne testimonium sicut & alias legitimas conuersationes. C. de Hereticis & Manich. Ne-

pos de monte Alba. in tract. Testium num 31. & 41. confirmatur per text. in c. licet ex quadam, ibi, & Actus legitimi sint infamibus interdicti. x. de Testib.

18

TESTIS praesumitur consideratè testimonium ferre, idq; propter Juramentum praestitum, Menoch. De arbitrariis iudic. lib. 2. cent. 4. casu 308. num. 3. fol. mihi 259. Ratio est, Quia ubique quis procedit ad actum praestando iuramentum, dicitur ad illum deliberatè accedere, ut dicit Alex. in Rubr. sub nu. 15. ff. De verbor. obligat.

19

TESTIVM solennitas in dubio censetur esse probatoria, & non substantialis, nisi lex ultra procedat annullando actum, sicut facit in Testamento, ita tradit Baldus in c. 1. in principio sub nu. 9. in tit. Quid sit investitura: Iason dicens hanc doctrinam notabilem in l. Nemo potest, in 1. lectu. num. 18. Et in 2. lectura, num. 27. ff. De legat. 1.

20

TESTES & iudices omni suspicione carere debent, ut dicit Angel. de Perusio in tracta. de Testibus sub num. 3. Et licet ea suspicio, quae reddit iudicem suspectum, reddat etiam suspectum Testem, & eius testimonium, ut tradit ibidem Angel. Perusinus. Sciendum tamen est, quod maior suspicio requiratur ad repellendum testem, quam ad repellendum seu recusandum iudicem per ea, quae tradidi j. in loco generali, Testes repelluntur. in vers. maior suspicio requiritur, & c. ubi allegatur ratio cum authoritatibus juris.

TESTES communiter sunt idiota, nesciuntque propriam verborum significationem, arg. eorum, quæ dicit gl. 1. in fine, in l. Quod si Nepotes. ff. De testa. tutel. Et tradit Tyndarus in tracta. testium, parte 1. cap. 8. num. 10. Et parte 2. principali libri secundi, cap. 6. num. 4. pag. mibi 352. col. 2.

21

TESTES communiter sunt persona idiota, nec in eis præsumitur dolus, nisi probetur. l. Dolum C. De dolo. Nisi forte peritia, vel alia testis qualitas aliud suaderet. Ita in specie scribit Tyndar. in tractatu de Testibus, parte 1. cap. 12. num. 24.

22

TESTIVM quidam sunt testamentarii, quidam instrumentarii: Quidam vero sunt Testes sine aliqua confectione scriptura, ut scribit Bald. in Rubrica C. De fide instrum. num. 17. in fine, dicens hoc esse certum de testamentariis, & instrumentariis Testibus. j. in suis locis peculiaribus dicitur.

23

ALIVD debet esse Testis, aliud pars. Ioan. Monachi in c. Romana, num. 1. De Testib. lib. 6.

24

AD Testificandum ii potissimum admittendi sunt qui negotia tractauerunt, ut dicit Lucas de Penna. in l. 3. sub num. 9. De Naufragiis. lib. 11. Refert Zasius cons. 2. col. 304. nu. 29. lib. 2.

25

PER actum testificandi maius præiudicium inferri potest, quam per accusationem, ideoque is, qui ab accusatione repellitur, multo fortius à testificando repellendus erit, Zas. cons. 3. nu. 52. vers. Talis autem persona. lib. 2.

26

27 *Q*UOD non potest probari per testes, potest tamen illis iuvari. Petrus Rebuffus in tractat. Testiū, gl. 8. sub nu. 56 allegās ad hoc gl. in c. Duobus, in verbo, Si nō appareat. De Rescript. lib. 6.

28 *A*D hunc finem adhibentur testes, ut veritati testimoniū perhibeant, pro utraque parte, & probatio rerum gestarum salua sit testibus adhibitis. l. Eos. C. de Testib. c. nō sine. 14. q. 5. Ferrariens. in forma iuram. Testi. verbo, Dicere veritatem. Wesenbec. in Paratitl. De Testib. num. 6. vers. porro Testimoniorum usus, &c.

29 *T*ESTIS fit de Jurisdictione Iudicis, coram quo testificatur. l. Nullum. C. de Testibus. Sichardus in Rubrica. C. Si quis aliquem testa. prohib. &c. num. 3.

30 *P*ROBATIO, quæ fit per testes, ceteris omnibus validior & dignior est, ut scribit Abb. in Rubrica x. de Testibus, allegans c. cum Joannes, De fide instrum. & Felin in Rubrica num. 1. De fide instrum. Josephus Mascardus dicens esse magis communem opinionem, De probationib. quæst. 5. nu. 3. cum seqq. vol. 1. Ubi refert a liosidem tenentes.

31 *T*ESTES loco instrumentorum habentur, l. 1. ff. de fide instrum. sed quando hoc intelligatur, explicat Josephus Mascardus De probat. quæst. 6. num. 115 folio 13. vol. 1.

DE TESTIBVS.
TESTIS ABBAS: ADDE INFRA
Testis prælatus.

15

AN & quando Abbas vel alius Antistes possit esse testis, in causa Monasterii vel Ecclesie, cui præest, tractatur per multos in iis locis quos colligit *Æmylius Maria Manolesus*, in sua additione ad *Bertach.* verbo, Abbas, sub num. 160. vers. Abbas vel alius Antistes, &c. pag. mihi 10. in editione Basileensi. Et copiosè hanc materiam explicat *Iosephus Mascardus* De probationibus, conclus. 3. per totam, vol. 1. ubi Regulam affirmatiuam ponit, videlicet, Abbatem posse testè esse in causa sui Monasterii: Quam regulam ipse multis autoritatibus confirmat: eamque postea multis modis ampliat & limitat. ubi omnino videas.

ABBAS & alius prælatus in causa Ecclesie sue, quo ad bona Mensalia, hoc est, quando agit pro fructibus deputatis pro vitu suo, repellitur à testimonio, ut habetur per *D.D.* in c. presentium, De Testibus. lib. 6. ubi hoc expressè dicit *Domin. de S. Gemin.* col. 4. post versic. *Quero an Abbas & Monachi, &c.* addens rationem, Quia Abbas hoc casu videtur suspectus, & est præsumptio contra eum, ne ex illa affectione potius deponat pro sua parte, quàm pro alia. Et hanc opinionem communem dicit *Aufrer.* in suo Tractatu de Test. in princ. num. 1. Sequitur eandem opinionem *Donatus à Fina*, qui addit limitationem, lib. 4. conclusionum & Regularum Iuris, in verbo Administrator, folio, mihi 311. confirmatur per multa à *Felino* in c. Insuper, num. 9. vers. Fallit octauo, &c. post Abba. ibi num. 6. in fine vers. & nota bene, &c. Tradit hoc idem cum multis allegationibus *Iosephus Mascardus* De probatio. conclus. 3. num. 17. vol. 1. ubi dicit hoc generaliter verum esse in quolibet prælato, ut non possit dicere testimonium in causa sua Ecclesie, quando questio principaliter tractaretur de bonis Mensæ eius prælati, post *Vinnium* dicentem hoc commune in suis communibus opinionibus, in verbo, Testes de collegio, vers. sublimitatur ista limitatio, &c. Declaratur tamen, prædicta conclusio, ut non procedat, si causasit ex bonis communibus Ecclesie, tunc enim Abbas potest esse testis, secundum *Aufrer.* in addit. ad *Capell.*

Tholosa. Decis. 205. sub num. 3. Quem refert & sequitur Iosephus Mascardus, loco præalleg. num. 17. circa finem.

3

ABBAS in causa communi inter se & conuentum suum, si solus constituat procuratorem, vel causam per se promoueat, non potest in ea esse Testis, sed repellitur à Testimonio, ut tenent DD. in c. presentium, ubi Innoc. num. 2. & 3. De Testibus, quæ sequitur Bart. in l. Qui Testamento, in princ. num. 3. ff. De Testam. Et Spec. in tit. De Teste. §. 1. vers. Sed nunquid Rector, num. 23. Dominicus in d. c. presentium, col. 4. Sub vers. Quæro an Abbas, ibi aut Abbas constituit procuratorem lib. 6. Et Anton. De But. ibid. num. 6. & 7. De Testib. eod. lib. 6. ubi allegat hanc rationem: Quia cum Abbas sit legitimus defensor Monasterii, non debet gerere duplicem personam in Iudicio, scilicet Agentis & Testis. Hanc sententiam non obscure approbat Nellsus in tracta. de Testib. parte 1. sub num. 14. Sequitur Aufrerius in tracta. de Testib. in princ. sub num. 1. ante finem, ubi dicit se credere, opinionem Innoc. seruari in practica. Nam Hostiens. & quidam alii tenent contrarium, quos refert Felin. inc. Insuper, sub num. 9. versic. & per hanc ultimam, & c. De Testibus, Et Dominicus loco prædicto, ubi videtur inclinare in sententiâ Hostiensis, videas eos. Prædictam quoque opinionem Innocentii sequitur Iosephus Mascardus De probatio. assignans duas rationes, conclus. 3. num. 3. & num. 15. vol. 1. ubi ipse addit, propterea necesse esse, ut Abbas una cum capitulo constituat procuratorem.

4

QVOD dicitur, Abbatem solum constituentem procuratorem non posse esse Testem pro Ecclesia, sublimitatur, ut procedat tantum in Pralato seculari, secus in pralato regulari. Quia hic non videtur habere vsumfructum ut secularis. Ita declarat Aret. in c. Insuper, col. 2. vers. Quod autem dicimus, de Testibus: eumque

eumque sequuntur recentiores ibid. ut refert Dec. num. 13. cui magis placet opinio Abbatis indistincte loquentis, &c. videas Josephum Mascardum De probat. conclus. 3. num. 4. & 5. ubi ait, Decii opinionem in hoc veram esse, in alio tamen saluat Aretinum, ut ibi per eum.

ETIAM SI solus Abbas constituerit procuratorem, si tamen hoc non fecerit suo nomine, sed nomine Ecclesie, tunc admittitur ad testificandum, secundum Aretinum in d.c. Insuper, De testibus, vers. unde. Quia agitur nomine suo, &c. Ratio est: Quia in huiusmodi casu Abbas non censetur principalis. Confirmat per alia Josephus Mascardus De probatio. conclus. 3. nu. 7. vol. 1.

QUANDO uterque, & Abbas, & Conuentus per se constituit procuratorem, Wan sie zu beyden seiten vnderchiedliche Gewaltd brauchen, tunc abbas quidem in ea causa Testis esse non potest, per rationem s. in versic. Abbas in causa communi, &c. allegatam. Conuentus autem seu Monachi nihilominus testes esse possunt. Ratio est, quia tunc nullus Monachorum singulariter est defensor, sed Conuentus simul. Constat autem, res collegii singulorum non esse. c. Qui manumittuntur. 12. q. 2. ut tradit Domin. de S. Gemin. in c. presenti, col. 3. in fine, vers. Aut ipsi non constituunt simul, &c. post Jnn. ibi. n. 3. Hoc idē quoq; tradit Anto. de But. ibi. sub n. 7. vers. Quare nō sic recipitur Abbas, &c.

QUANDO conuentus seu capitulum per se cum consensu Abbatis constituit procuratorem in causa Monasterii, tunc Abbas illius Monasterii posset esse Testis. Bart. in l. Qui testamento. 20. in princ. sub num. 3. ff. De Testam. post Jnnoc. in c. presentium. num. 3. De Testib. lib. 6. ubi assignatur ratio, quam etiam allegat Dominicus in d.c. presentium col. 3. vers. Aut ipsi non consti-

erunt simul. Et Anto. de But. ibid. sub num. 7. vers. Quare nō sic recipitur Abbas, &c. Ausfrer. dicens ita communiter teneri in tractat. testium, sub num. 2.

8

QUANDO conuentus agit in causa Monasterii, per procuratorem, tunc licet in instrumento constitutionis dicatur, quod Abbas & Conuentus constituunt talem procuratorem, &c. nihilominus tamen Abbas poterit esse Testis, & etiam quilibet ex conuentu. Ita Speculator dicit in tit. de Teste. §. 1. vers. scd num. quid Rector, num. 23. Idem tradunt, Innoc. num. 3. & Anton. de But. sub num. 7. in fine. De Testib. lib. 6. Nellus de S. Gemin. in tracta. Testium, parte 1. nu. 14. Adde Josephum Mascardum De probationibus, conclus. 3. num. 2. vol. 1. fol. 30.

9

SI Abbas in monasterii causa communi constituit procuratorem una cum conuentu seu capitulo, tunc testis in ea causa esse potest, nec a testimonio repellendus est, sicut nec Conuentus a testimonio repelli potest. Hoc enim probatur per text. in c. Etsi Christus, in fine, De iureiur. Et per textum in c. Insuper. de Testib. Tradit Archid. in c. super prudentia 14. q. 2. DD. in c. presentium, ubi Anto. de But. nu. 6. in fine De Testib. lib. 6. Panor. dicens esse clarum & communiter ita tenere Docto. in c. Insuper, num. 7. Felin. ibid. num. 9. vers. Et ista consequenter probat, &c. De testibus. Et ratio est secundum Felin. ibi & alios: Quia cum Abbas constituat procuratorem cum Conuentu seu Capitulo, nō facit hoc ut praelatus, sed tanquam pars Capituli, unde testificatur ut alius, scilicet, ut priuata persona. Adde idem, volentem, Joseph. Mascardum De probatio. conclus. 3. num. 2. vol. 1.

10

CREDENDUM est Abbati soli, sicut etiam ei & Monachis simul in instrumento attestantibus, se nomine Monasterii consecutos esse legatum. Ita in contingentia facti consuluit Paul. de Castro in cons. 34. incipien. Ego Paulus. col. 1. & 2. libro 1. Refert Me-

refert Menoch. *De Arbitrariis iudicium* lib. 2. cent. 1. casu 99. num. 13.

FAMVLVS & colonus abbatis possunt in causa Monasterii pro Abbate testificari, Bald. conf. 444. incip. *Ad eidentiam pramittendum*, &c. num. 4. lib. 1. Dicens, aliàs in potestate Abbatis esse subtrahendi probationes Monasterii faciendo aliquem sibi famulum, vel colonum.

SI abbas contraxisset super eo, de quo agitur, tunc poterit super eo testificari, secundum Nellum in tracta. testium, verbo praelatus, num. 14. & in verbo Monachus, nu. 22. in fine. Refert Iosephus Mascardus *De probat. concl.* 3. num. 10. vol. 1.

IN omnibus illis casibus, in quibus Abbas potest esse testis in causa sui Monasterii, in illis quoque testes esse possunt Canonici, Archipresbyteri, & Rectores secundum Afflict. decision. 400. num. 2. ut cum aliis allegationib. refert Iosephus Mascardus *De probat. concl.* 3. num. 11. vol. 1.

ABBATEM regulariter posse testem esse, in causa sui Monasterii, tanto magis procedit, quando veritas aliunde haberi non potest, ut consuluit Cephalus conf. 75. num. 42. lib. 1. Refert & sequitur Iosephus Mascardus *De probat. conclus.* 3. nu. 13. vol. 1.

ABBAS non solum potest esse testis in causa sui Monasterii, regulariter loquendo, sed etiam iudex: Argumento textus in c. si quis erga Episcopum. 2. q. 7. Quod est verum, nisi conuincatur, ut suspectus, per ea, quae Felin. cogerit in c. cum venissent. col. pen. De iud. & per Dec. in c. postremo, De appellatio. refert Iosephus Mascardus *De probat. concl.* 3. num. 14. vol. 1. ubi post alios testatur de communi opinione.

16

ABBAS seu praelatus non habens collegium siue Ecclesiam collegiatam, sed solum administrationem Ecclesie, non potest esse testis in causa istius Ecclesie, ut voluit Ioan. And. in addit. ad Specul. in tit. de Teste. §. 1. vers. sed pone quod administrator. nu. 24. per c. Relatum el. 2. de Testibus, Felin. in c. in super. num. 8. vers. Fallit septimo, eo. tit. Barthol. Soc. in Reg. 408. alias 519. incip. Testis praelatus, in 4. Fallentia. Campeg. de Testibus, Reg. 90. in fine. Et Ausrer. in addit. ad Capellam Tholas. quest. 25. n. 3. vers. Adde de praelato Ecclesie, &c. refert Iosephus Mascardus De probat. conclus. 3. num. 18. vol. 1.

FALLIT predicta conclusio, si Ecclesia haberet æconomum generalem constitutum auctoritate Episcopi: vel ageret Episcopus ipse tanquam generalis administrator, iuxta c. fin. De success. ab intesta. Nā tunc cessat ratio affectionis, quā habet ipse constitutus procurator, &c. ut habetur in locis præallegatis: Et refert Iosephus Mascardus in d. conclus. 3. nu. 18. vers. sublimita, &c.

17

ABBAS remotus vel depositus, non potest admitti addicendum testimonium super contractibus præcedentibus, ut notatur in c. Ex parte, in Nouella De verbor. signif. & per Bald. in c. 1. in princ. num. 19. Qui feud. dare poss. & Calcan. in cons. 125. num. 20. Ratio est, Quia ex ipsis contractibus tractari potest de eo exonerando, & de eius laude vel vituperio; ita quod diceretur contra ius deponere, quasi in propria causa. l. Nullus. ff. De Testibus. Refert Iosephus Mascardus De probat. concl. 3. n. 19. vol. 1.

TESTIS ABIGEVS.

FRE & abigeus à testimonio repellendi sunt: Quia tales sunt criminosi. c. super eo. el. 1. De testib. Ripa Responso 28. super ff. No. uo, incip. Ad hoc, nu. 6. fol. mihi 94. col. 4. ubi hoc in specie habetur cum aliis allegationibus.

DE TESTIBVS.

21

TESTIS ABIVRATIVS.

TESTES idonei non sunt palam Abiurati. Francisc. Bursat. conf. 320. num. 102. lib. 3.

TESTIS ABNEGATOR.

ABNEGATOR Dei, & virginis Mariae repellitur à testimonio. Franc. Curt. in tracta. testium, conclus. 54. Refert & sequitur Pet. de Moncada in additione ad Crot. in tracta. testium parte 4. in additione ultima aut finem. pag. 639.

TESTIS ABSENTIAM

deponens.

TESTIS deponens de praesentia, an contrarietur deponenti de absentia, Ang. Perus. conf. 291. ante num. 4. & num 4. ubi in specie facti sibi proposita concludit quòd sic.

TESTIS ABSOLUTIONEM

deponens vel probans.

ABSOLVTIO ab excommunicatione probari potest non solum per literas absoluentis, sed etiã per testes, Iosephus Mascardus multa ad hoc allegans De probatio. conclus. 12. vol. 1.

ABSOLVTIO ab excommunicatione potest etiam per unicum testem probari, per ea, quae ad hoc allegat Ioseph. Mascardus De probat. conclus. 12. num. 3. vol. 1. Quod ipsemet ibidem num. 6. intelligit esse verum, quando excommunicatio esset lata sub conditione. Secus vero, si esset pura: Quo casu ad probationem absolutionis requirerentur ad minimum duo testes, vel scriptura.

11
TRACTATUS
TESTIS ACCESSVM NON
tutum deponens.

1 **T**ESTES quomodo debeant deponere super non tuto accessu, indicat Iosephus Mascardus de Probat. conclus. 18. num. 2. folio 39. vol. 1.

2 **A**CESSVM non esse tutum, probari potest per testes singulares. Vt si vnus testis dicat, citationes non posse exequi, nisi iussu proregis: & alius asserat nullum audere exequi. ita scribit Antonius Papazzonus in sua additione ad S. Decisionem Rotæ sub tit. de Rescriptis, in Nouis, nu. 4. dicens, ita fuisse obtentum in quadam causa, ut ibi per eum. refert & sequitur Iosephus Mascardus De probat. conclus. 18. num. 1. & 2. vol. 1.

3 **V**t testes probent, accessum non esse tutum, satis est, si affirmant, se in ea esse opinione, vel credere, fieri non posse, seu impossibile esse, vel non esse tutum, praesentes illos in ius vocare, vel in suodomicilio, ita Casado: voluit Decis. de dolo & contum. Quem ad hoc allegat D. Anton. Papazzonus in additione sua ad Sanctam decisionem Rotæ, sub titulo de Rescriptis in Nouis, num. 20. Refert cum aliis allegationib. Vantius, De nullitate ex defectu citationis, num. 128. Et Iosephus Mascardus De probat. conclus. 18. num. 2. vol. 1. Et est de hoc clara decisio Rotæ in antiquis sub tit. De rescriptis Decis. 22. alias 693. incip. Nota quod aliquoties Papa, in fine.

TESTIS ACCVSATOR.

1 **D**E eo, qui est testis & accusator simul scribit Spec. in tit. de Test. §. 1. num. 89. vers. item quod ipse est testis & accusator, &c.

2 **T**ESTIS accusator repellitur à testimonio dicendo contra accusatum. Specul. in titul. De teste. §. 1. sub num. 89. vers. Item quod

quod ipse est testis & accusator. gl. 1. in c. 1. in princ. 4. q. 4. Nel-
 lus de Sancto Gemin. in tracta. de Testib. n. 20. vers. Accusator.
 Steffa. Aufrerius in tracta. testimonium nu. 5. Iodoc. Damhouder. in
 tracta. de Testib. num. 22. ubi dicit officarios quosdā in hoc gra-
 uiter peccare, quos non pudet, contra omnem aequitatem eosdem
 ad testimonia contra misellos ferenda producere, quos prius ha-
 buerūt delatores, non aliā ob causam, (ut ipse putat) quā ut vel
 hac ratione ex innocentium oppressione pecuniariam condemna-
 tionē consecuti, suis consulant marsupiiis. Et ratio est predictæ cō-
 clusionis, quia talis præsimitur esse nimium affectus ad causam,
 ut tradit Felin. in c. licet Hely, sub nu. 5. vers. in gl. in vers. No-
 stro. De Symonia. Quis etiam ferat Testem & Accusatorem si-
 mul? arg. c. Forus. §. In omni. de verbor. sign. adde Iosephū Ma-
 scardū De probat. concl. 26. num. 1. & 2. vol. 1. ubi ait, talē posse
 nuncupari testem in causa propria, cuius testimonium iure pro-
 hibitum est. l. Jdonei. ff. De Testibus. Quo in loco etiam alia pro
 confirmatione huius conclusionis ex Gram. Gaudi. & Marsi-
 lio allegantur.

HINC est, quod iura abhorrent, ut quis sit Accusator & 3
 Testis. l. Nullus. ff. de Testib. l. omnibus. C. eo. ti. Bartholom. Chi-
 tius conf. 160. num. 3. inter consilia criminalia lib. 1. Et Horatius
 Lucius conf. 161. inter consilia crim. nu. 9. eo. libro, ubi multa pro
 hoc allegat.

HÆC conclusio, quod quis testis & accusator esse non pos- 4
 sit, procedit maximè in causa propria, in qua nemo potest esse te-
 stis, l. omnibus. & l. Nullus. C. De testibus, Paulus Merenda
 in conf. 86. num. 9. inter consilia Matrimonial. lib. 1.

SVpra dicta conclusio ampliatur primò, ut pro- 5
 cedat etiam in pluribus accusatoribus: Quo casu iudex
 eligit magis idoneum, & ceteri repelluntur à testimonio,

²³
 secundum glos. in c. In primis. 2. q. 1. in verbo accusatores. Nellus
 de S. Gemin. in tracta. Testium num. 20. vers. Accusator.

6 *AMPLIATUR 2.* ut nec etiam ille, qui accusationem im-
 petrauit, possit esse Testis in illa causa, secundum Specul. in Tit. De
 Teste, §. 1. nu. 89. vers. Item quod ipse est Testis, &c. Refert &
 sequitur Aufrerius in tractat. de Testib. nu. 5. Et Josephus Ma-
 scardus De probat. concl. 26. num. 3. vol. 1.

7 *AMPLIATUR 3.* ut procedat predicta regula non solum
 in accusatore ipso, sed etiam in eius consanguineis, familiaribus,
 seu prodeuntibus de domo accusatoris. Textus est in c. consan-
 guinei. 3. q. 5. Et textus in l. Testes, quæ est pen. ff. De Testibus. Et
 repetitur in c. Testes. 4. q. 3. Nepos de Monte Alba. in tracta.
 Testium, num. 9.

8 *IDE M* est in eo, qui continuam conuersationem cum Ac-
 cusatoribus habet: repellitur enim à testimonio, Angusola cons.
 10. num. 19.

9 *DE* consanguineis accusatoris an sint idonei testes ad inqui-
 rendum, vide Bald. in cons. 427. Quædam mulier, &c. num. 7.
 lib. 5.

SED

SED pro declaratione huius tertie ampliacionis notandi sunt sequentes casus.

PRIMUM enim ea declarantur, ut non procedant, si testis sit utriusque partis consanguineus, tunc enim in suspicionem non adduceretur, ut consuluit Cephal. cons. 65. num. 26. vol. 1.

IDEM est, si sit utriusque partis amicus, secundum Albam in consil. 56. num. 10. cuius manifestatio est, quia par affectio tollit suspicionem, ut scripsit Ioan. de Amicis in cons. 119. num. 4. Josephus Mascardus De probat. concl. 26. num. 5. vol. 1.

SECUNDO, si unus testis consanguineus, familiaris, vel amicus accusatoris sit inter quatuor examinatos ab una parte, ceteri integri testes suppleant fidem illius, secundum Ioan. de Amicis in cons. 119. num. 6. refert Josephus Mascardus loco s'd. num. 5. vers. secundo ad id, &c.

TERTIO, et si testis consanguineus & familiaris accusatoris non sit idoneus testis ratione studii propinquitatis: Tamen quando est nota & probata fidei, nihil de eius fide diminuitur, ut tradit Ioan. de Amicis in cons. 120. num. 18. & seq. & cons. 74. num. 7. Refert Mascardus d. loco sub num. 5. vers. Tertio & illud, &c.

15

QVARTO, si contra testes opponitur, eos esse consanguineos, domesticos, familiares, infames, vel alia probabili exceptione suspectos, non satis erit ita simpliciter & indistincte obicere, sed speciatim debet probari, eos tales fuisse, tempore eorum depositionis. secundum Thom. Gram. & Ang. in consiliis allegatis per Joseph. Mascard. De probat. concl. 26. sub num. 5. vers. Quarto hoc te velim, &c. vol. 1. qui hoc copiosius deducit.

16

QVINTO declaratur predicta ampliatio, quod & si consanguinei, aut familiares, siue è domo accusatoris prodeuntes, non possint esse testes contra accusatum, tamen hoc non procedat, quo ad defensionem: quia tunc & affines, & domestici, & familiares in criminalibus admittuntur, ut consuluit Natta in cons. 359. num. 2. lib. 2. allegans ad hoc Spec. in tit. De inquisitio. vers. sed nunquid. Idem tenet Gram. in cons. 12. num. 19. in criminalibus. Hoc tamen ita intelligendum est, dummodo de illis bene sentiant homines, & sint integerrimi, secundum Gram. loco prealleg. Refert Iosephus Mascardus De probat. conclus. 26. num. 6: volum. 1.

SEQUVNTVR IAM LIMITA-

tiones, ad principalem conclusionem positam
suprà in principio.

17

LIMITATVR supradicta conclusio primum, ut non procedat in accusatore in causa Matrimoniali, potest enim accusator in eacausa testis esse contra accusatū, secundum Spec. in tit. Qui matrimo. accusare possunt, in princ. num. 7. Sed tu videas ibi additionem Joan. Andr. aliter sentientem, & Auferrium in tracta. testium num. 4. ubi de veritate huius dicti. Et Innoc. in Rubric. x. Qui matrimo. accusa. poss. num. 2. ubi quoq; traditur declaratio:

declaratio. Sed istam discrepantiam opinionum Aufrerius loco predicto sic putat conciliari posse, ut Innocentii opinio procedat, quando officialis vel magistratus publicus denunciauit, ut in c. preterea, de Testibus cogend. vel quando quis bona intentione vel conscientia permotus iudici denunciauit impedimentum matrimonii, & iudex postea ex officio inquireret. Hoc enim casu poterit esse testis de veritate. Idem prius voluit Abbas, Panorm. in Rubrica Qui matrimo. accus. pos. vers. sed quero nunquid in causa matrimoniali, &c. Refert quoque Josephus Mascardus De probation. conclus. 26. num. 7. vers. primo limita. vol. 1. ubi etiam ad hoc allegat Gram. in cons. 50. num. 20. in ciuili: qui voluit etiam matrem puella & consanguineos eius testes esse posse pro matrimonio plebeia aduersus Nobilem per eos accusatum, captum amore predictae filiae, per textum in c. super eo. el. 2. de Testibus, ubi pulchre hoc quoque tenent Abb. sub num. 8. Imol. in vers. nota quod sufficit, &c. Hostiens. & Felin. num. 7. sequitur Josephus Mascardus d. conclus. 26. num. 8.

SECUNDO limitatur, ut non procedat in officialibus, qui solent denunciare vel accusare leuia delicta, ut quia viderint ludentes, vel ferentes arma, vel similia facere. Illis enim creditur. Hec est limitatio Campegii in suo tractatu de Testibus, Regula 104. incip. accusator non potest, per iura ibi per eum allegata: refert, non tamen allegans Campegium Josephus Mascardus De probat. concl. 26. num. 9. ubi ad hoc allegat alia. Sed haec limitatio videtur confundi per dictu Damhouderii s. allegatum, in vers. Testis accusator repellitur, &c.

TERTIO limitat idem Campegius eod. in loco, ut non procedat in eo accusatore, qui damnum passus est, & agit ad eius restitutionem. Nam is admittitur in testem, contra furem vel praeonem, quo ad probandum valorem vel aestimationem, seu reru oblatarum quantitatem, praestando Iuramentu contra fures

vel predones. Quæ probatio ad istum effectum in civilibus plenam fidem facit, ut scribit Bart. in l. fin. num. 5. ff. De in lit. iur. de quo copiosius ibidem videas Alex. & Jaso. & est notabilis & pulchra limitatio, quam Campegius loco præallegato indicibus merito notandam esse commendat, ut in puniendis maleficiis possint iudicare fures & latrones.

20

PRO quarta limitatione facit, quod Anton. de But. scribit in c. significante, num. 1. Qui matrimo. accus. poss. ubi voluit Testem & accusatorem repelli à testimonio non propter finem peccati vitandi, sed propter finem questus pecunie. Refert hanc declarationem Joan. Maria Monticell. in suo Aureo repertorio de Testibus in vers. accusator, vers. Testis & accusator, fol. 9. col. 2. Et ex hac doctrina saluari posset limitatio Campegii in secunda limitatione tradita, à dicto Damhouderii, cuius in conclusione facta est mentio.

21

QVINTO limitatur, ut non procedat in causa Heresis, Quia in ea Accusator ascribitur numero Testium, cum non peruersè, sed Christianæ religionis studio impulsus id agere videatur. c. in omni negotio, De Testibus. Quem textum ibi ita intelligit Anton. de But. & Abb. num. 4. refert Josephus Mascardus De probat. concl. 26. num. 12. vol. 1. ubi ad hoc etiam allegat Jacob. Spieg. in Institut. Cathol. c. 62. num. 36.

TESTIS ACCUSATIVUS.

I

QVIBVS casibus accusatus non possit esse testis? ponit 3. Casus Campegius in tractat. de Testibus, Reg. 106. & ex hoc potest

potest constitui regula Negatiua, cui octo limitationes possunt subiici, quas tradit idem Campegius ibid. Regula 105.

*Q*UIBUS casibus accusatus possit esse testis, Campegius ponit 8. casus in tracta. de Testibus reg. 105. Et si constituatur regula Negatiua, videlicet accusatum testem esse non posse, tunc predicti illi octo casus possunt esse loco limitationum illius regule Negatiue.

*A*CCUSATVS per aliquem capitaliter de crimine, non potest pendente accusatione criminali testificari pro aliquo, vel contra aliquem in causa criminali. Ita sunt textus in l. in testimonium. ff. de Testibus. & in c. fin. & ibi DD. Minsing. ibi num. 2. de Testibus Specul. in tit. de Teste. §. 1. vers. item quod pendet accusatio sub num. 82. Nepos de Monte Alba. in tractatu Testium, num. 133. Ausferius confirmans ex aliis in suo tractat. de Testib. num. 3. Natta cons. 161. Incip. Secundus de Carro. num. 10. lib. 1. ubi dicit quod testis contra me esse non potest accusatus à me de graui crimine. Idq; maxime procedit, si accusatus persistit in eodem crimine, de quo accusatus est. Et ratio est secundum Ausfer. loco predicto. Quia ex tali pendentia accusationis ita aggrauatur opinio accusati, ut non dicatur integritas, ideoque ad testimonium admitti non debet, d. c. fin. de Testib. & ibi hoc quoque tradit. Abb. in 1. Notabi. adde Crotum in tracta. de Testibus parte 3. num. 103. ubi ait, accusatum saltem de facto censeri infamatum, atq; ideo à testimonio repellendum esse. Pro quo Iosephus Mascardus de probat. concl. 27. nu. 1. vol. 1. allegat alia.

*A*MPLIATVR primò predicta cōclusio, quod videlicet accusatus nō possit dicere testimoniū, ut procedat etiā donec pēdet inquisitio, aut denūciatio, ut putat Fel. in d. c. fi. nu. 1. de Testib. refert Iosephus Mascardus de probat. conclus. 27. vers. Amplia idem num. 3. volum. 1. ubi addit, quid faciendum, si fuerit p̄sumptio,

partem velle aduersario subtrahere facultatem probandi, & ob id testes ipsius aduersarii in discrimen capitis accerferentur.

5 SECUNDO ampliatur, ut procedat non solū, si quis à principio accusatus est de crimine, sed etiam si excipiendo ei obiiciatur delictum, & crimen eum patrasse. Nam tunc etiam repellitur talis à testimonio. Qui enim excipit contra aliquē de crimine, videtur eum accusare. c. fin. de Testibus: & tradit Albericus de Maletis in tracta. Testium, parte 1. cap. 3. num. 49. & 50. Refert Iosephus Mascardus De probat. conclus. 27. num. 4.

6 LIMITATUR iam supradicta conclusio primo, ut non procedat in quibusdam criminibus exceptis, veluti, læsæ Maiestatis, Hæresis, & Simonia, & aliis, in quibus criminibus accusatus potest testificari pendente accusatione, etiam si concurrat aliqua coniectura cōtra ipsum accusatū de tali crimine, ut tradit Anton. de But. in d. c. fin. ubi Panor. quoq; nu. 4. in fine. Min sing. ibid. num. 1. Aufrerius in tracta. testium sub nu. 3. vers. Fallit tamen, & Crotus in eod. tractat. parte 3. num. 103. & num. 104. ubi hoc sublimitatur, ut quo ad excusationem accusati in prædictis criminibus non admittantur testes, nisi sint idonei, ideoque familiares, & domestici hoc casu non admitterentur, per tex. in c. fili, in fine, de Hæret. lib. 6.

7 SVBLIMITATUR quoque prædicta conclusio, ut etiam in exceptis criminibus accusatus non admittatur in testem contra eum, qui est bonæ famæ, secundum Innoc. in d. c. fin. Non debet, de Testib. Quod tamē verū est, nisi reus forte læsæ Maiestatis fecerit eum accusari, ne contra eum testificaretur, secundum Bald. ibi in d. c. fin. num. 4.

FALLIT

FALLIT etiam secundo loco predicta conclusio in causa ciuili, vel cum agitur ciuilitur. Nam eo casu pendente criminali accusatione admittitur accusatus ad testificandum, Bald. in d. c. fin. num. 2. Abbas ibid. num. 3. De testibus. Aufrerius in tractat. Testium. sub num. 3. versic. Fallit etiam in causa ciuili, & c. ratio est, quia licet pendente accusatione grauetur illius testis opinio, non tamen sufficere videtur hac aggravatio in causa ciuili, vel cum agitur ciuilitur, ut tradunt Panorm. & Aufrer. locis predictis. sequitur hanc limitationem Iosephus Mascardus De probat. conclus. 27. num. 5. vers. secundo limita, ubi addit, Riminaldum in cons. 75. num. 18. lib. 1. aliter sentire.

TERTIO limitatur ut non procedat in causa appellationis. Quia pendente appellatione accusatus potest esse testis: est enim integristatus, ut Baldus tradit in d. c. fin. num. 3. de Testibus, ubi ipse declarat hoc tantum procedere in causa ciuili, non autem in criminali. Crotus in tracta. Testium parte 4. num. 189. vers. Trigesimo queritur, & c. Crotus in tracta. de Testibus parte 3. num. 103. Et ibid. Pet. de Moncada in additione respondet ad obiectum.

LIMITATUR quarto in accusato de falso: si enim is producat in testem, eius fides non totaliter annihilatur, sed diminuitur, si postea culpabilis indicetur, secundum Aufrer. in d. Tracta. de Testibus num. 3. in fine. vers. accusatus de falso. allegat Bart. in l. Barbatius ff. De offic. prator. Refert & sequitur Iosephus Mascardus De probat. conclus. 27. num. 7. versic. Tertio limita, & c.

*Q*UINTO fallit, si contra accusatum agatur per inquisitionem, secundum Alber. de Maletis in suo tractat. De testib. parte 1. cap. 3. num. 42. pag. mihi 386.

*A*CCUSATUS criminaliter pendente accusatione criminali, potest esse testis in causa civili, non obstante, quod contra ipsum esset lata sententia, dummodo appellatum fuerit ab ista sententia, etiamsi appellans non prosecutus fuerit eam appellationem, Crotus in tracta. Testium, parte 4. num. 189. versiculo trigesimo queritur, cum sequentibus, ubi multa pro confirmatione huius conclusionis adducit. & tradit Aufrerius in tracta. Testium num. 3. Minsinger in cap. ult. n. 3. x de Testibus. & ex hoc conficitur sexta limitatio ad principalem conclusionem suppositam.

*T*ESTIS non repellitur à testificando propter accusationem malitiosam, ad effectum, repellendi eum à testificatione, Alberic. de Maletis in tractat. Testium parte 1. cap. 4. sub num. 68. circa finem ibi, Demum si accusaretur, pag. mihi 404. col. 1. Baldus in Authen. si testis productus dicatur, &c. num. 5. C. de Testibus, ubi habetur declaratio per Bald. & alios. Iason in l. si seruus plurium. §. si quis ante. num. 6. ff. De legat. 1. Et pulchre quoque tradit Aufrerius in tracta. de Testibus sub num. 3. ante finem, vers. est tamen aduertendum, &c. Et hac potest esse septima limitatio supradicta conclusionis nostrae.

*S*I ego videns duos esse testes contra me, qui sciant veritatem, procuravi, ut accusarentur de eodem delicto, ad effectum, ut tanquam participes criminis non admittantur ut testes, hoc mihi non proderit, si facto & opera mea contigit, ut tradit Bart. in l. 2.

*in l. 2. in 2. lectura, num. 6. C. de Testibus. ubi num. 7. scribit, i-
dem esse percussu unum testem ad pradiatum effectum.*

TESTIS ACCVSATI, SEV TE-
stis pro accusato deponens.

TESTI deponenti, quod talis non solitus est talia facere, &
quod accusatus est bonæ famæ, creditur pro accusato, Corn.
cons. 198. Incip. visa inquisitione. num. 24. lib. 2.

TESTIS ACTA PROBANS
vel deponens.

ACTA publica amissa non aliter per Testes probantur, quàm
si testes deponant de tenore ipsorum actorum specialiter, hoc
est, de ipsis actis singulariter factis, Raphael Fulgos. cons. 163. In-
cip. in causa & questione, & c. col. 3. versic. pro horum quoq; con-
firmatione, & c.

ACTA iudicii, quæ necessariò requirunt scripturam, ut
sunt libellus, litis contestatio, attestations, & id genus alia; re-
gulariter per Testes pbari nō possunt. Tyndarus in tract. testiū lib.
2. c. 7. n. 17. pag. mihi 327. col. 2. allegans ad hoc c. Quoniam con-
tra falsam, extrā de probatio. & dicens; hunc esse verum intelle-
ctum illius Decretalis. Facit etiam, secundum eum, ad hoc textus

in l. Ne in arbitris §. Sin autem in scriptura C. de Recept. arbitris. Pro hac sententia multa allegantur à Josepho Mascardo de probatio, conclus. 32. num. 1. & n. 5. adde sequentia in hoc loco.

3 ACTA possunt probari per testes & alia adminicula, Paul. de Cast. cons. 6. num. 2. lib. 1. Min sing. responso 9. num. 11. De qua re ego copiosius scripsi in locis meis, in loco, Acta probantur. Et refert multos qui sic tenuerunt, Josephus Mascardus De probatio, conclus. 32. num. 3. & 4. ubi addit, Testes hoc casu compellendos esse, ut deponant speciatim, sic fuisse actum, & sic fuisse scriptum. videas ipsum.

4 INSTRUMENTA, & alia acta iudicialia, in quibus scriptura non est de substantia, ut sunt omnia, prater libellum & sententiam, possunt probari per testes: per ea, quae ad hoc allegat Josephus Mascardus De probatio, conclus. 32. num. 30. & 31. secus in his, in quibus scriptura est de substantia, ut libellus, sententia definitiva, & appellatio. Nam illa non possunt probari per Testes secundum Bald. in l. 2. col. 3. vers. Nota ex lege nostra, & c. C. de edend. & in l. emancipatione. C. de fide instrum. Quem refert Curt. in cons. 69. num. 5. ubi dicit hoc esse verum, nisi scriptura fuerit facta & deperdita.

3 QUANDO ad acta requiritur scriptura, eaq; non interponitur, tunc actus iste non potest probari per testes: si verò acta non desiderant scripturam siue ea interueniat, siue non, probari possunt acta per testes: Quia semper res gesta probari potest per testes, vel aliter, per textum in l. cum quidam instrumentum, & in l. Cum instrumentis, & l. emancipatione. C. de Fide instr. Ioan. de Amicis in cons. 93. n. 10. refert Josephus Mascardus, de probat. cōcl. 32. num. 7.

TESTIS

D E T E S T B V S.
T E S T I S A C T O R, Clager.
adde infra in loco, Testis causæ propriæ.

35

Es ist wieder die Naturliche billigkeit, daß einer inn einer sachen
Cleger vnd Zeug sein soll, *contra. l. nullus, ubi gl. ff. de Testib. l. omnibus, ubi Cyn. C. eod. tit. c. nullus, x. eo. Spec. in tit. de Teste §. 1. num. 74. Nellus in tractatu testium, num. 31. Crauet. conf. 99. num. 2. Bursat. conf. 135. num. 49. Et conf. 175. num. 24. lib. 2. Quod adeò verum est, ut etiam testi in agone mortis constituto, in propria causa non credatur, Marc. Anto. Natta conf. 473. num. 40.*

In causis, in quibus Actores vel Responsales sunt instituti, non debet eorum Testimonium admitti, ut sonant verba textus in c. in super, in fine. x. de Testibus.

TESTEM esse, & principalem in causa, absurdum est, Abb. in c. in super, per illum textum, sub num. 5. ibi, meritò non potest esse Testis, nisi principalis & Testis, x. de Testibus.

Ex hoc quòd dicitur actorem non posse esse Testem in sua causa, videtur sequi, non posse quoque actori deferri iuramentum supplementum probationis, cum tunc videatur testificari in causa propria. Sed hanc dubitationem resoluit Iason in conf. 43. incip. Circa primum Artic. num. 3. & 5. lib. 1.

TRACTATVS
TESTIS, ACTOR TUTORIS.

1 **A**CTOR in causis sui officii, seu actoria, non potest testificari, l. fin. ff. de Testib. Campeg. in tracta. de Testib. reg. 79.

2 **A**CTOR tutorum, vniuersitatis testificari non potest in causa, in qua fuit actor. Auferrius in tracta. testium, num. 5. vers. actor tutorum, ubi hanc assignat rationem, quod talis actor veluti memor pristini officii, testimonium sit laturus pro ea parte, pro qua antea fuit.

TESTIS ACTVM PROBANS
vel deponens, locus generalis.

1 **A**D hoc, ut Testes sufficienter deponant de aliquo actu gesto, non satis est, si deponant, quod audiuerint & intellexerint voces eorum, de quorum actu deponunt, sed requiritur, quod testes suis oculis corporeis viderint illū actum, super quo deponūt. Idque generaliter ita traditur per Crotum in tracta. testium, parte 7 sub nu. 345. vers. decimo quinto requiritur, pag. mihi 686. sed cum hoc perpetuum non sit, ideo ponit ipse ibidem in numeris sequentibus alias quasdam conclusiones pro declaratione praedictae conclusionis. Hae j. repetuntur sub loco Testis auditum proprium deponens, vers. non sufficit, &c.

Q V A N D O

*Q*UANDO agitur de probando aliquem actum inter viuos, tunc non est necesse, quod testes viderint contrahentes, sed sufficit, quod audiuerint voces eorum sibi notas, ut Crotus tradit in tracta. de Testibus parte 7. num. 347. Et ante ipsum hoc voluit Paulus de Castr. in l. si non speciali, num. 6. C. De testament. ord. Alexand. dicens esse communem sententiam, quod valeat testimonium, licet testes non videant contrahentes, dummodo voces eorum notas habeant, excepto tamen testamento, in cons. 99. incip. in casu predicto, & c. num. 4. & 5. lib. 3. De hoc videas pulchre tractantem Menoch. de Arbitrar. iudicum, casu 475. nu. 16. cum sequ. in primo casu.

*E*x hac doctrina confirmatur testimonium eorum, qui deponunt, se à viro & muliere simul in camera clausa existentibus, ipsis autē testibus extra illū locum, insciis viro & muliere stantibus, audiuisse verba ad contrahendum matrimonium apta proferri, & quod voces ipsorum habuerint notas. Et hoc testimonium efficax esse, non obstante, quod testes non viderunt contrahentes, testatur Spec. in tit. de Teste. §. 1. sub num. 53. versic. quid ergo si viro & muliere, & c. refert & sequitur Crotus in tracta. de Testibus, parte 7. num. 348. De hoc dixi etiam j. in loco, Testis auditum proprium deponens, vers. Quando testis attestatur, & c.

*H*INC etiam est, quod Paulus de Castro scribit in l. si non speciali, num. 6. C. De testam. se casum de facto vidisse, quod creditor quidam infirmus, cum haberet debitore, nec posset id debitum vel per instrumentum vel Testes aliter probare, curauit quosdam testes reponi in quadam camera iuxta suam, & iussit illum suum debitorem ad se venire: qui cum praesens adesset, nec videret Testes absconditos, confessus fuit debitum, postea illi testes inducebantur ad probationem confessionis à debitore tum factae, & deponebant, se vidisse debitorem ingredi, & confiteri debitum, licet ipsum non viderent, quando confiteretur. Valuit ergo illud testimonium, etsi testes non

viderint debitorem confitentem. Hunc casum refert & valde cōmendat Crotus in tractatu testium parte 7. sub num. 348. dicēs hāc esse optimam cautelam, & perpetuō menti tenendā & quod ea saepe uti possint creditores contra suos debitores in simili casu. Hec repetuntur j. in loco, Testis auditum proprium deponens. versic. Hinc quoque est, quod Paulus de Castro, &c.

5 *SI unus Testis deponit de vero actu cū idonea causa scientia, & alius de confessione partis etiam presente adversario emanata, non probāt tales depositiones, quia censentur singulares. Corn. conf. 343. Jn hac consultatione. sub num. 5. vers. Item si unus testis, lib. 1.*

6 *QUANDO Testes deponunt de actibus habentibus diuersas qualitates, tunc censentur esse actus diuersi, c. in presentia, De probatio. Corn. conf. 334. videtur prima facie, & c. in princ. vers. Ex quo enim testes, & c. lib. 1.*

TESTIS ACTVVM FREQUENTIAM deponens.

1 *TESTIS ad hoc ut probet consuetudinem, oportet ut deponat de actuum frequentia & temporis diuturnitate, & tales actus fuisse factos ita & taliter, ut appareat inter-*

interuenisset tacitum consensum populi, vel maioris partis. Ita post Cyn. & alios tradit Alex. consil. 45. Incipient. Visis at-
testationibus testium, num. 3. lib. 2. Actuum enim frequen-
tia ideo requiritur, ut populi consensus eliciatur, de quo si ul-
tra constiterit, iam non est opus frequentia. Minsing. responsio
10. num. 34.

¶ *IN* probanda Actuum frequentia testes de eisdem actibus
ita deponere debent, ut verisimiliter appareat, consensum populi
interuenisse, nempe, ex verbis, & modo depositionis, ita, ut iudex
intelligat, actus fuisse notorios, vel saltem notos pluribus, ita ut
de consensu populi constet, secundum Bart. Bald. & Alex. ut
eos allegat Minsing. responsio 10. num. 35. idē Minsing. respons.
13. num. 27.

TESTES deponentes de frequentia actuum ad proban-
dam consuetudinem, debent conuenire in actibus, in quibus testi-
ficantur, siquidem testificando de diuersis actibus nihil agerent,
tanquā testes singulares, ut si unus induceret consuetudinem in
fabis, alter in lana, nihil facerent. Ita dicit Zas. in l. De quibus,
num. 62. vers. septima conclusio. Vbi hoc limitatur ut non pro-
cedat, si Testes conueniant in eo, quod deponunt, actum ali-
quem esse frequentatum in populo, & pro causa scientiæ unus
hunc actum particularem, alius alium actum particularem
inducat, videas ipsum, quem in hoc refert & sequitur Jose-
phus Mascardus, De probationibus, conclus. 424. num. 22.
& 23.

TRACTATUS
TESTIS ACTVM MOMEN-
taneum deponens.

- 1 **T**ESTES deponentes super actu momentaneo, (veluti super legato, vel legati ademptione) non autem super actu successivo seu generico, omnes debent concordare de tempore, loco, & quantitate, alioquin nihil probant, per ea, quæ Bursatus ad hoc allegat conf. 96. incip. legitur testamentum, num. 12. lib. 1.

TESTIS ACTVM PROPIN-
quum deponens.

- 1 **T**ESTIS deponens de actu propinquo per sensum appropriato, probat in his, quæ in sensum immediatum cadere non possunt. Cephal. conf. 82. incip. Hereditas. num. 30. lib. 1.

TESTIS ADDICTVS.

- 1 **A**DDICTI, & ab hostibus redempti testimonij dictionem habent. l. qui testamento 20. in princ. ff. de Testamen. Iustus Reuberus in sua Methodo de Testib. pag. 22. Quo in loco aliqua de Addictis ex Budai annotationibus prioribus in tit. ff. De in diem addictione, annotat, & uterq; sua in fonte desumpsit ex Quintiliano ibid. per eos allegato.

TESTIS ADDIT, DETRAHIT:

adde infra, Testis corrigit.

QUOD non planè idem sit, si Testis corrigit dictum suum, vel addat in aliquid, colligi facile potest ex iis, quæ Tyndarus scribit in tracta. Testium lib. 1. cap. 4. num. 5.

LICITVM est Testi, depositioni suæ aliquid addere, ita tamen, ut id fiat antequam exeat iudicis conspectum, quia ista additio censetur esse una dispositio cum prima, licet sit continuata. Si autem Testis adderet aliquid ex intervallo, ita ut potuerit loqui cum partibus, tunc quidem audiri debet, minor tamen fides ei habebitur, per ea quæ Tyndarus ad hoc allegat in tracta. testium lib. 1. cap. 4. num. 5. Et hoc videtur expressè velle gl. in Auth. de Testib. §. Quia vero, in verbo non habebit, versic. item quid si spontè, &c. Et Innoc. in c. praterea. num. 3. de Testib. cogendis, quem refert & sequitur practic. Ferrariens. in For. opponendi contra Testes post publicat. in verbo, inuicem contrarii, num. 5. vers. quid autem si non se testis corrigit, &c.

LICITVM tamen est additio ex intervallo, ubi vnum dictum simulcum altero se habere potest, ut quia primò dixit, se nescire, postea dicit, se scire: vel primo dixit, se non recordari, postea dicit, se recordari. De quo videas Alex. post Bart. Ang. & Modern. in l. qui bona. §. si quis stipulatus, num. 3. & 4. ff. de damn. infecto. Tradit in specie Bossius, in tractatu testium, num. 34.

TESTIS secundo loco ad instantiam partis examinatus, non potest aliquid addere priori eius depositioni, eamque decla-

F

rare circa ea, quæ dependent à prima testificatione: Ita Alexand. tradit cons. 94. incip. viso processu inter Nicolaum. num. 3. lib. 6. per gl. in auth. de Testib. §. Quia verò, in verbo Non habebit, vers. solutio, dico non admitti, &c. Quam gl. dicit ubiq; ab omnibus approbari.

- 5 Si Testis scienter adderet aliquam falsitatem dicto suo, dummodo illud non tangat substantiam negotii principalis, super quo deponit, dictum eius nihilominus valet, ut puta, si interrogaretur de nomine contrahentium, vel de parentela, aut de qua parochia. Thom. Grammat. decis. 43. num. 3.

TESTIS ADHÆRENS.

- 1 Qui dicantur adherentes, vide Felin. in Rubr. x. de Treuga & pace, num. 11. & Minsing. responsio 21. num. 24.

- 2 ADHÆRENS non potest esse testis. Panorm. in c. in super num. 15. de Testibus. Campegius in tracta. de Testib. reg. 76. ubi dicitur hoc etiam habere locum, finita adhesionem, propter affectionem, quam habent ad causam. per iura ibi ad hoc allegata, Alberic. de Malet. in tracta. Testium parte 1. cap. 4. num. 52. pag. mihi 400. Milis in suo repertorio. T. versic. Testis esse non potest ille qui est adherens in causa, &c.

ADHAERENTES, in causa principali vel appellationis non possunt esse testes pro illis, quibus adhaeserunt, tum propter affectionem ad causam, tum, quia per adhesionem se faciunt partem. c. cupientes, De elect. lib. 6. Aufrerius plura ad hoc allegans in tracta. testium, num. 6. Quo in loco ipse, & alii in aliis locis allegant quoque decisionem Rota 373. In qua ego hoc non potui inuenire. Sed est in decisione 381. incip. fuit dubitatum utrum adherentes, &c. qua decisio est 52. sub tit. de appellation. in Nouis.

ADHAERENTES appellationi in causa beneficiati testes esse pro appellante non possunt, per rationem supra allegatam. & ita quoque decisum fuit per Domin. Rota decis. 381. incip. fuit dubitatum utrum adherentes, &c. Est decisio 52. sub tit. de appellation. in Nouis.

Si aduersarius consentit, ut adherens admittatur ad testimonium, tunc admitti potest cum id in eius fauorem sit introductum, cui fauori renuncari potest, ut tradit Domin. de S. Gem. inc. Romana, col. 2. ver. quid si aduersarius, de Testib. lib. 6. Aufrer. in additione sua ad quest. 205. in decisionib. Capella Tholos.

TESTIS ADITIONEM HEREDITATIS DEONENS.

CONSTAT, aditionem hereditatis probari etiam per Testes singulares, dummodo deponant super eodem, licet de diuersis actibus, & assertionibus, ut si unus Testis deponat, illum, quando, vinum vendidit, dixisse, se tanquam heredem vel quia heres erat vendere: & alius deponat, cum vendidit vel emit domum,

dixisse, se tanquam heredem vendere: Hoc casu, licet sint singulares circa eundem actum, & diuersi sint in venditionibus, tamen probant: secus verò est, si unus deposuerit, illum tanquam heredem vendidisse, & alius nihil de hereditate dixerit, licet esset diuersus actus, quia tunc non probant, ut notat Paul. de Castr. in cons. 113. incip. contra superius consult. num. 2. vol. 1. ubi ait, ita intelligi dictum Innoc. in c. Qualiter, De accusat. & gl. in l. ob carmen. §. fin. de Testibus. & Cor. in cons. 286. incip. pro praesentis, & c. lib. 3. Bartho. Socin. in cons. 295. num. 4. lib. 2. Gabriellus in suis conclus. tit. de Testib. conclus. 2. num. 22. lib. 1. cum ibi adductis. Maranta in l. is potest, num. 90. ff. De acquir. hered. ita tradit & copiosius deducit atque confirmat Josephus Mascardus de probat. conclus. 52. per totam. vol. 1. ubi de veritate dicti Castrensis §. allegati, copiosè differit.

TESTIS ADMINISTRATOR.

OECONOMVS vel administrator bonorum Ecclesie non potest esse testis, Campeg. in tractat. de Testibus, reg. 79.

ADMINISTRATOR ut episcopus, Abbas, & alius praelatus in causa Ecclesie suae, quo ad bona mensalia, repellitur a testimonio, Donatus à Fina lib. 4. conclusionum, verb. Testis, vers. administrator, fol. 311. facie 1.

ADMINISTRATOR bonorum Ecclesie de cōtractu per ipsum celebrato potest esse testis secundū Archidiac. Joan. An. & Domin. de S. Gemin. in c. fin. de Testib. lib. 6. De quo est bonus textus in c. super prudentia, versic. ceterum 14. q. 2. tradit Spec. in tit. de Teste, §. 1. versic. Sed pone quod administrator Ecclesie, nu. 24. in verbo dominicalis, ubi bona additio Ioan. Andreae declarans hanc conclusionem, eamque declarationem refert & sequitur Aufrerius in tracta. Testium. vers. administrator bonorum, num. 7. pag. 249. videas ibi omnino.

ADMINISTRATORES quando nondum sunt functi suis officiis, testes esse non possunt, l. Ne in arbitris §. Sin autem in scriptura cū ibi notatis per Paul. de Cast. C. de arbitris idq; propterea quod magnū videntur habere affectum ad causas, quas tractant. Min sing. respons. 55. num. 18. Idem in c. 6. in super nu. 4. x. de Testibus. Et hoc cōfirmatur ex iis, quæ Raphael Fulgos. scribit in cons. 174. inc. super eo quod queritur, circa princ. ibi, Quoniam executores negociorum, & c. ubi addit, de hoc esse textus expressos in l. fin. ff. de Testib. & in c. Romana, quod est c. vlti. eodē tit. de Testib. lib. 6.

ADMINISTRATORES an expletis muneribus & officiis eorū, liceat eis testimoniū dicere in causis quas olim tractarunt, DD. varii varia scribūt. Tu videas Ioan. And. in addit ad Spec. in tit. de Teste. §. 1. vers. Sed pone q; administrator n. 24. in verbo dominicalis. refert Min sing. respo 55. n. 18. ubi ex sentētia Joannis Andreae in hac questio. sic distinguit. Si in negotio cōtrouerso est aliquid q; ipsis imputari possit, quia in officio suo fecerint, aut pratermiserint, quod facere vel pratermittere non debuerāt, tūc velut suspecti non admittuntur ad testificandum. Sin autē nihil periculi aut damni ad eos propter gestum officium pertinet, tunc non sunt arcendi à testimonio: idē Min singerus hoc ipsum quoq; perspicuē tradit in c. 6. in super num. 4. & 5. de Testib. & attestatio. quæ distinctio valde notabilis est. eamq; approbat Pan. in d. c. in super sub n. 8. versic. mihi in hoc plus placet & c. Felin. ibid. nu.

10. Et Dec. num. 14. de Testibus, ubi dicit, eum, qui fuit administrator repelli à testificando, si de suo interesse agatur, aliàs secus. hinc Alex. in cons. 86. incip. visis dubitationibus num. 16 lib. 2. dicit nō adhiberi fidē administratori Testi deponēti de facto suo quando laus vel opprobrium ei inde euenire posset. prædictam quoque distinctionem secutus est Fulgos. in cons. 174. incip. super eo quod queritur, col. 2.

6 Si administratores ex ipso negotio, quod tractant, vel tractauerunt, commodum aliquod aut incommodum sperant vel timeant, expeditum est apud omnes, nullo prorsus discrepante, non posse eos in eo negotio, etiam finito eorum officio, testimoniū perhibere, per regulam generalem in l. omnibus C. de Testib. & in l. 3. in princ. l. Nullus idoneus ff. eod. tit. Hæc sunt notanda verba Fulgosii in consilio 174. inc. super eo quod queritur. col. 2. & hoc maximè in criminalibus locum habet, ut in casu de quo consuluit Fulgos. loco prædicto.

7 ADMINISTRATOR non recipitur in testem in actu, in quo agitur de reprehensione vitanda, Decius cons. 256. incipien. in causa inquisitionis, num. 7.

TESTIS ADMISSIBILIS, NON admissibilis.

1 AD testificandum ii potissimum admittendi sunt qui negocia tractauerunt, ut dicit Lucas de Pen. in l. 3. sub n. 9. de naufrag. lib. 11. refert Zas. cons. 2. col. 304. num. 29. lib. 2.

AD TESTI-

AD testimonium admittendi sunt ii, qui suspicionem carent l. 3. in princ. vers. Nam si careat ff. de Testib. Ang. de Perus. allegans alia iura in tracta. testium. in quaest. an frater possit esse testis in causa criminali fratris. num. 13. pag. 104.

TESTIS qui pro aliquo non admittitur, neque contra ipsum admitti debet. Franc. Marc. quaest. 899. num. 22. parte 1. ubi hoc probat ex eo, quia Testis debet deponere pro utraque parte.

TESTIVM admissio vel receptio cessat, quando adest alia legitima et sufficiens probatio. Petrus Rebuff. in tract. de Testibus num. 39. pag. 742.

TESTES non admittuntur, quos temporum diuersitas simul interfuisse prohibuit, textus est, qui hoc pro regula ponit, in c. Nihilominus. 3. q. 9. Sed hoc procedit, in casu, quo tempus est de substantia actus, de quo agitur: alias secus. Hippol. Riminaldus conf. 7. num. 124. lib. 1.

TESTIS, qui recipi vel examinari non debet, receptus vel examinatus non facit indicium l. Maritus 20. ff. de quaestio. Anchara. conf. 246. in causa agitata. num. 3. Luchinus de Curte

inter consilia criminalia, num. 15. lib. 1. & Horatius Lucius, cōf. 161. eod. lib. 1. consiliorum criminalium.

7

TESTES non admittendi etsi mille sint, nihil probant. Joan. Turrius conf. 81. inter consilia criminalia, num. 80. parte 2.

TESTIS ADOPTANS, ADOPTIVUS.

1 Si filius adoptivus est in potestate patris, non potest testimoniū pro patre suo adoptivo dicere: si verò est absolutus à patria potestate, tunc poterunt ipsi inuicem testificari, argumento l. adoptivum. 8. ff. De in ius vocan. Ita decidit Alberic. de Maletis in tractat. Testium parte 1. cap. 1. num. 24. vers. Sed dubitatur de filio, & c. ubi dicit, se hoc non reperisse tactum à doctoribus.

TESTIS ADVERSARIUS: ADDE infra Testis inimicus: & infra, Testis litem habens cum eo, contra quem producitur.

1 ADVERSARIUS quis dicatur, vide in locis meis, in verbo, Adversarius. Et copiose per Deci. in c. 1. nu. 5. extra de iudiciis, quò in loco Ripa quoque num. 11. magistraliter loquitur de hac materia.

AN ille, qui fuit vel est aduersarius meus in vna causa, possit esse testis cōtra me in alia causa, vide per Anto. de But. Panor. & alios, de quibus ibi per Felin. in c. 1. De iudic. in princ.

ADVERSARIVS in causa criminali, lite pendente, in totum repellitur à testimonio contra aduersarium suum. Hanc cōclusionem tradit Ripa in c. 1. num. 18. De iudiciis, per textum in §. si verò quis dicat odiosum, in Auth. de Testib. Quod ipse ibi extendit ut procedat etiam pendente lite in causa civili omnium bonorum, vel maioris partis, periura & rationes ibi per eum allegatas.

*Q*ui fuit aduersarius meus in lite non admittitur ad testificandum contra me, quia inimicitia durare præsuntur, licet causa sit finita, ut voluit Aretin. in c. 1. De iudiciis, ut eum ibid. Decius refert sub num. 6. qui dicit in hoc nihil certi posse statui, cum ista pendeant ex facti contingentia, quæ occurrit, ideoque putat ipse cum Anton. de Butr. ibid. relinquendum esse arbitrio iudicis, quanta fides hoc casu sit adhibenda tali Testi: in quam sententiam etiam inclinatur Ripa in d. c. 1. num. 17. dum distinguendo conciliat duas contrarias opiniones.

ADVERSARIVS meus in causa civili, etiam lite pendente, non prohibetur testificari contra me in alia causa: Erit tamen arbitrium, quanta fides ei sit adhibenda. §. si verò aliter odiosus,

in *Auth de Testibus*. Panor. num. 3. & Ripa num. 19. extra de iudiciis. ubi Ripa dicit, neminem in hoc discrepare.

- 6 TESTIMONIO aduersarii stari potest de consensu partium, Crotus in tracta. testium, parte 6. num. 211. vers. Tertio, fallit, secundum editionem Zilleti, pag. 644. col. 2. per text. in l. fin. C. de fideicom.

TESTIS ADVERSÆ PARTIS:

adde infra, Testis producentis.

- 1 TESTIS deponens in fauorem partis aduersæ non facit fidem, quando contra eum protestata est, causa ipsum repulsandi. Rober. Marant. De ordine Iudiciorum sub tit. de testium repulsa, num. 4.

- 2 TESTIS partis aduersæ, vel fisci, etiam si sit vnicus, credi solet. Bursat. multa allegans cons. 311. num. 21. lib. 3.

DE TESTIBVS.

TESTI partis aduersæ, licet is sit vnicus creditur, Francisc. 3
Bursat. allegans multa cons. 235. num. 71. lib. 3.

TESTI vnico partis aduersæ, etiamsi is de credulitate tantum deponeret, fides adhibetur. Bursatus consil. 340. num. 13. lib. 3.

TESTI partis contraria, etiam de solo auditu deponenti, creditur, Bursat. multa ad hoc allegans cons. 235. num. 71. lib. 3. & cons. 57. num. 11. lib. 1. & cons. 87. num. 4. eo. lib. 1.

PRODVCENS Testes nihil eis obiicere potest, vt Baldus docet in l. Bona fidei, col. pe. C. de Reb. credit. cum aliis ad hoc allegatis per Menoch. cons. 31. num. 23.

TESTIS ADVLTER.

DE hoc tradit Spec. in tit. de Teste. §. 1. num. 25. versic. item excipitur quod est fur, &c. & Nellus de S. Gem. in tracta. Testium, num. 18. Damhouder. in pract. De reprobatione Testium,

num. 19. Et Johannes Maria Monticellus in suo repertorio, de Testibus, pag. 11.

2 *ADULTER* non solum non est integer testis, imò nullatenus admittitur, sed totaliter repellitur, textus est expressus in c. constitutum 3. q. 5. Tradit Ripa responso 1. super S. decretal. incipiente, quidam Monachus, col. 1. num. 1. fol. mihi 38. col. 1.

3 *ADULTER* non potest esse testis, & maximè, quando est condemnatus de adulterio. l. Scio quidem 14. & l. 18. ex eo ff. de Testibus. Campeg. in tracta. de testib. reg. 39. Aufrer. in tracta. Testium, num. 10. Et est ratio. Quia adulter condemnatus est infamis, l. infamem. ff. de publ. iudiciis. Hartmannus Hartmanni, lib. 2. practicarum forensium, tit. De accusato. Decis. 3. pag. 271.

4 *AN* possit esse Testis ille, qui quidem non est adulter sed associavit se ei, & iuit cum eo, qui adulterium commisit, & an talis possit cogi ad testificandum, mouet Nellus de S. Gemin. in tracta. Testium, num. 18. in fine, & remittit lectorem ad Innoc. in c. qualiter & quando, el. 1. sub num. 3. versic. & hæc vera sunt, ubi videas. Et adde Josephum Mascardum De probationib. conclus. 65. sub num. 7. versic. amplia, ut nec ille, &c. ubi indicat contrarium.

5 *ADULTER* non potest testificari pro sua amasia, neque pro alio extraneo, ex eo, quia est infamis infamia canonica. & apertissime

tiſſimè ita conſuluit *Julianus* in l. ſcio 14. ff. de Teſtibus. Cui ac-
cedit *Spec. in tit. de Teſte. §. 1. num. 25. verſ. item excipitur quod*
eſt fur, &c. Nellus à S. Gemin. in tracta. de Teſtib. nu. 18. Quos
refert & ſequitur Iacob. Nouell. in ſuis regulis 216. num. 24. &
Aufreer. in tracta. Teſtium, num. 10. Archidiac. in c. præceptum. 22.
q. 5. Campeg. de Teſtibus reg. 39. fol. 18.

Sed prædicta conſuſio intelligenda eſt, ut procedat in mani-
feſto adultero, & qui adulterii crimine eſt damnatus, ſecundum
Aufreer. loco præalleg. refert Joſephus Maſcardus De probat.
concl. 65. num. 7.

TESTIS ADULTERIVM DE- ponens vel probans.

DE hoc tractat *Joann. Maria Monticellus* in ſuo repertorio
de Teſtibus, pag. 370. adde locos meos communes ſub litera A.
in loco, adulterium probatur, & j. in loco, Teſtis copulam carna-
lem deponens vel probans.

TESTES deponentes ſuper adulterio, neceſſario debent red-
dere cauſam dicti ſui concludentem ex ſenſu, ſicut fieri debet in o-
mnibus aliis, quæ ſunt difficilis probationis, ut eſt adulterium,
quia adulterium commiſſum eſſe, non poteſt videri plenè
& concludenter, nec ſciri per rationes intrinſecas, ſed per ex-
trinſecas, quæ non præſumuntur niſi exprimantur, ita pulchrè

tradit Baldus in l. solam, sub num. 1. C. de Testibus, quem refert & sequitur Felin. in c. praterea num. 3. ad finem, extra eodem tit. de Testibus Franc. Marc. questione 899. num. 12. parte 1. Et prædicta intelligenda sunt, ut videlicet testes super adulterio deponentes debeant reddere causam dicti sui, etiam non interrogati secundum Baldum, & Franciscum Marcum in locis præallegatis, & tradit Iosephus Mascardus De probat. concl. 65. n. 8.

Sed quid si non fuerint interrogati de causa scientiæ, dic ut in versic. seq.

- 3 Si testes, qui deposuerunt, quæ commississe adulteriū, non fuerint interrogati de causa scientiæ, nihilominus probant, ut Baldus scribit in c. praterea, nu. 11. vers. Quæro pone testis dicit, & c. De testib. Quod & Innoc. ibi voluit, & hoc dictum Baldi pro notatu digno, reputat Marcus Mantua in suo Glossario classe 15. cap. 17. num. 5. pag. 406. dubitanstamen de eius veritate. Addit tamē Baldus loco prædicto, si causa criminaliter ageretur, requiri tunc, ut testes isti repetantur, ac denuò interrogentur super causa scientiæ, ut veritas eruatur. Quod si malam causam reddiderint, nihil probabūt: item hoc casu criminali nihilominus probāt testes isti repetiti, etiam si iterum interrogati non fuerint. Si autem ageretur ciuilitur, tunc non concederetur repetitio, secundum Baldū in d. c. praterea, & c. cum clamor. De testibus, & ibi Innoc. Refert Iosephus Mascardus De probat. concl. 65. nu. 8. & 9. vol. 1.

- 4 ADULTERIUM probari dicitur per testes deponētes, se cōspexisse marē & fæminā cōplexu venereo iunctos, hoc est, actibus venereis se inuicē cōmiscuisse. Et hinc est, quod Fel. in c. praterea De testib. sub n. 2. scribit, sufficere si testes attestetur de actibus venereis, et si nō viderint unū super aliū. Ioseph. Mascard. multa hoc allegans de probatio. concl. 59. per totam. ubi testatur, sic tradi-

tradidisse omnes, scribentes, in c. praterea, De testibus. & in c. literis, de presumptionibus, & in multis aliis locis. Et hanc conclusionem ipse ibi ampliat quatuor modis, & limitat uno modo. Sed cum hac conclusio generaliter concepta sit, & tamen varii actus seu modi accidere soleant, ex quibus adulterii probatio colligi aut coniecturari potest, ideo, ne confundantur casus in facto diuersi, ego pro exactiori tractatione huius materiae conabor singulos casus de quibus doctores propriè ac in specie locuti sunt, distinctim colligere, & per ordinem huic loco subicere.

Si testis deponat, quod inuenerit aliquem in rebus Venereis, ut quia inuenerit, seu viderit eum in camera solum osculantem & tangentem, ista sufficiunt ad probationem adulterii. De hoc specialiter casu loquitur Bart. in l. capite S^o. num. 2. in fine ff. ad leg. Jul. de adult. quem refert Panor. in c. praterea. 27. sub num. 2. in fine x. De testibus, ubi addit, per hoc etiam fornicationem reddi notoriam. Socin. iun. cons. 32. num. 16. lib. 2. Min sing. responso. 1. num. 21. in fine.

SED cum hoc loco mentio fiat de rebus Venereis, notandum est obiter quam significationem habeant illa verba, in rebus Venereis: & sciendum, quod licet gl. in l. quod ait lex in princ. in verb. in ipsis rebus, putet, res Venereas eo in loco esse antecedentia ipsius scelus, tamen eam interpretationem falsam esse scribit Budæus in suis Annotationib. ad d. l. Quod ait lex, pag. mihi 59. & 60. ubi ex multorum auctoritatibus scribit rem Veneream esse, quando pudenda in pudendis, vel obscena in obscenis sunt posita. Quae interpretatio verior est, eamque recipit quoque ac confirmat Anton. Blanc. in tractat. de iudiciis, sub num. 69. quem omnino videas. & Iosephus Mascardus De probat. concl. 64. num. 4. dicit Iosephum Fontanel. inter consilia criminalia, lib. 2. consil. 97. nu. 22. & seqq. quoque sequi Budæum, sed ego istum Iosephum Fontanel. inter mea consilia criminalia non inuenio.

7

HINC notandum est, testes tantum deponentes se vidisse hominem supra mulierem, nec etiam simul addentes, in actibus seu rebus Venereis, adulterium non probare; cum fieri possit, ut homo iste cum muliere illa rem Veneream non exerceret secundum DD. in c. praterea, de testibus, & in c. tertio loco, De presumpt. Mars. in consil. 1. num. 47. & cons. 28. colu. 2. & Rolandus à Valle cons. 7. num. 19. lib. 1. Quod & Josephus Mascardus diligenter observandum esse ait, De probat. concl. 59. num. 4. & de hoc plura in vers. seq.

8

LICET testes viderint virum supra mulierem non per hoc necessario infertur quod illam cognoverit: forte enim vir erat frigidus vel maleficiatus, vel non potuit tunc coire, licet alias esset potens, quia forte mulier erat arcta, secundum Ioan. And in c. praterea, de testibus, ut cum ibi refert Pan. sub num. 1. ibi, licet enim testes viderint, &c. Quod & Crotus confirmat in cons. 50. nu. 2. ubi voluit etiam si testes deponerent se vidisse virum supra mulierem in re ipsa, adhuc necessario per hoc non probari adulterium per rationem predictam, allegans ad hoc Felin. in d. c. praterea, qui id expressè voluit ibi, sub num. 2. dum dicit, non esse verum, dicere Testes, quod viderint precise copulam etiam videndo unum supra alium in actibus Venereis. Sed tamen Panor. in d. c. praterea, rationabiliter scribit, talem depositionem testis de qua s. sufficere, cum non possit iste actus carnalis magis stricte & necessario percipi, adde Felin. in d. c. praterea sub nu. 2. & Socin. iun. cons. 32. nu. 14. & 15. lib. 2. Quod & Campeg. non obscure voluit in tracta. testiu regul. 38 §. incipien. quomodo & qualiter, &c. vers. dic primo quod licet, &c.

9

TESTES deponentes se precise veneream quorundam conjunctionem vidisse, in suspicionis crimen incidunt & nihil probant, ut

bant, ut consuluu *Marsil. conf. 28. num. 5.* Quia adulterium non potest probari directe & precise, per conspectum, sed recte per aspectum quo ad coniecturas violentas in illo actu consideratas, ut si vir & mulier visi fuerint complexu venereo iungi, nam hac depositio non est directa & precisa probatio, sed violenta presumptio, que facit veram probationem ut tradit *Josephus Mascardus de probat. concl. 57. num. 9. & 10. vol. 1.* Et hoc est quod *Felin.* dixit non esse verum si testes dicant quod viderint precise copulam etiam si vidissent unum supra alium in actibus venereis, in c. praterea, sub num. 2. de testibus.

SUNT qui volunt adulterium etiam probari ex eo, si testes deponunt, se vidisse mulierem iacentem cum viro: vel quod mulier fuerit visa iacens cum viro, &c. Ideoque autoritate gl. 1. in l. *Caii Casii. ff. de fideicom. libertatib.* Quae glossa volens exemplum ponere ad textum ibi dicentem, servum commississe magnum aliquod delictum in dominum suum, utitur hisce verbis, puta, quia iacuit servus iste cum uxore eius. Quam gl. in hoc sensu sequitur *Bald.* in c. 1. in princ. vers. Quæro numquid sit idem dicere, num. 17. in fine, quib. modis feudum amittatur, volens per eam gl. idem esse dicatur *Titius* iacuit cum *Seia*, ac si dicas *Titius* adulteravit illam, ideoque probato, *Titium* iacuisse cum *Seia*, dicitur etiam probatum, illam esse corruptam: & per istam doctrinam *Baldi* & glossæ sic quoque voluit *Alex.* in cons. 77. incip. in causa & lite inter *Luciam*, ante num. 1. lib. 7. *Felinus* quoque idem sentire videtur in c. praterea, sub num. 2. versic. ad idem gl. in l. *Caii Casii*, &c. de Testib. ubi ait, ad hoc esse textum in l. quod ait lex. ff. ad leg. *Iul. de adulte.* & sentit *Spec. in t. t. de presumpt. §. species* nu. 3. vers. item si quis inuentus, &c. sequitur *Mars. Socin. iun.* in cons. 34. num. 15 lib. 2. Ubi dicit, paria esse, duos repertos in lecto iacentes, & repertos in adulterio, seu adulterium probari, & probari simul in lecto iacuisse, allegans quoque ad hoc *Baldum* in loco predicto. Idem tenet *Boer. Decis. 297. nu. 9.* qui ad hoc allegat alios. Et *Agid. Boss. in practica criminal. tit. de coitu damnato*, &c. nu. 58. *Silvan. cons. 3. sub num. 2.* & *Josephus Mascardus de probat. concl. 59. num. 6. & 7.*

11

TESTIS si dicat, se vidisse solum cum sola & nudum cū nuda in eodem lecto iacentem, talis depositio sufficit ad probandum actum copulae per sensum corporis, de actu propinquo, & sic presumptiuè tantum non concludenter cum actus copulae carnalis plenè non cadat in testis sensum corporeum immediatum. ita Alexand. tradit in l. 1. sub num. 19. vers. exemplum in probatione actus copulae carnalis, & c. ff. sic cert. pet. quod dictum cum aliis refert Dec. cons. 577. viso copioso num. 10. & 11.

12

QUANDO testes deponunt se conspexisse solū cum sola, vel nudum cum nuda in eodem lecto, seu thoro cubare: tales quoque dicuntur adulterium probare, ad hoc est textus in c. literis 12. & ibi DD. tradunt, de presumptionib. dicuntur autem testes sic deponentes, allegare rationem seu causam non speculatiuam sed corporalem, ut docet Marius Mantua in suo glossario classe 15. c. 17. nu. 2. & 3. pag. mihi 406. Et tradit predictam conclusionem quoque Campeg. in tracta. De testibus, reg. 385. vers. septimo probatur, ubi addit, hoc casu non esse necesse, quod testes deponant, se vidisse eos cōmisercentes, dicens istas presumptiones ita strictas & violentas esse, ut quis ex eis non solum civiliter sed etiā criminaliter de adulterio, stupro seu incestu cōdemnari possit, allegat ad hoc Abba. in d. c. literis num. 1. versic. & nota quod ad probandam, & c. & num. 3. versic. ultra alios quero, & c. De presumpt. idē tenet Lopus allegat. 53. num. 1. & 2. ubi dicit, aliam probationem non requiri, cum impossibile sit per rerū naturā quod copula carnalis, verè probari possit, quod ipse ibi pulchrè & copiosius deducit. Damhoud. quoque in eadem est sententia in Traxi sua civili c. 178. nu. 14. vers. itē vehemens & violenta est presumptio, & c. & refert Iosephus Mascardus De probatio. concl. 59. n. 8. & 9.

13

Sed, ut Campeg. loco predicto indicat, contrarium sentit Matthes. in sing. suo 117. incip. Nota quod presumptio violēta, qui non vult concedere, predictas presumptiones violentas tam potētes esse, ut quis etiam criminaliter possit de adulterio, stupro vel incestu cōdemnari, licet is id in causa civili libenter admittat, motus principaliter quod in criminalibus ad condemnandū aliquem probationes luce meridiana clariores esse debeant l. fin. C. de probat.

probat. deinde *Matthes.* etiam hoc considerat, quod etsi alias presumptio violenta sufficiat ad condemnandum in causa criminali, quando scilicet ea à iure approbata sit, ut est textus, quē ipse allegat in l. si qui adulterii, C. ad leg. Jul. de adult. tamen in casu, d. c. literis probationes violentæ, non approbantur, quo ad condemnandum in causa criminali, cum ibi tantum fuerit actum ad separationem matrimonii, ut clarè constat ex verbis illius textus. Et hoc idem quoq; voluit *Corneus* in cons. 192. inc. viso dicto pūcto & attestationib. & c. in fin. lib. 4. *Corneum* & *Matthes.* in locis præallegatis refert *Crauetta* in cons. 205. num. 2. Ubi id cōfirmat ex opinione *Roselli* in cons. 445. incip. super prædictis optimè est allegatum, & c. inter consilia *Baldi* sub n. 1. lib. 2. in quo *Rosellus* consuluit, non probari adulterium ex eo, quod iuuenis fuerit inuentus in camera dispectoratus, & caligis dissolutis, etiam muliere tenente ianuam clausam, & negante iuuenem ibi esse, & c. ut ibi latius deducitur per *Crauetta* nu. 21. ex quibus videtur, opinionē *Abbatis*, *Lapi* & *Campegii* in locis suprà allegatis in iure fundatam vix esse. *Josephus Mascardus* De probat. concl. 57. sub n. 5. & rursus concl. 59. lib. 4. sub num. 10. post *Menochium* in cons. 31. n. 25. lib. 1. dicit has cōtrarias opiniones conciliari posse, ut *Matthesilani* opinio pcedat quādo agitur in causa criminaliter, secus verò, si civiliter, ut si ageretur ad thori separationē vel amissionē dotis, sicq; pcedat altera opinio. Sed certè hac cōciliatio mihi nō satisfacit, nec tollit fundamentū opinionis contrariæ. Quia *Matthesilanus* ipse fatetur, etiā in criminalib. eas coniecturas & p̄sumptiones violentas sufficere, quæ à iure p̄bata sunt. Quod & *Menoch.* in cons. 31. n. 25. vers. p̄terea fatetur, & c. animaduertit. sed negari nō potest, cōiecturas seu p̄sumptiones violentas in causa adulterii approbatas esse à iure, ut est textus in l. si qui adulterii, 34. C. de adul. ut *Menoch.* quoq; loco p̄allegato expressè scribit: nec ab hoc dissentit *Hippolytus de Mars.* in Rubr. de probat. sub n. 239. vers. sed sustinēdo cōtrariā opinionē, & c. ubi in specie dicit q̄ textus in d. l. si qui adulterii, qui aperte disponit q̄ in capitalib. causis ex p̄sumptionib. violentis sequi debebat cōdemnatio, loquatur in crimine adulterii, q̄ directè probari nō possit, & istū casum esse specialem, ad cuius dicta me refero. Cū igitur DD. in hoc cōueniant, p̄sumptionē illā, quæ oritur ex eo, q̄ solus cū sola, & nudus cū nuda in eodē lecto cubantes conspecti fuerunt, esse violentam & strictam, non video, cur ex ea etiam in eo casu quando criminaliter ageretur, non debeat sequi condemnatio,

Nec obstat, si dicatur aliam opinionem esse magis communem, sicut ea communis opinio ad longum deducitur per Kirchonium in suis communibus opinionibus, cēt. 1. concl. 5. allegās ad hoc Gandin. & Hippolyt. de Mars. Quia ad hoc respondetur, Hippolytum de Mars. in præallegato loco in casu nostro hoc non velle, ad quod allegatur. is enim non dicit magis communem opinionem esse, quod in crimine adulterii ex præsumptionibus violentis ac indubitatis non debeat sequi condemnatio, sed potius dicit contrarium, dum respondet ac textum in d. l. si qui adulterii, ut paulo ante à me deductum est. Sed Hippolyt. & Gandini sententia tantum ad generale illam regulam respicit atque directa est, videlicet quod ex præsumptionibus violentis ac indiciis indubitatis non possit sine aliis probationibus sequi condemnatio in causis criminalibus. Et hanc ipsi dicunt esse magis communem opinionem: à qua ipsemet Hippolytus disertis verbis excipit crimen adulterii, tanquam specialem casum. Hæc pro defensione opinionis Abbatis, Lapi, Campegii & aliorum hoc loco annotare volui, salvo tamen melius sentientis iudicio.

15

Quod dicitur, adulterium probatum esse per hoc, si testes deponant, se vidisse nudum cum nuda in eodem lecto cubare, valde notabiliter limitatur, ut non procedat in illis personis, quæ factum illud defendere possunt aliqua ratione, ut puta propter vestium inopiam: vel propter affinitatem; vel propter ardorem quædam amoris: vel consuetudinem regionis, & temporum: quia tunc ex illo solo actu non præsumitur adulterium: imo illa violenter præsumptio tollitur ex illa consanguinitate quæ ibi vera esse credebatur. Ita notabiliter voluit Iaco. de Belouis. in sua præf. crim. tit. de Lenonib. num. 45. & sequentibus, cum iuribus ibi per eum allegatis, qui ad veritatem huius limitationis requirit veram consanguinitatem vel affinitatem. Secus autem esse dicens, si consanguinitas, affinitas aut parentela esset ficta aut simulata: vel ita simul cubantes nullatenus excusarent factum suum, per allegata ibi per eum. Adde Iosephum Mascardum allegantem alia De probat. concl. 59. num. 11. & 12. vol. 1.

16

Limitatur etiam præcedens doctrina, ut non procedat in impuberibus, quia testes deponentes, se tales vidisse simul cum femina

mina in lecto cubantes potius probant nixum ad copulam, quàm ipsam copulam, ut tradit *Alciat. in cons. 25. incip. Adeò diffuse & subtiliter, &c. circa finem.*

DECLARATV *rautem prædicta limitatio generalis, secū-* 17.
dum Ang. in l. 2. §. si sic. ff. de adult. quod licet ratione coniunctio-
nis sanguinis, vel aliis ex causis sententia absolutoria lata fuerit
pro adultero, tamen si verè postea probari poterit adulterium, vel
cessauerit illa præsumptio orta ex causis prædictis, non obstante
absolutoria sententia, posset iterum procedi contra adulterum, &
is de adulterio condemnari, vide Josephum Mascardum allegā-
tem ad hoc authoritates De probat. concl. 59. num. 13.

QVAND *o testes deponunt mulierem visam esse solam cum* 18
solo in lecto cubantem, & deponunt etiam de alloquiis secretis &
defama publica, ista omnia sufficiunt ad probationē adulterii, A-
lex. cons. 189. in causa & lite inter Thadeam, num. 12. lib. 6.

ADVLTERIVM *non censetur esse probatum, si ex deposi-* 12
tionē testium aliquis solus cum sola in thalamo clauso repertus
fuit, & vir solutus habeat caligas, & mulier recuset aperire clau-
sum ostium, in qua opinione fuit Rosellus in cons. 445. inter con-
silia Baldi lib. 2. & refert Crauetta in consil. 205. num. 21. Quod
copiosius deducit Josephus Mascardus De probat. concl. 57. n.
5. Sed Menoch. in cons. 31. sub num. 25. lib. 1. dicit, illam Roselli o-
pinionem non esse veram, addens verius esse, ex tam urgente præ-
sumptione adulterium probari, quàm sententiam & ego magis
probo.

20

*Q*UOD si testes dicerent, mulierē extra domū mariti pernoctasse, de quo casu loquitur Sylvanus in rationibus dubitandi in cons. 3. num. 2. in princ. Videndus est de hoc casu & eius veritate Crauet. in cons. 205. per totum, ubi habetur plena discussio, an ad probationem adulterii sufficiat sola pernoctatio. Et Felin. in c. praterea sub num. 3. versic. & idem si pernoctaret, &c. De testibus refert Angel. in §. minores, in Auth. de nuptiis, volentem, quod possit peti separatio thori, si mulier pernoctaret extra domū sine causa, per text. in l. fin. C. de repud. Et nouissimē tractat hanc questionem cum duabus limitationibus, Josephus Mascardus De probat. conclus. 60. per totam, ubi omnino vide.

21

*T*ESTES deponentes, masculum & fœminam noctis tēpore inuentos fuisse in locis abditis, magnam adulterii suspicionem faciunt, ut Baldus tradit in cons. 427. incip. quadam mulier, nu. 2. & 3. lib. 5. Quod consilium reperitur etiam inter consilia Romani, cons. 451. incip. Quadam mulier, &c. Vbi talis suspicio, clare ostenditur, consideratis circumstantiis noctis & turpitudinis facti. Est enim mulier hoc casu suspectissima ratione temporis: quia tenebræ noctis aptiores sunt ad committendum malum, iuxta illud, Nocte vagatur adulter. itē turpe est ac infame, Masculum & fœminam noctis tempore præsertim in secretis & abditis locis simul esse: & si queratur, amice ad quid venisti? non erit excusatio bona vel verisimilis, quod iuerit nisi ad male faciendū, iuxta illud, Qui malè agit, odit lucem, &c. sunt verba Baldi in d. cons. 427. Adde gl. in c. unico, in verbo, occulta, ut Ecclesiast. beneficia sine dimin. confer. & Decius in c. consuluit, num. 5. versic. ultimo notandum est, De offic. deleg. actus enim nocturnus in se doli & fraudis præsumptionem habet per s̄dicta, & ea, quæ ad hoc allegat Hippol. Riminald. in cons. 3. num. 16. lib. 1. Vbi ait, adeo præsumi contra eos qui clandestinè quid agunt tempore suspecto, ut eis non parcatur, licet sint minores, milites, mulieres, aut rustici, etiam si tractent de damno vitando, &c.

Si testes deponūt, se vidisse virum & mulierem occulte vel in latebris se osculātes & amplexātes, per hoc satis probatur fornicatio & carnalis coniunctio, quia isti actus propinqui sunt ad actum venereum. ita scribit Panorm. in c. praterea, 27. sub nu. 2. vers. adhuc plus dico, &c. & ibi quoq; Felin. n. 2. in princ. vers. & dicit Abbas, &c. De testibus. Et ante hos hoc idem voluit Spec. in tit. De præsumpt. §. species. num. 3. vers. item si quis inuētus, &c. Campeg. in reg. 385. vers. secundo quia licet, &c. vers. Et probatur fornicatio, &c. Sylvanus in conf. 3. num. 15. Min- sing. in responso 1. num. 21. Et in d. c. praterea, num. 4. ubi alia loca in quibus de hoc per doctores tractatur, indicat. Josephus quoq; Mascardus allegans ad hoc alia De probat. conclus. 59. nu. 14.

Non desunt, ut est quorundam hominum petulantia, qui non eribuerunt, scriptis manifestare, prædictam conclusionē non procedere in clerico amplexante & osculante mulierem, quasi id non libidinis, sed potius benedicendi, vel ad pœnitentiā cohortandi causa faceret: sic enim vulgo scriptis suis manifestarunt gl. in c. absit. in gl. 1. 11. q. 3. & Spec. in tit. de præsumpt. §. species, sub nu. 1. Quorum sententia impia est, cum non sint facienda mala ut eueniat bona, ut Sacra scriptura docet. & hæc ipsa opinio re- iicitur per Abba. in c. 1. sub num. 7. vers. & ex hoc infero, &c. de cler. nō resid. refertur quoque à quibusdam Angelus dicens, à tali benedictione libera nos Domine. Quod etiam refert Hippol. de Mars. in Rubrica De fideiuss. num. 60. & recte Felinus scribit, prædictam glossam impudenter hæc scripsisse, de talibus Clericis, in c. praterea, sub nu. 3. vers. unde impudenter locuta fuit gl. &c. De testibus. ubi addit, merito reprehendendos esse istos spirituales, qui sub specie boni sæpe visitant mulieres: Es ist aber auch solchen lösen furwitzigen Waibern woll mit solchen dingen: & tunc habet locum Ubi cadauer, ibi congregantur aquila. Adde quoque dicta per Josephum Mascardum, De probat. concl. 59. nu. 16. & Guil- hel. Benedict. in repet. c. Raynutius, in verbo duas habens filias. num. 208. & seq. De testament.

24 *ADULTERIVM* presumptiue probari ex eo, si testes concordet, & omni exceptione maiores deponerent, se vidisse virum uxoratum & mulierem quoque uxoratum, solum cum sola sapientius se deosculantes, & in eodem lecto cubantes, consuluit in contingencia facti Roland. à Valle in cons. 50. num. 1. & 2 lib. 1. in quo casu, propter tale factum commissum, fuit actum ad separationem thori, & amissionem seu restitutionem dotis. refert predictum casum cum aliis allegationibus. Josephus Mascardus De probatio. concl. 64. num. 1. & seq.

25 *PROBATIO* eo, quod uxor alicuius dedisset osculum alteri viro, dicendum esset, eam quoque amittere dotem, ut voluit Baldus in c. Tua, num. 5. De procurat. quam opinionem dicit esse communem Bellon. in Rubrica C. de edendo. nu. 81. Ut testatur Didac. in epit. lib. 4. Decretal. parte 2. c. 7. num. 3. quem omnino vide. Et refert Julius Clarus in pract. crim. §. adulterium, versic. scias etiam quod mulier, & c. Hoc tamen intelligendum est, ut tantummodo procedat, quantum ad processum civilem, non autem ad puniendam talem uxorem criminaliter de adulterio, secundum Iul. Clar. loco præalleg. ubi refert Beroum & alios testantes hanc opinionem esse communem.

26 Si maritus probaret, uxorem suam fuisse cum alio in balneo, & cum eo balneasse simul in uno lauacro, posset maritus contra eam agere ad separationem thori, ut Felinus tradit in c. præterea. sub n. 3. vers. Et idem si probaret uxorem, & c. De testibus, per gl. 2. in c. oportet. 81. distinct. & textum in l. fin. ibi, vel ita luxuriosa est, ut commune lauacrum cum viris libidinis causa habeat. C. de repudiis. Sequitur Minsing. respōso 1. num. 22. versic. his coniecturis accedat, & c. Et Sylua. in cons. 3. sub n. 2. vers. quinimo si probatur mulierem fuisse in balneo cum viro, est violenta presumptio coitus, & c.

Si testium depositio talis sit, quod viderint manus alicuius masculi positas ad mammillas mulieris: vel, ut alii dicunt, quod mulier passa fuerit inferi manus ad papillas, seu quod uxor permittit alicui tenere manus ad pectus, &c. Hoc casu Baldus in c. Tus. num. 5. De procurato. scriptum reliquit, si mulier talia adulterii committendi causa admittat, etiam absque carnali copula, quod tunc per ea pudicitia violata matrimoniumque diffamatum, atque laceratum sit, & propterea ad separationem thori, & amissionem dotis agi possit. Rationem addit Baldus, quia ludus impudicitia debet puniri, allegat cap. 1. §. 1. ibi, aut turpiter cum ea luserit. Quibus modis feud. amittat. quod glossa ibi in verbo luserit, explicat: id est manus ad pectus uxoris ponendo. Baldum cum iam allegato textu & glossa refert Felinus in cap. prater ea, sub num. 3. ibi. & ideo coram Episcopo peti potest separatio thori, &c. De testib. idem sentit Minsing. responsio 1. nu. 36. in fine. Et hanc opinionem dicit esse communem Jul. Clar. in pract. crimin. §. Adulterium vers. scias etiam, &c. Vbi tamen vult, id tantum procedere, quo ad processum civilem, h. e. ad separationem thori vel amissionem dotis, ut s. dictum est. Non autem, quo ad processum criminalem, h. e. ad puniendam uxorem criminaliter de adulterio, eamque opinionem ipse ibi post Beroum & alios communem esse asserit.

Quid si testis dicat, vidi per speculum tales simul adulterantes, & bene cognoui? dic quod ista visione videmus per speculum in anigmatē, id est, quodam modo figurali, sicut, si viderem corpus tuum pictum in pariete, & illud, quod videtur, non est homo, sed quadam idea, & imago. Et ideo non propriè testis dicit, vidi hominem adulterantem, sed debet dicere, vidi imaginem. sed ad probandam imaginem testis non est productus nec iuratus, ideoque non probat. Hac sunt verba Baldi in cap. cum causam, vers. quid si testis dicat, num. 30. De testibus. quæ verba refert etiam Campegius in tractat. De testibus, reg.

J

385. vers. octauo si testis dicat, &c. sequitur Josephus Mascardus De probation. conclus. 65. num. 6. Tangit quoque Marius Mantua, in suo glossario, classe 15. cap. 17. num. 2. & pag. mihi 406.

29

PER testes dicentes, se vidisse, quod Titius per multos dies iuit ad domum Isabella, per spatium temporis non modicum ibi depermanendo, cum consensu & voluntate illius, &c. inducitur talis probatio, qua prudentissimum virum eo perducere possit, ut credat copulam carnalem interuenisse. ut in casu, de quo consuluit Socinus iun. in cons. 32. sub num. 16. vers. tamen si concurrant alia adminicula, &c. lib. 2.

30

SI testes dicunt quod Lucia introduxit Joannem, hac res efficit, quod talis mulier saltem habeat corruptam mentem et si corpore fuerit intacta: non dicatur caste & honeste viuere, imo adultera dicatur, ut in casu, de quo consuluit Alexand. in consil. 77. In causa & lite inter Luciam, &c. colum. 1. versicul. Et quod plus est, probatur quod dicta Lucia, &c. libro septimo per textum in capit. nec ex solo. &c. seq. 32. q. 5.

31

SI ex depositione Testium, vel aliàs, appareret quod aliquis deprehenderetur occultatus in aliqua domo, in qua est pulchra mulier, hoc casu ex sententia Bart. in l. fur: est, manifestus, est l.

est leg. 3. in princip. num. 1. ff. De furtis, censeretur probatum, adulterium manifestum præsumptiue. Felinus Bartolum referens in cap. præterea, sub num. 2. versicul Et dicit Dominus Abbas, &c. De testibus. Pro declaratione istius dicti Bartoli, tradit, hoc verum esse de animo seu conatu adulterandi, non autem ut per hoc probetur delictum consummatum, ex parte mulieris: id enim absurdum esse.

Fieri enim potuit, virum non vocatum se ingessisse, pro qua declaratione ipse allegat Abbatem in cap. Tertio loco, sub num. 4. De præsumptio. Qui Abbas hoc idem expressè quoque contra Bart. vult in cap. Tertio loco, num. 10. De probat. Et hanc eandem declarationem sequitur etiam Campegius in tractat. testium, regul. 385. versic. sexto probatur. & Socin. iun. in cons. 32. num. 16. lib. 2. Aret. quoque in d. cap. præterea, de testibus, & Dec. in d. cap. tertio loco, num. 13. versic. & quod Abb. hic dicit, &c. Vbi addit opinionem Abbatis indubitanter procedere, si probaretur, quod muliere ignorante iuuenis domum intrasset: aliàs inspecta qualitate iuuenis & mulieris, hæc res esset diiudicanda, argum. eorum, quæ habentur in c. literis De præsumptio. De hac materia copiosius tractat Josephus Mascardus De probat. conclusio. 61. per totam, ubi num. 2. dicit, in hac causa præcipue considerandam & ponderandam esse qualitatem illam, de qua Bart. loquitur, videlicet pulchritudinem mulieris, quæ multum habeat momenti ad præsumendam utrimque libidinem propter causas, ibi per eum indicatas.

Limitatur prædicta conclusio tribus modis per Josephum Mascardum in d. conclus. 61. num. 7. 8. & 9.

Si aliquis visus est manè ex cubiculo cuiusdam mulieris exire, idq. ex depositionibus testium planū sit, &c. cōcurrant quoque alia adminicula, tales præsumptiones putantur esse adeo prægnantes, ut ex eis adulterium sufficienter edoctum credatur, ut in casu, de quo loquitur Minsing. in responso 1. num. 23.

33

Si ex testimonio apparet, quod vir & mulier ambo soli inuenti fuerunt, & visi cubiculum ingredi: & rursus ex eo post certum tempus egredi, unus post alterum, & ipsa mulier conspecta fuit cum rubore faciei, & crine soluto, & tota horrida, incompta, inornata, & inculta, ex hoc multi voluerunt colligi probationem copula carnalis, ut tradidit Ferret. ex multorum sententia in consil. 389. incip. Redemptoris nostri in causa Nobilis domine Catharina, num. 21. vers. potest etiam dici, vol. 2. Quem refert Iosephus Mascardus De probatio. conclus. 452. in fine numero 18.

34

TESTES qui viderunt successiue unus post alium per rimulam, aliquem a dulterantem, non dicuntur singulares, sed simul vidisse, ideoque bene probant adulterium cum deponant de actu successiue, ut est gl. in c. nihilominus, in verbo, simul ibi, ut si successiue, & c. 3. q. 9. Baldus assignans bonam rationem in l. testium, n. 25. C. De testib. allegans hac ratione, quia ex coniunctione temporis presumitur unus actus numero, nec presumitur pluralitas, ergo testes presumuntur cotes. Alia & clarior ratio assignatur a Fulg. in l. Aretusa. ff. de statu hom. videlicet, Quia ubicunque ordo vel vicissitudo facti non permittit aliquid fieri simul, sed successiue, illud dicitur fieri simul, ut refert Nellus de S. Gemin. in tractat. testium num. 187. Panor. in c. praterea, num. 2. De testibus, & ibidem Felin. sub num. 2. vers. Quia non est verum, & c. Campeg. De testibus reg. 385. vers. secundo quia licet, & c. Fridericus Schenck in tracta. De testib. n. 43. vers. Testes quoque, & c. Crotus dicens esse menti tenendum, in tractat. testium parte 7. num. 351. Et Steph. Aufrer. commendans in hoc predictam gl. in d. c. Nihilominus, velut singularem in sua additione ad Tholos. Decisio. 310. num. 3. allegans alias authoritates, Chass. super consuet. Burgund. Rubr. 4. §. 6. circa finem, super verbo, Et sera tenue, num. 31. pag. mihi 618. Tradit nouissime cum multis allegationibus Iosephus Mascardus De probatio. concl. 59. num. 17. ubi ampliatur hac conclusio duobus modis, & uno modo limitatur. Et adde eundem Iosephum concl. 65. num. 2. Ubi post Aufrer. in additione ad Capellam Tholos. quest. 310. dicit, quod testes quieod. tempore

tempore non viderunt virum & mulierem complexu venereo iungi, sed vicissim tantum, & unus post alium, ut quia viderint per rimam vel foramen mutuo eos turpiter coire, dicuntur contestes, & probant. Quia cum iste actus sit successorius, non videntur deponere super diuersis probationibus, sed super una tantum, secundum d. gl. in c. Nihilominus. 3. q. 9.

Si adulterium per unum testem probatur esse commissum in una die vel in uno loco, & per alium testem probatur commissum in alio loco, vel tempore, an tunc dicatur probatum adulterium? Spec. in tit. De teste. §. Iam de interrogatoriis, vers. Quid si unus testis dicit actum, & c. num. 16. putat talem diuersitatem non nocere, cum adulterium pluries committi possit. Sed Ioan. Andr. ibid. in additione contrarium decedit, propter singularitatem testium, putat tamen ipse, opinionem Spec. saluari posse, per hoc, quod tales testes dicantur contestes, ex eo, quod in unum rei finem tendant, sed ad tollendam hanc difficultatem, & ut hi testes reducantur ad concordiam ad duplicem effectum, vel ut probent, vel ut tantum euent per iurium, recurrendum est ad doctrinam Abb. in c. cum tu, num. 2. De testibus, & Felin. ibid. sub num. 11. vers. Modo istis diuersis oportune dubitatur. quando enim queritur, an testes discordes in diuersis actibus reducti ad concordiam probent, distinguitur hoc modo: Aut ex illa reductione non remanet integra probatio super quolibet actu, tunc non probant, sed solum fit hoc casu reductio testium, ut ipsi euent per iurium. Idem est, si probatio est equiuoca, non necessario concludens intentionem producentis, quia & tunc non probent. Aut vero ex illa reductione remanet probatio integra super quolibet actu a testibus deposito, & tunc testes non solum euent per iurium, sed etiam probant, & sic procedit opinio Speculatoris, ideoque & hoc casu testes de diuersis actibus deponentes, probant adulterium. Hec est sententia Abbatis, Felini & Ausfrerii in locis s. allegatis. Quos refert & sequitur Iosephus Mascardus De probation. concl. 65. nu. 2. & 3. Est quoque de hoc Decisio Capelle Tholos. 310. ubi videas additionem Ausfrerii.

SED hoc loco notabilis cautela menti tenenda est, quae ex praedicta distinctione colligitur, & traditur ad hoc, ut nunquam possint testes

discordes in diuersis actibus, ratione loci vel temporis, etiam in probatione adulterii, ad concordiam reduci, videlicet, ut reus curet interrogari actorem, an adulterium de quo agitur semel tantum, an vno tantum loco commissum fuerit: Quod si confiteatur, nunquam testes de diuersis actibus vel etiam de diuersis locis deponere, poterunt concordari. Sic notabiliter tradit Spec. in d. tit. de teste. §. iam de interrogatoriis, versicul. quid si unus testis dicit, num. 16. in fine. Et hanc cautelam velut notabilem referunt Ausser. & Josephus Mascardus uterque num. 4. in locis proximè precedentibus allegatis.

37

QUANDO testes dicunt, se vidisse mulierem moram trahere & conuersari cum militibus, & cum eis edere, bibere & dormire. Ista omnia sunt validissima argumenta & presumptiones perpetrati adulterii, ut consuluit Menoch. in cons. 31. num. 21. libr. 1.

38

SI mulier & vir fuerint reperti in solitudine, ut si visi sint per nemora, per plana & loca secreta, tunc presumitur copula, licet necessario non probetur. Nam posset esse oppositum: in dubio tamen presumitur, donec contrarium probetur. Ita notat Ioannes de Jmo. in cap. tertio loco. vers. item nota quod ex solitudine, nu. 4. De presumpt. quem refert Crotus in cons. 413. visa copia processus, n.

27. &

27. & seq. lib. 3. Et Josephus Mascardus De probatio. conclus. 452. num. 16.

Si testes deponunt se vidisse virum & mulierem in aliena camera, & postea audierunt eos commiscentes, tunc concurrente fama & aliis adminiculis, satis dicitur probata copula carnalis: alias non accedentibus aliis adminiculis, solus auditus non sufficeret, licet is maximam faceret presumptionem. Ita Campeg. tradit in tracta. testium, reg. 385. versicul. Quarto probatur, vers. unde si testes, &c. ubi refert qualia sint ista adminicula.

39

Si testes deponunt super adulterio de auditu, ut quia audierint adulteros commisceri, tunc ista probatio iuncta cum fama & aliis legitimis adminiculis probat crimen, Aretinus in capite veniens, num. 23. per textum. in cap. praterea. De Testibus.

40

TESTES dicentes se stantes iuxta tenuem parietem, auduisse aliquos commisceri, an probent adulterium, gloss. in cap. 27. praterea, in verbo, auditu, in princip. videtur velle quod sic, eamque gloss. ad hoc propositum refert Schenck à Tautent. in tracta. testium, num. 44. Sed id esset contra illum textum in d. c. praterea, qui ultra auditum requirit alia adminicula. Etsi enim testimonium auditus proprii alias valeat, tamen in probanda commixtione carnali ideo non sufficit, quoniam actus commixtionis non tantum sensu auditus, sed etiam visus percipitur, ita Minsing. tradit in d. c. praterea, num. 10. Quod autem hoc casu solus auditus absque fama & aliis adminiculis non sufficiat, licet faciat maximam presumptionem, confirmatur etiam aliorum

41

authoritate. Nam & Lapis idem tenet allegatione 53. num. 3. Ubis scriptum reliquit: Item si probatio visus haberi non possit, retrahitur ad alteram probationem, scilicet, auditus proprii cum fama, id est, quod testis audiuerit, eos commisceri carnaliter sed non viderit, quia impediabatur visus asseribus, cortina, pallio, obscuritate noctis, & audiebat voces eorum sibi notas, anhelitus iucundos, Veneris oscula, verba apta ad ipsam rem, & plausus resoluentes eosdem & indicantes extra libidinis exitum; quibus si fama adminiculetur, sufficit ad omnem effectum, & habetur pro plena probatione copule carnalis. Haftenus Lapis. Idem tenet Abb. in c. praterea, num. 6. vers. ita dico in proposito, & c. De testibus. Campeg. in tracta. testium, reg. 385. vers. quarto probatur, & c. Et Iosephus Mascardus De probatio. conclus. 63. num. 1. & 2. Et adde huc, quae ego scripsi j. in loco Testis auditum proprium deponens. versic. quando testes deponunt, se audiuisse aliquos carnaliter commisceri, & c. cum duob. versic. sequentib.

42

Si testis deponeret, quod audiuerit Luciam in lecto stantem, & loquentem cum Ioanne de nocte, & postea Joannes iste fuerit inuentus latere in studio, hoc testimonium facit, ut talis mulier dicatur mentem corruptam habere, etiamsi corpore tacta non fuerit, nec dicatur castè & honestè viuere, imo adulteram dici posse, atque ob id eam amittere dotem, quae ei ab aliquo sub hac conditione relicta sit, ut castè & honestè viuatur, ut consuluit Alex. in cons. 77. incip. in causa & lite inter Luciam, & c. num. 1. lib. 7.

43

TESTES deponentes se ab aliis audiuisse, & sic de auditu auditus, quod videlicet tales Venerea exercuerint, nihil probant, secundum gl. & DD. in c. praterea, ubi Abb. sub num. 4. circa finem De testibus. Iosephus Mascardus De probat. concl. 62. n. 4.

DE testimonio, quod mulier receperit ab aliquo xenia & literas, more amantium, vide Alex. in cons. 77. incip. in causa & lite inter Luciam, &c. ante num. 1. lib. 7. Vbi ait, talem mulierem mentem corruptam habere, etiam si corpore fuerit intacta, nota- men dicatur castè & honestè viuere, imo adulteram dici, ideo- que eam dotem amittere, quæ ei relicta fuisset, ut castè & honestè uiueret, &c.

TESTES deponentes se audiuisse qualiter Seia mulier extra- iudicialiter confessa fuerit Sempronium cum ea rem habuisse, eamque carnaliter cognouisse, &c. adulterium non probant quo ad condemnationem criminalem. Quod dicit esse expeditum Ia- son in cons. 22. Accusatur Joseph. num. 1. lib. 1. per l. fin. C. De probat. cum in criminalib. requiratur probationes luce meridia- na clariores. An autem talis depositio Testium confessione ad- ulteræ, faciat indicium ad torturam, decidit Jason quod non, in præalleg. cons. 22. num. 3. vers. Tercio principaliter, &c. Refert & sequitur Josephus Mascardus De probat. concl. 62. num. 4. vers. etiam si deponerent.

EST tamen animaduertendum, si & adulter & adultera faterentur se adulterium commisisse, per eam confessionem adul- terium sufficienter probatum esse, ut voluit Augustin. Bero. in quæst. 84. nu. 7. & Maria. Socin. Iun. in cons. 32. nu. 17. cum sequ. lib. 2. Sed Josephus Mascardus loco præallegato refert Romanum, Iason. Paris. Herculanum & Sylvanum tenentes contrarium, quos videre poteris.

SI per testes probatur, quod is, qui suspectus est de adulterio vel fornicatione cum Isabella confessus fuit, se ire ad scortum, &

velle etiam ita facere in futurum, talis confessio et si extra iudiciū
 & absente quoque parte facta sit, maximum tamen facit contra
 consistentem indicium veritatis, in hoc, quod senserit de dicta Jsa-
 bella quod ad ipsam iuerit, præsertim accedentibus aliis admini-
 culis, sic Socin. iun. tradit in cons. 32. sub num. 16. in fine vers. item
 & secundo probatur, & c. & num. 17. lib. 2.

48

AD probandum adulterium sufficit, quod duo testes deponant
 de matrimonio, & alii duo testes deponant de commixtione illi-
 cita, nam hæc simul iuncta, probant adulterium, ut tradit Jason
 in l. Gallus. §. ille casus, sub num. 5. versic. & ex eodem versic. ff.
 De liber. & posthum.

49

SI accusatur maritus vel uxor, quod commiserit adulteriū,
 tunc admittitur etiam probatio per testes domesticos, quando ve-
 ritas aliter haberi non potest, quia adulteria siue coitus non fiunt
 in præsentia multorum virorum, imò clam & occultè, ut est textus
 in l. consensu. §. Sin autem aliter. C. De repudiis, & tradit Alber-
 ric. de Malet. in tracta. Testium, parte 1. c. 2. num. 67. pag. 377.
 Idem tenet Socin. senior in cons. 17. incip. supradicta causa positio,
 sub num. 4. versic. Non obstat l. consensu, & sub num. 5. versicul.
 Sed si aliqua culpa possit imputari parti, & c. ubi quoque de intelle-
 ctu d. l. consensu tractatur lib. 1. Gratus in cons. 50. nu. 5. lib. 2. &
 Iosephus Mascardus De probat. conclusi. 59. num. 20. Quibus
 adde Minsing. responso 1. num. 26. & dicit Abbas in c. In literis,
 in 2. Notab. num. 2. x. de Testib. casum in d. l. consensu, esse speciale
 & notabilem, quando agitur inter maritum & uxorem de his,
 quæ domi acta dicuntur.

50

ADULTERIUM probatur etiam per testes singulares, Bur-
 sat. cons. 88. num. 16. lib. 1. & cons. 69. num. 12. eod. lib. 1. Videas
 Iulium

Julium Clar. in pract. crim. lib. 5. §. fin. quest. 53. vers. dixi etiam contra testes, & c. Zasius cons. 11. sub num. 15. lib. 2. videas quoque Hippol. Riminald. cons. 7. num. 39. 82. & 129.

AD probandum adulterium interdum sufficit, testes deponere per credulitatē, veluti si diceretur, vidi tales amplexantes se, vel alia facientes, vel in illo loco suspecto, & opinor vel credo, illos perpetrasse adulterium. Nam ista credulitas concurrit cum aliquo sensu corporis, ideoque non repellitur taliter deponens secundū Alex. in cons. 24. col. 4. vers. nec obstat si iste mulieres, num. 14. lib. 2. Quia in his que non possunt directo probari, sufficit testimoniū credulitatis. Vt etiam tradit Tyndarus in tracta. testium, parte 1. c. 5. num. 12. De quo videas Bursat. cons. 68. num. 11. libro 1. Et tenet hoc idem Josephus Mascardus De probat. concl. 65. nu. 10.

TESTIS interrogatus super articulo, quo proponitur qd Titius cognouit Bertam uxorem Sempronii, si respōdeat & dicat eū cognouisse dictam Bertam, non per hoc censetur fateri, quod sit uxor Sempronii, & sic nō censetur fateri adulterium, vt probatum esse dicatur adulterium, per ea que habentur per Bart. & alios in l. si cui serui, §. Si a filio, cum l. sequenti. ff. De legat. 1. Maxime per Bald. ibi, qui sequitur Bart. refert Corn. in cons. 33. visa copia processus, num. 16. lib. 2.

TESTIS ADULTVS, MAIOR,
pubes: adde infra Testis pupillus. Item, Testis maior.

TESTEM adultum hoc loco intelligimus eum qui iam ad iustā
& eam aetatem peruenit, vt testimoniū dicere possit.

K 2

2 AN pupillus iam factus pubes seu adultus testimonium dicere possit de iis quæ in pupillari ætate viderit: tractatur per gl. in l. 3. §. lege Julia, in verbo, impubes, ff. de Testib. Spec. in tit. de Teste. §. 1. vers. sed nunquid factus pubes. num. 35. Et ibid. habetur pulchra additio Joan. Andr. quæ copiosè de hac quæstione tractat, in additione, super verbo omnes, incip. ad declarationem, &c. Et illam doctrinam Joannis Andr. reassumit Albericus de Maletis in tracta. testium, parte 1. cap. 5. num. 21. 22. & 23. Tractatur quoque hæc quæstio per Nepotem de Monte Alba. in tracta. testium num. 56. & seq. item exacte per Iustum Reuberum, in sua de Testibus Methodica tractatione, pag. 5. vers. queritur autè. Et nouissimè per Joan. Mariam Monticellum in suo aureo Repertorio de Testibus. pag. 258. sub tit. impugnatur Testis, quia deponit de his quæ vidit in pueritia vel pubertate. Et remissive tradit Ægid. Boss. in tracta. de Testib. num. 20. pag. 776.

3 RATIONES dubitandi, an adultus seu pubes post pubertatem testimonium dicere possit de iis quæ in pupillari ætate vidit, ponit, easque declarat Iustus Reuberus in sua Methodo de Testibus, pag. 5. versic. Queritur autè, &c. Quo in loco & rationes decidendi pro defensione contrariæ sententiæ traduntur. Idem ante Reuberum fecit Pileus antiquus glossator in suis quæstionibus, quæst. 13. incip. queritur utrum pupillus. Et Spec. in tit. de Teste. §. 1. vers. sed nunquid factus pubes, num. 35. Et gl. in l. 3. §. lege Julia, in verbo impubes. ff. de Testibus.

4 TESTIS factus pubes adultus siue maior potest testimonium dicere de iis, quæ vidit in pupillari ætate, ut est gl. in §. Testes autem, in verbo, neque impubes, Inst. de testam. ordin. gloss. in l. 3. §. lege Julia, in verbo, impubes. ff. de Testib. gloss. in l. Notionem.

nem. 99. §. Instrumentorum, in verbo, quæ enim. ff. De verbor. signif. ubi gl. dicit, hoc non procedere, ubi lex ad substantiam negotii exigeret certum numerum testium, ut in testamentis, quo casu tempore testamenti Testis idoneus exigitur. Tenet quoque prædictam conclusionem Spec. in tit. de Teste. §. 1. vers. Sed nunquid factus pubes, num. 35. Bart. in d. l. Notionem. 99. §. Instrumentorum. num. 3. Et in l. qui Romæ. §. Duo fratres, num. 15. circa finem. ff. De verbor. obligat. Alex. cons. 88. incip. Quoniam omne datum, num. 23. lib. 5. Iacob. Ægid. de Viterbio, in tractat. Testium, num. 6. vers. impuberes tamen. pag. 87. Az. simpliciter ita tenens in summa lib. 4. Codicis, Decius dicens communem opinionem in l. 2. §. Impuberes, num. 11. ubi tamen is contrarium tenet. ff. de reg. iur. eandem communem dicit Raph. Cuman. cons. 91. inc. an productus in testem, col. 1. & Alberic. de Maletis in tractat. Test. parte 1. cap. 5. num. 21. in fine. pag. 410. & Frider. Schenck in tractat. testium. num. 15. & Iustus Reuberus de Testib. pag. 5. versic. queritur autem, &c. & Cagnol. in d. §. Impuberes, sub num. 20. dicens à communi non esse recedendum, referensque aliquos, qui consulendo eam secuti fuerunt, & defendens eam ab obiectionibus Decii, eandem opinionem communem defendit contra Decium, Viglius Zuichem. in §. Testes autem, num. 10. Instit. de Testam. ordin. Et dicit Julius Clarus prædictam conclusionem esse indubitatam, & communem omnium sententiam, lib. 5. sentent. §. fin. question. 24. versic. vidi aliquando, post Calcan. in cōs. 110. sub. nu. 8. vers. Nec obstat quod isti sint minores, &c. refert & sequitur Bonacosa in suis communibus opin. criminalib. litera T. vers. Testis pupillus, in fine pag. mihi 714. secundum editionem Francofurt. confirmatur prædicta conclusio, ex eo, quod in teste consideratur qualitas seu conditio quæ adest tempore, quo testimonium dicit, & non illa, quæ fuit prius, secundum Crotum in tractat. Testium, parte 4. num. 194.

AMPLIATUR hæc cōmunis conclusio primò, ut maximè procedat, si Testis ille eo tempore, quo aliquid vidit, erat proximus pubertati, Bartolus in leg. Notionem. §. Instrumentorum, in fine ff. De verborum significatione. Nellus in tractat.

Testium parte 1. 21. & nu. 25. circa princ. Alberic. de Rosate in l. 3. ff. de Testibus, quem ad hoc allegat Campeg. in tractat. testium, reg. 250. circa principium, Albericus de Maletis in tracta. de Testib. parte 1. cap. 5. num. 21. in fine. pag. 410. Schenck in tractat. testium num. 15. Jul. Clarus in practic. crim. §. fin. quæst. 24. vers. vide aliquando, ubi post Albericum de Malet. testatur de communi omnium sententia, sed tamen cum declaratione ibi tradita. Quæ hic quoque in secunda ampliacione tangitur, ac remissiue indicatur. Cephal. quoque communem dicens cōf. 98. n. 40. lib. 1.

6

SECUNDO ampliatur, ut adultus siue maior non solum testificari possit de iis, quæ vidit in pupillari etate, sed etiam de iis, quæ vidit in sua infantia, si modo tum habuerit iudicium cognoscendi id de quo testatur, secundum sententiam Ioannis Andr. quæ multi alii sequuntur, ut dicitur j. eo. loco. vers. adultus seu pubes potest testificari, &c. & traditur per Campeg. in tractat. testium, reg. 250. versic. secundo & latissime, &c.

7

DECLARATUR autem prædicta communis opinio primo ut procedat. si materia, super qua Testis testimonium dicit, talis est, quæ potuit facile cadere in sensum impuberis, ut notant scribentes in locis s. pro principali conclusione allegatis. Et tradunt in specie Albericus de Maletis d. tractat. parte 1. cap. 5. num. 22. Petrus de Moncada in addit. ad Crotum in tractat. Testium, sub literis SS. pag. mihi 636. in fine. cum princip. sequentis. Cagnolus in leg. 2. §. Impuberes, num. 20. ff. de regu. iur. post Felinum & Paris. ibi allegatos, Julius Clarus in practica crim. §. si. quæst. 24. vers. vidi aliquando, in fin. quæ refert sequitur Bonacossa in suis opin. communibus criminalibus I. vers. Testis pupillus, in fi. Campeg. in tractat. Testium reg. 250. in princ. ubi dicit prædictam conclusionem

clusionem habere locum, quando testis in pupillari etate videns aliquid, habeat, seu habere poterat animum ad cognoscendum ea, quæ vidit, secus si non habuisset.

SECUNDO declaratur ut non procedat, quando testimoniū ad solennitatem requireretur, quo casu testis habilis esse deberet tempore, quo vocatur in testem, secundum Paris. in c. cum nobis, De prescriptio. Quem refert & sequitur Cagnol. in d. leg. 2. §. Impubes, sub num. 20. ff. De regul. iur. tradit Bart. in l. ad Testium. §. 1. Conditionem, num. 5. ff. De testament. post gl. ibi in verbo contigerit, in fine. & est gl. in l. notione. §. Instrumentorum, in verbo, quæ enim ff. De verbor signif. & sic fallit sdicta conclusio, quando lex requirit specificè maiorem etatem prout in testamentis, per supradicta, notat in specie Petrus de Moncada in tractat. Croti de testibus, parte 4. sub num. 194. in additione, literis SS. Et tradit Abb. Panor. in c. cum nobis, num. 6. De prescriptio. & in c. fin. num. 3. de sent. excommunicat.

Cum autem in hac materia fiat quoque mentio de iis, qui vel infantes sunt, vel infantia aut pubertati proximi, sciendum est hoc loco, quantum in presens sufficit infantes dici eos, qui intra septem annos sunt, textus est in leg. si infanti. C. De iure deliber.

Proximum autem infantia dici eum, qui septem annos cum dimidio habet, proximum autem pubertati masculum, qui decimum annum cum dimidio, Fæminam verò, quæ nonum & dimidium annum attingat. secundum Zas. quæst. 2. de Iudeis, Burfatus dicens esse receptam sententiam cons. 131. nu. 5. lib. 3. qui multa ad hoc allegat. videas Menoch. ibi per eum allegatum.

10

*Q*UANDO queritur an impubes factus pubes, possit testificari de his, quæ vidit in pupillarietate, distinguitur secundum Panorm. in c. fin. num. 3. De sent. ex commu. hoc modo, quidam sunt actus in quibus requiritur maior ætas tempore, quo actus exercetur, ut in testamento; & tunc non sufficit, ut superueniat maior ætas ad testamentum. l. Quæ ætate. ff. De testam. quidam vero sunt actus, in quibus hoc non requiritur, quod regulare est. & satis est, quod testis sit idoneus tempore, quo perhibuit testimonium, per iura allegata ibi per Abbat.

11

*A*DULTVS seu pubes admittitur in testem in his quæ vidit impubes si ea quæ vidit talia sint, quæ probabiliter cadere potuerunt in mentem ipsius tunc pupilli: Si autem non potuerunt cadere in ipsius mentem, tunc testimonium eius non recipitur: Ita tradit Ioan. Andr. in addit. ad Spec. in tit. de Teste. §. 1. vers. sed nunquid factus pubes, & c. In additione incip. omnes, ad declarationem, & c. versic. est sciendum, ibi ego, salvo quod dixi secundum Accurs. & c. Et hoc idem ita reasumit Alberic. de Malet. in tracta. Testium, parte 1. cap. 5. num. 22.

12

*S*i adultus seu pupillus factus pubes, deponat se vidisse in pupillarietate fabricari falsam monetam, eius testimonium ideo non recipitur, quod etsi sciat monetam tunc fuisse fabricatam, non tamen censetur sciuisse vel intellexisse illam fabricationem fuisse prohibitam; vel non censetur tunc habuisse iudicium intelligendi falsitatem ipsius monete: ita Ioan. Andr. declarat, dicens ita intelligendam esse l. 1. in §. Impuberes. C. De falsa moneta, in additione ad Specul. in tit. de teste. §. 1. versic. Sed nunquid factus pubes, nu. 35. In additione inc. Omnes, ad declarationem, & c. versic. est sciendum, ibi, ego, salvo quod dixi secundum Accurs. refert & sequitur Alber. de Maletis, in tracta. Testium, parte 1. c. 5. sub num. 22. pag. mihi 410.

TESTIS

TESTIS quamuis tempore quo testimonium dicit, sit adultus vel maior, tamen non potest testificari de eo, quod vidit tempore infantie, l. excipiuntur. circa finem. ff. Ad Syllan. notatur per DD. aliquos, & maximè Raphael. in l. ad Testium ff. De testament. Bart. in l. 3. §. lege Iulia. num. 2. in fine ff. De testibus Ioan. Fab. num. 2. ad finem Ang. Aretin. num. 10. inst. De testam. ordin. Ludo. Roma. cons. 157. incip. honorabilis Domine, num. 1. versic. Quod autem sint plures, &c. per gl. ult. in c. relatum, 37. distinct. Alex. cons. 9. incip. clarissime doctor. num. 12. lib. 7. Nelus de S. Gemin. in tracta. testium, parte 1. num. 25. pag. 127. Alciat. responso 467. secundum editionem Basil. seu secundum Venetam responso 19. lib. 7. incipien in proposita questione circa finem, nu. 20. fol. mihi, 144. Cephal. cons. 77. num. 41. & 42. lib. 1. Curt. Jun. cons. 52. sub num. 6. Idque ea ratione, quia etas infantie vel ei proxima quicquid videt, ignorat, caretque intellectu. Sed videas in d. cons. Alexand. additionem Molinæi dicentis, Alexandrum eo in loco nimis seuerè exagitare dicta testium, eumque inseruire affectui suo & clientum suorum, nec eum critici sed aduocati partes ibi agere. ceterum prædicta conclusio intelligenda est secundum declarationem Joan. Andr. quam multi secuti sunt, ut dixi sub hoc loco in versic. adultus seu pubes potest testificari, &c. videlicet, si Testis deponens de iis quæ vidit in infantia, eam intelligere non potuerit, per ibi dicta. & in hac sententia videtur quoque esse Iustus Reuberus De Testibus. pag. 7. in fine, dum ibi rationem suæ sententiæ adiicit, per argumentum a contrario sensu.

ADULTVS seu pubes potest testificari non solum de iis, quæ vidit in pupillari etate, sed etiam de his, quæ vidit in infantia, seu etate infantili, si modo habuerit iudicium pro cognitione negotii, de quo testificatur, seu, ut alii dicunt, si id cadere tum potuit in ipsius intellectum, secundum Joan. Andr. qui author fuit huius opinionis in tit. de Teste. §. 1. versic. sed nunquid factus pubes, num. 35. In additione incip. omnes, ad declarationem, versic. est sciendum, ibi salvo quod dixi secundum Accurs. refert & sequitur AL-

L

beric. de Malet. in tracta. testium parte 1. cap. 5. sub num. 22. & num. 23. pag. 410. ubi dicit, predictam Ioannis Andr. sententiā esse iustissimam, quam ibi etiam confirmat ex dicto Baldi in l. excipiuntur, in fine ff. Ad S. C. Syllan. tradit hoc idem præclare Felin. in c. cum nobis, sub num. 9. circa finem, De præscrip. Raphael Cuman. in cons. 91. incip. An productus in testem, colu. 1. Cagnol. in l. 2. §. Item impuberes, sub num. 20. ff. De regul. iuris, ubi is respondet adiura dicentia, talem etatem ignorare ea, quæ videt, ut videlicet intelligantur de eo intellectu seu scientia, quæ per causas habetur. Non autem de simplici scientia, quæ per sensus corporeos tenetur.

Diuersum autem esset, quando Testis deponens de iis quæ vidit in infantia, non potuerit tunc habere iudicium, vel intellectum corporeum de iis, super quibus deposuit, secundum Joan. Andr. Alberic. Cuman. & Cagnol. in locis s. dictis. & Campeg. pulchre in tracta. Testi. Reg. 150. vers. secundo & latissimè, &c. Nisi fortetalis testis esset frater ipsius qui immediate sequeretur in natiuitate eum, de quo testimonium diceret, quo casu probabiliter admitteretur, per predicta, & maxime Alberic. de Maletis.

15

Si olim duo infantes eiusdem ætatis fuerint socii, in scholis fortè, vel in aliqua arte aut societate versati, & postea cum alter eorum natus sit 30. annis, quæstio oriatur de ætate alterius sui consocii, an videlicet sit 25. annorum, tunc siis, qui iam 30. annorum est, deponat, suum consocium esse ætatis 25. annorum, allegans hanc rationem, quod ipse viderit eum tunc esse suum consocium, in scholis, &c. ex hac testificatione constat, hunc testem deponere de his, quæ vidit in quinto anno ætatis suæ, & sic in infantia: certe, cum hic simus in eo casu, in quo testis deposuit de his, quæ cadere potuerunt in ipsius intellectum & iudicium, non prorsus inualidum erit eius testimonium, secundum Joan. Andr. in addit. ad Spec. in tit. de Teste. §. 1. vers. sed nunquid factus pubes, in addit. magna, incip. omnes, ad declarationem, circa finem. Refert & sequitur Alberic. de Maletis in tractat. testium parte 1. c. 5 sub nu. 22. Et Cagnol. in l. 2. §. Item impuberes, sub num. 20 ff. De reg. iuris. Raphael Cuman. cons. 91. incip. an productus in testem.

DE TESTIBVS.

85

stem. col. 1. Felin. in c. cum nobis, sub num. 9. versc. Quod autem est dictum de infantia, ubi clare loquitur in hac materia, Campeg. in tracta. testium, reg. 150. vers. secundo & latissime, &c.

TESTIS maior factus potest deponere & testificari etiam 16
de iis rebus, quas ipse vidit, cum esset puer octo annorum, ut con-
sultuit Alex. cons. 88. incip. Quoniam omne datum, num. 20. vers.
non obstat quod testis, & num. 22. lib. 5.

QUANDO pupillus post pubertatem testimonium dicit de 17
his, quae vidit in pupillari aetate, iudex diligenter inquiret fuerit
ne tum pubertati proximus, cum rem, de qua agitur, vidit vel au-
diuit. Quo casu maior fides ei adhibebitur, quia aliquem pupillus
rei intellectum habere potuit, l. excipiuntur 14. ff. ad Syllan. & S.
pupillus, inst. De inuti. stip. ita tradit Justus Reuberus in tracta.
de Testibus pag. 7. vers. Sed tamen, &c.

TESTIS ADVOCATVS.

1

De hoc tractat Ioan. Maria Monticellus de Testibus
pag. 10. & 325, col. 1.

ADVOCATVS dicitur esse testis iuris à Spec. in tit. deposition. 2
§. 3. num. 3. lib. 2.

- 3 *ADVOCATI* non possunt esse simul testes iuris & facti. gl. in §. testis quos accusator, in verbo, Patroni. 4. q. 3.

4 *C* *R* *N* *V* sin l. quoniam, circa finem, vers. & eadem questio sit in aduocato, & c. C. de testib. in ea questione, an aduocatus possit esse testis, scribit se nescire, quod seruetur, addens, se de facto non admittere aduocatum, vel procuratorem, siue ad iudicium, siue ad negocia, in illo negocio, quod procurat, idque propter rationes, à se traditas, in l. omnibus. C. eo. tit. ad quas ipse ibi se refert.

5 *P* *R* *O* clarior tractatione huius loci, An & quando aduocatus testis esse possit nec ne, inter cetera diligenter obseruandi & distinguendi sunt casus, in quibus aliquis vel durante adhuc officio aduocationis producit in testem: vel finito illo officio, vel etiam in alia causa. Ideoq; distinctè procedam, & singulos casus in singulis conclusionibus tractabo, ne ex confusione casuum diuersorum & allegationum iurium & authoritatum, lector tardium aliquod capiat.

6 *ADVOCATUS* durante causa, in qua est aduocatus, non potest esse testis. De hoc casu propriè loquitur textus in c. si testes omnes. §. Testes quos accusator. 4. q. 3. Cuius textus verba hæc sunt; Patroni quoq; in causa, cui patrocinium præstant, testimonium nō dicant. loquitur enim in presenti, & non de præterito tempore, sicut textus in l. ult. ff. De testib. & text. in c. Roman. eo. tit. lib. 6. De hoc etiam casu in specie loquitur Jacob. Aegid. in tractat. De testib. sub num. 13. ante finem, ibi, Nec aduocati in causis, & c. Nilis in repert. vers. Testis non potest esse aduocatus, Felinus post alios in c. cum à nobis, sub num. 13. vers. ex prædictis infert hic

fert hic, &c. De testibus, Corn. cons. 309. incip. ex pluribus, num. 5. in fin. lib. 4. Natta cons. 161. incip. secundus de Carro num. 11. libr. 1. Et hanc sententiam dicit esse communem Zoarez inter suas communes opiniones, litera I. nu. 193. & alii in aliis locis. Quæ autem sit ratio huius conclusionis dicetur infra in versicul. ratio quare aduocatus, &c. Prædictæ conclusionis similis est ea, quæ sequitur.

ADVOCATI quamdiu non sunt functi suis officiis, testes esse non possunt. l. Ne in arbitris. §. sin autē in scriptura, & ibi Paul. de Castro. C. de arbitris: Idque propterea, quod non tantū diuersis & repugnantibus officiis fungerentur, sed etiam magnam videantur habere affectionem ad causas, quas tractarunt. Min- sing. Responso 55. num. 18. Idem Minsing. in c. 6. in super, num. 4. ubi pulchrè loquitur ff. de Testibus. Hanc & prædictam regulam in vers. aduocatus durante causa, &c. Ex aliorum dictis colligit Felin. in c. cum à nobis, sub num. 13. vers. ex prædictis inferthic, &c. Quam ibidem in sex casibus breuiter limitat, quos omnes casus sub hoc loco in quibusdam versiculis sequentibus comprehensos videbis.

SI quis suscepit officium aduocationis, & patrocinium in eo præstitit, atque adhuc præstat, tunc non potest in illa causa esse testis, ne duplici officio fungatur, scilicet aduocati & testis, contra l. Nemo ex iis. C. De aſſesso. f. mola in c. cum à nobis, sub nu. 7. vers. si autem suscepit. x. De testib. nisi aduocatus produceretur de voluntate vtriusque partis. Alberic. De Maletis in tractat. Testium parte 1. cap. 4. sub num. 6. pag. 393. col. 1.

9 *ADVOCATUS* testis esse non potest in ea causa, in qua fuit aduocatus, & sic habendo respectum ad tempus prateritum. De hoc casu proprie loquitur textus in l. ult. ff. De testib. in verbo, patrociniū prastiterunt, & textus in c. Romana, quod est c. ult. eo. tit. lib. 6. qui etiam loquitur de tempore praterito. Sic quoque in variis locis doctores, ut Spec. in tit. de Teste. §. 1. vers. itē quod fuit in eadem causa n. 74. Et Jason in Rubrica C. De procurat. num. 4. Et in l. quoties, num. 14. vers. Sed contra prædicta. C. De iudic. & in l. dictantibus, nu. 7. C. De testam. Ausrer. in tracta. De testib. ubi allegantur ad hoc alia.

10 *RATIO*, quare aduocatus regulariter testis esse non possit, est ista. Quia censetur esse suspectus ratione affectionis, quā præsumitur habere ad causam: quamvis ea causa principaliter ad ipsum non spectet, nec etiam de commodo vel utilitate illius agatur. Eaque affectio dicitur accidentalis, secundum Alberic. de Maletis in tracta. testium, parte 1. c. 1. num. 44. Et hanc rationem assignat Iason in l. Quoties, num. 14. vers. sed cōtra prædicta, & c. C. De iudic. & in l. dictantibus, num. 7. C. De testam. Philipp. Francus in c. postremo, circa princ. De appell. ubi ad hoc allegat optimum textum in l. proximè ff. De his quæ in testamēto debentur, ubi habetur, quod Cæsar Antoninus tanquam iudex causæ, remotis aduocatis partium deliberavit de causa. Eandē rationem ex aliorum auctoritatibus confirmat Josephus Mascardus De probat. concl. 66. num. 2. Aliam rationem quæ tamē cum priore in effectu eadem est, tradit Speculator in tit. De teste. §. 1. vers. item quod fuit in eadem, num. 74. videlicet, quia præsumptio est, aduocatum dicturū pro ea parte p qua prius fuit idē voluit Nellus de S. Gemin. in tract. testium n. 31 in princ. Jacobus Ægidius aliam adducit in tracta. testium, num. 13. in fine, videlicet, Ne animose testificari videatur. Alia in super ratio traditur, ne duplici officio fungatur, scilicet aduocati & testis, contra l. Nemo ex iis, C. de assessor. Hanc rationem assignat Jmo. in c. cū à nobis, sub num. 7. vers. si autem suscepit. De testibus. Postremo & hanc rationē nonnulli adferunt, quia præsumptio est, quod aduocatus velit factū suū cōprobare, sicuti non obscure voluit Ausrerius in tract. testium in verbo arbiter sub num. 11. pag. 251. colu. 1.

ADVO-

ADVOCATVS non dicitur testis omni exceptione maior, propter affectionem, quam præsimitur habere erga partem suā. Aymo Crauet. conf. 56. incip. Antonius Curtinum. 4. lib. 1. Vbi loquitur de eo, qui fuit aduocatus in causa.

11

ADVOCATVS non potest esse testis, in causa in qua fuit aduocatus, etiam finito officio aduocationis, Imola inc. ex literis, sub num. 13. vers. alius potest esse, De transaction. Ratio est, quia interest sua, ignorantiam suam non detegi, secundum Bald. in l. omnibus, num. 4. C. De testibus. Cephal. conf. 65. num. 22. lib. 1. sed videas distinctionem Ioannis Andr. de qua j. eo. loco vers. sequente.

12

ADVOCATI an expletis muneribus & officiis eorum, liceat eis testimonium dicere in causis, quas olim tractarunt? DD. variū varia scribunt: de quo multa dicuntur in conf. 213. inc. an aduocatus, & c. inter consilia Bart. vol. 1. ubi videre poteris. Sed cōmuniter recepta est Joann. Andreae distinctio, quam tradidit in additione sua ad Spec. in tit. de teste. §. 1. vers. Sed pone quod administrator, num. 24. in verbo dominicalis, ut eā ex sententia Ioannis Andr. refert Minsing. respons. 55. num. 18. videlicet si in negotio cōtrouerso est aliquid, q̄ aduocatis imputari possit, quia forte in officio suo fecerint, aut p̄termiserint, q̄ facere vel prater mittere nō debuerāt, tunc velut suspecti non admittūtur ad testificandū, sin autē nihil periculi aut damni ad eos propter gestū officiū pertinet, tunc non sunt arcendi à testimonio. idē Minsing. ut est homo doctus & exercitatus, hoc ipsum quoq̄ perspicue tradidit in c. 6. in super. n. 4. & 5. De testib. quae distinctio valde notabilis est, eamq̄ approbat Panor. in d. c. 1. Insuper, sub nu. 8. vers. mihi in hoc plus placet, & c. Felin. quoque ibid. nu. 10. & Decius n. 14. & scribit Milis in suo Repertor. in verbo, testis nō potest esse aduocatus, & c. Joannē Andr. in praeallegato loco, melius loqui

13

quolibet alio. *Iustus Reuberus* quoque in tractat. *testium* pag. 91. vers. *Munere* vero, &c. in effectu eandem distinctionem videtur tradere.

14

Iustus Reuberus in sua de *Testibus* tractatione Methodica pag. 92. in princ. putat rectius aduocatos facere, si id honestè recusare possint, ut etiam finita aduocatione abstineant à dicendo testimonio contra eos, quibus patrocinium in illa causa praestiterunt: inuerecundum enim videri, eum testimonio ledere, quem aliquando in eadem causa sua opera iuuerint. Confirmatur hoc ex eo, quod scribit *Spec. in tit. De aduocato* §. *Nunc tractemus*, nu. 12. & 13. Vbi ait, honestius esse aduocato ut abstineat à testimonio, & *Philipp. Franc. in c. Romana*, num. 4. De *testib. lib. 6.* ubi quoque dicit, hoc non esse honestum.

15

Sicut aduocatus non potest esse testis, ita non debet instruere testem. *Bald. in l. fin. ff. De testibus*, & ante ipsum *Spec. in tit. De aduocato* §. *fin. num. 5.* Quoin loco *Baldus* ex *Roffredo* addit, aduocatum non debere testes falso instruere, sed bona fide, ad hoc, ut sciant dicere veritatem, subiungens, *Roffredum* multoties hoc fecisse. De quo videas *Roffredum* sub tit. De *S. C. Liboniano*, sub nu. 3. pag. mihi 456. col. 2. Et dictum *Baldi* refert quoque *Campeg. in tract. testimonium*, reg. 5. vers. nono fallit, &c.

ADVOCATVS non potest in causa appellationis produci in testem ab ea parte cui prestitit patrocinium in prima instantia. textus est in cap. ult. Romana, De testibus, libro 6. Nellus de S. Geminian. in tractat. De testibus, num. 31. in princ. Alberic. De Maletis in tractat. testium parte 1. c. 4. num. 4. & rursus num. 6. ibi, si vero suscepit, &c. pag. 392. Aufrer. eo. tracta. nu. 8. post princ. pag. 249. col. 2. pulchre Ioan. de Imo. in c. cum à nobis, sub num. 7. vers. si autem vult testificari, &c. De testib. ubi hoc declaratur duob. modis, & dicetur paulo post in limitationibus huius conclusionis. Iason in l. dictantibus, num. 7. & 8. C. De testament. Alex. conf. 134. in causa & lite nu. 7. lib. 2. Egidius Boss. in tracta. testium, num. 117. pag. 795. col. 2. Hartmannus Hartmanni libr. 2. practica Forens. tit. de Testibus, Decis. 2. in princip. pagina 209.

EXTENDE, ut procedat etiam si is non sit advocatus in causa appellationis, secundum Lanfranc. in tracta. testium, sub num. 67. vers. si autem prestitisset, &c. pag. 486. col. 1. & pulchre hoc ipsum tradit Ioan. de Imo. in d. c. cum à nobis, sub num. 7. vers. si autem vult testificari, De testib. ubi ratione allegat, propter affectionem videlicet, quam presumitur habere ad causam, ut ibidem Imola dicit. Sed contrarium videtur concludi inter conf. Bartol. conf. 213. incip. an advocatus, num. 2. & Josephus Mascardus De probationib. concl. 66. sub num. 4. refert Albericum de Rosate in suo tractat. de testibus §. Expedita, num. 6. quoque tenere contrarium, sed est in tracta. Alberic. de Maletis parte. 1. c. 4. sub num. 6. vers. in alia autem instantia, &c. pag. mihi 393. col. 1. circa princip.

LIMITATVR nunc precedens conclusio primo, ut non procedat, quando aduocatus iste in testem produceretur de consensu utriusque partis secundum Joā. de Jmola. in c. cum à nobis, sub num. 7. versic. si autem vult testificari in alia instantia, De testib. & Alberic. de Maletis in tracta. testium parte 1. c. 4. nu. 6. ibi, nisi produceretur aduocatus, &c. pag. 393. col. 1. in princ. confirmatur hac limitatio per ea, quæ dicuntur j. eo. loco in vers. aduocatus unius partis, &c.

LIMITATVR secundo, ut non habeat locum si aduocatus in causa appellationis produceretur in testem contra clientulum suum primæ instantiæ, admitteretur enim hoc casu & faceret fidem, Joā. de Jmo. in c. cum à nobis sub num. 7. ibi. vel nisi produceretur contra eum, pro quo fuit aduocatus, &c. De testibus, ubi ait, hoc casu cessare rationem prohibitionis, hoc est, affectionem, quam presumitur habere ad causam. idem prius voluit Spec. in tit. De aduocato. §. Nunc tractemus, vers. Quid ergo si tibi dedi fidem, num. 12. dicens hoc sæpe fieri in curia, addens tamen ibid. num. 13. honestius esse, si aduocatus abstinere ab huiusmodi testificatione. In qua opinione est etiam Iustus Reuberus in sua Methodica tractatione De testibus, pag. 92. in prin. ubi rationem bonam pro hoc allegat. Sed, ut mihi videtur, etiam si aduocatus vellet abstinere, non tamen posset, cum hoc casu cogi possit ad dicendum testimonium, ut habetur j. sub eod. hoc loco, vers. aduocatus contra clientem suum, &c.

ADVOCATVS in una causa, durante illa aduocatione testis esse non potest etiam in alia causa, nisi demum aduocatione finita. Ita videtur velle Milis in suo repertorio, in verbo Testis non potest esse aduocatus, &c. post Anton. de Butr. in c. ex literis. De transact. sed ipsemet Milis dubitans forte, non putat hoc defendi posse, ideoque addit, Ioannem Andr. melius sentire ut ibi per eum

& con-

Et conclusio ista sic non indistinctè ac simpliciter posita vera non est: contrarium enim tenetur, ut hic in loco seq. traditur.

Is qui aduocatus est in una causa non prohibetur etiam durante illa aduocatione testimonium dicere in alia causa, in qua patrocinium non prestatit, *Aufrer. in tractat. testiū, in verbo aduocatus, num. 8. vers. Sed cum huiusmodi, &c. pag. 249. col. 2.* ubi ipse hanc conclusionem ex eo confirmat, quod edictum de Testib. prohibitorium sit, nec à legibus interdictum reperiatur, ne aduocatus in aliis sui clientuli causis in quibus ipse aduocatus non est, possit testimonium pro eo dicere, per textum in l. 1. ff. de Testibus, *Ioan. de Jmo. quoq; dicit, hoc esse clarum in c. cum à nobis sub nu. 7. ad finem, vers. ubi autem quis est aduocatus, x. de Testibus, per ea, quæ Jnnoc. scribit in c. in super, circa prin. eod. tit. de Testib. Albericus de Maletis in tractat. testiū, parte 1. c. 4. sub num. 6. vers. In alia autem instantia, pag. 393. col. 1. ubi allegatur hæc ratio: Quia is testis ad illam causam non habet affectionem, sequitur Campeg. in tracta. testiū, reg. 58. vers. Quarto fallit, &c. Idem expresse tenet Phil. Francus in c. postremo, col. 2. vers. similiter etiam posset esse testis. De appellat. Et hæc est communis opinio contra Nilim, ut testatur Lanfrancus in suo tractat. testiū num. 67. vers. in alia autem causa. Ponit quoque inter suas communes opiniones Francisc. Viuius lib. 1. litera T. vers. Testis esse non potest aduocatus, & Emmanuel Soarez, litera A. n. 96. Confirmatur hæc opinio per ea, quæ de procuratore tradidit Bart. in l. Deferre. §. Idem rescripserunt, circa finem, vers. si vero aliquis vellet procuratorem producere, &c. ff. De iure fisci, ubi affirmat procuratorem non repelli à testimonio in causa quam non agit, licet prohibeatur in alia, in qua prestat patrocinium, Josephus Mascardus de probat. conclus. 66. sub num. 8.*

Limitatur prædicta opinio communis, ut non procedat quando ista alia causa esset connexa, vel penderet ab ea, in qua patrocinium prestat, tunc enim testis esse in ea non posset per ea quæ Josephus Mascardus ad hoc allegat in d. concl. 66. num. 8. vers. limita istam posteriorem, &c. Et hoc expresse voluit Philipp. Francus in c. postremo, col. 2. vers. sed tu intellige Et limita, &c. De appellat. dicēs quod tunc ratione cōnexitatis eadē sit ratio prohibitionis.

LEX non simpliciter prohibet aduocatum esse testem, sed cū limitatione, videlicet, tunc demum quando præstitit patrociniū: ubi ergo deficit casus limitans, cessat prohibitio. Ita intelligendus est textus in l. fin. secundum gl. ibi in verbo, præstiterunt ff. de Testibus. Et tradit expresse Ioan. Andrea in additione sua inc. l. fin. Mouebatur, &c. ad Spec. in tit. De teste, §. 1. num. 75. vers. item quod dixi. Refert & sequitur Ioan. de Imo. in c. cum à nobis, nu. 7. circa princ. de Testibus. idem tenet ibid. Felin. sub. num. 13. vers. idem si fuisset electus, &c.

SI aduocatus non assumpsit officiū aduocationis, licet prius electus fuerit in aduocatum, non tamen præstiterit patrociniū, tunc potest esse testis, ita concludit Ioan. de Imol. in c. cum à nobis, num. 7. x. de Testibus. Lanfr. in tracta. testium num. 67. in princ. ibi, quod potest etiam esse Testis, &c. Emanuel Soarez, dicens cōmunem litera A. num. 96. Et ante hunc Viuius lib. 1. litera T. vers. Testis esse non potest aduocatus, &c. Et ratio est, quia l. fin. ff. De testibus, non simpliciter repellit testem aduocatum, sed tantum limitatiuè, id est tunc demum, quando illa causa, super qua testimonium dicendum est, præstitit patrociniū, per ea quæ dixi, s. eod. loco in vers. lex non simpliciter, &c. Et pulchrè hoc ipsum tradit Corn. cons. 309. ex pluribus videtur, num. 15. lib. 4.

QUOD dicitur aduocatum nō esse testem idoneū, intelligitur esse verum, postquam is incepit patrocinari, secus si non inceperit licet de salario cōuenerit, & paratus fuerit patrocinari. Hæc sunt verba Spec. in tit. de teste, §. 1. vers. item quod dixi aduocatum, n. 75. Et ante ipsum hoc voluit gl. in l. fi. in verbo, præstiterunt, vers. Quid si nondum præstiterunt, &c. ff. de Testibus. Lanfranc. dices ita communiter tenere, DD. in tracta. testium nu. 67. pag. 985. in fine sequitur Aufrerius in tractat. testium, num. 8. Et quod dictum est, &c. pag. 249. Refert Albericus de Maletis in tracta. testium parte 1. c. 4. num. 6. licet ipse videatur ibi inclinare in contra-

contrariam Guidonis opinionem. Sequitur quoque sdictam sententiam Imo. in c. cum a nobis, num. 7. x. de Testibus, ubi post Ioan. And. respondet ad contrariam opinionem Guidonis de Suzaria. Idem tenet Nellus de S. Gem. in tracta. testium, nu. 31. vers. De aduocato, p. 128. Campeg. in tracta. testium reg. 58. vers. secundo fallit, &c. Corn. conf. 309. Ex pluribus num. 15. lib. 4. & nouissimè Josephus Mascardus De probat. conclus. 66. num. 10. ubi etiam refert opinionem Guidonis, dicens illam videri aquam, licet sit communiter reprobata. Supradictam sententiam amplectitur quoq; Justus Reuberus de Testib. pag. 89. vers. antequam autem, &c. Licet is ibid. malè putet, Ioannem Andream defendere contrarium. Sed constat ex dictis Joannis Andr. Guidonem de Suzaria contrarium voluisse, quem Ioan. And. reprehendit, ac defendit Accursium. Quod etiam facit Ioan. de Imola in d. c. cum a nobis num. 7. de Testibus, & hanc sententiam Accursium ponit inter suas communes opiniones Franciscus Viuius litera T. vers. Testis esse non potest aduocatus, &c. & Emanuel Soarez in opin. com. litera A. num. 96.

25
QVANDO aduocatus antequam patrocinium in causa suscepit, testimoniū dixisset in ea causa, in qua postea aduocatus egit, tunc non solū licet potest in ea causa aduocatus esse, sed etiā valebit testimonium eius antea dictum, secundum Spec. in tit. De teste §. 1. vers. item quod fuit in ead. causa sub num. 74. ibi, euanesceat autem talis presumptio si prius sit testis, &c. Et si autem Ioan. de Imo. in c. cum a nobis, num. 5. vers. an autē ille qui fuit testis, &c. x. de Testibus, putet hoc testimoniū inualidū esse, ex eo, quod testis ille velit tueri dictum suum, &c. Tamen Albericus de Maleris in tracta. testium, parte 1. c. 4. n. 5. pag. 392. defendit Speculatoris sententiam, dicens opinionem Imola veram esse in iudice, ut repellatur a iudicādo, testimoniū autē ipius valere. In aduocato autē aliud esse cū is possit prestare patrociniū pro defendēdo testimonio suo, nec per hoc indicat. Non igitur vitatur testimonium eius licet postea eligatur aduocatus. Et hanc sententiam sequitur quoq; Campeg. in tract. testium reg. 58. in prima limitatione. Et Romanus, loquēs de procuratore, qui testimoniū dixerat, antequā suscepisset officium procuratoris, in conf. 186. incip. in casu proposito, num. 8. & tenet Aegid. Boss. in tract. testiū, n. 117.

ADVOCATUS contra clientem suum potest produci in testem, imo compelli potest ad dicendum testimonium, si aduersarius meus velit eum producere testem contra me, gl. in l. si in verbo prestitit, vers. item quid si prestitit. ff. de Testibus, quā gl. sequuntur DD. ut testatur Lanfranc. in tract. testium, n. 67. pag. 485. Ubi dicit hoc esse clarum, Spec. in tit. de teste. §. 1. sub n. 75. vers. Quid si aduocatus admittitur. Abb. in c. 2. num. 12. De arbitris. Joan. de Imo. in c. cum a nobis, sub n. 7. ibi, vel nisi produceretur contra eum pro quo fuit aduocatus, de Testib. ubi dicit, aduocatum hoc casu debere dicere veritatem pro utraq; parte, & sequitur ibid. Felin. sub num. 13. vers. Fallit, ibi, idē si produceretur. Itē Imo. in c. ex literis, sub num. 13. vers. alius. De transaction. sequitur hanc conclusionem Alberic. de Maletis in tract. testiū part. 1. c. 4. sub num. 6. ibi, imo posset cogi aduocatus, & c. Et Nellus de S. Gemi. in tracta. de Testib. n. 31. ibi, poterit tamen esse testis contra eum, pro quo intercedit, & Campeg. in tracta. testium, reg. 58. vers. octauo fallit, & c. Et tradit Baldus in l. si sequens gl. ibi. ff. De testibus Guido Papa singul. suo 982. Iosephus Mascardus De proba. concl. 66. num. 9. Et Emanuel Soarez ponit inter suas communes sententias, litera A. num. 96. in fine. Quod & Viuius ante ipsum fecit lib. 1. sub litera T. vers. Testis esse non potest aduocatus, in fine. Sed Iustus Reuberus de Testibus pag. 89. vers. sed contra clientem, putat predictam conclusionem restringendam esse tantum ad casum finiti officii aduocationis, non autē ad eum casum, durante adhuc aduocationis officio, per rationes ibi ab ipso assignatas. Quae sententia probabilis est, quam & ego puto veram esse, limitatur tamen, nisi aduocatus patrocinium causae assumpserit, ut effugeret dicere testimonium in ea causa, secundū gl. in d. l. fin. in fine. ff. De testib. & Ioan. Andr. in addit. ad Spec. in tit. de teste. §. 1. ver. Quid si aduocatus admittitur sub num. 75. In additione inc. ista quaestio, & c. ubi nō solum ipse quoque videtur predictam conclusionem ita intelligere, sed etiam addit alios duos pulchros casus in quibus aduocatus durante adhuc aduocationis officio, cogi ad dicendum testimonium possit. videas & Reuberum & Ioan. Andreae in locis praallegatis, & Aufser. in tracta. Testium, num. 8. vers. Sed nunquid quando pars, & c.

ADVOCATVS unius partis, potest pro ea esse testis, si ab altera parte id admittatur, & sic, si id fiat de cōsensu & voluntate utriusq; partis, secundum Spec. in tit. de Teste §. 1. vers. Quid si aduersarius, num. 16. ibi sicut alias dicitur de aduocato, & rursus sub num. 75. vers. quid si aduocatus admittitur, & c. Ioan. de Imo. in c. cum a nobis, sub num. 7. ibi quod intellige verum, & c. de Testibus. Sequitur Felin. ibid. sub num. 13. versic. idem si de consensu partium. Dominicus de S. Gemi. in c. Romana, col. 2. versic. Quid si aduersarius consentit, eod. tit. De testibus lib. 6. Aufrer. in tracta. testium, sub num. 8. vers. aduertendum tamē, & c. Tenet hoc idem Campeg. in tractat. testium, reg. 58. vers. tertio fallit, & c. Josephus Mascardus De probat. concl. 66. num. 18. Et hoc cōfirmatur per optimum textum, qui loquitur de Mediatore in Authen. de Testibus, §. Quoniam vero legem, collat. 7. ubi Bart. num. 4. hoc quoque de aduocato intelligit, volens hoc casu aduocatum inuitum ad dicendum testimonium cogi posse. Quod etiam Iosephus Mascardus in loco p̄allegato secutus est.

ADVOCATVS recipiens pecuniā ab aliqua partium, ne foueat partem aduersam, nihilo minus potest esse testis, idque hac ratione: Quia edictum de testibus est prohibitorium, nec reperitur cautum, tunc aduocatum non esse admittendum. Et per hanc rationem originaliter ita respondit Hostiensis in summa sub titul. De testibus, sub §. Quis possit esse testis, colum. 5. vers. Quid si aduocatus, & c. Quem simpliciter refert & sequitur Specul. in tit. de teste §. 1. vers. Quid si recipit pecuniam, sub num. 75. Cum quo transit ibid. etiam Ioan. Andr. in additione, sequitur Aufrer. in tractatu testium, sub num. 8. versic. sed ubi recepisset pecuniā, & c. pag. 280. in princ. & rursus sub num. 79. vers. pecuniam recipiens pag. 273. col. 2. Campeg. in tracta. testium reg. 58. vers. septimo fallit, & c. Contrarium tenet Alber. de Maletis in tracta. testium, parte 1. c. 4. num. 8. primo propter receptionem pecunie, quia iam cōtractus habet executionem pro parte, ideo videtur repellendus. secundo etiam ideo, quia negare non possumus, quin aduocatus iste qui pecuniam recipit, habeat

affectionē ad causam, Alberic. sequitur Joseph. Masard de prob. conclus. 66. num. 5. Nihil aliud tamen pro confirmatione opinionis Alberici adducit.

29

ET SI aduocatus non possit esse testis in causa possessorii, in qua praestitit patrociniū, non tamen prohibetur esse testis idoneus in petitorio, ut tradit Ripa in l. Naturaliter, §. Nihil commune, num. 18. vers. Quarto infertur. ff. De acquir. posses. secundum Anton. de But. in c. cum a nobis, De Testib. Quod Ioan. de Imola ibid. num. 8. in fine dicit esse menti tenendum. Refert & sequitur Felin. ibid. sub num. 14. vers. & dicit hic Dominus Antonius, & c. Alberic. de Maletis in tracta. testimonium parte 1. c. 4. num. 20. Decius assignans rationem in c. insuper, num. 15. De Testib. Quia causa proprietatis separata est a possessione. Francisc. Viuius ponens hoc inter suas communes opiniones lib. 1. l. 1. tra. T. vers. Testis esse non potest aduocatus, & c. in princ. & hoc ante praedictos DD. voluit pulchra additio Ioannis Andr. ad Specu. in tit. de teste §. 1. vers. item quod fuit in eadem causa, sub nu. 74. In additione incip. Ia. dicunt, non inuenio, & c. circa finem. & facit pro hoc quod Spec. dicit in tit. de Teste §. 1. vers. & sunt haec in arg. & c. num. 63. ubi scribit, Testem super possessorio indutum, non esse super proprietate interrogandum. & Dec. in c. 1. num. 3. De confr. utili vel inuti. post Bald. ibi allegatum dicit, testem, qui iurauit dicere veritatem, super possessorio, interrogari non posse super proprietate. & ind. c. insuper, num. 15. De testib. Cephal. conf. 732. num. 23. & 24. lib. 5.

30

QUANDO veritas aliter haberi non posset, & tractaretur de probatione eorum, quae in praesentia aduocati & partium acta esse dicuntur, idque sciri ab extraneis non posset, bene hoc casu deficientibus, scilicet aliis probationibus in testem produci & examinari aduocatus poterit, ut voluit additio Joannis Andreae ad Spec. in tit. de teste §. 1. vers. item quod fuit in ead. causa, & c. num. 74. in additione incip. Ia. dicunt, non inuenio, & c. in principio.

cipio, idque argumento l. consensu, C. De repud. in §. Si autem aliter uxori, & c. imo cogi tunc ad dicendum testimonium posset, secundum Joā. And. in add. ad Spec. in tit. De teste. §. 1. sub num. 75. vers. Quid si aduocatus admittitur, & c. in additione incip. ista questio, & c. vers. Secundus, & c. sequuntur prædictam conclusionem Lanfranc. in tracta. testium sub num. 67. vers. ubi autem veritas, & c. Anton. de But. in c. cum à nobis. De testibus, & Campeg. in tracta. testium. reg. 58. vers. Quinto fallit, & c. Aymo Crauet. in cons. 56. num. 13. Josephus Mascardus De probat. conclus. 66. num. 14. qui ad hoc etiam allegat Joā. de Amicis in cons. 53. col. 4. in fine, & col. 5. in princ. Sed Joā. de Jmol. in d. c. cum à nobis sub num. 7. vers. dicit etiam hic Dominus Anton. & c. aliter sentit, dicens, Nos non esse hic in casu, qui de sui natura non posset esse notus aliis, & ideo imputandum esse partibus, cur non adhibuerint alios idoneos testes, vel curauerint in scriptis redigi ea, quæ acta esse dicuntur. addit tamen Imola dictum Antonii ita posse saluari, ut in casu prædicto aduocatus in testem possit recipi quo ad informationem & aliqualem præsumptionem. Et hanc Imolæ sententiam sequitur Felin. in d. c. cum à nobis, sub num. 13. vers. idem in subsidium, & c. Josephus Mascardus De probat. conclus. 66. sub n. 14. vers. vel saltem ut doceatur iudex, & c. Sequitur eandem sententiam Albericus de Maletis in tracta. testium, parte 1. cap. 4. num. 6. & 7. pag. 393. col. 1. Vbi quoque respondet ad l. consensu, C. De repudiis, ad quam Imola non responderat. Et hanc opinionem quoque secutus esse videtur Matthæ fil. in sing. suo 188. num. 2. Ubi dicit aduocatum in subsidium admitti in testem pro suo clientulo, ita tamen, ut prius sit torquendus, secundum Innoc. ibi per eum allegatum: De quo j. in vers. ad hoc ut aduocatus, & c. Sed bene notandum est, quod dicit Alberic. de Maletis loco præalleg. in iudicando non posse recedi ab opinione Joannis Andrea & Antonii de But.

ADVOCATUS admittitur in testem in his quæ per alios facile probari non possunt. Aymo Crauet. cons. 56. incip. Anton. Curt. num. 13. lib. 1. allegat Joā. Andr. ad Spec. in tit. De teste. §.

N

1. col. 24. Est sub vers. Quid si aduocatus admittitur, num. 75. In additione incip. ista questio, ad finem. ibi, Secundus alleg. quoque Crauetta ad hoc Aret. in cons. 13. col. 7. vers. praterea sicut est testis, &c.

32 Ad hoc, ut aduocatus ut testis admittatur in subsidium pro suo clientulo, non valebit dictum eius, nisi subiiciatur questioni: ut scribit Innoc. in c. ex literis, sub num. 1. De transactio. refert Matthesila. singul. suo 188. Nota quod in subsidium, &c. in fine, num. 2.

33 ADVOCATUS etsi alius regulariter testis esse non possit, tamen describi potest testis in actis, quae geruntur per clientem suum in iudicio, secundum Anton. de But. in c. ex literis De transactio. Quod Ioan. de Jmo. ibidem sub num. 2. dicit esse notandum, etiamsi id ex illo textu non bene probetur. Et sic vox descripta aduocati plus operatur quam vox viva ipsius. Quod Abbas in d. c. ex literis, num. 1. circa finem dicit esse mirabile. Nam vox descripta in actis vel instrumentis facit fidem, etiam tempore aduocationis. vox autem eius viva tunc non admittitur, secundum Abb. loco praallegato, quem refert & sequitur Josephus Mascardus De probat. concl. 66. num. 16. Ex quo fundamento colliguntur & aliquot conclusiones, comprehensa in septem versiculis sequentibus.

34

ADVOCATUS alterius partis potest esse testis in instrumento compositionis vel transactionis, & sic in illa causa in qua fuit aduocatus. Sic notat Abb. ex illo textu in c. ex literis num. 1. De

De transactio. dicens esse menti tenendum, & addens, se nescire, hoc alibi sic expressum, ubi etiam assignat hanc rationem: Quia per transactionem finitur lis, & instrumentum refertur in id tempus in quo is non erat futurus aduocatus. Refert & sequitur Iosephus Mascardus De probat. concl. 66. num. 12. & 13. Quod & in sequenti vers. traditur.

L I C E T aduocatus non possit esse testis in causa, in qua est aduocatus, ut notatur in l. fin. ff. de Testibus, & in c. Romana, eo. tit. lib. 6. potest tamen describi ut testis in instrumento compositionis facte super lite, in qua est aduocatus, Anto. de But. & Ioan. de Imo. num. 2. in c. ex literis, De transactio. refert & commendat Felin. in c. cum a nobis, num. 8. vers. Fallit tertio, de Testibus. tradit hoc idem Baldus in l. fin. de Testibus, assignans rationem, quia hoc fit de voluntate partium. Refert & sequitur Baldum Campegius in tracta. testium, reg. 58. versicul. Nono fallit, &c.

L I C E T aduocatus viua voce non testificetur ad commodum clientuli sui, tamen etiam tempore aduocationis potest describi testis in his, quae geruntur in causa, & postea de his testificari in futurum, tempore quo non erat aduocatus. Ita eleganter notant Anton. de But. & Joan. de Imola in c. ex literis, ubi Imo. num. 13. in princ. De transact. refert pro notabili Felin. in c. cum a nobis, num. 8. vers. fallit Tertio. x. de Testibus. quo tamen in loco, sub num. 3. vers. idem in subsidium, scribit, praedictae conclusioni multum obstare ea, quae ipse ibidem ex opinione Joannis ab Imola refert, videas ipsum.

37 *Q*UAMVIS aduocatus non possit esse testis, ut viua voce testificetur pro clientulo suo, tamen potest esse testis descriptus in instrumento confecto inter clientulum & alium, & ad adminiculandum & solennizandum fidem instrumenti. Ita post Innocent. Joann. de Imo. notat in c. ex literis, num. 3. & num. 13. circa finem, in vers. Innocentius vero, & c. De transactio. Bertach. in repertorio, verbo aduocatus, versic. aduocatus alterius partis, pag. mihi 109. col. 2.

38 *E*T SI aduocatus repellatur à testificando propter suspicionē, non tamen potest repelli ad annullandum instrumentum, quod tempore aduocationis factum est, si is in eo describatur quod tū fuerit præsens, ut tradit Ioan. de Imol. in c. ex literis, num. 3. dicens hoc esse notandum, De transact.

39 *A*DVOCATUS potest esse testis in instrumento transactionis vel compositionis: non tamen potest esse testis in causa principali, ut Baldus notat in cap. ex literis, num. 3. De transaction. Quod & s. quoque dictum est in versicul aduocatus alterius partis, & c.

40 *S*IS, qui antea fuit inscriptus testis in aliquo contractu vel instrumento, de quo iam sit controuersia, aduocatum agat in illa causa, talis non poterit amplius super hoc in testem produci. Sed nihilo minus talis contractus probabitur per instrumentum Nec talis

ialis inscriptio aufert ei ius, si quod fortè in illa causa habeat, nisi quo ad hoc quod non poterit causam, in qua aduocatus erat, dicere iniustam, ita Spec. tradit in tit. de teste. §. 1. vers. Quid si aduocatus, sub num. 75. Quem refert & sequitur Alberic. de Maletis in tracta. testium, parte 1. c. 4. num. 8. & 9. pag. 393. colu. 2. & tradit de hoc Innoc. in c. ex literis, sub num. 1. x. De transactio. refert pro notabili Abbas ibid. sub num. 1. vers. & circa hoc dicit Jnnoc. & c. Et Iosephus Mascardus De probationibus, conclus. 66. num. 15.

ADVOCATVS in ea causa, in qua fuit aduocatus, nō potest inuito aduersario testis esse etiam in alia instantia, & etiam finito officio aduocationis, Ioan. de Imol. dicens, hoc esse planum, si ad aduocatū spectaret aliquod cōmodū vel incōmodū. Idē tamen esse etiā si nullū commodū vel incommodū ad eum spectaret, cū sit suspectus ratione affectionis, quam presumitur habere ad causam, nisi utraque parte volente. Et pro hoc est bona gloss. in §. Quoniam vero legem, in verbo, prohibitione, ibi, Sed quid si pretium non accipiat, in Authentico de Testibus. collatio. 7.

VB I ex facto vel omisso non resultat vituperium vel honor aduocato vel procuratori, tunc poterit produci in testem etiā ab illo, cuius fuit aduocatus vel procurator, si videlicet producat in alia instantia, in qua non sit procurator, vel aduocatus. Ita tradit Ioan. Andr. in additio. ad Specul. in tit. de teste. §. 1. vers. Sed pone quod administrator, num. 24. in verbo, dominicalis, ad finem. Refert dicens esse notandum, Ioan. de Imol. in c. ex literis, sub num. 13. versicul. & plus videtur Joan. Andrea De transactionib. & addit, secus esse, si produceretur in ea ipsa

instantia in qua esset procurator vel aduocatus, vel etiam si produceretur super facto vel omisso, ex quo resultaret sibi honor vel vituperium, seu infamia vel reprehensio.

43 *SI facta est conuentio de aduocatione, & sint reuelata secreta cause, an hic aduocatus possit esse testis? Est additio noua ad Spec. in tit. De teste. §. 1. vers. item quod dixi, num. 75. In addit. incip. adde pro hoc quod voluit Roffred. & c. vers. ulterius adde, & c. que vult quod sic, per gl. in c. dilecto, in verbo, recusastis, x. de Testibus. idque à maiori tate rationis, videas ibi in prædicta additione.*

44 *PATER aduocati mei, vel pater aduocati mei cōtrarii, possunt esse testes in ista causa, Bologninus dicens communiter approbati à DD. in Auth. Habita, sub num. 96. vers. sed queritur ulterius, C. Ne filius pro patre.*

45 *QUANDO aduocatus esset bonæ conditionis ac famæ, locupletiorq; ipsis partibus, & quæstio esset super re modica, tunc testimonium illius non videtur esse inualidum, cum non sit verisimile, quod fuerit corruptus tantus vir ad ferendum falsum testimonium, sed potius debeat cessare omnis suspicio falsitatis, pro re modica, quo ad eum, ut in casu, de quo consuluit Crauet. in consil. 56. num. 13. & 14. per allegata ibi per eum. ubi conclusiue voluit eam rationem propter quā aduocatus alias repellitur à testimonio, videlicet affectionē præsumptā, vinci per longè fortiorē atque efficaciorē præsumptionem, nempe quod tantus vir noluerit dicere falsum testimoniū. Quia in eum non cadit affectio tã magna in re modica, ut voluerit animæ atque honoris sui facere iacturā, ideoque hoc casu præsumptionem fortio rem elidere aliam præsumptionem debilio rem periura vulgaria.*

QUANDO

*Q*UANDO cum aduocato coniunctus est alius Testis idoneus, tunc validum atque ratum erit aduocati testimonium iuxta traditionem Ioannis de Amicis in cons. 121. col. 4. vers. Non obstat. quem ad hoc allegat Josephus Mascardus conclusione 66. num. 19.

46

*D*E eo, qui desit esse aduocatus an possit esse testis, vide Salic. in l. omnibus. C. de testib. col. 4.

47

*Q*UANDO aduocatus cogi possit ad dicendum testimonium, videndum est j. in loco Testes coguntur aduocati.

48

TESTIS AFFECTIIONEM habens ad causam.

*D*E materia ad hunc locum pertinente tractat Ioannes Maria Monticellus in suo de Testibus repertorio, pag. 258.

x

*H*ic locus rationē generalē cōtinet, ob quam testimoniū aliquorum suspectū redditur, scilicet affectio, quā Testes ad causam habere cēsentur, ubi regulariter sunt testimonia aduocatorū, procuratorum, amicorum, mediatorū, domesticorū, tutorū, sollicitatorū, & similiū, qui præsumentur habere affectionē ad causā,

2

Decius conf. 133. incip. visis processu & sententia, col. 3. vers. confirmatur hoc, &c. Et in conf. 311. inc. visis diligenter. num. 3. vers. ulterius, &c. Et alii DD. in aliis locis. Et praesertim Crauetta cōf. 281. num. 4. Fudatur autem hac generalis ratio in hoc, quod magna affectio veritatem prorsus impediat, ut dicit textus in c. accusationes vel Testes suspecti. 3. q. 5. Et affectio non semel oculos caligat, ut inquit Menoch. De arbitrar. indic. lib. 1. quaest. 73. num. 6. in fine.

3 *CONSIDERATUR autem in testibus duplex affectio, Naturalis & accidentalis. Naturalis quidem est affectio in patre, matre, filio, fratre, & aliis sibi inuicem sanguine coniunctis. Accidentalibus verò consistit in aduocatis, procuratoribus, & aliis similibus. Et si autem naturalis affectio accidentali maior sit, tamen utraque repellit testem. Tradit Albericus de Maletis in tracta. testium, parte 1. cap. 1. num. 44.*

4 *POTEST etiam affectio in testibus alia dici praesumptiva, alia, vera seu expresa, ut colligitur ex dictis per Aymo. Crauet. conf. 281. num. 4.*

5 *PERSONAE, quae vel in genere vel in specie ratione affectionis pro suspectis habentur in dicēdo testimonio, sunt ferè sequētes.*

6 *ADVOCATUS. l. fin. ff. De Testib. & c. ult. extra eo. tit. lib. 6. licet*

6. licet causa principalis ad ipsum non pertineat, nec commodum aliquod ipse inde speret, Aymo Crauet. cons. 281. sub num. 4. Cephal. consil. 65. num. 22. lib. 1. Et dixi ego de hoc s. in loco Testis aduocatus.

AFFINIS. Crotus in cons. 3. Incipient. reperitur, num. 21. lib. 1. vide infra in loco Testis affinis, vers. affinis pro affine non est, &c.

AMICVS intimus partis. Aymo Crauet. d. cons. 281. sub nu. 4. Rapha. Fulgos. cons. 11. incip. Emphytheota. col. 1. vers. ite est inter eos singularis amicitia. Et dicetur. infra, in loco Testis amicus.

COMPATER. Rapha. Fulg. cons. 11. Emphytheota. col. 1. ibi, cōpaternitas, &c. De quo infra copiosius in loco, Testis cōpater.

CONSANGVINEVS. Crauet. d. cons. 281. sub num. 4. Et dicetur infra in loco, Testis consanguineus Zas. consil. 3. sub nu. 43. lib. 2.

FILIVS volens testimonium dicere pro patre, etiamsi is e-

mancipatus sit. Albericus de Maletis in tracta. testium, parte 1. cap. 1. num. 20. adde infra in loco, testis Filius.

12

LEGATARI, qui sunt affectionati ad causam testamenti, propter commoditatem, quam inde habituri sunt, de quo videas Abbat. Panor. in c. in super 6. sub num. 9. vers. in contrarium facit, de Testibus. adde infra in loco, Testis legatarius.

13

NUTRIX, de qua in specie loquitur Riminald. Senior in conf. 289. num. 7. & 14. lib. 2. ut eum allegat Iosephus Mascardus de probatio. conclus. 797. num. 11. vol. 2.

14

PATER, volens pro filio testificari, etiam si filius iste sit emancipatus, Alberic. de Maletis in tracta. testium, parte 1. c. 1. num. 2. & generaliter de parentibus, Zas. cōf. 3. n. 43. lib. 2. ubi vult id quod de parentibus hoc casu dicitur habere etiam locum in consanguineis, fratribus scilicet, sororibus, & aliis. adde infra in loco, testis pater.

15

PATRINVS, hoc est is, qui aliquem leuauit de sacro fonte. Talis enim propter eandem causam nō dicitur esse testis idoneus, ut in specie tradit Riminald. Senior in conf. 289. num. 15. lib. 2. ut eum allegat Iosephus Mascardus De probatio. conclus. 797. num. 11. vol. 2.

PROCURATOR, licet causa principalis ad eum non pertineat, nec is commodum ex ea speret. *Aymo Crauet. consil. 281. sub num. 4. Cephal. cons. 65. num. 22. lib. 1. Anton. Rubens Alexandrinus cons. 73. inter consilia matrimonialia. num. 7. parte 1. Menoch. De arbitrar. iudic. lib. 1. quest. 73. nu. 5. allegans ad hoc alios. & adde infra in loco testis procurator.*

16

PROXENETA, etiam si nullum salarium sit percepturus. *Raphael Fulgos. in cons. 11. incip. emphyteota. col. 2. vers. unde propter affectionem, &c. Crauet. cons. 281. sub num. 4. Petrus Gerard. sing. 24. incip. utrum cuius num. 5. adde infra in loco testis proxeneta.*

17

SOLLICITATOR; *Petrus de Anchora. cons. 227. incip. ad corroborationem. col. ult. in princ. vers. contra alium testem. Scilicet lippum, ibi probatur sollicitatio & quedam singularis affectio. Alex. cons. 152. incip. in causa & lite inter Paulum, n. 8. ibi, quod autem iste testis videatur multum affectus Paulo, deprehenditur: quia fuit sollicitator in causa, &c. lib. 7. Riminaldus Senior in cons. 289. num. 17. lib. 2. ut eum allegat Iosephus Mascardus de probatio. conclus. 797. nu. 11. vol. 2. Crauet. multa alia allegans cons. 281. num. 5. Prosper Paseth. cons. 162. nu. 3. Gratus cons. 75. inter consilia matrimonialia num. 7. parte 1. Anton. Rubens cons. 83. inter consilia matrimonialia, num. 7. parte 1. Joan. Maria Bucellus inter consilia matrimonialia, cons. 70. In causa Moranzona, num. 19. & 20. parte 1. Menoch. allegans alia De arbitrar. iudic. lib. 1. quest. 73. num. 6. Alia similia allegata vide infra in loco, Testis sollicitator.*

18

19 *VITRICVS*, de quo *Riminald. Senior* in *conf. 289. nu. 17.*
 & *seq. lib. 2. ut eum allegat Josephus Mascardus De probatio.*
conclus 797. num. 11. volu. 2. adde infra in loco, testis Vitricus.

20 *TESTIS* habens affectionem ad causam non dicitur o-
 mni exceptione maior, imo est adeo suspectus ut in totum repel-
 latur. l. *fin. ubi patroni causarum* & *aduocati repelluntur. ff. de*
Testibus. Panor. in c. videtur, ad finem. Qui mat. accus. poss. De-
cius conf. 133. incip. visis processu & *sententia col. 3. vers. confir-*
matur hoc, quia patet, &c. Idem Dec. conf. 311. incip. visis dili-
genter num. 3. vers. ulterius, &c. Ripa conf. 3 visis, lib. 4. Decre-
tal. num. 6. fol. 36. col. 4. Zas. conf. 4. num. 15. & 25. lib. 2. Cam-
peg. in tracta. testium reg. 312. preclare Aymo Crauet. conf. 281.
num. 4. lib. 2. Bursatus conf. 116. num. 23. & conf. 322. num. 8. li-
bro 3. Socin. iunior conf. 88. incip. circa presentem consultatione,
num. 25. lib. 2. Hippol. Riminald. conf. 26. num. 42. lib. 1. Me-
noch. conf. 149. num. 21. lib. 2.

21 *AFFECTIO*, quæ in *Testibus* consideratur, non tollitur et-
 iam in patre, cuius filius est emancipatus. Ita in specie tradit *Al-*
bericus de Maletis in tracta. testium, parte 1. cap. 1. num. 2. idem
econtra in filio emancipato, in quo non tollitur affectio, Alberi-
cus loco predicto, num. 20.

22 *SO LA* affectio ad causam etiam sine aliqua commoditate
 repellit quem à testimonio. c. *fin. de testi. in 6. Abb. in c. in super.*
sub num. 9. vers. in contrarium, de Testibus. Gribald. de Testib.
& probat. num. 10. fol. 223.

Ex

Ex longa verbositate testis deprehenditur magna eius affectio ad causam, ut dicit Pet. de Anchar. in cons. 331. incip. visis diligenter actis & actitatis, &c. ante num. 2. & in cons. 227. incip. ad corroborationem, sub n. 5. vers. contra alium testem, &c. Sigismund. Loffredus cons. 27. num. 25. 23

I V D E X ex verbis & signis, diligenter perpendere debet, utrum testis habeat animum suum, magis ad unam partem, quam ad aliam. Nam animosis in deponendo minus creditur, quia testis inter utramque partem debet esse medius, ad alterutram partem non declinans. Bald. in l. testium, num. 17. vers. circa quartam. C. de Testibus, refert Gribald. de Testibus & probat. n. 11. fol. 223. 24

U B I C V N Q V E testis in dispositione sua ostendit se magis beneuolum & affectionatum producenti, quam alteri parti, redditur suspectus, nec amplius dicitur integer, vel idoneus, Pet. de Anchar. cons. 227. incip. ad corroborationem. col. ult. Alex. cons. 152. In causa & lite, num. 8. vers. diminuitur etiam de fide. vol. 7. Dec. cons. 105. incip. diligenter consideratis, sub num. 5. col. 4. in fine. vers. accedit etiam quod iste est beneuolens, volu. 1. Gribald. de Testib. & probat. num. 15. fol. 225. 25

A F F E C T I O repellit testem etiam in criminibus exceptis, ut est crimen lese maiestatis & heresis. secundum Oldrad. cons. 210 incip. regularis. num. 7. refert Crauet. cons. 281. sub num. 4. 4. vers. Nec dicatur admitti testem, &c. ubi loquitur Oldradus de crimine Heresis, in quo repellitur testis propter affectionem. 26

27

ETIAM in causa matrimoniali repellitur testis propter affectionem, ut tradit Abbas, Panor. in c. videtur, in fine, ibi, nisi appareat, quod filia affectet illud matrimonium, qui matrimo. accusa. poss. Alexand. cons. 153. incip. visis narratis in themate, num. 6. lib. 5. Decius cons. 133. incip. visis processu & sententia, col. 3. vers. confirmatur hoc, & cons. 311. incip. visis diligenter attestationibus, num. 3. vers. ulterius etiam concurrit, &c. Aymo Crauet. cons. 281. sub num. 4. vers. nec dicatur admitti, ubi valde notabiliter addit, predicta procedere etiam non considerato favore matrimonii, qui tamen alias considerari solet, Zas. con. 3. sub num. 43. 44. & 51. versicul. ex secundo capite lib. 2. adde infra plura de hoc, sub eod. loco. vers. Quando testis multum fuit affectatus, &c. num. 3.

28

TESTIS qui alias vociferavit, & divulgavit illud, de quo nunc testificatur, est suspectus: quia presumitur affectionatus ad illud probandum in iudicio, quod extra iudiciū divulgavit. Dec. cons. 256. in causa inquisitionis, col. 3. nu. 6. vers. praterea omnes predicti testes. volum. 2. Gribald. de Testibus & probat. num. 21. fol. 225.

29

TESTIS redditur suspectus, si refert se ad testamentum, dicens, se nolle ab eo recedere, ex hoc apparet affectio, quam habet ad testamentum, ut tradit Socin. sen. cons. 28. incip. visis testamento Iacopini, &c. num. 5. & 6. lib. 3.

TESTIS dicens, se velle, ut producens obtineat in causa, nō est suspectus, Barbat. conf. 90. volu. 3. col. 4. Ioan. Maria Mōticel. in suo repertorio de Testibus, pag. 258. col. 2. §. Impugnatur testis, quia habet affectionem, &c.

Contrarium vult Antonius de Rosellis, conf. 43. inter consilia matrimonialia, num. 7. parte 1. ubi scribit, non esse testem idoneum, qui dicit, se velle, quod pars producens vincat in causa.

QVANDO testis multum fuit affectatus, ut matrimoniū sortiretur effectum, tunc propter illam nimiam affectionem multa fides est adhibenda illi testi, ut pulchrè tradit Alexand. de Nauo, conf. 35. inter consilia matrimonialia num. 7. 8. 9. & 10. parte 1. Anton. Rubeus conf. 73. num. 6. inter consilia matrimonialia parte 1. & Sigismundus Brunellus conf. 74. inter consilia matrimonialia. num. 5. & conf. 49. inter prædicta consilia, num. 23. cōf. 70. num. 19. & 20. ead. parte 1.

AFFECTIONATUS, & nimis beneuolus, seu multum amicus à pari procedunt, ideoque non est idoneus testis, Gratus conf. 75. inter consilia criminalia, num. 20. parte 1.

PAR affectionis causa omnem in teste suspicionē tollit. l. Nō solū, 67. §. De uno, ff. De ritu nuptia. Ioan. Turrius inter consilia criminalia, conf. 81. num. 43. parte 2. ubi ponitur exemplum. Ex quo Petrus Gerard. in singu. suo 24. incip. utrum cuius, &c. nu. 9. infert, quod ipse dicit esse pulchrum verbum, si esset contentio inter patriam & patrem, posse tunc filium in ea causa esse testem, inter ipsos, vel pro republica, vel pro patre. addit tamen ipse ibidem, se hoc relinquere cogitandum.

TRACTATUS
TESTIS AFFINIS.

1 De testimonio affinis tractat Joannes Maria Monticellus in suo repertorio de Testibus, pag. 11.

2 *I*STVM articulum, an videlicet affinis admittatur ad testimonium, dicit esse multum dubium Albericus de Maletis in tractatu testium, parte 1. c. 1. num. 55. in fine.

3 DE testimonio affinis tradit Campegius regulam cum limitationibus, in tract. testium reg. 9. & Gabrielius lib. 1. tit. de Testibus conclus. 15. per totam. Nouissimè Josephus Mascardus De probat. conclus. 68. per totam.

4 AFFINIS pro affine non debet admitti ad testificandum, Campegius limitans tribus modis in tractatu testium, reg. 8. Ioseph. Mascard. De prob. cōcl. 68. per totā cum sub limitationib.

5 AFFINIS à testimonio repellitur, textus est in c. absens lo. 2. 3. q. 9. & in c. similiter eadem causa. quæst. 5. ubi affinis repellitur ab accusatione, Spec. in tit. De teste. §. 1. num. 14. in fine & num. 10. in fine.

6 NON est idoneus testis ille, cuius uxor est soror eius, pro quo deponit. Nam ratione huius affinitatis multum eius fidei detrahatur, ut in specie facti consuluit Crotus, cons. 182. incipient. præsens consulatio num. 32. lib. 2.

TESTIS

TESTIS affinis non est integer testis, l. 3. circa princ. ff. De Testibus. Alex. cons. 90. incip. in causa & lite, col. 2. num. 7. lib. 2. Socin. Iun. cons. 10. num. 10. lib. 2. Bursat. cons. 330. nu. 167. lib. 3. 7

AFFINIS pro affine non est idoneus testis, imo propter affectionem, quæ causatur ex ipsa affinitate, eius fidei detrahatur, gl. in c. accedens. ut lite non contest. & ibi DD. & notatur in l. parentes. C. de Testibus. Crot. cons. 3. incip. reperitur, num. 21. lib. 1. 8

TESTIS ratione affinitatis non adfert plenariam fidem, Ang. cons. 262. incip. ponderandum, & c. num. 1. circa medium. 9

AFFINES etiamsi pro testibus admissi fuerint, tamen nihil probant per multa iura, quæ ad hoc allegantur in cons. 86. inter consilia matrim. lib. 1. num. 42. 10

AFFINITAS parit nimiam amicitiam, & propterea affinis non est testis integer, sed magis ad instructionem facit, quam ad plenam probationem, ut scribit Baldus consil. 50. incip. videndum est primo, sub num. 1. lib. 2. 11

- 12 *AFFINITAS* maior est, quam feruens amicitia, quæ debilitat fidem testis, ideoque debilis est fides testis propter affinitatem. Baldus cons. 455. incip. *Quis melius*, num. 2. lib. 4. ubi tandem concludit circa hoc, recurrendum esse ad arbitrium iudicis.
- 13 *AFFINES* non dicuntur testes omni exceptione maiores, Socin. Jun. cons. 12. incip. in occurrenti dubitatione, num. 10. lib. 2. adde j. eod. loco. vers. *Quando quis est affinis per lineam collateralem*, &c.
- 14 In causis civilibus paruis, affinis pro affine testificari potest, ut consuluit Ioan. de Amicis in cons. 74. vers. ad secundum. Iosephus Mascardus, allegans alios, De probat. conclus. 68. num. 10. volum. 1.
- 15 *LICET* affinis pro affine possit esse testis in causa civili, tamen non dicitur testis omni exceptione maior, exceptis casibus, quos refert Crotus in tract. testium, num. 121. vers. *Tertio principaliter queritur in 4. parte*, col. 4.
- 16 *CONCLUSIO* ista, qua dicitur affinem testem esse non posse pro suo affine, non intelligenda est, quasi affinis omnino repellatur à testimonio, sed tatum ideo, quod non sit integer, omni exceptione maior, sed suspectus, ita, ut ei non sic credatur, sicut aliis testib. Ita expresse videtur sentire Socin. Senior in cons. 229. nu. 9. lib. 2.
est

Et est quoque aliorum doctorum mens, in aliis locis s. relatis, de quo etiam per *Nattam* cons. 32. num. 20. lib. 1. qui multa ad hoc allegat, ideoque si cum affine concurrerent aliorum testium habilitum testimonia, tunc habilitaretur quoque affinis, & sic defectus illius suppleretur ex aliorum testium habilitate seu legalitate, per generalem istam regulam, quam communiter DD. sequuntur, videlicet, Quod inhabilitas unius testis suppleatur ex habilitate alterius. Quam regulam multis allegationibus confirmat *Gabriellus* in suis communibus conclusionibus lib. 1. tit. de Testib. conclus. 5. per totam. Et hoc in specie de testimonio affinis, tradit *Iosephus Mascardus* De probat. conclus. 68. num. 15. vol. 1. & adde quae dicuntur, vers. seq. incip. vitium vel suspicio.

VITIVM, vel suspicio testis propter affinitatem purgatur per aliū testem non affinē. *Roma*. cons. 486. incip. in casu proposita, in fine, refert *Curtius* in tractatu testium conclus. 1. num. 5. *Angusola* cons. 13. inc. fiscus videtur. sub n. 2. lib. 5. *Paulus Merenda* inter consilia criminalia, cons. 89. inc. in re tam clara, & c. nu. 54. part. 2. *Crotus* cons. 182. praesens consultatio, n. 44. lib. 2.

AFFINIS in causa civili potest esse testis pro affine, gl. in c. accedens el. 1. in verbo subesse, ut lite non contest. *Alex.* cons. 122. incip. viso processu utriusque causae, num. 4. lib. 2. & *Baldus* hoc non negans cons. 5. incip. videndum est primo, & c. sub num. 1. lib. 2. *Agid. Bos.* late & pulchrè in tract. testium, num. 105. & hanc opinionem dicunt esse communem *Alberic. de Malet.* in tracta. testium, parte 1. c. 1. nu. 53. *Lanfranc.* in praxi c. 8. De testium deposit. nu. 58. & *Campeg.* in tractat. testium, reg. 9. ubi eam limitat tribus modis.

19 *AFFINIS* in causa civili non est repellendus à testimonio licet possit repelli à iudicando, secundū gl. in c. accedēs el. 1. in verbo subesse, ut lite non contestat. &c. Cuius ibidem hæc assignatur ratio, Quia quis facilius posset habere multos iudices, quam unum testem.

20 *LICET* affinis non repellatur à testimonio in causis civilibus, tamen est testis suspectus, seu testimonium eius suspectū redditur & diminuitur ei de fide, Ias. in repet. l. admonendi, sub num. 180. vers. confirmo & fortius, &c. ff. de iure iur. Alex. cons. 13. inc. ex his quæ in Themate, &c. nu. 16. & cons. 18. viso processu causæ, num. 4. lib. 1. & cons. 133. incip. viso processu causæ, num. 8. eo. lib. 1. & alibi sæpe. Dec. cons. 463. incip. in causa quæ nomine, &c. n. 13. Alberic. de Malet. in tract. testium, parte 1. c. 1. nu. 54. Crotus in cons. 3. num. 21. lib. 1. Syluan. cons. 17. incip. viso processu agitato. num. 10. Egid. Bos. in tracta. testium, num. 105. Thom. Gram. Decis. 34. num. 18. Donatus à Fina. lib. 4. conclusionum, verbo testis, §. affinis in causa civili, fol. 311. Burs. cons. 175. n. 27.

21 Limitatur prædicta conclusio, ut non procedat quando iste affinis esset Religiosus ordinis Carthusiensis, vel Montis Oliueti Bononia, vel esset laicus notæ & probatæ fidei, tunc enim de fide talis testimonii nihil diminuitur secundū Ioā. de Imol. in c. cū R. Canonicus, num. 8. ubi tantum de fratre loquitur, de officio Delegati. Refert pro valde singulari Jason in d. repet. l. admonendi, sub num. 180. vers. item prædicta omnia, &c. ff. de iure iur.

22 *AFFINIS* non repellitur à testimonio in causa civili etiā descendente ex crimine, dummodo sit tale, quod nō inferat iniuriā testi productō, Egidius Bos. in tractatu testium n. 62. allegans ad hoc Alexand. in cons. 110. ante finem lib. 2. Sed ego hoc ibi non inuenio. Refert quoq. prædicta Iosephus Mascardus De probatio. conclus. 68. num. 6. circa finem, & rursus, num. 11. vol. 1.

AFFINIS

AFFINIS in causam re pecuniaria est idoneus testis, Ang. sol. cons. 13. lib. 5. num. 2. 23

TESTIS, qui est affinis utriusque partis, caret suspitione, indeque testimonium eius non est inualidum, ut tradit Baldus cons. 461. incip. Lippus habuit tres filios, in fine, lib. 4. Quia hoc casu est par causa affectionis erga utramque partem, ut Baldus voluit cons. 10. incip. in quaestione, col. 2. sub num. 4. ad finem lib. 5. Alex. cons. 156. incip. viso processu inter Apoloniam, num. 7. & 8. lib. 5. Iason in l. Qui iurisdictioni, num. 9. vers. Septimo fallit, ff. De iurisdic. omn. iudic. Predicta conclusio ampliatur ut procedat, non solum in causa civili sed etiam in criminali, ut habetur j. eod. loc. vers. affinis non repellitur, &c. Sed predicta conclusio procedit, quando affinitas equalis est erga omnes, secus autem, si adest imparitas, ut declarat Panor. in c. postremo, num. 5. De appellat. Menoch. cons. 45. num. 27. lib. 1. 24 25 26

AFFINITAS repellens testem à testificando intelligi debet de vera & propria affinitate, Petrus de Moncada in additione ad Crotum de Testibus, parte 3. literis bb. ante finem, ubi quoque tradit eam verè & propriè dici affinitatem, quæ causatur ex iustis nuptiis, iuxta l. non facile. §. affines. ff. De gradibus. 27

AN ratione affinitatis ex illicito coitu contracta quis repellatur à testimonio? Dic quod non, ut tradit Petrus de Moncada in additione ad Crotum in tract. testiū parte 3. literis bb. ad finem. 28

29 *SI affinis non est infra gradum, in quo nō cogitur testimoniū dicere cōtra affinem, de quo est textus in l. lege Julia. ff. de Testib. Et in c. si testes omnes, vers. item lege Julia. 4. q. 3. tunc potest pro affine testimonium dicere. Panor. in c. cū oporteat, num. 3. circa finem, De accusat. Angusola consil. 13. incip. Fiscus videtur, sub n. 2. vers. tandem si affinis, lib. 5.*

30 *TESTES qui affinitate multum remota coniuncti, sunt producendi, non repelluntur à testimonio, secundum Hippolytū de Mars. Et alios quos ad hoc allegat Iosephus Mascardus De probat. conclus. 68. num. 13. vol. 1.*

31 *QVOD dicitur, affinem non esse testē pro affine, intellige vsq; ad quartū gradum, sed nō ultra primū genus affinitatis, ut tradit Aufrer. in tract. de Testibus num. 9. De quo copiosius per Iosephum Mascardum, De probat. conclus. 68. num. 14. vol. 1.*

32 *AFFINITAS à testimonio repellens, debet esse per lineam ascendentem vel descendentem, non autem sufficeret, eam esse per lineam transversalē, secundū Ang. in cons. 194. inc. visis processibus, col. 2. num. 1. ad finem, ubi etiam, quid si interrogatus neget se affinem, refert, dicens bene notandū. Jason in rep. l. admonendi n. 180. vers. limita singulariter, Et c. ff. de iureiur. Hippol. de Mars. sing. 133. incip. affinitas, Aufrer. in tract. testium sub num. 9. sequitur Aymo Crauet. cons. 2. num. 9. vers. nec obstat. Et Anton. Gabriellus lib. 1. de Testib. verbo affinis, pag. 11. vers. testis qui repellitur, Et c. qui allegat ad hoc alia. Horat. Lucius inter consilia cri. cōf. 168. in causa Petr. n. 31. Sylva. pulchre in cōf. 36. inc. plecto toto pcessu n. 8. Ripa cōtrariū tenet in l. admonedi n. 178. De iure-*

iureiuran. sed declaratur hoc per Ægidium Bos. in tractat. testium, subnum. 105.

*Q*UANDO quis est affinis per lineam collateralem, tunc erit testis omni exceptione maior, secundum Ang. in cons. 194. incip. visis processibus causa principalis, col. 2. sub n. 2. refert Crotus in tractat. testium, sub n. 121. vers. Fallit & secundo. & ibidem allegatur alia per Petr. de Moncada in additione sub litera K. Idem Crotus cons. 182 incip. presens consultatio, nu. 43. lib. 2. Aymo Crauet. cons. 2. num. 9. vers. Nec obstat, & c. Iosephus Mascardus allegans ad hoc alia, De probat. concl. 68. nu. 2. vol. 1. Ripa tradit contrarium in l. admonendi, n. 178. ff. de iureiur. & Ægid. Bos. in tractat. testium, num. 62. dicit, etiam si affinitas transversalis non repellat testem, tamen eam diminueret fidem eius, ergo non potest dici omni exceptione maior. Sed predicta conclusio limitatur, ut non procedat in causa criminali, in qua affines sine ullo discrimine repelluntur à testificando per ea, quæ allegantur j. eo. loco, vers. sic. affines in causis criminalibus.

33

*S*i testis examinatus interrogaretur, an sit affinis, amicus, vel coniunctus partis, & respondeat, quod non: veritas autem sit in contrarium, propter hoc non potest puniri pena falsi, Crotus in tractat. testium, num. 361. parte 8.

34

*T*ESTIS affinis, si interrogatus in depositione sua negauerit se esse affinem, per hoc non rescinderetur eius dictum, ita notabiliter Ang. tradit in cons. 194. incip. visis processibus, n. 2. vers. primo, quia affines esse poterant, & c. Quam doctrinam pro valde notabili refert & sequitur Hippolyt. de Marsil. singul. suo 76. incipient. Communis conclusio doctorum est, & c. subnum. 2. &

35

in aliis locis, ut refert Iosephus Mascardus De probat. conclus. 68. num. 12. vol. 1. quo in loco ipse allegat Baldum & Innoc. contrarium sentientes.

- 36 *DISSOLUTA* affinitate, vel quando morte unius ex coniugibus dissolutum est matrimonium, tunc affinis potest testificari pro affine. Sunt enim paria non esse affinem, vel affinitatem esse dissolutam, ut dicit Alber. de Maletis in tract. testium, parte 1. c. 1. num. 56. Crotus in tract. testium, nu. 121. parte 4. col. 4. Angusola post Bart. ibi allegatum. cons. 3. num. 2. in fine, & num. 3. lib. 5. ubi quod licet quis non possit esse testis pro uxore fratris viventis, secus tamen est, si ea efficiatur vidua.

- 38 *Q*UANDO dissoluta est affinitas morte sororis meae, tunc maritus quondam sororis meae potest esse testis pro me, etiam in causa criminali, ut confirmat Crotus in tractat. testium, parte 3. num. 77. & ibid. Petr. de Moncad. in addit. literis bb. dicit istam esse communem opinionem, respondens ad argumenta contraria.

- 39 *S*I testis aliquis affinis, per testatorem adhibitus fuit in testimonium, non repelleretur ratione talis affinitatis, secundum Corn. in cons. 298. Ante omnia praemittendum, & c. sub num. 4. vers. & ex quo dictus testis, & c. lib. 1.

- 40 *I*N causa iniuriarum etiam civiliter mota, affinis pro affine non potest esse testis, secundum Bart. in l. lex Cornelia, ff. De iniur. Crotus

Crotus in tract. testium, parte 3. num. 74. Cui adde cons. 86. inc. in causa matrimoniali mota, &c. num. 10. inter consilia causarum matrimonialium, parte 1. & idem est in causa criminali mota civiliter, hoc est, in causa quæ à principio fuit civilis, & postea effecta criminalis, Lanfranc. in praxi c. 8. sub num. 58. vers. & idem est in causa, &c. Abb. in c. cum oporteat, sub num. 3. vers. aut agitur de crimine civiliter, De accusat. Ioseph. Mascard. De probat. concl. 68. num. 6. addens declarationem. Donatus à Fina lib. 4. conclusionum, verbo, testis, §. affinis in criminalibus, vers. ampliatur idem esse, &c. fol. 311. & cons. 59. inter consilia matrimonialia, num. 35. & 36. parte 1. ubi allegatur ratio. Quia decus, quod incurrit unus de parentela, concernit omnes de parentela, &c.

AFFINIS pro affine non potest esse testis in causa criminali, Lanfranc. in Praxi c. 8. de testium deposit. nu. 58. versic. in causa autem criminali, &c. & probat Crotus, limitans 7. modis in tract. testium, parte 3. num. 73. cum multis sequentibus.

AFFINIS in criminalibus, etiamsi sit collateralis, non tamen potest esse testis. Donatus à Fina lib. 4. conclusionum, verbo testis, vers. affinis in criminalibus, fol. 310. fac. 2. ubi remissiue indicantur ampliationes & limitationes.

AFFINES in causis criminalibus pro affinibus testimoniū dicere non possunt, Ægid. Boss. dicens hoc etiam quoad collaterales verum esse, in tractatu testium num. 105. vers. sed quid in criminali, &c. Estque communis opinio ut testatur Soarez, in cō-

munibus opinionibus litera *A*. num. 137. & *Jul. Clar. in pract. crim. §. fin. quæst. 24. vers. Quæro modo, qui allegat alios dicentes, hanc esse communem opinionem.* & *Albericus de Maletis* dicens hoc esse certum secundum omnes in tractat. testium, parte 1. c. 1. nu. 55. *Ioseph. Mascard. allegans ad hoc alios, qui etiam attestantur de comuni opinione, in suo tract. de probat. conclus. 68. num. 3. vol. 1.* Et ratio est, quia testes in criminalibus debent esse omni exceptione maiores, secundum communem opin. ut scribit *Soarez* verbo testis, num. 147. aliam rationem assignat *Ioseph. Mascard. in loco proxime allegato, num. 4. videlicet, quia dedecus in quod incidit aliquis de consanguinitate, ad omnes consanguineos porrigitur: & iniuria quæ uni ex consanguineis infertur, totifamilia illata cæsetur. unde si affinis pro affine testari posset, efficertur testis in causa propria, quod est prohibitum à iure, per allegata ibi per eum.*

44

AFFINIS accusatoris vel partis offensæ in criminalibus non potest esse testis contra reum vel accusatum. Quod absque difficultate procedere ait *Jul. Clar. in pract. crim. §. fin. questione 24. vers. quæro modo.* Ratio est secundum eundem, quia iniuria facta consanguineo suo censetur etiam ipsi communis, & dicit ibidem hanc esse communem opinionem. Addens tamen, se multoties vidisse examinari affines, quandoque ad innocentiam rei, & quandoque ad offensam eius, licet non sint integri testes.

45

AFFINIS non repellitur à testificando etiam in causa criminali, quando fert testimonium pro affine contra alium affinem. *Crotus in tract. testium parte 3. num. 75. & ibidem Petrus de Moncada, multa ad hoc allegans, in additione literis AA. Iosep. Mascard. de probat. concl. 68. num. 7. vol. 1. qui allegat ad hoc alia, cum declaratione. adde huc ea, quæ dicta sunt s. eod. loco vers. testis qui est affinis utriusq; partis, &c.*

QUANDO

QVANDO crimē per alios nec actū nec habitū verisimiliter
probari potest, tunc affinis pro affine in criminalibus est idoneus
testis, secundum Crotum in tract. Testiū, part. 3. num. 88. vers.
Septimo & ultimo facit. 46

AFFINIS et si non probat in causa criminali, facit tamē in-
diciū non tamen ad torturā, per ea, quæ ad hoc allegat Crotus
in tract. Testium, parte 3. num. 84. 47

QVEM AD MODVM consanguinei, domestici, atque etiam
fratres, ita quoque affines ad alicuius sui affinis defensionem ad-
mittuntur in criminalib. ut singulariter voluit Spec. in tit. De in-
quisit. §. 1. vers. sed nunquid eas, vel innocentiam suam, &c. nu.
22. Quod dictum referunt pro notabili Joan. de Anania in conf.
59. incip. Visa inquisitione formata ante n. 1. & Marcus An-
to. Natta conf. 359. incip. Quidam iudex, &c. n. 2. qui hoc etiā
procedere ait, ut frater quoque pro fratre ad testificandū in cri-
minalibus admittatur, addens hanc rationem: quia ad defensionē
rei admittuntur probationes dubiæ & à personis suspectis. Hoc
idem vult Crauetta conf. 2. num. 10. qui ad hoc allegat alia, sequi-
tur Joseph. Mascard. De probat. concl. 26. num. 6. vers. limita
supradictam ampliationem, &c. & rursus concl. 68. num. 9. vol.
1. Addens tamen post Grammat. in d. conclus. 26. allegatum, hoc
procedere, si de illis affinibus bene sentiant homines, & sint inte-
gerrimi, quod est notandum. 48 49

50 *Q*UANDO affinis nititur se defendere & tueri à pœna homicidii, tunc ad testificandum pro eo, & probandam defensionem seu innocentiam suam admittitur testis affinis ipsius, ut in contingentia facti consulendo tenet Crauett. in cons. 2. num. 10. per ea quæ tradit Paul. de Castr. in cons. 273. incip. visa relatione, in fine, lib. 1. & Alex. in cons. 24. incip. animaduersis his, n. 39. lib. 2. cui tu adde eundem Alex. in cons. 5. incip. in casu inquisitionis, n. 8. & ibid. additionem Molinai, multa alia ad hoc allegantem, lib. 1. & per Jas. in rub. sub num. 7. vers. sicut in simili, & c. ff. de iureiur. sequitur Iosephus Mascard. De probat. conclus. 68. num. 8. libro 1.

51 *T*ESTES affines & consanguinei licet admittantur ad probandum innocentiam sui consanguinei vel affinis inquisiti, non tamē admittuntur ad reprobationem seu impugnationem alterius contra ipsum producentem. Alex. cons. 5. incip. in casu inquisitionis, & c. num. 8. lib. 1. Thom. Gram. decis. 34. num. 14.

52 *T*ESTIS potest esse affinis ex uno tantum latere, Corn. cons. 298. incip. ante omnia premittendum, num. 3. vers. item in altero, & c. lib. 1. Facit pro hac sententia textus in c. licet ex quadam, ubi agitur de probanda consanguinitate vel affinitate, nempe in §. testes autem, ibi, & ab utroque latere singulos gradus clara computatione distinguant, & c. extra de testibus. sed Ioseph. Mascard. hoc dictum Cornei aliter & fere contrario modo intelligit, De probat. concl. 68. num. 1. in fine vol. 1.

DE TESTIBVS.
TESTIS AFFINITATEM DE-
ponens vel probans.

125

AFFINITATEM posse probari per testes, dubium non est: idque satis probatur ex textu in c. licet ex quadam, de testibus. Tradit pulchrè Lanfr. in tracta. de testibus, vers. subsequenter est videndum, num. 99. ubi theoricam & praxin huius materie ostendit. & confirmatur ex aliis, quæ ad hoc allegat Ioseph. Mascard. De probatio. concl. 69. nu. 1. cum seqq. ubi addit Ampliationes cum declarationibus.

TESTES deponētes de affinitate per testimoniū de auditu, ad hoc ut probent, requiruntur multa, de quibus habetur in c. licet ex quadam. extra de testib. qui textus principaliter loquitur de probatione consanguinitatis & affinitatis per testimoniū de auditu. Et Baldus ibi in specie refert duodecim, quæ requiruntur ad hoc, ut valeat testimonium de auditu in probanda consanguinitate vel affinitate, distribuit aut hęc re ita, ut sex requisita concernant personas testium, reliqua verò sex concernant dicta testium. Nos Baldi ordinem hoc loco, quo ad probationem affinitatis, quoque retinebimus. est autem distributio Baldi talis: Prima sex, quæ requiruntur ad personas, sunt ista.

Primum, quod testes sint graues persone.

Secundum, quod qui deponunt per auditum, perceperint ante litem motam.

Tertium, quod audiuerint ab antiquioribus suis.

Quartum, quod non ab uno, sed à duobus ad minus.

Quintū, quod non ab infamib. nec suspectis, sed fide dignis.

Sextum, quod nec vnus à pluribus, nec infames ab honestis audiuerint.

Reliqua sex, quæ requiruntur ad dicta testium, sunt hæc, quæ sequuntur.

Septimū quod proprio iuramento affirmant se inferendote-
stimonio non velle procedere odio, amore, vel timore, vel aliqua
recompensatione.

Octauum, quod personas declarent per nomina propria, ap-
pellatiua, demonstratiua, vel circumlocutiones sufficientes.

Nono, quod ab utroque latere singulos gradus consanguini-
tatis, vel affinitatis clara computatione distinguant.

Decimo, quod concludant suo iuramento, se id quod deponūt,
à suis maioribus accepisse.

Undecimo, quod adiiciant, se credere ita esse.

Duodecimo, quod iurati deponant, se vidisse personas in pra-
dictis gradibus, vel saltem in vno praedictorum graduum consti-
tutas, pro consanguineis se habere. Et praedicta omnia requisita
interuenire debent tum maximè, quando propter consanguinita-
tem vel affinitatem, quaestio est de matrimonio vel cōtrahendo
vel dissoluedo, hoc enim principaliter statuitur in d.c. licet ex qua-
dam. Jam de singulis tractemus.

- 3 PRIMVM autem requisitū est, quod testes qui deponunt
de auditu super affinitate, debent esse persona graues, d.c. licet ex
quadam, ibi nisi forte persona graues extiterint, quib fides sit me-
rito adhibenda, aliàs enim non admitterentur ad testificandum
de auditu, ut singulariter ac in specie tradit Lanfranc. in tract.
de testib. num. 100. pag. mihi 507. Quod & cum clariori decla-
ratione sequitur Josephus Mascardus De probationib. concl.
4 410. nu. 3. vol. 1. Dicuntur autem hoc loco graues persona non
solum, quae posita sunt in dignitate, sed etiam qualibet persona an-
tiquiores, & bonae opinionis ac fama, secundum gl. in d.c. licet ex
quadam, in verbo, persona, & Lanfranc. in praedict. tract. de testib.
num. 100. in fine, pag. 508. in princ. videas quoque explicationem
Baldi in d.c. licet ex quadam, num. 4. vers. exposito textu, & c.

SECVNDO requiritur, quod audiuerint testificata sua ante litem motam, & non postquam lis mota fuit, d. c. licet ex quadā, ibi, & ante litē motā testificata didicerint. Post litē .n. motā testes non admitterentur, ut gl. tradit in d. c. licet ex quadam, in verbo motā, & Abb. ibid. sub num. 3. vers. item nota, quod ubi admittitur, & c. assignans rationem, quia praesumitur locutio cōtestatione litis facta. Tradit quoq; Roma. in sing. suo 753. incip. omni casu, quo testimonium de auditu, & c. ponens aliam rationem, videlicet, quia potest esse quod motio litis traxerit famam istam. Crotus in tract. testium, parte 9. num. 368. vers. notabis etiam quod omni casu, & c. Quae pars nona non est Croti, sed Petri de Moncada. Adde Iosephum Mascard. de probat. conclus. 69. num. 6. & melius conclus. 410. num. 29. ubi ratio assignatur. Ex fundamento huius requisiti impugnatur testimonium à Corneo, in casu, super quo ipse consuluit in consi. 146. incip. res mihi adeo clara videtur, sub num. 3. vers. Itē non deponunt quod audiuerint ante litem motam, & c. lib. 3. Hoc loco obiter notandum est, testes deponentes, se audiuisse post litem motam, non solum nihil probare, sed etiam nullam facere praesumptionem, ut voluit Dec. in consi. 82. Viso processu agitato, & c. num. 1. addens rationē, quia, potest esse quod audiuerint ab aliquo, qui illud dixerit in fraudem, Decium sequitur Craueta de antiquitat. temp. part. 1. capite viso de fama, sub nu. 6. & Ioseph. Mascard. de probat. concl. 69. sub num. 6. vers. amplia istā limitationē, & c. & rursus conclus. 410. num. 30. vol. 1. Quo in loco num. 31 ipse subnectit limitationem, in eo casu, quando testes audiuerint diu in alio loco, quā ubi lis fuit mota, tunc enim putat ipse, testes tales etiam post litem motam probare, allegat ad hoc Archidiac. in c. cōsanguineos, 35. q. 6. num. 3. in fine.

TERTIO requiritur, quod testes recipiendi super affinitate testificata sua audiuerint à suis maioribus, nēpe illos, de quibus agitur, in tali gradu fuisse vel esse affines, d. c. licet ex quadā, ibi ab antiquioribus quidē suis, & c. & postea in §. testes autē ibi personas expressis nominibus, vel demonstratione, vel circumlocutione sufficienti designent, & ab utroque latere singulos gradus clara computatione distinguant, & in suo nihilominus iura-

9, mento concludant, se accepisse à suis maioribus, quod deponunt.
 & tradunt quoque omnes DD. in d. c. licet ex quadam, & Josephus Mas. arduus De probat. conclus. 69. num. 4. ac rursus cō-
 2 clus. 410. n. 3. vol. 1. Notandum tamen hoc loco est, id quod de
 10 antiquioribus seu maioribus dicitur, intelligendum esse de ascen-
 dentibus non autem de collateralibus. Collaterales. n. non di-
 cuntur maiores, ut Baldus notat in d. c. licet ex quadam, sub nu.
 2. vers. ibi maioribus, & c. Atque ex hoc fundamento reprobati
 fuerunt testes à Paulo de Castr. in cons. 56 super primo quesito,
 num. 4. lib. 1. ibi, requiritur enim quod audiuerint, & c. & à Cor-
 neo in cons. 78 sub num. 5. & cons. 146. sub num. 3. vers. item
 laborat alio defectu, & c. lib. 3.

11 **Q**UARTO requiritur, quod audiuerint non ab uno tantū,
 9, sed ad minus à duobus, d. c. licet ex quadā, ibi non utique ab uno,
 9, cum non sufficeret ille, si viueret sic impugnatur testimonium Paul.
 de Cast. in cons. 56. num. 4. ibi, certè non sufficit, & c. lib. 1. & Cor.
 cons. 146. num. 3. vers. inter cetera, & c. lib. 3. idem Cor. cons. 78.
 sub num. 5. circa finem, ibi, quia nullum alium reperio, & c. eod.
 lib. 3. Quod si duo tantum sint testes, sufficerent quidem, ita tamē,
 si graues & fide digni sint, d. c. licet ex quadam, & tradit Alba
 in cons. 83. num. 18.

12 **Q**UINTO requiritur, ne illi, à quibus testes se audiuisse as-
 serunt, fuerint infames & suspecti, sed fide digni, atque omni ex-
 9, ceptione maiores, d. c. licet ex quadam, ibi, nec infamibus & su-
 9, spectis, sed à fide dignis, & omni exceptione maioribus. Nam, ut
 Baldus ibid. num. 1. ait, id, quod descendit ab infami, infame est:
 & id, quod oritur à suspecto suspectum est. Ex hoc impugnatum
 fuit testimonium à Paul. Castr. in cons. 56. sub num. 4. vers. item
 requiritur, quod illi non sint infames, & à Barthol. Socin. in cōf.
 47. num. 16. vers. primo quod sint bonæ opinionis, & c. lib. 4.

Sexto

SEXTO requiritur, quod nec unus à pluribus, nec infames
ab honestis audierint ea, de quibus testes deponunt, d. c. licet ex
quadam, ibi, nec tamen si unus à pluribus, vel infames ab homi-
nibus bona fama acceperunt, quod testantur, tanquam plures &
idonei testes debent admitti, &c. Rationem assignat textus iste
Quia secundum ordinem solitum iudiciorum non sufficit unius
testis assertio, etiamsi, praesidiali praefulgeat dignitate: & actus le-
gitimi sunt infamibus interdicti.

SEPTIMUM requisitum est, quod testes proprio iuramen-
to affirmant, se in ferendo testimonio non velle procedere odio, a-
more, vel timore vel aliqua recompensatione, seu commodo, d. c.
licet ex quadam, vers. testes autem huiusmodi, &c.

OCTAVO debent testes declarare personas per nomina pro-
pria, appellatiua, demonstratiua, vel circumlocutiones sufficien-
tes, d. c. licet ex quadam, ibi, personas expressis nominibus, vel de-
monstratione, vel circumlocutione sufficienti designent. Quod ad-
uertendum testimonium, allegauit Corn. in cons. 78. sub num.
5. circa finem, ibi, & nominant personas, &c. lib. 3.

NON requiritur, quod ab utroque latere singulos gradus
consanguinitatis vel affinitatis clara computatione distinguat,
d. c. licet ex quadam, ibi, & ab utroque latere singulos gradus cla-
ra computatione distinguant. Per quem textum sic quoque Ab-
bas tradit in c. tua nos, num. 3. De consanguinitate & affinitat.
Masuer. in pract. tit. De probat. vers. est aduertendum num.
34. & pulchre Tiraquell. De retractu Lignagier §. 1. gl. 16. n. 1.

Et num. 9. in fine, ubi allegat quoque Masuerium in loco præcitato. Præclare Natta in cons. 388. num. 3. lib. 2. multa ad hoc allegans. Josephus Mascardus allegans alia, De probatio. conclus. 410. num. 41. vol. 1. atque propter defectum huius requisiti impugnata fuerunt dicta testium circa probationem consanguinitatis per Anchar. in cons. 52. incip. pro clariori decisione, nu. 7. Et 8. per Capram cons. 156. num. 6. Dec. cons. 322. incip. in causa que Alexandria agitetur, sub num. 6. Et in cons. 531. incip. accurate Et diligenter, num. 4. Corn. cons. 146. sub num. 3. vers. item ex alio non concludit, Et c. lib. 3.

Sed quod ad hoc Nonum requisitum attinet, videas Iosephum Mascardum De probatio. conclus. 410. num. 25. Et 26. lib. 1. ubi habentur quadam declarationes non contemnendæ: quas ego nolui huc adscribere.

17

DECIMUM requisitum est quod testes sub suo iuramento concludant, se id, quod deponunt à suis maioribus accepisse, d. c. licet ex quadam. §. Testes autem, ibi, Et in suo nihilominus iuramento concludant, se accepisse à suis maioribus, quod deponunt. Sed hoc requisitum videtur duplicari cum supra in tertio requisito idem habeatur, nisi forte iuramentum faciat aliquam differentiam, quod tamen parum ad rem facit, cum testis ante suam depositionem iurare cogatur, Et sine iuramento testimonium eius nihil valeat, per ea, quæ dicuntur in loco Testis iuratus vel non iuratus.

18

UNDECIMO requiritur, quod testes testimonio suo adiciant, se credere ita esse. Idque textus in dicto cap. licet ex quadam, manifeste quoque exigit in §. testes autem, ibi, Et credere ita esse. Ex cuius requisiti defectu euertuntur testimonia, de quibus loquuntur Capra in cons. 156. num. 7. Corn. cons. 78. sub num. 5.

146. sub num. 3. vers. item requiritur, quod deponant se credere, &c. lib. 3. & Socinus Senior in cons. 47. sub num. 16. versic. Tertio, quod affirmant, se credere ita esse, lib. 4.

19
DUODECIMO requiritur, quod iurati deponant, se vidisse personas in predictis gradibus, vel saltem in uno predictorum graduum constitutas, pro consanguineis se habere. Quae verba sic expressa sunt in d. c. licet ex quadam, circa finem. Quod & Corneus pro eneruando testimonio allegauit in cons. 78. sub num. 5. versic. item requirit textus, in d. c. licet ex quadam, lib. 3. & Barthol. Soc. cons. 47. sub num. 16. vers. Quarto quod deponunt se vidisse, &c. lib. 4.

20
PRAEDICTA duodecim requisita simul interuenire debent, & copulatiue desiderantur, ita, ut aliquo eorum deficiente, non valeat testimonium. ut in specie scribit Paul. de Castr. in cons. 56. incip. super primo quasuo, num. 4. circa medium lib. 1. allegans ad hoc Joannem Andr. in d. c. licet ex quadam. Refert & sequitur Josephus Mascardus De probationib. conclus. 410. num. 8. lib. 1.

21
ADMONENDVS est etiam hoc loco lector, multa inueniri j. in loco, Testis auditum, alienum, deponens probat, sub titulo, Alia quadam generalia, in quibus testimonium de auditu

alieno probat, quæ ad præcedentem materiam, de probanda affinitate vel consanguinitate per testimonium de auditu, conferre possunt, ad quem locum lectorem remitto.

TESTIS AFFIRMANS VEL
negans: seu affirmatiuam deponens, videas quoque Monticellum de Testibus pag. 425.

Adde infra
testis Negati-
uiam depo-
nens & infra.
Testes præ-
feruntur ra-
tione affir-
mationis.

1

IN dubio magis fauetur Testibus affirmantibus quam negantibus. Bald. cons. 101. num. 3. in fine lib. 1. & cons. 492. Quidam testes deposuerunt, num. 4. in fine, lib. 5.

2

TESTIBVS affirmantibus regulariter magis creditur, quàm negantibus, secundum gl. ordin. in l. Diem proferre, § si plures, in verbo consenserunt, ff. de Arbitr. Crauet. cons. 226. num. 11. vers. secundo respondeo, &c. ubi multa ad hoc allegat, & hoc est quod Alex. dicit, ceteris paribus magis esse standum esse Testibus affirmantibus quam negantibus, in cons. 148. inc. Excellentissime Domine, col. 1. num. 2. lib. 2. Roland. à Valle allegans alia cons. 93. num. 1. lib. 4. hoc Baldus quoq; confirmat in cons. 80. lib. 1. ubi loquitur de duobus Testibus deponentibus se interfuisse numerationi factæ, & de tertio, qui dixit, se non vidisse numerationem. Et hæc regula est generalis ex qua doctores in diuersis locis alias Speciales constituerunt, quales sunt duæ regulae quæ sequuntur.

TESTIBVS

TESTIBVS duobus asserentibus affirmatiuam plus creditur, quam decem proponentibus negatiuam: vel, Testibus duobus affirmantibus magis creditur quam decem negantibus. Ita tradit gl. in l. diem proferre. §. si plures, in verbo consenserunt. ff. de Arbitris. Quo in loco ex predicta regula colligit ea glossa, si vnus testis dicat, fundum vel rem valere centum, & non plus: duo autem alii testes dicant, eam rem valere ducenta, standum hoc casu esse testimonio duorum testium affirmantium. Quod dictum gl. sequitur Jacob. Butrigar. in tractatu testium, num. 14. vers. item quero si duo testes. Dec. conf. 534. incip. procedendo breuiter, nu. 13. & conf. 649. incip. procedendo breuiter, num. 13. Ias. conf. 81. num. 27. & 28. ubi additio Francisci Becii multas alias allegationes habet, quas videre poteris. & eod. in loco Ias. tradit aliquas declarationes ad predictam glossam, quam ipse ibi ordinariam appellat. Adde Bouium de statutaria prescriptione, gl. 27. nu. 13. ubi additur vna declaratio. & dedi ego in versiculis proximè sequentibus ampliaciones & Limitationes, ad hanc conclusionem.

MAGIS creditur duobus testibus affirmatibus, quam sexcentis aut mille negantibus, vel se nescire respondentibus, secundum gl. ordinariam, que cōmuniter solet ad hoc allegari in l. Diem proferre. §. si plures. ff. de recept. Arbitr. Bart. ibi n. 7. Bald. ante finē, vers. x. nos videmus, & c. & Angel. ibi in l. Heredes palā, in princ. ff. De testam. de quo etiā per Ias. in Rubric. ff. de iure iu. n. 8. & per eundē in l. ut vim, n. 6. ff. De iustit. & iure, in conf. 252. incip. videtur prima consideratione, & c. n. 12. lib. 3. & conf. 137. n. 21. lib. 4. Soc. in reg. 508. incip. testi vni affirmati. Curtius in tractat. testiū concl. 2. nu. 8. & 9. & conclus. 25. & 26. in quibus locis traduntur declarationes seu limitationes ad predictā conclusionē. Hippol. de Mars. tradens quoque limitationes in sing. suo 541. inc. absolutio. Hoc idem prestat Hartmannus Hartmanni lib. 1. practicarum forens. tit. de Testib. Decis. 26. in fine, pag. 82. & tradit remissiue limitationes Donatus à Fina lib. 4. conclusionū, verbo testis, sub tit. numero testiū, fol. mihi 330. vers. Testib. duobus, & c. tradit latissime cū aliis allegationib. Gabriel. in cōmunibus opin. lib. 1. de Testib. cōcl. 4. n. 1. cū seq. & nouissime Joseph.

6 *Mascardus De probat. concl. 70. num. 2. cū seqq. ubi ponit prædictam conclusionem cum una ampliacione & sex limitationibus, ubi videas. & ponitur hæc regula in historia de Martino Guerra. Quæ autē sit prædictæ huius regula vulgarissima ratio, tradit Joan. Coras. in Historia de Martino Guerra, additione 58. pag. 140. & seq. & dicit ex Aristotele, hanc esse causam, quia is melius & certius aliquid nouit, qui, quod agitur affirmando nouit, quàm qui negando. videas eum ibi declarantem per exēpla.*

7 *AMPLIATUR prædicta regula generalis primo, ut procedat, etiam si testes negantes essent plures numero, per ea, quæ Roland. à Valle ad hoc allegat conf. 93. num. 2. lib. 4. Horatius Liscius inter consilia criminalia conf. 168. incip. in causa Petri, &c. num. 6. contrarium sentit Bello. conf. 79. num. 12.*

8 *ITEM & secundo ampliatur procedere, etiam si negantes seu negatiuam deponentes essent digniores, ut puta clerici, & affirmantes seu affirmatiuam deponentes essent laici. Nam & tunc magis creditur affirmantibus quàm negantibus. Quæ ampliatio videtur probari per pulchram gl. in c. clerici 81. distinct. quæ tamē gl. videtur loqui de Negatiua coarctata, secundum Ias. in l. ut vim, num. 6. ff. De iust. & iure. & dixi j. in versic. Tertio limitatur, &c. Approbatur tamen hæc ampliatio per Ias. in conf. 252. & conf. 13. num. 12. lib. 3. & rursus in conf. 137. num. 21. lib. 4. Roland. à Valle d. conf. 93. num. 2. & 3. Gabrielius in suis com. opin. lib. 1. de Testib. concl. 4. num. 1. versic. amplia etiam, &c. sequitur Josephus Mascardus De probation. conclusio. 70. num. 4. vol. 1.*

TERTIO ampliatur regula predicta, ut habeat locum etiam si testium deponentium affirmatiue & negatiue esset par numerus, idq; in eo casu, quando aliqui testes de minori, aliqui de maiori summa deponerent. Tunc enim si testes utriusq; partis non ostendant affectionem animi sui, locum habebit regula predicta, ut scilicet magis credatur affirmantibus quam negantibus, secundum Bald. in l. 2. n. 29. C. de rescind. vend. & voluit hoc ipsum Barthol. Soc. in reg. 508. incip. testi vni affirmanti, & c. vers. Tertio fallit, ibi, sit athen paritas deponentium, & c.

Iam supradicta regula generalis

LIMITATUR primo, ut non procedat quando negantes dicerent verisimiliora, secundum Bald. in l. diem proferre. §. si plures, in 1. & secunda lectura ff. De arbitr. quod etiam voluit Alciatus cons. 436. secundum editionem Basiliensem. inc. Testib. discordantibus num. 2. & secundum editionem Venetam, responsio 70 lib. 6. fol. 134. col. 1. idem voluit Soci. Jun. in cons. 183. n. 13. & 14. lib. 2. & facit ad hoc pulchrum dictum Ang. in 1. constit. digestorum. Quod refert Corsetus sing. suo in verbo testis 9. incip. duo testes clerici deponunt, num. 3. ibi, contrarium dicit esse verum, & c. Nellus de S. Gem. in tractat. testium, num. 200. in fine, Dec. cons. 534. incip. Procedendo breuiter, num. 13. versiculo, & quia tales pro communi, & c. Horatius Lucius inter consilia criminalia cons. 167. incip. in causa Petri, num. 19. & 20. lib. 1. Illi autem dicuntur deponere verisimiliora, qui dicunt consonantia iuri communi, ut eleganter voluit Jnnoc. in c. auditis, sub num. 4. versic: Hinc colligunt, & c. de prescript. quem refert & sequitur Felin. in c. in nostra, num. 3. x. de Testibus. Gabrielius allegans alia lib. 1. commun. conclus. tit. de Testib. concl. 4. num. 29.

12 **SECUNDO** non procedit, quando testes meliores & graui-
ores essent pro negatiua, maxime, si stant pro reo aduersus actore.
Alciatus in predicto responso 436. num. 2. allegans ad hoc Bar-
tolum in l. diem proferre. §. si plures. ff. de arbitr. & Baldus in c.
cum Ecclesia. x. De causa poss. & proprieta. facit quod Corsetus
tradit in sing. suo, verbo testis 9. incip. duo testes clerici deponunt,
& c. in princ. Horatius Lucius inter consilia criminalia, consil.
168. incip. in causa Petri, num. 15. lib. 1.

13 **TERTIO** limitatur predicta regula generalis, ut procedat
tantum in Negatiua credulitatis & purgationis, qua non est co-
arctata loco & tempore. quia talis Negatiua non cadit sub sen-
sum testis, per ea, qua ad hoc allegat Josephus Mascardus De
probatio. concl. 70. num. 5. Non autem habet locum in tali Ne-
gatiua, qua est coarctata loco & tempore, & sic in ea, qua cadit
in sensum testis, sui que natura probari potest. Hanc limitatione
post Abb. & alios tradit Corset. in sing. in verbo testis 9. incip. duo
testes clerici, & c. num. 4. ante quos hoc egregie, ac valde nota-
biliter docuit Cyn. in l. errores, C. de errore aduocat. ubi ponit ex-
emplum, & insuper addit hanc generalem doctrinam, quod ubi-
cunq; sit tanta coarctatio loci & temporis, qua verisimiliter cadat
in notitiam & scientiam testis, tunc propositum Negatiuum di-
recte probari possit. Ratio est, Quia, cum testis probare debeat id
quod ex suo visu & auditu scit. l. testium, C. de Testibus. & Ne-
gatiua ista sit talis, qua per coarctationem loci & temporis ita sit
determinata, ut per proprium visum & auditum sciri possit, ne-
gari non potest, eam quoque probari posse, secundum Cyn. loco
praalleg. Quod & Salic. voluit in l. 2. C. De rescind. vend. col. 18.
vers. sed nunc quero, & c. Huic quoque limitationi subscribere
multi alii, ut Alex. in cons. 110. incip. visis acutissimis, num. 5. lib.
1. (urt. in tract. testium concl. 2. & concl. 26. in princ. Jas. in Ru-
brica. ff. De iureiur. num. 8. & in l. ut vim, num. 6. ff. De iust. &
iure, & in cons. 81. num. 28. lib. 3. ubi dicit, predictam regulam
generalem procedere quando testes negatiui simpliciter dicerent,
sene-

se nescire h.e. quando simpliciter deponerent super negativa quæ
improbabilis est, quemadmodum in hac ipsa materia locutus est
Decius in loco iam allegato. secus autem, si negatiuā suam coar-
ctarent loco & tempore, Decius idem volens in c. fin. x. de appel-
latio. Felin. in c. in nostra, De testibus. Maria. Socin. Iun. in cōf.
12. num. 22. lib. 2. Roland. à Valle in cōf. 93. num. 5. lib. 4. Bello.
cōf. 79. num. 12. vers. secunda procedit, & c. Ioānes Corasius in
historia de Martino Guerra, in 58. additione, pag. 140. ubi ait
supra dictam regulam generalem procedere, si testes negationem
quandā vagam & incertam testarentur, secus vero esse, si certis
locorum, temporum & personarum circumstantiis eā definirent:
quia ad hunc modum coarctatam negatiuā, facile probari posse,
fidemque eorum, qui super ea deponunt, non esse leuiorem, quam
affirmantium; videas ipsum declarantem per exemplum. Ultra
prædictos, limitationem supra positam quoque sequuntur Gabrie-
lius lib. 1. comm. concl. De testib. concl. 4. num. 2. Et nouissimè Io-
seph. Mascard. De probat. concl. 70. num. 5. 6. & 7. vol. 1. & n. 8.
ubi rmissiue indicat, Quo pacto negativa coarctetur loco & tē-
pore, remittens lectorem ad Neuiza, in cōf. 47. nu. 15. de quo
videre quoque poteris Hercul. De probatione negatiue nu. 261.
vsque ad num. 267. ubi per plura tradit, necesse esse, quod testes
coarctent non solum locū & tempus, sed etiam totum locum &
totum tempus, videas ibi cum aliis declarationibus ad hanc ma-
teriam vtilibus.

15

QVARTASIT limitatio, Quando dicitur, magis credi duo-
bus vel tribus affirmantibus, quam mille negantibus. verum est,
quando simpliciter negarent factum, secus vero si etiam cum ne-
gatione assererent aliquid aliud, quod esset loco affirmatiue, &
sic cum probatione negatiue coniuncta esset affirmatiua. exemplis
tradit Paulus de Castro in testibus nō solum negantibus appel-
lationem esse factam, sed etiam simul asserentibus absentiam, hoc
est, dicentibus quod appellantes non potuissent venire ad locum
& tempus articulatum, quin eos vidissent, & c. in cōf. 94. incip.
posito. quod ista esset, & c. num. 2. lib. 1. Idē in simili voluit Afflict.
decis. 400. num. 9. ubi scribit, validam esse probationem testium,

16

deponentium, super negativa coarctata loco & tempore, & habente in se affirmatiuā expressam. Aliud exemplum ponit Abb. in c. Cum Ecclesia Sutrina, n. 28. De causa poss. & propriet. videlicet, si testis sic deponat: Dico Martinum non possidere per 30. annos, quia per hoc tempus vidi Sempronium possidere. quod & Afflict. refert in 324. Decis. num. 9. pro quo Abbas & Afflictus in in locis predictis allegat Baldum in c. si quis per triginta, sub nu. 2. vers. sed quid econtra. si de feudo fuerit contro. inter dom. & agnatos vasalli, ubi dicit, testem deponentem negativam in uno, & affirmatiuam in altero, probare, velut si dicat, Petrum possidere, non Martinum. Quod dictum quoque refert pro valde notabili Curtius in tract. testiū concl. 24. num. 47. Caterum hanc limitationē ponit quoque Gabriellus lib. 1. comm. conclus. De Testibus concl. 4. num. 6. ubi multa pro eius confirmatione cumulat. sequitur quoque nouissime Josephus Mascardus. De probat. concl. 70. num. 9. vol. 1.

- 17 QUINTO fallit, quando negantes deponerent de peritiis sue artis, ut refert Corset. in sing. suis, verbo Testis, 9. incip. Duo testes clerici, & c. num. 4. in fine, Gabriellus lib. 1. tit. De Testibus, concl. 4. num. 14. vel si Testes deponentes super affirmatiua, essent imperiti, & deponentes negativam essent periti, ut tradit Curtius in tracta. de Testib. concl. 26. circa princip. vers. secundo fallit, & c. & paulo post in vers. addo negativam probari, & c. pulchre Hartmannus Hartmanni lib. 1. practicarum forens. tit. de Testib. decis. 26. ad finem pag. 62. ubi dicit quod in his, quæ consistunt in artis peritiis, de quibus quis adhibetur quandoque ad iudicandum, ut medici & obstetrices, tantum credatur negantibus, quantum affirmantibus. Nellus de S. Gemin. in tractat. testiū nu. 200. Et ante hos Socin. reg. 508. incip. Testi uni affirmati, vers. secundo fallit, & c. cons. 49. inter consilia Matrim. incip. In hac materia & lite num. 44. in princip. lib. 1.
- 18

- 19 SEXTO fallit in causis criminalib. in quibus tantum creditur duobus

duobus negantibus, quā aliis affirmantibus, ut consuluit *Matthia* in *conf.* 41. num. 22. & *conf.* 236. nu. 31. lib. 1. imo in his causis, plus creditur negantibus quam affirmantibus secundum *Bald* in l. data opera, num. 44. C. de his qui accusa. non possunt. per gl. not. ab. in c. clerici, in gl. 2. distinct. 81. *Roman* in *conf.* 241. incip. *Spectabiles domini*, num. 5. *Curt* in tract. de testib. concl. 26. vers. *Tertio fallit*, & c. *Sarayna* in add. ad *Matthesil*. singulare 37. n. 17. pag. mibi 211. *Ias.* in rubrica n. 8. ff. de iureiur. & in l. ut vim, num. 6. ff. de iustit. & iure: & *conf.* 167. num. 17. lib. 4. *Hipp.* de *Mars*. sing. 541. incip. absolutio, num. 2. qui multas alias auctoritates ad hoc allegat. *Gabrielius* lib. 1. tit. de Testib. concl. 4. num. 9. lib. 1. *Roland. a Valle* *conf.* 93. num. 9. lib. 1. *Horatius Lucius*, inter consilia crimin. *conf.* 168. incip. In causa *Petri* num. 29. lib. 1. *Iosephus Mascardus* De probat. concl. 70. num. 10. & 11. vol. 1.

SEPTIMO limitatur conclusio supradicta, ut tunc demū habeat locum, quando affirmatiua illa, de qua *Testes* deponunt, esset plenè probata. Secus autem, si ea plenè probata non esset, quo casu admittuntur probationes super negatiua, & maior illis fides habetur, ut tradit *Ias.* in *conf.* 81. n. 30. vers. *Tertio dicitur*, & c. lib. 3. refert & sequitur *Gabriel*. lib. comm. concl. sub tit. De Testib. concl. 4. num. 12. & *Iosephus Mascard.* De probatio. concl. 70. num. 12. vol. 1.

OCTAVO limitatur, quando testes negātes reddant causam suæ depositionis, affirmantes vero non reddant causam, certū est n. magis credi paucis testib. causam reddentibus, quā multis nō reddentibus, secundum *Bald.* in l. presbyteri. sub n. 14. vers. item testes contrarij, post *Iacob Butrig.* C. de Epis. & cler. *Curtius* in tract. testium concl. 26. vers. *Quarto fallit*, & c. *Gabrielius* allegans alia lib. 1. comm. concl. tit. De Testibus, concl. 4. nu. 59. vers. 4. inferitur. & c. Dixi quoque j in 2. parte principali, sub loco, testes preferuntur ratione causæ allegatæ.

22 *NON* non procedit prædicta regula, si testes negantes deponerent de eare, quæ potest cadere in sensum, ut si diceretur, ista res non valet decem, & aliqui dicant, quod sic: Stabitur maiori numero testium: & si par est numerus, præualebit testimonium illorū, qui deponunt de minori, siue negativa. Ita tradit Bouius de statutar. præscriptione gl. 25. num. 13.

23 *DECIMO* limitatur, ut non procedat, quando pro negativa concurrit præsumptio iuris, ut scribit Bald. in l. si quis diuturno, col. 1. vers. extra quero, ff. si seruit. vendice. ubi voluit testes asseruentes negativam quæ habeat pro se præsumptionem iuris, non esse suspectos. Hanc limitationem ponit quoque Iosephus Mascard. De probationibus conclus. 70. num. 13. vol. 1. allegans Bald. quoque in c. si diligenti, De testib. quæ ego non inuenio, & est allegatio mendosa, allegat etiam Curt. Sen. in cons. 24. num. 3.

24 *UNDECIMO* limita, quando unus tantū testis pro affirmatiua deposuisset, duo autem pro negativa deposuissent. Hoc n. casu non magis creditur uni testi affirmanti quam duobus negantibus. imo magis tunc est credendum negantibus, ut voluit Salic. in l. 2. col. antepen. in fine, C. de rescind. vendit. & tradit Gabriel. lib. 1. comm. conclu. tit. De Testibus conclus. 4. num. 13.

25 *Ultimo* limitatur secundum Iosephum Mascard. De probationibus. conclusione 70. num. 14. vol. 1. ut non procedat in negativa

tiua vniuersali, quæ potentior sit quam affirmatiua. Quia tunc negatiua magis negat, quam affirmatiua affirmet: allegat ad hoc Octauianum Cacheranum, decis. 100. num. 44. per text. in l. hoc genus, & ibi gl. ff. de condit. & demonstrat. & Paulus de Castro in cons. 170. Viso puncto contra scripto, col. ult. ibi, sed ista Bulla continet dispositionem negatiuam, & c. lib. 1.

Deo testes deponentes super affirmatiua conformi iuri cõmuni, præferuntur centum testibus deponentib. super negatiua, quæ non est conformis iuri, Curtius in tractat. testiũ conclus. 24. num. 49. Reliqua vide j. parte 2. principali, in loco Testes præferuntur ratione affirmationis.

TESTIS primo vnum affirmans cum iuramento, secunda vero vice, similiter iurata, id negans, periurus redditur, Bursat. communem dicens, cons. 34. incip. viso serioso processu, nu. 2. l. b. 1.

TESTES deponentes affirmatiuè de mala mente alicuius, videntur potius iudicare quam deponere, ideoque poterunt reprobare tanquam suspecti, Iosephus Mascardus

De probat. concl. 1045. num. 2. vol. 2. & dixi ego in loco, Testis mentem malam deponens.

TESTIS AGNATIONEM DE- ponens vel probans.

AGNATIO non probatur per testes sine expressione gradus deponentes, nec sufficit hoc casu probare quasi possessionem consanguinitatis vel agnationis, cum hoc possessorium in aliis quam patre & filio, viro & uxore, & secundum quosdam etiam inter fratres non reperiatur iure proditum. Et est ratio, quia consanguinitas vel agnatio non cadit in sensum Testis, sed consistit in iure, ita tradit Anchara. in cons. 52. incip. pro clariori decisione, num. 7. motus dispositione C. licet ex quadam, ibi, & ab utroque latere singulos gradus clara computatione distinguant, x. De Testibus. Ancharanum sequitur Dec. in cons. 322. incip. in causa, qua Alexandria agitatur, & c. nu. 7. Eamque opinionem sequuntur multi alii, quos in magna copia allegat Tiraquellus de retractu Lignagier §. 1. gl. 16. per totam, ubi omnino vide. Et nouissime Iosephus Mascardus sic voluit, De probationibus conclus. 73. n. 5. & 6. ubi ex hoc infert, neque per quasi possessionem, neque per tractatum, neque per nominationem neque per solam famam probari posse agnationem per testes, cum ex istis argumentis non possit ostendi, quo gradu sint coniuncti, quod tamen requiritur ut pulchre ostendit Decius in prealleg. cons. 322. n. 12. vers. non obstat quod sufficiat probari possessionem, & c. & copiose Iason. in cons. 81. n. 1. & 2. lib. 1.

Contrarium tamen voluerunt, Raph. Cuma. & Alex. in l. si potest, ubi Alex. nu. 15. vers. sed iuxta predicta dubitat Rapha. ff. De acquir. hered. quibus tamen respondet Decius in d. cons. 322. sub nu. 13. vers. ultimo non obstat dictum Cumani, & c. eamque Decii refutationem simpliciter refert & sequitur Iosephus Mascardus in d. conclus. 73. num. 5. Ceterum contrariam hanc opinionem secutus quoque est Franciscus Bursatus in cons. 258. n. 15. vers. nec isti actores cogeantur, & c. ubi in specie consuluit

suluit in materia fideicommissi, non necesse esse, ut actores probent se esse in tali gradu, vel proximiores, sed sufficere vocatis agnatis ad fideicommissum, probare, se esse de familia, ac agnatos fideicommittentis, absque eo quod proximitas vel gradus aliquis deducatur, allegat ad hoc Alex. in d. leg. is potest, ff. De acquir. hered. cum multis aliis authoritatibus, quas ibi videre poteris.

TESTIS AGNATIVS, CO-
gnatus vel De genere.

Qui est de agnatione gentili, non dicitur testis integer. Alex. in d. conf. 108. incipien. in causa & lite inter dominos, & c. num. 8. lib. 2.

AGNATIVS pro agnato, vel cognatus pro cognato non admittitur ad testificandum, l. leg. Julia 4. ff. de Testib. quam regulam sic ponit Campeg. in tracta. testium, regula 7. ubi refert, Albericum de Maletis tenere contrarium, & dicentem opinionem contrariam esse communem, & quidem ea est Alberici sententia in tracta. de Testib. parte 1. c. 1. vers. dicto de fratre, & c. n. 47. cum multis sequentibus. Addit tamen Campeg. ad predictam regulam sex limitationes, quas lector videre poterit.

- 3 OMNES de genere repelluntur à testificando. Campeg. in tracta. De Testib. reg. 9. in fine ubi ipse addit, eos intelligi esse de genere, qui dolore & iniuria illius afficiuntur & tristantur, subiungens, etiam filium naturalem hac ratione dici esse de genere.

- 5 AN agnatus cogatur testificari contra agnatum, vel pro eo. vide infra in loco, Testes coguntur affines, agnati, coniuncti, cognati & consanguinei.

- 6 AGNATUS vel cognatus ultra quartum gradum, admittitur tam in causa civili quam criminali ad testimonium dicendum pro agnato, vel cognato. Secus aut, si quis esset agnatus vel cognatus infra quartum gradum, Campeg. in tracta. Testium, reg. 7. vers. prima opinio fallit, &c. & voluit hoc ipsum Baldus in l. parentes, col. 2. sub nu. 1. ante finem, ibi. Idem est in omnibus transversalibus usque ad quartum gradum. C. De Testib. quam Baldi opinionem refert quoque Albericus de Maletis in tractat. Testium parte 1. cap. 1. nu. 53. dubitans tamen de ea, quia addit, non haberi specialem probationem de hoc quod consanguineus admittatur usque ad certum gradum, vel non admittatur.

De aliis declarationibus huius materiz, quatenus agnatus vel cognatus possit esse testis tam in civilibus quam criminalibus causis, vide Albericum de Maletis in tracta. Testium, parte 1. cap. 1. à num. 47. usque ad num. 56. Cuius doctrinam per conclusiones reasumit Campeg. in tracta. Testium, in d. reg. 7. per totam.

- 7 TESTES qui sunt de agnatione producetis, videtur in causa propria testificari, per ea quae pulchrè congerit Thom. Gram. conf. 58. n. 6. cum seq. quae refert & sequitur Paul Merenda inter conf. criminalia, conf. 88. incipien. Spiritus Sanctus, &c. num.

num. 78. lib. 2. Hinc est quod testis qui est de agnatione offensi, non est credendum contra offendentem: Quia censetur testis in causa propria, cum iniuria facta uni de agnatione, omnibus facta censeatur, Roland. à Valle cons. 24. num. 85. lib. 1.

TESTIS AGRIMENSOR.

TESTIS deponens de iugere terra, & dicens, se scire quia est agrimensor, probat, ut bonam scientiæ suæ causam reddens. ut scribit Corn. cons. 347. incip. an dictum laudum, & c. num. 3. circa finem, vers. proximus precedens testis, & c. lib. 1.

TESTIS Agrimensor etiam solus & unicus probat, ut Baldus tradit in c. super eo, sub num. 4. vers. oppono quod unus testis, & c. extra De Testibus.

TESTIS ALCHIMISTA.

ALCHIMISTA potest repelli à testimonio, ut tradit Pet. de Moncada dicens hoc esse notandum, in addit. ad Crot. in tracta. testium, parte 4. in ultima additione sub literis SS. vers. posset etiam non immerito dubitari, & c. ubi adducit rationes dubitandi, & addit declarationem ad prædictam conclusionem.

TRACTATUS
TESTIS ALTERNATIVE
deponens.

1 *TESTIS* alternative deponens non probat. l. ubi autem non apparet. 75. §. qui illud aut illud, ff. De verb. obligat. Alex. cons. 82. incip. in causa & lite inter Prouidum. num. 2. lib. 2. Roland. à Valle cons. 35. nu. 23. lib. 1. & ratio est, quia talis depositio ambigua est atque incerta, ideoque velut non concludens nihil probat, Crotus cons. 122. incip. viso processu causæ vertentis, n. 10. lib. 1. & j. dicetur in loco, testis ambiguum deponens.

2 *TESTIS* alternative deponens probat, nec potest dici varius, tunc, quando utraq; pars testificationis alternative probat intentionem producentis, per regulam, quam ex dictis Joannis And. colligit Domin. de S. Gemin. in c. 1. col. ult. vers. nota bene illud dictum, & c. De pactis. lib. 6. videlicet Quod probatio dubia, 3 & quæ est verificabilis & conclusiva in quolibet intellectu quo ad intentum probantis, prodest probanti, ut pro eo sit ferenda sententia. Refert prædictam conclusionem Alex. in l. Gallus. §. si eius qui filium. sub nu. 4. vers. pro hoc bene facit, & c. ff. De liberis & posthu. & ex prædicta doctrina singulariter infert idem Alex. in l. inter stipulantem. §. si Stichum, num. 15. ff. De verbo. obligat. si accuso Titium, quod occiderit Seium, & omnes testes, quos ad probandum produxi alternative deponant, Titium occidisse Seium gladio, vel claua, talia testimonia etsi videantur incerta & ambigua, tamen optime probare hoc casu, cum uterque intellectus concludat homicidium commissum, refert & sequitur Iason ibid. dicens esse signandum sub num. 3. vers. adde quod singulariter tenet, & c. & Zas ibid. num. 7. ante finem, ubi dicit, hoc esse memoria dignum. & voluit hoc idem Alex. cons. 152. viso processu, n. 1. ibi. nisi qualibet pars alternative, & c. lib. 5.

DE TESTIBVS.
TESTIS ALLUVIONEM
deponens.

147

ALLUVIO probatur per testes, si dicant, se vidisse minutatim incrementum allatum, & alluvionem fuisse additam à flumine per exiguè. Ita tradidit Bart. in tract. Tiberiadis, tit. de alluvione, vers. per alluvionem, num. 3.

Sed contrarium sentit Bapt. Aym. in suo eleganti tract. De alluvione, lib. 1. c. 4. nu. 2. vers. mihi tamen, &c. Quo in loco reiecta opinione Bart. & Bald. putat ipse, testem deponentem super alluvione concludentio rem ratione reddere, si interrogatus de causa scientie dixerit, se scire, quia vicinus sit, & quotidie fortè agri illius aucti cultura vacabat, unde potuit sæpe sæpius animadvertere, & videre paulatim augeri fundum. Præterea admonet ibidem Aymus, ne testis dicat, se cognovisse, quantū quoquo momento temporis adiceretur: quoniam rerum natura nō patitur, momenta temporum per corporeum sensum percipi, secundum Jas. in cons. 126. num. 13. in fine lib. 4. Ideoque eo casu tanquā valde suspectus nihil probaturus sit, prædicta sic retulit Josephus Mascardus De probat. concl. 81. num. 1. vol. 1. ubi plura de hoc traduntur.

TESTIS ALTITVDINEM
deponens.

ALTITUDO alicuius rei probatur per testes, deponentes rem illam esse decem brachia, quia viderint Seium eam ita dimetientem. Secus autem erit, si deponerent, esse decem brachia, quia eam inspexerunt. Nam hoc casu, cum causam debilem & imperfectam reddant, huiusmodi altitudinem non probant, secundum Bart. in tract. de Testibus nu. 47. & refert Josephus Mascardus De probationibus, concl. 83. num. 1. & 2. vol. 1.

TRACTATUS
TESTIS ALVMNVS.

- ¹ *ALVMNV*s pro suo educatore testis esse non potest, arg. l. quia parentes, ff. solut. matr. & gl. in l. testis idoneus, ff. de Testib. & voluit Lanfranc. in tract. de Testibus num. 61. vers. ita dicit, pag. mihi 482. ubi testatur hanc esse communem opinionem, & Alber. de Malet. in eod. tractat. parte 1. c. 1. num. 26. vers. ulterius dubitatur de alio parente nutrimenti, pag. mihi 366. ratio est, Quia ille, qui alitur, maximè solet educatorem suum reuereri, cultuq. quodam & honore dignari, eò quod vices patris sustinere videatur. Ita tradit Iosephus Mascardus De probat. concl. 77. num. 12. vol. 1. ubi tamen addit, in hoc versari arbitrii iudicis ex qualitate causæ & personarum, post Iacob. Nouell. in reg. 216. num. 78.
- ²

TESTIS AMASIVS,
Amasia.

- ¹ *AMASIV*s pro sua amasia non admittitur in testem, sicut nec econtra amasia pro suo amasio, ut notat Baldus in c. 1. num. 3. versic. quero nunquid, de Testibus, & ibid. Felin. idem Bald. in c. literis, num. 3. eod. tit. de Testibus, & Cyn. in l. 2. C. de Testibus, ubi ait, amasios & maritos, qui nimis ardent, magis solere expauescere & timere minas amasiarum & uxorum, quam probatissimorum virorum, ut refert Pet. de Moncada in add. ad Crot. in tractat. testium, parte 4. nu. 22. litera L. pag. mihi 627. col. 1. Cynus tamen in d. l. 2. in speciem nihil dicit de amasiis, sed tantum de maritis quibusdam. Sed tu videas Petr. de Moncada, qui prædictam sententiam confirmat pulchris argumentis. Ratio autè,
- ² cur amasi non admittantur in testimonium, est, quia isti sunt sibi inuicem coniuncti amicitia inhonestæ & turpi, quæ reprobat per sdicta. vide omnino Iosephum Mascardum De probatione. concl. 86. num. 17. 18. 19. & 20. vol. 1. alia potest assignari ratio, quia

tio, quia amans in alio corpore viuit, & amatifaciem in animo suo inculpat, ut constat ex notatis Tiraquelli, De legibus connubia. lege 13. num. 46. & 47. refert Iosephus Mascardus De probat. conclus. 89. num. 3. vol. 1.

QVOD amasius pro concubina: & e contra concubina pro suo amasio seu concubitore non possit esse testis, etiam hac ratio non incongrua redditur, inhonestas videlicet amicitia quae repellit testem à testimonio. Ad quod multa ad hoc cumulat Gabriellus lib. 1. communium conclus. tit. de Testibus, conclus. 11. num. 3. vers. secundo limita, &c.

TESTIS AMBIGVVM VEL ambiguè deponens.

Adde infra Testis obscure deponens, & infra Testis incertum deponens. tractat quoque de hoc Joan. Maria Monticellus, de Testib. pag. 248.

TESTIS, cuius dictum est ambiguum, & nimis generale, nihil probat. c. in presentia, De probatio. Bald. cons. 394. inc. in nomine omnipotentis Dei, sub num. 11. vers. quartus testis, lib. 2. Alex. cons. 152. incip. viso processu cause matrimonialis, &c. n. 1. lib. 5. Natta cōs. 177. n. 4. lib. 1. Wesenbec. cons. 20. n. 6. lib. 1. ubi

- 2 *dicat Testem ambigüe deponentem pro nullo esse. Monticellus allegans alia in suo repertorio de Testib. pag. 249. col. 1. vers. testis ambigüe loquens.*

- 3 *TESTIS ambigüe deponens nō probat etiā in causa fauorabili, puta dotis, matrimonii, vel simili, ut probat Alex. conf. 152. incip. viso processu causę matrimonialis. num. 1. vers. nec dicatur. lib. 5. ubi respondet ad opinionem Baldi, contrarium sentientis in tit. De pace Constantie, in verb. Die luna. nu. 2. Refert & sequitur Alexandrum Decius conf. 322. incip. in causa qua Alexandria, num. 6. & Prosper Paseth. conf. 208. num. 6. Monticellus de Testib. pag. 249. col. 1. vers. testis loquens ambigüe, &c.*

- 4 *AN dictum testis ambigüe deponentis de Stichō, & non declarantis de quo Stichō intelligat, declarari debeat pro reo, vel pro actore, tradit Bart. in l. inter stipulantem. §. si Stichum. nu. 6. ff. De verbo. obligat. ubi vult, quod teste deponente de Stichō, & non dicente, de quo, interpretatio fiat contra producentem, Bartolum ibi sequuntur Alex. num. 11. Iason. num. 8. Alciat. num. 8. & ceteri ibidem. Prosper Paseth. conf. 208. num. 3. & 4.*

- 5 *TESTIS depositio ambigua & obscura redditur, per dictionē, Vel, vide Monticellum, in suo Repertorio testium, sub tit. impugnatur testis, quia ambigue vel obscure respōdet, pag. mihi 249. col. 1. vers. testis depositio.*

PROBA-

PROBATIO ambigua, seu dictum testis ambiguum debet interpretari contra producentem, & talis probatio non releuat c. in presentia, & ibi gl. in verbo, dubium, ibi & est argumentum quod verbum testis ambiguum, & c. extra de probatio. Alex. in l. inter stipulantem, §. si Stichum, num. 15. ff. de verbo. oblig. ubi ipse hoc notabiliter limitat, ut non procedat, si probatio ambigua sit in quolibet intellectu conclusiva ad intentionem probantis, ponens ibi ad hoc exemplum. & tradit idem Alex. cons. 152. incip. viso processu num. 1. ibi, nisi qualibet pars alternatiue, & c. lib. 5. De qua limitatione ego quoque dixi §. in loco, testis alternatiue deponens, num. 2. & 3. & ad predictam conclusionem, quod videlicet, dictum testis ambiguum interpretationem recipiat contra producentem, multas allegationes cumulat Zasius cons. 3. inc. casus talis est, nobilis quidam adolescens, num. 54. lib. 2. Alciat. in d. l. inter stipulantem, §. si Stichum, num. 8. ubi dicit, id regulariter verum esse, ut scilicet tale dictum ambiguum nihil probet. Cephal. cons. 512. num. 18. lib. 4.

Ratio huius conclusionis est, quia intentio proponentis seu producentis testes debet clare, dilucide & explicite probari.

Qui autem ambigua vel dubia habet testimonia, non clare dilucide atque explicite probat, ideoque illa ambigua testimonia contra producentem intelligenda sunt, ut colligitur ex dictis Abbatis in c. cum clamor paulo ante finem, extra de Testibus. Et tradit Corn. in cons. 105. incip. visis attestationibus num. 7. circa finem, lib. 3. & cons. 238. incip. reperio, & c. sub num. 5. lib. 4. & predicta interpretatio contra producentem fit in dubio, ut habetur in Decis. Rotæ 6. incip. Nota quod verbum dubium, & c. sub titulo de Testib. & attestationibus, in antiquis.

Dictum testimonium respectu temporis ambiguum, non releuat producentem. Natta cons. 170. incip. trita est, & c. n. 9. lib. 1.

10

*Q*UANDO testis requiritur ad declarandum dictum suum ambiguum, non debet iterum iurare de veritate dicenda, ut decidit Bart. in l. heredes palam, §. si quid est, post num. 7. in fine. ff. de testam. & Bald. per illum textum in Auth. hoc Sacramentum, num. 1. C. de iureiur. propter calumniam dando, idem Bald. in l. si, num. 6. in fine, C. de Testib. Alex. in l. qui bona. §. si quis stipulatus, num. 7. ff. De damno infecto, ubi hanc rationem assignat.

11

Quia declarare non est de nouo testificari, sed demonstrare intentionem rei testificate. Nec etiam erit necesse hoc casu, ut pars iterum citetur ad hanc declarationem videndam, ut Bald. addit rationem assignans in d. Auth. hoc sacramentum, num. 1. & post eum, Ioan. de Jmol. num. 5. vers. item quod testis possit. & Paul. de Castro num. 4. in d. l. heredes palam, §. si quid post.

12

Limitatur predicta doctrina, ut non procedat quando testis iterum examinaretur ad alium finem, quam ad declarandum dictum ambiguum. Tunc enim iterum debet iurare, dato quod sit examinandus super eo, super quo alias iuratus deposuerat, ita notab. tradit Bald. in d. l. fin. num. 6. C. de Testib. quæ refert & sequitur Alex. in d. §. si quis stipulatus, num. 7. dicens de hoc esse exemplum in d. l. fin. C. de Testibus. & idem Alex. in addit. ad Bart. in l. heredes palam, §. si quid post, in addit. incip. quod non, & idem tenet Baldus, & c. ff. De testam.

13

*Q*UANDO dictum testis est ambiguum, iudex, si sibi videbitur, potest facere, ut testis declaret dictum suum, ut scribit Bart. in l. si quis intentione ambigua, num. 4. ff. De iudiciis, per allegata ibi per eum. Referunt Panor. paulo ante finem, & Felin. ante num. 6. in c. cum clamor, extra de Testibus. Et tradit pulchrè Tyndarus in suo de Testibus tractatu seu Dialogo lib. 1. c. 4. nu. 6.

14

AD hoc ut testis possit repeti ad declarandum dictum suum ambiguum, non requiritur, ut ambiguitas sit talis, qua nullo modo intel-

do intelligi possit, ut quidam volunt, sed sufficit qualibet ambiguitas: & sic ad omnem ambiguitatem vel obscuritatem declarandam testes requiri à iudice possunt, quamuis alias dicatur, textum in c. cum clamor, De testibus loqui de ea ambiguitate, qua nullo modo intelligi possit, vel nullam congruam interpretationem admittat, non autem de ea, qua vel hoc vel alio modo possit intelligi. ita indistinctè prædictam doctrinam intelligi debere Abbas tradit post Hostiens & Anto. de But. in d. c. cum clamor paulo ante finem, De Testib. refert ibid. quoque Felin. ante num. 6. & sequitur Egid. Bos. in tracta. Testium num. 24. videas quoque de hoc Tyndarum, dicentem prædictam opinionem Hostiensis esse communem, in tracta. Testium lib. 1. cap. 4. nu. 7. & 8. pag. mihi 291.

TESTIS AMICITIAM DE- ponens, vel probans.

DE materia ad hunc locum pertinente, tractat Ioan. Maria Monticellus in suo aureo repertorio De Testibus, pag. 372. De Teste vero amico tractatur infrà loco sequenti, Testis amicus: sub quo loco, inueniuntur etiā quædā, quæ huic loco cōueniunt.

PER duos Testes probari potest amicitia sicut & inimicitia, secundum Bald. in l. errore. num. 3. vers. item amicitia & inimicitia, & c. C. de Testam.

ETIAM per mulieres potest probari amicitia, ut Baldus scribit cons. 40. incip. sicut sapientissime, circa principium lib. 2.

4 **T**ESTIS deponēs, nullam esse inter aliquos vel fuisse inimicitiam, & sic de amicitia testimonium dans, facit semiplenā probationem, & sic magnam presumptionem, etiam in criminalibus, ut consulit Cepoll. cons. 31. incip. super homicidio, & c. col. 2. n. 4. vers. secunda praesumptio, & c. ad finem, in consiliis criminalibus.

5 **Q**UANDO testis testificatur de nimia & profunda amicitia vel inimicitia, non creditur ei, nisi assignet rationes illatiuas, vel mouētes animos sapientū. Ratio est, quia testis hoc casu testimonium reddit de passionib. animi, quae sunt inuisibiles & intangibiles. Nisi igitur assignet rationē concludentē ex sensu, nō habetur ei fides. Hae est doctrina Baldi in l. Solā, sub n. 1. vers. sed quando tale quid est probandū, & c. C. de Testib. Quam doctrinā refert & sequitur Felin. in c. cum causam, sub n. 1. col. 3. vers. & istam fallentiam ampliat, & c. extra de Testibus.

6 **S**I testis deponit super amicitia vel inimicitia, & non interrogatus, non assignat causā testimonii sui, nihilominus valet eius testimonium, quia percipitur modico discursu per actus extrinsecos. Ita videtur sentire Card. in c. cū causam, De testib. quē ibi sub n. 1. col. 4. vers. per hoc etiā dicit, & c. Felin. refert, non tamen simpliciter approbans propter contrariā doctrinā Baldi in l. Solā, C. De testib. s. in vers. quando testis, & c. n. 5. allegata. putat tñ eo in loco Fel. dictū Cardinalis bene posse procedere, quādo testis deponeret de amicitia propria in alium, per textum in c. inquisitionis, vers. & an fides, ibi, nullas inimicitiarū causas, De accusationib.

7 **A**MICITIA probatur per testes, deponētes, inter tales esse idē velle, & idē nolle, ut dicit Ang. in Auth. de Monach. §. cogitandum. refert cum aliis allegationibus Iosephus Mascard. De probationibus conclus. 85. num. 1. & 2. vol. 1.

Sed id velle & id nolle intelligi debet, in reb. licitis & honestis, quia inter malos nō est amicitia, ut inter latrones & fraudatores;

datores, sed *fraus, dolus & conspiratio*, ut scribit *glos. vlt. allegās Tullii, in l. lata §. amicos ff. de verb. & rer. sig. & tradit Natt. in cons. 298. n. 4. lib. 2. sequitur Ioseph. Mas. locos alleg. nu. 10 & 11.*

TESTIS AMICVS.

AN amicitia reddat testem inhabilem, tradit Alex. cons. 88 incip. quoniam omne datum. n. 14. vers. non obstat quod testis, & c. lib 5. Ripa in l. admonendi, n. 177. ff. de iureiur. lat. simè Anto. Gabriel. tradens regulariter amicū non prohiberi esse testē pro amico suo, cum limitationibus lib. 1. communium conclus. tit. de testibus, conclusione 11. pagina 87. 1

AMICVS non admittitur testis pro amico. Campeg. ponēs hoc pro regula & limitans 5. modis in tracta, de testib. reg. 11. & Ioseph. Mascard. tradēs ad eam regulam septem limitationes. 2

QUANDO amicitia est talis, quod corruptionem inducit, tunc repellit testem à testimonio. Ita cōmuniter dicunt DD in c. quoties, De testib. ut testatur Alex. cons. 78. incip. in causa & lite sub. numero 3. libro 1. 3

AMICITIA inhonestā repellit testem, ideoque nec amasius p concubina, nec concubina p amasio testimoniū ferre possunt, Gabriel. multa ad hoc cumulans lib 1. com. conclus. sub. tit. de testib conclus. 11. num. 3. versiculo secundo limita. 4

AMICITIA debilitat fidem testis, ideoq; nō in totū repellit testē l. 3. in princ. ibi, vel amicus ei sit, & c. ff. de testib. gl. ad hoc ppositū notabilis in §. cogitandum, in verbo testes, paulo antefrē, ibi licet tanquā amico aliquātulum minor fides habeatur in Auth. de monach. Hoc quoq; Cyn. voluit in leos C. De test. dū dicit „ istud tamē teneas q̄ cum amicus admittitur, nō facit tantā fidē, „ sicut alius, Cynum refert & sequitur Ioann. Andr. in addit. ad Spe. in tit. De teste §. 1. sub n. 1. in additione inc. quoties, vide quod 5

ibi dixi, &c. & dicit *Matth. de Afflict. in tit. qua fuit prima causa beneficii amitt. c. §. porro si dominum, n. 20.* hanc esse veritatem confirmatam per *Aureum doctorem Alex. de Jmo. in conf. 78. incip. in causa & lite, n. 3. lib. 1.* *Bald. quoque in conf. 455. incip. quis melius, n. 2. lib. 4.* scribit, ferventem amicitiam debilitare fidem testis, addens tamen, circa hoc recurrendum esse ad arbitrium iudicis, de quo dicitur *§. eod. loco in vers. iudicantis arbitrio committitur, &c. n. 11.* *Lanfran. quoque in tracta. testium, sub n. 84. vers. idem secundum Cyn. idem vult dum dicit, amicum quantumcumque magna amicitia iunctum non repelli, multum tamen de eius fide diminui. & quod magna amicitia fidem testis diminuat, tenet quoque Fulgos. in conf. 11. incip. Emphyteota. col. 1. in fine, de qua re videas etiam Aegid. Bos. in tracta. de testibus sub. tit. de oppositionib. contra testes, sub n. 102. ibi, & communiter dicitur, pag. 792.* *Gabriellus quoque tradit lib. 1. communium conclus. tit. De testibus, concl. 11. n. 2. vers. primo limita. Et novissime Ioseph. Mascard. De probat. conclus. 86. vers. primo limita, &c. n. 3. 4. & 5. praedicta tamen conclusio de penitus non repellendo Teste amico, declaratur, ut non procedat, quando amicitia esset talis, ut inter eos esset idem velle & nolle, tunc n. penitus reiiceretur, secundum Nellum de S. Geminia. in tractat. testium, parte 1. n. 5. ibi, quod est verum, & hanc declarationem sequitur atque confirmat ex alijs allegationibus Ioseph. Mascard. De probat. conclus. 86. n. 6. dicens eam esse mentitenendam.*

- 6 *AMICITIA* diminuit fidem testis, ubi duo saltem producuntur Testes, secus si plures producuntur testes è quorum numero unus sit amicus. Nam propter maiorem numerum testium, reintegratur persona amici, argumento l. ob carmen, §. si. ff. de testib. *Alex. conf. 43. incip. visis & ponderatis, col. 6. num. 33. vol. 4.* idem putat esse Alciatus in casu, ubi duo tantum testes requirerentur & reciperentur tres amici, tunc n. ex numero eos conualescere arbitratur in l. lata culpa, §. amicos, n. 4. de verbor signific.

PROPTER magnam amicitiam testis in totum potest repelli à testimonio, text. in l. 3. in principio, ibi, vel amicus ei sit, & c. ff. De testib. & text. in l. late, §. amicos, cum gl. ibi in verbo amicos, ff. De verborum & rer. signif. gl. in c. accusatores il. 1. ibi, Nā non quilibet amicus, 3. q. 5. Bart in l. admonendi, num. 37. ibi, vel multū amicus parti, ff. de iureiur. Felin. latè in c. quoties. De testib. n. 6. Jacob. Philip. Port. cons. 94. incip. viso processu, nu. 29. per allegata ibi per eū. Prosper Pasethus dicens hoc esse sine scrupulo in istis amicis, societate quadā otiosa & non multū egregia coniunctis post Alciatum ibi allegatum, cons. 73. pro resolutione n. 6. & rursus cons. 75. nu. 2. & 3. idem Pasethus cons. 131. incip. in causa magnifica, n. 2. Antō. Gabriel. multa suo more ad hoc allegans, lib. 1. comm. conclus. tit. de testib. conclus. 11. n. 4. vers. tertio fallit, & c. & hoc communiter teneri scribunt Alberic. de Malletis in tracta. testium, parte 1. §. superest, n. 17. Aufrerius in tracta. testiū, sub nu. 10. vers. amicitia. Crotus in tractat. testiū, parte 4. n. 193. vers. secundo fallit, & c. & Aegid. Bos. in tracta. de testib. sub tit. De oppositionibus contra testes sub n. 102. pag. 192. ubi scribit ita communiter dici, addens, si amicitia sit parua, detrahi de fide testis. Quod autem dictum est, amicitiam magnā repellere testem à testimonio, hanc rationem habere videtur. quia idē operatur maxima amicitia, quod operatur coniunctio sanguinis, secundū gloss. notabilem in c. requisisti, in verbo, nec est, De testam. & Crotū, qui hoc ex aliis confirmat cons. 182. incip. presens consultatio, n. 35. & seq. lib. 2. Chasse. super consuet. Burgund. rubrica 4. §. 5. n. 31. vers. quarta est, pag. mihi 561. Adde pro confirmatione ea quæ Petr. de Moncada ad hoc colligit ad Crotum in tractat. Testium, parte 4. num. 193. vers. secundo fallit, sub lit. RR. pag. mihi 636. in verbo maxima.

AMICVS quando est multus amicus, & magna vel immoderata amicitia intercedat, an sit repellendus, relinquitur arbitrio iudicis. Specul. in titulo De Teste, §. 1. versiculo amicus.

Donatus à Fina allegans alios lib. 4. conclus. verbo testis, vers. amicus fol. 310. ubi quoque remissiue indicat limitationes. Egid. Bos. ponens hoc pro regula, ut videlicet relinquatur arbitrio iudicis, utrum tali testi amico credatur, in tractat. de testibus, sub tit. De oppositionibus contra testes, num. 102. 103. pagina 792.

II *INDICANTIS arbitrio committitur cognoscere, qualis sit amicitia inter testem & illum, pro quo producit, & hac ratione intelligi potest, an repellendus sit testis nec ne. Quo casu considerabit iudex an levis sit amicitia vel non; ut tradit Alex. cons. 78. incip. in causa & lite. sub. n. 3. lib. 1. idem tamen Alex. cons. 88. incip. quoniam omne datum, 4. vers. non obstat, quod testis, & c. lib. 5. ex sententia Baldi ibi relati, putat iudicem arbitrari debere testem talem idoneum esse, nisi alia ratio sit quam amicitia, videas eum: quem etiam refert & sequitur Crotus in cons. 168. viso & diligenter, n. 23. lib. 2. quibus addo Salic. in l. eos C. De testib. qui vult iudicem debere considerare qualitates personarum & causas amicitia, & an iustis legibus regatur, nec ne, & opinio Saliceti communis est, ut testatur Egid. Bos. in tractat. de testibus, tit. de oppositionibus contra testes, sub. num. 102. pag. 792. videndus quoque est de hoc arbitrio iudicis, Alciat. in l. lata culpa 223. §. amicos, num. 15 ff. de verborum & rer. signification. & Anton. Gabriel. lib. 1. comuniū conclus. tit. De testib. conclus. 11. num. 5. vers. quarto limita.*

12 *MVLTVM amicus non est integer testis, nec omni exceptione maior, dictum Bart. ut refert Petr. de Rauensing. 963 ubi de veritate illius. Idem quoque sentit Aretin. cons. 71. col. 5. & Socin. lun. cons. 12. incip. in occurrēti n. 11. lib. 2. Ripa cons. 9. incip. ex longo lib. 2. decretal. num. 14. vers. item erat & est amicus intimus, fol. 25 col. 3. idem Ripa cons. 3. incip. visis lib. 4. decretal. num. 5. fol. 36. col. 4. Ioan. Marian. Buccelli inter consilia Matrimonialia cons. 70. incip. in causa Moranzona, n. 16, lib. 1. & ibi additio Zilleri multas allegationes ad hoc congregat.*

TESTIS

TESTIS multum amicus parti non facit semiplenam probationem. Ita Bart. tradit in l. admonendi n. 37. ff. de iureiur. quem ibi Iason in repet. sub. num. 178. & nu. 179. sequitur, eamque sententiam multis aliorum testimoniis confirmat. docet hoc idem Socin. Iun. conf. 12. incip. in occurrenti. n. 11. lib. 2. & Bartolum sequitur in hoc Crauetta in conf. 281. n. 4. & hoc est contrarium eis, quæ supra dicta sunt, in vers. amicitia debilitat fidem.

Qui vult repellere testem prae textu amicitiae, debet probare amicitiam esse magnam, cum parua & leuis amicitia non sufficiat, Natta conf. 95. n. 13. lib. 1. alias probando simpliciter amicitiam, probaret equiuocè. Sed equiuoca probatio interpretatur contra probantem c. in praesentia, de probatio. ita scribit Crotus in conf. 168. incip. viso & diligenter, n. 25. lib. 2. & pro hoc facit, quod allegans amicitiam vel inimicitiam aduersus testem, adiungere debet qualitatem eius & circumstantias, ut sic iudex recte statuere possit, quatenus locum habere debeat exceptio, arg. l. 1. §. praeterea, ff. de quaestio. Minus in c. quoties, nu. 10. De testibus.

Si testis in sua depositione dicat, se velle corpus suum exponere pro domino suo pro quo productus est, & sic maximam beneuolentiam & amorē ostendit erga suum dominum, per hoc non redditur inutile eius testimonium: ut in specie facti consuluit Alex. conf. 88. incip. quoniam omne datum, n. 14. & 15. lib. 5. & si n. testis corpus velit exponere pro domino suo, tamen non sequitur, quod etiam animam pro eo velit exponere vel perdere, de cuius expositione & perditione tractatur cum agitur de vero vel falso testimonio perhibendo ut ibidem habetur copiosius.

Simplex amicus non est à testimonio repellendus, ut est textus expressus in l. sciendum est, ff. de usuris, secundum Bald. in l. eos, n. 1. C. De testibus. & in conf. 50 incip. videndum est primo, sub n. 1. lib. 2. refert & sequitur Bald. Natta in conf. 92. n. 14. ibi. Nam quod simplex amicus, & c. lib. 1. idem Baldus hoc voluit in conf. 444. incip. ad euentiam, in fine, libri 1. ubi per textum in dicta leg.

sciendum dicit, nec etiam amicos esse repellendos à testimonio, sed de textu in d. l. sciendum, vide Petrum de Rauensing. 963 multum amicus, &c. & adde j. vers. seq. & vers. amicitia non repellit, &c. & vers. sequenti.

89 LEVIS amicitia non consideratur, nec in aliquo derogat fidei testium. secundum Innoc. in c. insinuante, de officio delegat. quæ ita ad hoc allegat Roman. in cons. 420. incip. in pposita questione, num. 2. & Crotus in cons. 168. incip. viso & diligenter, n. 24. lib. 2. Et Romanum refert Natta in cons. 95. num. 13. lib. 1.

20 AMICVS non in totum repellitur à testimonio, sed ei minus fidei adhibetur. Quod est verum, nisi inter eos esset tanta amicitia, quod in eis sit vnum velle, & etiam vnum nolle. Nellus in tracta. Testi parte 1. num. 5. pag. 122. in fine, cum princ. sequentis. de hoc s. quoq; dictum est, in vers. amicitia debilitat fidem testis, &c. in fine, sub. num. 5.

21 AMICITIA non repellit testem, nisi sit maxima seu immoderata, ad hoc, ut fides eius diminuatur. Ergo non repelleretur testis, quando amicitia esset levis, ut tradit Spec. in tit. De Teste: §. 1. nu. 1. quod refert & confirmat ex aliis Alex. cons. 78. incip. in causa & lite, num. 3. lib. 1. & cons. 76. viso libello producto n. 8. lib. 6. Baldus & Felinus in c. 1. vterque n. 3. x De testib. Mattheus de Afflictis in c. 1. §. porro, n. 20. Quæ fuit prima caus. benef. amit. Natta cons. 95. num. 13. lib. 1. Adde supra eodem loco in versiculo amicitia debilitat, num. 5. & versiculo simplex amicus, &c. numero 18.

QUANDO

*Q*UANDO testis asserit se amicum esse eius, in cuius testimonium assumptus & productus est, non impedit, quo minus testimonium eius pro legitimo habendum sit. Quia simplex vel levis amicitia non inhabilitat testimonium. l. sciendum 21. ff. De viis. Ubi de hoc est casus expressus, secundum Bald. in l. eos, num. 1. C. de Testibus. sequitur Alex. qui in specie facti sic consuluit, cons. 78. incip. in causa & lite, n. 3. lib. 1. & habetur in cons. 57. inter consilia matrim. num. 7. lib. 1. tradit Crotus in cons. 168. incip. viso & diligenter, num. 22. & 23. lib. 2. & cons. 182. incip. præsens cōsultatio, n. 51. eod. lib. 2. Cor. cons. 131. incip. In hac consultatione, num. 8. lib. 4. Natta cons. 95. n. 13. & 14. lib. 1. & hanc testatur esse communem opinionem Albericus de Maletis, in tractat. testium, parte 1. c. 2. num. 17. pag. 372.

*Q*UANDO queritur, an testis interrogatus, si dicat se amicum producentis, repelli possit à testimonio, distingue: Aut enim dixit, se amicum producentis, ut & amicum alterius communiter, tunc non dicitur talis amicitia, quæ ipsius testimonium inuolidum reddere potest, secundum Alex. cons. 4. incip. viso processu inquisitionis, num. 8. lib. 6. aut vero testis simpliciter dicit, se amicum, hoc casu Alex. videtur sibi esse contrarius. Nam in consilio 78. incip. in causa & lite, num. 3. lib. 6. dicit quod propterea non sit repellendus. Sed in cons. 93. incip. repetitus num. 10. & 11. eodem lib. 6. dicit contrarium. Prædicta sic collegit Ioan. Maria Monticel. in suo aureo repertorio de Testibus, verbo amicus. pag. versic. testis interrogatus.

*A*MICITIA non repellit testem à testimonio, nisi ex ea resultaret odiositas alterius, contra quem testificaretur, ut declarat Bald. in l. si quis in ult. col. num. 8. vers. aduerte, C. de Testibus. v-

- 25 bi dicit, amicitiam nunquam repellere testem, nisi per accidens, scilicet quando ex amicitia unius resultat odiositas alterius, sequitur Alex. cons. 78. incip. in causa & lite, num. 3. lib. 1. ubi dicit, amicitiam charitativam, tanquam virtutem, ad quam ex
- 26 lege divina omnes Christiani respicere merito debent, non repellere testem. idem Alex. cons. 4. incip. viso processu inquisitionis, n. 8. lib. 6. & cons. 76. incip. viso libello producto, num. 8. eod. lib. 6. Natta cons. 95. num. 13. lib. 1. & tradit Crotus in tractat. testium, n. 193. parte 4. sequitur Anton. Gabriel. lib. 1. communium conclus. tit. de Testibus, conclus. 11. num. 6. versicul. Quinto limita. & num. 7. 8. & 9. ubi adduntur in hac materia declarationes tres.

- 27 AMICITIA duplex est, ut tradunt DD. in l. 3. testium.
- 28 ff. de Testibus, & in c. quoties, x. de Testibus, videlicet Carnalis, qua corruptiones inducit, & illa est prohibita, & propterea testificantes debent iurare, quod neque gratia neque pretio, vel timore, vel odio, vel amicitia testificentur, ut in d. c. quoties, in fine, &
- 29 c. de parentela. 35. q. 5. Quadam est Charitativa, quando diligimus proximum, non propter aliquas utilitates nostras, non propter speranda beneficia, vel accepta, non propter affinitatem seu consanguinitatem, sed propter hoc tantum, quod est natura nostra particeps, & virtuosus, & illa non repellit à testificando, de quo gl. in c. in literis, super verbo familia etiam, de Testibus, Cyn. in l. eos. C. de Testibus. & Panor. in d. c. quoties, n. 5 de Testibus. Crotus Panormitanum referens, cons. 182. incip. presens consultatio, num. 52. & 53. lib. 2. sentit Matth. de Afflict. in cap. 1. §. porro sub num. 20. quæ fuit prima causa beneficii amit.

AMICITIAM contrahens cū inimico meo nō repellitur à
testificando, tradit pro regula cum tribus limitationibus Campeg.
in tracta. de Testibus reg. 22.

30

TESTES instrumenti vel scripturae non repelluntur propter
amicitiam, Nellus de S. Geminian. parte 1. num. 6. in fine, pag.
123. Christoph. Porcus in §. in Testib. Inst. de testam.

31

LICET testis amicus nō faciat fidem integram si tamē tres
producantur testes amici in causa, ubi aliās duo sufficiebant, sup-
plebitur tunc iste defectus per illos tres secundum Jacob. Butrig.
quem pro notabili refert Curtius in tractatu testium conclus. 1. n.
5. in fine, & num. 6. ubi, quod numerus supplet defectum: & sal-
uatur hoc dictum à contrarietate ibi allegata. Tradit quoq; hoc
idem ex dicto Jacobi Butrig. Alex. num. 2. & Jas. num. 6. in l.
prator ait, §. cogentur ff. de edendo. Adde j. vers. etiamsi quali-
tas, num. 34. & Alciat. in l. late culpa, §. amicos. num. 4 ff. De
verbor. signif.

32

Si quis produceret testes plures, qui sunt magna amicitia si-
bi cōiuncti, illi testes plenè probarent: Quia numerus testium supplet
defectum insurgentem, ex illa grādi amicitia, ut notabiliter tra-
dit Crotus in tractat. test. sub num. 193. ante finem, parte 4. An-
ton. Gabriel. lib. 1. communium conclus. tit. de Testib. conclus. 11.
num. 9. Sed Francisc. Curt. in tractatu testium conclusionē 1. nu. 6.
refert Angel. tenentem contrarium, in cons. 125.

33

34

ETIAM si qualitas amicitiae esset talis, quae diminueret fidem testis, tamen propter numerum suppletur ille defectus. Ideoque si duo testes idonei sufficerent regulariter, & nunc producerentur tres testes coniuncti tali amicitia, quae alias diminueret fidem testis. Hoc casu propter numerum probabunt, secundum Iacob. Butrig. ut eum refert Alex. conf. 78. incip. in causa & lue num. 3. vers. accedit, & c. lib. 1. & conf. 4. incip. viso processu inquisitionis, nu. 9. lib. 6. Alciat. in l. latæ culpæ, 223. §. Amicos, nu. 14. ff. De verbor. signif. Gabrielius lib. 1. comm. conclus. titul. de Testibus, conclus. 1. num. 9.

35

LICET propter amicitiam aliquantulum detrahatur de fide testium, tamen id, quod sic detrahatur, suppletur per attestaciones contestium, per ea quae ad hoc allegat Philip. Corneus consil. 131. incip. in hac consultatione, num. 9. lib. 4. Et tradit Matth: de Afflictis in c. 1. §. Porro, num. 20. in fine, Quae fuit prima causa benefic. amitt.

36

QUANDO duo sunt testes producti pro uno, quorum alter asserit se esse magnum amicum eius, pro quo fuit productus, & simul quoque asserit, se amicum esse partis aduersae, talis testis non potest pro non idoneo reputari: Quia propter paritatem amicitiae remouetur omnis sinistra suspicio, iuxta textum elegantem in l. non solum, 67. §. 1. ibi, Quia paris affectionis causa suspicionem fraudis amouet, ff. De ritu nuptiarum. Ideoque non minus creditur ei, si deponit pro uno ex eis contra alium, ita in specie facti consuluit Alex. in conf. 186. incip. viso processu inter ser. Ioannem, sub num. 1. lib. 7. Natta conf. 95. num. 15. lib. 1. Et sic amicus utrique parti communis vel aequalis est integer testis. Mandell. Albensis conf. 56. incip. quamuis dubitationes, num. 10. & ponit Iosephus Mascardus De probat. conclus. 86. num. 7. versicu secundo limita, & c.

38

*TESTES amici admittuntur ad probandum furtum vel do-
lum factum in rebus actoris de die vel de nocte, & ad proban-
dam quantitatem rerum amissarum, quando alii testes in ipsa
domo actu & habitu verisimiliter haberi non possunt, Plotus
multa ad hoc allegans, in tractatu De in litem iur. §. 4. num. 23.*

39

*Si testis examinatus interrogetur an sit amicus partis, &
respondeat, quod non, veritas autem sit in contrarium, propter
hoc non potest puniri pœna falsi, Crotus in tractatu testium. nu.
361. parte 8. pag. mihi 699. vers. septima sit conclusio, &c.*

40

TESTIS AMISSIONEM, PER-
ditionem seu peremptionem deponens vel
probans.

*DE instrumentorum amissione, quando scilicet & quomo-
do actus aliquis comprehensus in aliquo instrumento, quod tamē
fuit amissum vel perditum, possit probari per testes, in variis lo-
cis separatim & imperfecte tractatur per DD. Tu videas ge-
neralem doctrinam de hoc apud Felin. in c. sicut nobis, num. 2. cū
multis sequentibus. ubi generalem circa hoc constituit regulā, cui
deinde addit octo notabiles declarationes. Tu illū videto. Mul-
ta quoque de eadem materia collegit Hippol. de Mars. in rubri-
ca C. de probatio, à n. 333. vsque ad nu. 242. Et nouissime tradit
hoc ipsum Iosephus Mascardus De probationibus. conclus. 908.
per totam, ubi de hoc constituit regulam cum quatuor ampli-
ationibus, & duabus limitationibus.*

- 2 DE probāda amissione, vide in meis Locis communibus iuris, in loco *Amisio* probatur. Et traditur per Barto. in suo tract. de Testibus, qui per Zilletum insertus est aliis tractatibus testiū, num. 32. versic. peremptam rem seu deperditam, &c. pag. 43. quo in loco inter cetera habetur, quod in amissis vel peremptis rebus mobilibus fieri possit, quod quidam viderint casum, quo res perempta fuerit, ut quando res extincta sit incendio, impetu aquarū, vel facto hominis. Et in his casibus amissio vel perditio probari per testes potest, qui scientiæ suæ rationem visus assignare possunt.
- 3 Hinc est, quod Testibus deponentibus, Bullam deperditam, plena fides adhibetur in probando tenore istius Bullæ, si scilicet, vsum, & consuetudinem calleant, & literarum periti sint, deponentque, Bullam istam amissam esse, probatis sinistris casibus, puta, excidii urbis, vel incendii, aut similibus casibus per ea, quæ copiose ad hoc allegat Josephus Mascardus De probatio. conclus. 245. vol. 1.

- 4 QVANDO instrumentum perditum seu amissum sit, & quis tenorem illius probare cupiat, ea probatio per testes fieri potest, nisi forte essemus in iis casibus, qui per testes probari non possent, ut ut tradit Spec. in tit. De instrum. editio. §. Restat, sub nu. 20. versic. illud quoque non est otiosè prætermittendum, illi, ubi autem instrumentum perditum est, &c.

- 5 AMISSIS literis potest probari earum tenor per testes. Afflict. multa ad hoc allegans, Decis. 302. num. 3.

INSTRUMENTI amissi tenor probari potest per testes, dummodo prius tria probentur, videlicet, actum fuisse celebratum: Scripturam inde confectam: & quod amissum fuerit instrumentum. Hanc conclusionem tradit ex Bartolo & Castrensi, in l. testium, C. de Testibus, Iosephus Mascardus, de probat. concl. 908. num. 1. vol. 2. De quo habetur etiam per Dec. in c. 2. sub num. 14. vers. Tertio si instrumentum, &c. extra De probat. & Hippol. De Mars. in Rubrica, C. De probatio. num. 392. allegans quoque Barto. in d. l. testium. Eamque conclusionem Iosephus Mascardus in loco predicto multis autoritatibus confirmat, eamq; ibid. num. 2. 34. & 5. quatuor modis ampliat, & numeris sequentibus, limitat duobus modis; ad quem lector, cum opus erit, confugere poterit.

TENOREM deperditi instrumenti, etiam per duos tantum testes probari posse, tradit Iosephus Mascardus De probat. conclus. 908. num. 2. vol. 2. ubi ait, hanc esse communem scriptionum traditionem in Auth. si quis in aliquo documento. C. De eden. & traditur in specie a Gozad. in cons. 1. num. 6.

QUOD dicitur, tenorem instrumenti deperditi per duos testes probari posse, ut vers. proximè precedenti dictum est, id maxime locum habet, si testes isti sint notarii, ut tradit Iason in consil. 42. incipiente, In presenti dubitatione, circa principium, & num. 1. libro 1. ubi ex communi Legistarum & Canonistarum doctrina, ait, si instrumentum originale sit deperditum, & testes, qui deponunt, sint notarii, qui defectum instrumentorum cognoscunt, & cognoscant literam illius notarii, & deponent de contentis in ipso instrumento, quod tales testes plenè probent veritatē eius, quod in instrumento amisso continebatur, addens, ab hac doctrina comuni in iudicando nefas esse discedere: Quod dictum etiam refert & sequitur Ioseph. Mascard. in d. conclus. 908. num. 7. vers. amplia secundo.

9 Hinc scribit Gribaldus in suis communibus opinionibus, sub litera T. in verbo testamentum, tenorem deperditi testamenti probari posse per duos testes notarios, qui deponant, se tenorem dicti testamenti legisse & intellexisse, dicens esse communem opinionem, allegans Jason. in d. cons. 42.

10 ETIAM instrumentum Guarentigiatum, si sit amissum, poterit probari per duos testes: Sed diligenter notabis, quod tale instrumentum probatum per testes, de amissione deponentes, non habet executionem ita paratam, sicut haberet instrumentum ipsum, si perditum non esset, quia requireretur libellus, secundum Paul. de Castr. & alios, quos ad hoc allegat Felin. in c. sicut, num. 3. versic. prima declaratio, & c. De sent. & re iudic. ubi notabiliter dicit, quod quamvis ita prosit productio testium probantium tenorem instrumenti deperditi, sicut instrumentum, tamen in uno differunt. Quoniam ubi constet de instrumento solum ex dictis testium, tunc non concurreret beneficium summarie cognitionis & celestis expeditionis datum instrumento à lege vel statuto, nec haberet executionem ita paratam, sicut haberet instrumentum ut dictum est. Hec Felini verba pulchre cum aliis refert Hippol. de Mars. in Rubrica. C. De probat. num. 338. vers. & inter cetera, & nominissime Ioseph. Mascard. De probat. conclus. 908. num. 5. vol. 2.

11 SI testes solum deponerent de perditione instrumenti, & non simul probarent de instrumenti tenore, vel de veritate eorum, quæ continebantur in instrumento, tunc tales testes nihil facerent, nec talis probatio aliquid releuaret. Ita disertis verbis tradit Bartol. in l. sicut iniquum, num. 1. C. De Fide instr. Quem ibi & in aliis locis sequuntur communiter DD.

QUANDO

*Q*UANDO testes doponerent quidem de instrumento amisso, & eius tenore, nihil autem de veritate eius, quod in eo continetur. Tales testes faciunt tantum semiplenam probationem que erit eius effectus, ut veniatur ad delationem iuramenti, ita tenet gl. notab. in verbo facile, in fine, quam ibi Bart. sub num. 2. Paul. de Castr. & Salic. approbant. C. de fide instr. & Lanfr. de Orian. in praxi cap. 9. sub n. 47. ubi ponit exemplum, ut si testes deponerent, quod in tali instrumento, quod est deperditum, continebatur: quod Titius mutuauit Seio decem, & quod hoc ipse legerunt in dicto instrumento. 12

*S*i per testes probatur instrumentorum amissio, & tenor eius, & veritas eorum, que ibi continebantur, id sufficit, & facit plenam fidem. Nam tales testes faciunt tantam fidem, ac si instrumentum produceretur in casibus, in quibus scriptura requiritur, ut voluit Bart. in l. sicut iniquum, num. 2. in fine, C. De fide instr. Quem refert & sequitur Lanfr. de Oria. in praxi, cap. 9. sub nu. 47. Refert & sequitur quoque Bartolum Hippolytus de Mars. in Rubrica C. De probatio. sub num. 334. versic. & facit etiam quod voluit Bart. & c. 13

*T*ESTES deponētes super tenore & amissione scriptura, nō probant ipsum factum sed probant instrumentum continens & probans ipsum factum. Ita Ioan. de Amicis in cons. 95. num. 8. Abb. in c. Albericus, ubi etiam Felin. de Testibus, refert Ioseph. Mascard. De probat. conclus. 32. num. 20. 14

15 *S*i per testes probatur amissio instrumenti, istud sufficit ad hoc ut possit deferri iuramentum in supplementum probationis. Ita est gl. singul. in l. sicut iniquum, in verbo facile, C. De fide instrument. Quam gloss. ad hoc citat Lanfranc. in tractat. De fide instrument. post num. 47. versic. Quæro alterius. Si tamen testes illi deponentes de tenore instrumenti amissi essent homines valde experti, ut magni aduocati, doctores, vel notabiles notarii, tunc illis plena adhiberetur fides, nec esset opus delatione iuramenti in supplementum probationis. Ita declarat Bartol. in d. l. sicut iniquum, num. 2.

16 *D*ICENS instrumentum publicum esse amissum, vel perditam esse scripturam publicam, ad hoc, ut possit legitime constare de contentis in dicta scriptura publica, copulatiue debet probare infra scripta.

Primo, quod illa scriptura facta fuit in tali loco, & tali anno, mense & die, & de omnibus substantialibus requisitis in illa scriptura publica, &c.

Secundo debet probari authoritas instrumenti, videlicet, quod fuerit sine aliquo vitio falsitatis.

*T*ERTIO requiritur, quod probetur perditio instrumenti, ne fraudulenter allegetur perditio, ut non possit deprehendi falsitas. De singulis prædictis requisitis, videas copiosius Matth. de Afflict. Dec. 274. per tota. De aliis requisitis adde Afflict. Decis. 302. num. 5. & 6.

17 *Q*UANDO ex forma statuti instrumenta celebrari debent coram aliquibus cum interuentu aliquarum personarum, ad eorum va-

rum validitatem, tunc si deperditum sit aliquod taliter factum instrumentum, non tantum requireretur, ut testes deponant, quod tale instrumentum erat sine vitio: item quod habebat talem diem & locum, item ut testes affirmatiue deponant de amissione, & non de credulitate: Sed etiā erit necesse, quod tales testes examinentur & deponant coram illis ipsis personis, & cum illis solennitatibus, coram quibus & cum quibus ex forma statuti debebat fieri instrumentum. Alias ex depositionibus dictorum testium non resultabit probatio, quæ equiparetur instrumento, & quæ habeat vim instrumenti, cum tales testes surrogentur loco ipsius instrumenti, ideoque merito debent sapere naturam illius. Ita egregiè & multum notabiliter tradit Hippol. de Marsil. in Rubrica C. De probatio. nu. 341. & seqq. ubi confirmat hoc ex multis, quæ ibi videre poteris.

TESTES deponentes super tenore & amissione scripturæ debent esse viri boni, idonei, valde periti instrumenti defectus, & literas notarii cognoscentes, ut sunt aduocati, procuratores & notarii, alioquin non probant. ita notat Bart. in Auth. si quis in aliquo, sub num. 6. versic. de hoc dico breuiter. C. De edend. idem Bart. in l. sicut iniquum, num. 2. C. De fide instr. & in l. 1. nu. 27. ff. si cert. pet. & pulchre in l. 2. §. Diuus, num. 4. ff. De iure fisci. Bartolum referunt ac sequuntur, Dec. in c. 2. sub num. 14. ante versic. quarto non obstante, x. De probatio. & in c. cum dilecta, num. 3. de confirma. utili vel inut. idem in c. quoniam contra, circa finem, extra De probatio. & in cons. 82. incip. viso processu agitato, num. 3. & cons. 215. in casu vertente, num. 1. Lanfranc. de Orian. in praxi c. 9. num. 47. ubi in fine dicit sufficere, si tales testes essent iurista, vel alii boni practici, puta notarii, Matth. de Afflict. Decis. 302. num. 5. Tiraquellus multas alias auctoritates more suo ad hoc allegans De retractu conuentionali, §. 1. gl. 7. num. 55. & sequent. & nouissimè Iosephus Mascardus De probat. conclus. 32. num. 29. vol. 1. & copiosius, conclus. 908. num. 6. volum. 2

19

Ruinus tamen, in cons. 179. nu. 5. vol. 1. putat, si testes probarent de eo, quod continetur in instrumento, id sufficere, etiam si testes isti non essent ita periti. Sed hoc ab aliis forte non reciperetur.

20

QUOD dicitur testes super tenore instrumenti amissi deponentes, debere esse, valde peritos, declaratur, ut sufficiat, quod sciant legere, & scripturam intelligere, secundum celsum Hugonem in sua additione ad Lanfranc. de Oria. in praxi cap. 9. sub n. 47. in addit. 2. Quam declarationem etiam sequi videtur Iosephus Mascardus De probat. conclus. 908. num. 8. volum. 2.

21

TESTIS illiteratus productus super instrumento amisso, si dicat, quod viderit instrumentum, in quo continebatur refutatio, vel quid simile, non probat: Quia ex impossibilitate convincitur, secundum Ang. ut eum allegat, Felin. in c. sicut, num. 5. versic. 2. declaratio, De sent. & re iudic.

22

QUANDO plures testes deponunt, se vidisse instrumentum talis tenoris, solenne & publicatum, manu talis notarii, &c. tales testes plenè probarent tenorem ipsius instrumenti, si tria copulativè concurrant: Primo, si probent, quod originale instrumentum sit deperditum. Secundo, quod tales testes sint periti, ut notarii vel advocati. Tertio, quod literas istius notarii cognoscant, per text. in c. cum olim. 1. j. de priuil. ut voluit Bart. in Auth. si quis in aliquo, sub nu. 6. C. De edendo, & idem tenet ibidem Paul. de Castro num. 3. ubi eam opinionem communem testatur, ut cum

eum Ias. refert ibid. num. 2. eandem quoque opinionem communem dicit Dec. in d. Auth. si quis in aliquo, num. 28. & Cognolus ibid. sub num. 46. multas authoritates allegans. Quam etiā inter suas communes opiniones refert Turzanus, num. 58. incip. tenor testamenti, num. 1. in quibus locis, & præsertim apud Decium & Turzanum habetur, diuersum esse in notariis etiam peritis, qui deponerent se vidisse & legisse aliquod instrumentum, quod amissum dicitur ut in versic. seq. plenius habetur.

Si notarii de exemplato instrumento attestarentur, se vidisse & legisse aliquod instrumentum, quod amissum dicitur, eis non crederetur, secundum Bart. in d. Auth. si quis in aliquo nu. 7: 8. & 9. C. De eden. etiā si plures sint, & licet aliud sit in Testibus, ut in versic. præcedenti dictum est, tamen ratio diuersitatis est hac: Quia etsi notarii sint periti, non tamen sunt examinati sicut testes, nec iurati deposuerunt, nec rogati, ut notarii, prout requiritur, nec etiam tali casu rogari potuerunt, ut notarii. Cū notarius rogari non possit, nisi de his, quæ sunt inter partes. Ita notabiliter voluit Bart. in d. Auth. si quis in aliquo, num. 7. 8. & 9. Quem sequuntur ibi DD. Ias. num. 2. versic. secundo notabiliter extende. Dec. num. 29. Cognol. num. 51. & Turzan. in suis communibus opinionibus, opinione 58. num. 2.

In tota ista materia, De probatione instrumenti amissi eiusque tenoris per testes, notandum est, quod omnes DD. videntur loqui de Testibus, qui nō interfuerunt confectioni instrumenti periti. Sed si ipsi, qui interfuerunt, examinantur, tunc videtur sufficere eorum depositio, etiamsi non habeant tantam peritiam, quātam requirunt DD. in Testibus extrinsecis ab instrumento. Nam isti dicentes se non tantū vidisse instru-

mentum, sed etiam fuisse rogatos, satis clarè attestantur de veritate instrumenti. Nec eorum dictis possunt opponere partes, quæ eos approbaverunt in rogatione. Ita notabiliter monet Fel. in c. sicut, sub num. 8. versic. considera in tota hac materia, De sent. & re iudic. potest autem hoc casu iuramento talium testium probari, se interfuisse confectioni instrumenti, Felinus loco prædicto.

26 *Q*UANDO materia instrumenti perdit est probabilis Testibus, qui interfuerunt gestis contentis in instrumento, tunc non est necesse, ut isti dicant de amissione, nec de tenore instrumenti, dummodo de materia sufficienter loquantur, hoc est de veritate rei: Quia testes etiam equiparantur instrumentis. Ut dicit Abb. 27 in c. cum olim, sub num. 8. post medium, versic. quandoque testes interfuerunt, & c. extra De privileg.

28 Fallit, nisi pars haberet pauciores testes, quam aliàs oporteat de iure vel statuto habere. Quia tunc melius est probare cum illis casum & tenorem instrumenti. Ita declarat Felin. in c. sicut, sub num. 6. versic. sexta declaratio, De sententia & re iudic.

29 Item fallit, nisi esset aliquod instrumentum defensionis indigens innouatione: Quia eum in potestate rei non sit agere, nec sit casus, in quo possit fieri examinatio testium, ad perpetuam rei memoriam, utile erit, quod petatur fieri innouatio instrumenti, quæ facilius concedetur, probando per testes de eius veritate, seruatis etiam his, quæ super innouatione ponuntur, secundum Maria in c. cum olim, De privileg. ut eum refert & sequitur Feli. in d. c. sicut, sub num. 6. vers. tertia declaratio, circa medium, De re iudic.

*I*NSTRUMENTO amisso, non est opus, quod testes dicant de tenore, quando constat, aduersarium subtraxisse mihi instrumentum. stabitur enim iuramento meo de tenore, idque per l. si de possessione, ubi Cyn. & alii. C. De probat. secundum gl. & DD. in l. sicut iniquum, C. de fide instrum. ubi hoc pulchrè habetur per Paul. de Castr. sub num. 2. vers. quando autem instrumentum esset surreptum, &c. Quem in hoc refert Afflict. Decis. 13. num. 10. & traditur per Bart. in l. 2. §. Diuus. ff. De iure fisci. tradit Fel. in c. sicut, num. 7. vers. Quarta declaratio, &c. De sent. & re iudic. ubi hoc melius explicatur. Hoc tamen casu subtractio illa seu furtum non probaretur per iuramentum, alias enim concurrerent duo specialia circa idem. Ad hoc ergo, ut stet iuramento de tenore & de veritate debiti, oportet furtum probari aliter quam per iuramentum. sic declarat Paul. de Castr. in d. l. sicut iniquum, per l. si quando. C. unde vi. quod nota. & quod amissio instrumenti, & sic casus probetur iuramento. item an generaliter stet iuramento eius, qui dicit se instrumentum amisisse, vide ea quæ ad hoc allegat Franc. Becius in additione ad 42. cons. Iason. lib. 1. litera A. in verbo deperditum.

*T*ESTES dicentes, se credere instrumentum esse perditum, & sic deponentes tantum de credulitate, non probant instrumentum deperditi tenorem, sed debent affirmatiue loqui, Felin. in c. sicut num. 9. in fine, versic septima declaratio, De sent. & re iudic. allegans ad hoc Card. in cons. 27. incip. in causa & quæst. Excellentissimi, &c. Refert Hippol. de Mars. in Rubrica C. De probatio. num. 340. in fine. Cephal. consil. 170. num. 3. lib. 2. & nouissime Iosephus Mascardus de probatio. conclusion. 908. num. 12. volum. 2.

34

*Q*UANDO instrumentum non est perditum, & materia exigit scripturam, eius tenor non potest probari per testes. Felin. in c. sicut, num. 9. in fine, vers. septima declaratio, De sent. & re iudic. allegans ad hoc Card. in cons. 27. incip. in causa & questione Excellentissimi.

35

*Q*UANDO contractus ex dispositione legis vel hominis exigit scripturam, tunc si scriptura est perditā, debet probari per quinque testes, iuxta l. testium, ubi Salic. in 3. colum. vers. oppono sexto. C. de Testibus. Refert pro notabili Felin. in c. sicut, nu. 6. vers. tertio declaratio, ante finem, ibi. Adde tamen diligenter, de sent. & re iudic. ubi etiam habetur, quid in probatione solutionis canonis Emphyteutici, in quo contractu requiritur scriptura. Videas ipsum.

36

*Q*UANDO scriptura est de substantia probationis, tunc actus probari potest per duos testes, pbando amissionem seu casum amissionis scripturae. Hippol. de Mars. in Rubrica C. De probat. num. 335. versic. & istis addi potest, dicens, Bartolum, ita in effectu voluisse in l. 1. num. 27. ff. si cert. petat. & hoc expresse tradit Panor. in c. sicut nobis, in 3. notab. nu. 4. x. De sent. & re iud. ubi ait, quod & si ad validitatem sententiae requiratur scriptura, sitamen ea sit deperdita, possit probari per testes, & quidem alios.

37

Acta amissa. GENERALITER in quibus casibus acta amissa possint probari per testes, vide Ioseph. Mascard. De probat. concl. 32. per totam, vol. 1.

ACTA

ACTA non possunt probari per testes, nisi quando fuissent redacta in scriptis, & essent deperdita, ut tradit Bart. in l. ne in arbitris, num. 7. C. de recept. arbitr. Et per alios allegatos à Thoma Ferrat. cautela 12. circa finem. Et dixi in vers. seq. incip. si libellus vel sententia, &c. & hæc vera sunt in actis, siue ea ad eorum esse necessario requirunt scripturam, siue non requirant scripturam, dum tamen in illis scriptura interuenerit, & acta essent amissa, secundum doctrinam Baldi in l. emancipatione, num. 1. C. De fide instr. ru. alias generalis regula traditur à Joan. de Amicis in cons. 93. num. 4. 5. & seqq. ubi ex communi DD. sententia scribit, quod probata amissione actorum quæ ad eorum esse necessario requirant scripturam, dici quoque probatam ipsam scripturam, addēs, hoc etiam procedere quando sumus in actu scripturæ non requirente. Nam interueniente tunc scriptura, eaque amissa, poterit probari ipsa res gesta per testes. Quod etiam voluit Maranta De ord. Iudic. actu 10. num. 24. & hoc ideo, ne pereat rei veritas, per text. in l. cū instrumentis, & in l. emancipatione, & l. cū quidam instrumentū, C. de fide instr. & prædicta referuntur quoque per Joseph. Masc. De probatio. conclus. 72. n. 16. vol. 1.

Si libellus vel sententia, vel alia scriptura amissa fuerit, tūc omne id, quod in eis continebatur probari poterit per testes, ut si deponerent, hoc fuisse actum, vel illud fuisse scriptum. Ad hoc allegatur Bart. in l. ne in arbitris. in ultima opposit. num. 7. C. De recept. arbitr. ubi simpliciter scribit acta posse probari per testes, qui dicunt hoc fuisse actum, & hoc fuisse scriptum. Sed quod hæc Bartoli dicta sint intelligenda in eo casu, quando scriptura quæ fuit necessaria, non amplius extat, sed est perdita, expressè scribit Dec. in c. quoniam contra, n. 53. vers. & hoc ultimum dictū verum est, & c. x. De probatio. & in hac sententia sunt etiā alii DD. ut Felin. in d. c. quoniam contra, sub num. 55. Baldus in l. emancipatione, num. 1. C. De fide instr. & Lanfr. de Oria. in praxi circa princip. sub n. 21. vers. sed quid si acta fiant, & c. Thom. Ferrat. in cautel. 12. circa finem, & Menoch. cons. 100. num. 55. Prædicta tamen sic intelligenda sunt ut præter probationē tenoris probetur quoq; prædicta acta scripta fuisse & amissa esse, per ea quæ ad hoc allegat Josephus Mascardus De probatio. conclus. 32. numero 14. & 15. vol. 1.

42
Appellatio
amissa

APPELLATIO in scriptis interposita, si est perditā, potest probari per testes, ut dicit Bart. in l. 1. §. sufficit, num. 2. vers. ulterius. ff. De bon. poss. secundum tab. per illum text. & l. testium, in fine. C. de testibus. refert & sequitur Hippol. de Mars. in rub. C. de probat. num. 335. in fine.

43
Attestatio-
nes amissae.

Si amissa sit scriptura, in qua conscripta erant dicta testiū, & extarent alii testes deponentes, priores testes solenniter fuisse examinatos, & talia dixisse, tunc horum testimonio standum est, ita Bart. scribit in suo tractatu de testibus, num. 11. quod dictum refert Felin. in c. quoniam contra, sub. num. 55. De probatio. & Joseph. Mascardus De probatino. conclus. 32. num. 21.

44
Dotale in-
strumentum
amissum.

Si instrumentum dotale fuit deperditum vel combustum incendio domus, & queratur, quomodo possit consuli mulieri in probatione dotis veleius quantitatē, tunc necesse erit, ut ipsa pbet, non solum instrumentū amissū esse, sed etiā quantitātē dotis, per testes deponentes de tenore instrumenti. secundum Baldum in leg. isti quidem, §. 1. numero 1. ff. quod metus causa, & c. ubi dicit, se hanc questionem habuisse de facto. Refert & sequitur Hippol. de Mars. in rub. C. De probatio. sub numero 336.

*Q*UAMVIS scriptura sit de substantia contractus emphyteutici, tamen si instrumentum emphyteuticum esset deperditum, 45
Emphyteusis
amissa.
& negaretur, nullum unquam fuisse pro emphyteusi confectum instrumentum, posset tunc fieri probatio per testes deponentes, non quidem de ipso contractu, sed de ipsa scriptura, & eius tenore. quod sufficeret, sicut dicimus in aliis actibus, qui ad sui substantiam requirunt scripturam. Ita post Alber. & Angel. tradit Iason in l. 1. num. 64. C. de iure emphyteut.

*L*ICET instrumentum inuestitura sit amissum, tamen testes, qui interfuerunt in instrumento, debent produci ad probandum tenorem instrumenti, & substantiam negotij, ita Baldus notat per illum textum in c. 1. §. si enim domino, nu. 1. Quid sit inuestitura, allegas Cyn. & notata in Auth. si quis in aliquo, C. de edendo. & in l. sicut iniquum, C. De fide instrum. refert Afflictus decis. 302. numero 6. 46
Inuestitura
amissa.

*S*i breue testatum à paribus curia confirmatum, fuerit amissum, tunc etiam per extraneos testes inuestitura probari potest, ut tradit Curt. Jun. De feudis, parte 2. De feudis laicor. nu. 21. refert Vigel. De feudis, cap. 3. q. 3. reg. 18. except. 7. pag. 139. vers. septima exceptio, & c. tradit quoq; Bald. in cap. 1. n. 5. qui testes sunt neceß. ad proban. no. inuest. & ibi Aluarot. num. 6. 47
Inuestitura
amissa.

48
Privilegiū
amissum

AD probandum amissionem privilegii vel alterius instrumenti, requiritur inter cetera, ut testes probent privilegium seu instrumentum illud amissum fuisse absque aliquo vitio, ut notatur per DD. in cap. cum olim. 1. extra De privilegiis. tradit Alex. cons. 196. viso testamento, num. 10. lib. 2. Afflict. decis. 274. sub num. 3. versiculo secundo debet probari. Idem Afflict. decis. 302. sub numero 5.

49

TESTES probantes se vidisse privilegium vel aliud instrumentum talis tenoris, non probant privilegium, nisi quando probatur privilegium deperditum, & testes tenorem privilegii probantes, sint viri periti & experti, & in cognoscendo veritatem privilegii, ut quia sunt doctores vel aduocati: istis autem non concurrentibus, non dicitur esse probatum privilegium. sunt verba Alex. in cons. 196. incip. viso testamento, & c. num. 9. lib. 2. per allegata ibi per eum. & Molineum in additione.

50

CAPTIVUS debet esse ille, qui vult per testes probare scripturam seu tenorem privilegii, seu instrumenti amissi, ut in capitulo ponat diem & locum instrumenti, quia illa sunt de substantia instrumenti, ita dicunt Joan. And. & Anton. de But. in cap. cum olim. De privileg. quos sic refert Alex. in cons. 196. incip. viso instrumento, num. 11. lib. 2. & Hippol. de Mars. in rub. C. De probatio. num. 340. Afflictus decis. 274. num. 1. & 2. & decis. 302. num. 5. in fine.

Si sententia fuit lata in scriptis & perdita sit scriptura casu fortuito, tunc eius tenor & amissio probari poterit per testes, dummodo testes sint legitimi & solennes. Ita Baldus tradit in c. 1. sub num. 5. qui testes sint necessarii ad prob. nouam inuest. per l. quoniam C. De heret. refert Hippol. de Mars. in rub. C. De probatio. num. 335. vers. & faciunt etiam dicta, &c.

51
Sententia amissa

TESTES deponentes de tenore sententiae perditae, probant, si dicant, quod legi audiuerunt, etiam si non dicant, quod viderunt. Baldus in l. gesta, num. 18. vers. quero qualiter debent. C. de re iudic. de quo videas copiosius Felin. in c. sicut, num. 10. vers. octaua, & ultima declaratio, &c. de sent. & re iudic.

52

QUANDO testamentum casu perditum est, tunc, ne pereat ius ei, qui habuit illud testamentum, sufficit, quod duo testes, qui interfuerunt tempore confecti testamenti, deponant testamentum fuisse factum, ut notabiliter voluit Bald. in l. testium, sub num. 3. vers. ultimo nota, &c. C. de testibus, ubi ait, si scriptura testamenti, facta coram septem testibus, est perdita, tunc duo testes superstites, probando casum, probent etiam testamentum sic factum, addens, hoc esse notabile. Quod dictum Baldi pro singulari referunt & sequuntur, Alex. Salic. & multi alii quos in copia allegat Hippol. de Mars. in rub. C. De probatio. nu. 333. vers. & istud non solum habet locum, cum numeris seqq. & hoc ipsum tenet quoque Iason in Rep. l. admonendi, sub nu. 186. vers. vnus tamen casus est ff. de iureiur. ubi dicit per duos testes plenè probari testamentum, etiam si sit quaestio de voluntate testatoris, non solū de solennitate, quando instrumentum testamenti authenticum

53
Testamentum amissum

54

factum coram septem testibus esset deperditum. nam probato casu amissionis, tunc tenor & ipsum testamentum plenè probatur per duos testes, per allegata ibi per eum. idem tenet Dec. in c. 2. sub num. 14. vers. Tertio si instrumentum, ibi. & hoc etiam procedit extrà De probat. & tradit nouissimè Iosephus Mascardus De probat. conclus. 908. num. 4. vers. tertio ampliabis, vol. 2.

- 55 Si sunt duo testes testamentarii, deponentes distinctè & concludenter de ipso testamento, & eius tenore, & sunt testes valde periti, tunc non est dubium, censeri sufficienter probatum testamentum, postquam est amissa eius imbreuiatura. Ita in facti specie consuluit Alba in cons. 101. num. 7. ubi quoque de probatione abbreviatura amissa, quedam addit.

TESTIS AMORE VEL GRATIA deponens.

- 1 DE hoc Spec in tit. de teste §. 1. num. 82. vers. item quod amore. Et Nepos de monte Alba. in tracta. Testium, num. 137. pag. 14. & gloss. ultima in c. fraternitatis. in fine, De Testibus.

- 2 Hic locus cognatione habet cū loco, testis Amicus, nā amore vel amicitia iunctum aut gratiosum esse ei, pro quo addicendū testimoniū pducitur, in effectu cōueniunt, & ferè sunt eadem. Ideoque

Ideoque dicta superius de teste amico, non intempestiue huc quoque accommodari seu referri possunt. Ratio enim vtriusque comprehenditur in c. quoties, de testibus, & in c. cum contra, & c. seq. De testibus cogend. & in l. 3. in princ. in fine, ibi, neque gratia, & c. ff. de testibus, & in l. eos C. eodem titulo.

TESTIS videtur periurus, quando est corruptus prece vel pretio, vel amore, vel timore vel odio. Franc. Mar. decis. 488. quaritur de modo, & c. numero 3. parte 1.

TESTIS ANCILLA.

ANCILLA non potest esse testis pro domino suo, arg. c. in litteris, cum gl. 2. extra de testibus, & l. 2. C. eo tit. ubi reprobatur testimonium domesticum. Quod autem etiam ancilla referatur inter eas domesticas personas, quæ pro dominis suis non admittuntur in testimonium, probatur ex doctrina Baldi in d. l. 2. incip. etiam, sub num. 1. vers. alio modo, & c. ubi ait. domesticum testimonium quoque dici ratione personæ testificantis, scilicet, quando persona testificans contingit eum pro quo testificatur per statutum domus, & c. idem tradit Abbas Panor. in c. in litteris, n. 3. vers. nota regulam & c. extra de testibus, ubi ait, familiam in illo textu accipi pro seruatoribus siue sint liberi siue serui, ex quo stant in domo ad seruendum, talis quoque persona est ancilla. Et propter hanc eandem rationem, ancilla quoque non erit idonea testis pro sua domina.

Quod autem ancilla non possit testimonium dicere pro suo domino, tradit Ioannes de Amicis cons. 196. num. 15. Et Paris in cons. 87. n. 81. lib. 3. A quo etiam M. Mantua non videtur dissentire in cons. 213. num. 30. lib. 1. ubi ait, ancillam non carere suspitione. Refert prædictos Iosephus Mascardus De probat. conclus. 90. num. 2. vol. 1.

- 3 *ANCILLA* tanquam domestica persona, in tantum non est idonea testis, pro domino suo, ut non debeat recipi etiā ad faciendam qualemcumq; presumptionē sicq; examinata non faciat indicium, iuxta sententiam Panor. in c. in literis, sub num. 3. ibi. & nota, quia dicit interrogari, & c. extra De testibus, quem refert Ioan. de Amicis in cons. 196. num. 15. & Iosephus Mascard. De probat. conclus. 90 num. 4. vol. 1.

- 4 *Q*UOD dicitur, ancillam non esse testem idoneam pro suo domino vel domina, procedit, si opponatur à parte aduersa. alioquin enim erit idonea, & iudex eam repellere non posset, ut tradit Ioseph. Mascard. d. conclus. 90. num. 3. iuxta sententiam Ang. in Auth. De testibus, in princ. col. 1. & Alex. de Nao in cons. 6. num. 3. quod tamen videtur dubitabile ex eo, quod in testibus domesticis aliqui contrariū sentiunt, ut Bald. & alij relati per Apostillatorem ad Salic. in l. 2. in fine, C. De testibus, quorū opinionem refert quoq; Lancilotus in tract. de offic. pratoris sub tit. de testibus, in causis ciuilibus. verbo, domestici, sub num. 42. vers. hac quoque repulsa ampliatur, & c. pag. mihi 151. secundum editionem Coloniensem.

- 5 *I*N his quæ secreto sunt in domo potest ancilla testificari, idque per generalem doctrinam, quod ea, quæ sunt in domo, verisimiliter melius sciuntur per domesticos, ut gl. tradit in l. 3. in verbo prohibet, C. ad l. Iul. de adulter. per text. in l. consensu, §. seruis etiam seu ancillis. C. de repudiis. Crotus in cons. 131. num. 26. lib. 1. & tradit per multa allegata Damhouderius in suo tract. de testibus, sub num. 10. circa finem, ubi in specie de testimonio ancillarū loquitur. Dicit quoque Alex. de Nao, in cons. 4. num. 15. in his
6 quæ non possunt probari, nisi per domesticos, admitti famulos & ancillas ad testimonium, & est ratio, quia tunc ex natura actus à cōmuniter accidentibus alii testes, habiles non possunt haberi, & sic,

Et sic, ne ex defectu testium pereat iustitia partis, ut dicit text. in c. fin. x. de Testib. cog. secus autem esset, si ex natura actus possent haberi testes idonei, Zafius in cons. 3. num. 37. in fine cum num. seq. lib. 2. vide Joseph. Mascardum copiosius alia deducētem De probatio. conclus. 90. num. 5. cum seqq. volum. 1.

ANCILLA, postquam desierit esse in seruitute sue famulatu, potest esse testis pro suo domino secundum Crot. in cons. 131. n. 56. ubi multa ad hoc allegat, eumq; refert & sequitur Iosephus Mascard. De probatio. conclus. 90. num. 9. versic. secundo limita, & c. vol. 1. Quibus adde Iacob. Leonissam in cons. 49. incip. in hac materia & lite, & c. n. 50. lib. 1. consiliorum matrimonialium, ubi in specie loquitur de Famula. Et hoc est generale in famulante domestica persona qua tempore depositionis non est amplius in famulatu seu seruitio, ideoque pro domino olim suo testificari potest. Attenditur. n. tempus depositionis, ut per multa allegata probat Hippol. de Mars. in l. 1. §. idem Mummio, sub num. 1. ff. De quaestio. ubi dicit ita communiter tenere DD. De qua materia ego copiosius dicam j. in loco, Testis Famulus.

TESTIS ANGARIII

perangarii.

QUAE dicantur angaria & perangaria, ex aliis locis pendendum est, & dixi ego in meis Locis communibus, in verbo Angaria & Perangaria, ex quibus facile intelligi potest, quinam & quales homines dicantur angarii & perangarii.

- 2 *VASALLI* angarii & per angarii non possunt esse testes contra feudatarios habentes feuda à Regia curia in capite. vel contra simplices milites, etiam non habentes feuda, in causa criminali, vel de maiori parte bonorum. sunt verba *Matth. de Afflict. in c. 1. in verbo angaria, in fine, num. 10. vers. ultimo scias. in tit. qua sint regalia.*

- 3 *TESTES* esse non possunt contra nobilem rustici, *Vasalli angarii*, obligati ad seruitia personalia, *D. Thom. Gram. conf. 21. n. 31. criminali.*

TESTIS ANIMOSUS ET AVDAX,
feu animosè & audacter deponens.

- 1 *TESTIS* dicitur animosè deponere quando in favorem producentis, constanter asseuerat illud, quod certitudinaliter nescit, *Calca. conf. 25. circa med. Gribald. de Testibus & probationibus, num. 13. fol. 223.*

- 2 *IUDEX* ex verbis & signis diligenter perpendere debet, utrum testis habeat animum suum, magis ad unam partem, quàm ad aliam. Nam animosis in deponendo minus creditur. Quia testis inter utramq; partem debet esse medius, ad alterutram partem non declinans. *Bald. in l. testium, num. 17. vers. circa quartam. C. de Testibus. refert Gribald. de Testibus & probat. num. 11. fol. 223.*

TESTIS

TESTIS animosè & audacter deponens, dicitur se ingerere
& ultro offerre testimonio dicendo. *Alex. cons. 15. incip. viso*
processu inquisitionis, num. 4. lib. 3. 3

TESTIS ex nimia animositate deponens, se ipsum ex sola in-
spectione sua depositionis suspectum reddit, *Pet. de Anchar. cons.*
227. incip. ad corroborationem, ante finem, ibi arctius etiam, &c.
Alex. cons. 15. incip. viso processu inquisitionis, nu. 4. lib. 3. Corn.
cons. 232. incip. diu est, quod alias consului, col. pen. num. 4. vers.
videtur etiam ex alio lib. 1. Ias. cons. 167. inc. in istis inquisitioni-
bus, ante n. 6. vers. item dictus Nicolaus, lib. 4. Socin. sen. consil.
229. incip. primo aspectu, sub num. 6. vers. Quinto confirmatur.
lib. 2. Gribald. de Testibus & probationib. nu. 12. fol. 223. Aymo
Crauet. cons. 2. num. 6. & pulchrè in cons. 249. num. 4. vers. sal-
tem negari non potest, ubi voluit, non esse credendum testi affir-
mant, quod verè scire non poterat, Roland. à Valle cons. 27. nu.
22. lib. 3. Ægid. Bos. in practica criminali tit. De responsion. à reo
faciendis, num. 12. 5

TESTIS animosè nimis & audacter deponenti fides habēda
non est *Aymo Crauet. cons. 249. num. 4. vers. saltem negari nō*
potest, ubi voluit, non esse credendum Testi affirmanti, quod ve-
re scire non poterat. Roland. à Valle cons. 7. num. 20. lib. 1. Hora-
tius Lucius cons. 161. ad ostendēdā innocentiam, nu. 25. inter con-
silia criminalia, lib. 1. Bursat. cons. 20. num. 60. lib. 1. & cons. 116.
num. 23. eod. lib. 1. Menoch. cons. 31. num. 26. & 27. lib. 1. 6

- 7 *TESTIS* nimis animosè & audacter concludens reiiciendus est. *Bursat. conf. 116. num. 23. & probatur ex allegationib. 5. adductis in versic. testis ex nimia, &c. num. 4.*

TESTIS ANIMVM ET QVÆ
in animo consistunt, deponens vel probans.

- 1 *HAC* dere tractat Ioan. Maria Monticellus in suo Repertorio de Testibus, pag. 372.

- 2 *ANIMVS* non potest probari per testes: Quia is tanquam
in corde latens, & soli Deo notus est, secundum gl. in l. 2. ff. De
interrog. action. & tradit Innoc. in c. super hoc, num. 2. De renū-
3 ciat. ubi dicit, testes deponentes super spontanea voluntate, etiā-
sificentium essent, nihil probare cum reddant testimonium de intē-
4 tione, quæ soli Deo cognita sit. Idem scribit Baldus in Margari-
ta sua, vers. testis deponens, ubi dicit, quod testis deponens de in-
tentione cordis alterius, non valet eius dictum, quia soli Deo ho-
minum intentio nota est, allegat Innoc. in d. c. super hoc. Et ex
authoritate Innocentii idem Baldus ita sentit in l. si quis filio. §.
Eius qui, versic. in textu, ibi, conscientiam, &c. ff. De iniusto, ru-
pto & irrit. testa. adde ad prædicta Ioseph. Mascardum, De pro-
batio. conclus. 94. circa princip. vol. 1.

ET si animus nō possit probari per testes, ut in vers. præce-
denti dictū est, tamen hoc intelligi debet, nisi testes deponerent de
animo

animo per actus exteriores: sicut enim animus ipse per se probatur
per actus exteriores, qui indicant animi qualitates, ut est text. in
l. Labeo, §. Id Tubero. ff. de supell. legat. & in l. Fulcinius. §. quid
sit latitare, ubi gl. in verbo, animus. ff. quib. ex caus. in poss. eatur.
hinc Oldradus conf. 53. incip. consuevit dubitari, sub nu. 3. in fine,
scribit, animum probari ex qualitate verborum, & ex modo dicendi;
ita eodem quoque modo per testes deponentes de talibus actibus ex-
terioribus probari animus poterit. Nec obstat, quod dictum est, a-
nimus soli Deo cognitum esse, quia hoc verum est de animo tota-
liter residenti in corde hominis, non demonstrato per aliquos actus
exteriores: secus vero est, quando actus exteriores concurrunt, quo
casu bene potest probari animus per testes, per supra dicta hoc vers.
& in vers. seq. quando queritur num. 7. alias enim sequeretur, quod
& iura dicentia, quod hoc vel illud sit factum, vel presumatur factum ta-
li animo, male loquerentur, & DD. tradentes regulas & modos
diuersos, quomodo cognoscatur animus, vel intentio alicuius, ma-
le loquerentur, quos modos aggrauat Fel. in c. significasti, el. 1. col.
2. n. 4. extra, de homicidio. Ita egregie scriptum reliquit Laurent.
ab Occa Ferrariensis, (qui una cum excellentissimo iurisperito Io-
anne Cephalo, fuit copromotor meus, cum insignia doctoratus mi-
hi anno 1557. die 14. Martii Ferrarie conferrentur,) in consi-
lio 63. incip. in dubium refricari sentio, n. 24. & 25. iunctis prae-
cedentibus n. 15. & 16. inter consilia criminalia lib. 2. Prædictis adde
Ioseph. Mascard. De probat. conclus. 95. per totam. vol. 1. ubi
copiose habetur, quod animus presumatur ex facti qualitate, &
ex factis ipsis.

QUANDO queritur, qualiter testes debeant testificari de
qualitate animi alicuius, dicendum est, id fieri posse per actus ex-
teriores, ut probatur in l. his qui 12. §. Diuus. ff. De tutor. & cu-
rator. datis ab his, &c. & ibi gl. in verbo ex sermonibus. Idque Bart.
ibi. num. 3. aperte tradit. Quem refert & sequitur Bald. in tra-
ctatu testium, parte 3. vers. quare qualiter testis debet deponere
super aliqua qualitate animi, num. 29. & Pet. de Rauens. sing. suo
579. inc. quare qualiter testes, &c. & bene probatur per text. in l. 2. in
fine, ibi cultus hodiernus qui per industriam hominis ingeniosi accessit.
(C. de pñdiis & omnib. reb. Nauicular. lib. 11. & Bar. n. 5. ex eo te-
xtu notat, magnanimum urbis presumi ex magnitudine ædificiorum,

9 Et hominem ingeniosum & magnanimum probari ex industria hominis ingeniosi, & hoc ipsum est, quod Baldus voluit in Rubrica, (Siquis aliquem testari prohibuit, ubi est tractatus ipsius de schismate, num. 17. & 18. videlicet, testes posse testificari de animo alicuius per verba declaratoria, ut puta, ex facto, ut idem Baldus scribit in sua Margarita, vers. testis depones, in fine.

10 NON creditur Testi deponenti de animo & voluntate alterius, ut in specie facti consuluit Menoch. in cons. 149. incip. cum gravissimi, num. 23. lib. 2. ubi refutatur testimonium cuiusdam testis, qui deposuerat, se scire D. Thomam nihil de predictis credere, & sic iudicauerat de animo & voluntate D. Thomae, & additur, ob id illi testi nullam esse adhibendam fidem, per aliorum auctoritates ibi allegatas.

11 DE animo alicuius, qualis is fuerit, possunt testes per verba declaratoria testificari, quando videlicet aliqua verba declaratoria preceserint, ut collegit Bertach. in suo repertorio, verbo, testes deponunt, num. mihi 176. vers. testes possunt testificari, &c. pag. mihi 306. col. 2. quem etiam refert Ioseph. Mascard. De probatio. conclus. 94. num. 7. vol. 1.

12 TESTIS deponens super iis, quae in animo consistunt, non probat nisi rationem reddat. Ioseph. Mascardus de probat. conclus. 827. num. 2. fol. 143. vol. 2.

191

DE TESTIBVS.
TESTIS ANTIQVVM DEPO-
nens, item factum antiquum deponens vel probans.

*De hoc tractat Ioan Maria Monticellus in suo reperi-
torio de Testibus, pag. 389.*

*PROBATIO minus legitima in factis antiquis, velut diffi-
cilis probationis sufficiens esse creditur, praesertim in factis antiquis
excedentibus memoria hominum, quo casu difficilimum & quodammodo
impossibile est habere directas probationes concludentes, ut tra-
dit Corn. conf. 35. incip. circa primum consultationis dubium,
num. 6. lib. 1. & in conf. 24. licet in themate. num. 1. lib. 4. Afflict.
Decis. 13. nu. 24. adde Ioseph. Mascardum plura alia ad hoc alle-
gantem, De probatio. conclus. 103. num. 12. 13. & 14. vol. 1.*

*DE teste deponente in antiquis de auditu alieno, vide j. in
loco, Testis auditum alienum deponens probat in Antiquis.*

TESTIS APOCHAM, VEL ANTA-
pocham deponens vel probans.

*PRO clariore intellectu eorum, quae collocantur sub hoc lo-
co, de Apocha & Antapocha probanda per testes, non inutile
futurum putavi à principio premittere, quid sit Apocha, & quid
Antapocha. Sunt enim qui confusè de utroque loquantur, &
quod propriè uni conuenit, alteri promiscue attribuant.*

*Dicitur autem Apocha propriè, confessio seu chirogra-
phum creditoris manu vel eius nomine & mandato confectum
de eo, quod is à debitore suo recepit. Eamque confessionem*

- nos Germani quietantiam solemus appellare, ein Quitantz. Et Et quod hæc sit propria huius vocabuli significatio, asserunt multi, ut Calepinus nouiter impressus & auctus in dictione Apocha, ubi habetur Apocham esse schedulam, qua fatemur nobis de pecunia esse satisfactum, & adduntur huius vocis dictiones, Græca, Gallica, Italica, Germanica, & Hispanica, quas singulas ibi videre lector poterit. Hanc quoque esse istius vocabuli propriam significationem affirmant, Spigelinus & Rouillius in suis dictionariis iuris, sub hoc ipso nomine, Apocha. Alcuius etiam hoc ipsum testatur lib. 1. Prætermisorum, in verbo Apocha, & rursum lib. 8. Parergon cap. 17. Minsing. in c. 2. num. 6. x. De fide instrument. Paulus de Castro in l. plures, num. 2. C. De fide instrum. & si idem quoque dicat, tamen addit, Apocham quoque vocari illam schedulam, quam facit debitor creditori, in qua confitetur se recepisse in mutuum vel depositum tantam quantitatem, & promittit eam restituere, Welches wir Teutschen per generale vocabulum ein bekentnuß oder ein handtschrift zu nennen pflegen. Hoc tamen hic obiter quoque moneo, Bartolum in l. Nuda ratio. nu. 5 ff. De donatio. Apodisam seu apocham generaliter vocare eam scripturam, quæ datur à parte parti.

- 4 ANTAPOCHA vero propriè dicitur illa scriptura quam debitor creditori facit in præstationibus annuis necessariam propter præscriptionem & similia, ut Alcuius tradit libr. 1. Prætermisorum, in verbo apocha, & Spigel. in suo Lexico, in verbo, apocha ad finem, Minsing. quoque idem vult in c. 2. num. 6. extra de fide instrumentorum, & ante hos, Paul. de Castro in l. plures, sub num. 2. C. De fide instrum. ubi ipse addit, debitorem facere hanc scripturam ad sui liberationem, idque fieri ad securitatem creditoris, ut possit ostendere, quod solutio illa fuerit facta de vero debito, & quod in ea scriptura debeat contineri causa, ne postea ipse soluens possit agere condictione indebiti, probando solutionem, & dicendo se indebite soluisse. Quod autem Rouillius in suo Lexico, in verbo Antapocha scribit, Antapocham esse scriptum, quo

ptum quo testatur creditor siue dominus, se creditum illius anni recepiſſe, per l. plures, C. de fide instrum. id ego puto vix probari ex illo textu posse. Sed et si prædicta de vtriusque vocabuli significatione propria vel impropria per se vera sint, tamen, quo ad materiã probationis, Apocha & Antapocha ex pari procedunt, vt scribit *Minsing. in c. 2. nu. 6. x. de fide instrum.* quod hoc loco bene notandum est.

DE probatione Apochæ scriptæ à debitore, siue is eam confiteatur, siue neget, videas *Ioseph. Mascard. De probatio concl. 109. & 110. & 111. vol. 1.*

Si producat Apocha vel Antapocha manu debitoris scripta, vel subscripta, eaque trium testiũ subscriptione munita sit, & si debitor neget, illam sua manu conscriptam, subscriptã ve esse, testes vero sua depositione affirmant, eorumq; subscriptiones agnoscant, accedat item comparatio litterarum, tunc per hæc plene probatur Apocha vel Antapocha secundum Bart. in l. admonendi num. 25. vers. circa primam, ff. De iureiuran. & in l. nuda ratio, num. 6. ff. de donatio. & tradit pulchrè *Menoch. de arbitrar. iudic. casu 114. num. 2. vers. primus est lib. 2. cent. 2. Minsing. in c. 2. num. 8. vers. secunda, extra de fide instrum. ubi dicit, ita communiter tenere DD. in d. l. admonendi.*

Si testes producti super Apocha vel Antapocha negata ab altera parte, deponunt de tenore contractus vel scriptura, tunc ad hoc sufficient duo tantum testes per l. ubi numerus, ff. de testibus. Si vero testes non deponerent de tenore seu contentis scriptura, sed solũ, quod viderint scripturam confici, tunc requirerentur

tres testes. Ita Felin. tradit in c. 2. nu. 4. vers. Tertia declaratio; extra de fide instrum. allegat Bart. in Auth. at si contractus, n. 6. C. De fide instrum. & tradit etiā clarè Abbas in dicto c. 2. sub num. 2. vers. & intellige quod testes deponant, &c.

10 *APOCHA probatur per testes, etiam non subscriptos, dum tamen fuerint presentes subscriptioni debitoris & viderint debitorem subscribere. Ita Alex. voluit in l. admonendi, sub num. 31. vers. dic circa primum, ibi, vel testes non subscripserunt, &c. ff. de iure iur. de quo videas copiosius Ioseph. Mascard. De probat. conclus. 110. nu. 9. & seq. qui multa alia ad hoc allegat, ubi quoque habetur quomodo testes hoc casu deponere debeant, ut probent, videlicet, se vidisse illam Apocham scribi & subscribi manu eius per quem asseritur scriptam fuisse, seq. fuisse presentes, quando eam scribebant, & nisi sic deponerent, nihil probarent, ut probat Alex. in cons. 181. incip. in causa & lite, num. 3. lib. 2. in cons. 76. n. 4. lib. 3. & rursus in cons. 80. n. 4. lib. 4. Socin. Iun. cons. 57. numero 18. libro 2.*

11 *QVANDO tres testes incorrupti & integri recognoscerēt*
 12 *Apocham, asserentes, se vidisse ipsam Apocham, antequā conficeretur publicū instrumentū, quod contra illā Apocham est conscriptū. Hoc casu preferenda esset Apocha publico isti instrumento. nō obstante, quod alias instrumentū solenne praevaleret Apocha confessata, ut voluit Felin. in c. 2. nu. 11. in fine, vers. & hoc intellige, de fide instrum. per l. scripturas C. qui potior in pig. hab.*
 13 *Quod autem in præalleg. casu Apocha in probando preferenda sit instrumento, tradit Bald. in cons. 198. incip. ad intelligentiā, sub n. 5. vers. & ex hoc, pono talem conclus. &c. lib. 1. quod consilium duplicatum habetur lib. 5. cons. 466. ubi ipse tradit hanc conclusionem, si scriptura (Apocha) ante contractum emptionis & venditionis fuisset visa, & lecta per tres testes literatos, & intelligentes,*

intelligentes, & scripturam cognoscentes, antequam venditio fieret, quod talis scriptura sic verificata sufficeret contra emptorem & quemlibet possessorem, per allegata ibi per eum. Et hanc quoque declarationem refert & sequitur Ioseph. Mascard. De probat. conclus. 109. num. 10. & 11. vol. 1.

Si testes deponerent, se videri & audiri partes commit-
tentes & mandantes tertio, ut apocham scriberet, eumque
scripsisse eam, ipsis partibus & testibus presentibus, idque se adhuc
memoria tenere & recognoscere ipsam apocham, hoc casu cum
deponat per sensum congruentem tali actui, dicuntur plenè probare
absque alio adminiculo cõparationis literarum. Ita Jason tradit
in Repet. l. admonendi, num. 88. ante finem: vers. sed ista re-
sponsio. ff. de iureiur. idem Alex. ibi tenet sub nu. 31. vers. dic circa
primum, ibi, siue etiam deponant quod viderunt, &c. ubi expres-
se quoque addit, hoc casu sufficere duos testes, quod & Iason loco
præalleg. sentire videtur, dum quoque allegat l. ubi numerus. ff. De
testibus. Et licet Ludouicus Romanus in d. l. admonendi, nu. 55.
in vers. aduertendum putet, prædictam conclusionem non aliter
procedere neque testes aliquid probare nisi apocha quoque sub-
scripta sit à partibus vel à testibus per l. scripturas, C. qui potior.
in pig. hab. ubi requiritur partium subscriptio. Tamen Ripa ibi-
dem num. 106. vers. sed si sit scripta à tertio, &c. contrarium sen-
tit, & bene, cum credatur testibus honestis, deponentibus se vi-
disse apocham scribi, ut habetur in §. si quis igitur vult cautè de-
ponere, &c. in Auth. de instr. caut. & fide, & testes deponant,
se videri apocham scribi mandato partium. Et ita quoque, vide-
tur sentire Ioseph. Mascard. de probat. concl. 110. n. 13. 14. & 15.
vol. 1. Hancque posteriorem sententiam approbat Menoch. De
arbitrar. iudic. casu 114. num. 5. lib. 2. cent. 2.

Ad probandam apocham scriptam per tertium ex com-
missione & mandato partium, non necessario requiruntur tres te-
stes, sed duo sufficiunt, ut in specie tradit Alex. in l. admonendi,
sub n. 31. vers. dic circa primum, ibi, siue etiam deponant, quod vi-
derunt, &c. ff. de iureiur. per l. ubi numerus. ff. De testib. Quod

etiam ibidem videtur sentire Ias. in repetit. sub num. 88. antefinem, vers. sed ista responsio, refert & sequitur Ioseph. Mascard. De probat. concl. 110. num. 14. vol. 1.

17 *Ad hoc ut testes probent apocham, inter cetera requisita, oportet quoque, ut deponant, quo tempore apochasit scripta, ad quod allegatur Bertrandus in cons. 409. n. 2. vol. 6. & cons. 32. n. 9. vol. 2. quem ad hoc citat Ioseph. Mascard. De probatio. concl. 110. num. 12. dicens, eum ibi pulchrè tradere modum deponendi hoc casu. Videndus igitur est, cum opus erit.*

18 *BALDVS in l. scripturas, num. 4. vers. Nota optimum tex. Qui potior. in pign. habe. scribit, ad probationem apochæ, requiri subscriptionem masculorum, nec sufficere subscriptionem mulierum per illud textum, ibi trium aut amplius virorum subscriptiones. Sed contrarium tenet Fel. in c. quoniam, in 3. fallentia, n. 4. x. de Testibus, & apertius in c. 2. n. 4. vers. 2. declaratio. x. de fide instr. ubi allegat Baldum in contrarium. Hanc quoque Felini sententiam, Baldo contrariam sequuntur Jason & Ripa in l. admonendi, ille n. 107. hic num. 104. vers. Tertio intelligitur. Et Ioseph. Mascard. De probat. conclus. 110. num. 22. vol. 1.*

19 *Ad faciendum literarum coparationem in apocha, inter alia multa, quæ requiruntur, illud est potissimum, ut testes subscripti ipsi apocha, recognoscant ipsam scripturam & subscriptionem sua manu factam, secundum Bart. in l. scripturas, sub num. 6. versic. si vero talis scriptura est negata, & c. C. Qui potio. in pign. hab. Aret. in cons. 64. num. 3. Socin. Senior in cons. 41. num. 10. lib. 1. & cons. 274. n. 6. lib. 2. Quos ad hoc allegat Menoch. cons. 199. n. 25. lib. 2.*

20 *QuANDO duo testes coadiuvant apocham, licet unus contra dicat, standum est apochæ eo casu, maxime quando alia concurrunt pro apocha, ut in specie facti consuluit Petrus Follerius cons.*

conf. 80. incip. in causa Andrea, inter consilia criminalia, num. 6. parte 2. ubi tamen num. 7. addit quod licet unus testis non probet falsam apocham coadiuuatam ab aliis, faciat nihilominus eius fidem vacillare: potius tamen standū sit illis duobus Testibus quā illi tertio contradicenti. Videas tu de hac materia Felin. in c. cū Joannes, num. 50. & seq. de fide instr.

21
Vt testis contradicens apocha aliquid probet, requiritur, eū esse debere omni exceptione maiorem, vt Felin. tradit in c. cū Joannes, num. 44. vers. Quinto declara; x. de fide instr. Quem refert & sequitur Petrus Follerius in predicto conf. 80. num. 7.

22
Quandotres testes sunt subscripti uni apocha, & eorum unus est mortuus, tunc ista apocha ab aliis duobus recognosci non potest, dicit esse magis receptam doctorum opinionem, Menoch. conf. 199. incip. matrimonialis, num. 26. parte 2. multa ad hoc allegans, & addens, multo minus recognosci posse, quando unus tantum testis extet, si vero omnes testes mortui sint, illam scripturam priuatam fidem non facere, recognoscique non posse, per allegata ibi per eum.

23
Reliqua, que ad probationem apocharū necessaria sunt, siue ea probatio Testibus vel aliis adminiculis fiat, videri possunt, apud Bart. Alex. Ias. Ripam & alios in l. admonendi. ff. De iur. iur. Felin. in c. 2. extra de fide instrum. Menoch. præclare hanc materiam tradentem De arbitra. iudic. casu 114. lib. 2. cent. 2. & nouissime Ioseph. Mascard. De probat. concl. 110. vol. 1.

1 *APOSTATA repellitur à testificando, Campeg. in tracta. De testib. Reg. 42. & de hoc sunt textus clari in c. non potest. 2. q. 2. & in c. alieni erroris, & c. seq. 3. q. 4. quod procedit etiam si penituerit, Marcus Mantua dicens hoc mirabile videri. sing 154. incip. postquam de Apostata, per text. in l. Hi qui sanctam fidem, C. de Apostatis. Et facit ad hoc textus in c. nō potest, in fine 2. q. 2. ubi dicitur, nō esse credendū eis, qui veritatis a se fidem abiecerūt.*

2 *AN Apostata à religione testis esse possit? Joan. Maria Monticellus in suo repertorio de Testibus, pag. 12. in verbo, Apostata, scribit eum testem esse non posse propter duas causas. primo: Quia talis Apostata sit periurus cui non creditur. Secundo,*
3 *quia Apostata sit ipso iure excommunicatus. c. 2. ne clerici vel Monach. secula. se imp. negotiis, lib. 6. prater ea Apostata & Sacrilegi, quo ad infamiam equiparantur, in c. infames. 6. q. 1. & tradit*
4 *And. Barbat. in tracta. de Testib. n. 15. in 3. parte, pag. mihi 235. Et adde de hoc Iosephum Mascard. De probatio. conclus. 112. num.*
5 *17. & 18. vol. 1.*

TESTIS APPELLATIONEM deponens vel probans.

1 *ET SI Baldus in l. is apud quem, num. 14. C. de edendo, velit appellationem in scriptis non per testes, sed per scripturam probari debere. Cum ea appellatio sit talis, ad cuius substantiam necessario requiratur scriptura, ut ibi per eum, tamē idem Baldus expresse quoque scribit, per testes probari posse, appellationem in scriptis interpositam fuisse, & in l. fin. num. 17. C. De re iudic. quæ videntur esse contraria. Sed ego puto hac declarari posse per doctrinam Abba. in c. sicut nobis, in 3. notab. nu. 4. x. de sent. & re iud.*
2 *Ubi generaliter tradit, id quod ad sui substantiā exigit scripturā, posse probari per testes, si scriptura sit deperdita, & sufficere duos testes*

testes. Exemplum ponit de sententia, ad cuius substantiam seu
validitatem requiritur scriptura, & tamen potest probari per
testes. & hac generalis doctrina fundamentaliter & optimè pro-
batur ex l. Testium, §. fin. C. De testibus, ubi habetur, quod etiā si
scriptura sit de substantia probationis, nihilominus tamen actus
possit probari per duos testes dummodo probetur casus perempti-
onis. Idem ergo erit dicendum De probatione appellationis. &
in specie quod appellatio in scriptis interposita, si sit deperdita, per
testes probari possit, voluit Bart. in l. 1. §. sufficit, num. 2. vers. ulte-
rius, ff. de bon. poss. secundum tab. per illum textum, & text. in d. l.
testium, & tradit Hippol. De Mars. in rep. Rub. C. De probat.
n. 375. in fine, de quo etiā supra in loco, Testis amissionem, perdi-
tionem seu peremptionem deponens vel probans. n. 42. dictū est.

TESTIS APPROBATUS A parte.

MULTA de approbatis testibus collegit Ioannes Maria
Monticellus in suo repertorio De testibus, sub loco Testes inha-
biles, & c. pag. 73. cum multis sequentibus. & collegit aliquos casus
Milis in suo repertorio, in verbo testis. vers. testis eo ipso, & c. cū
tribus vers. sequentibus. fol. mihi 450. facie 2. secundum nouissimā
editionem Francofurtensem.

QUI approbavit semel unum testem, amplius illum impro-
bare tanquam testem non potest. Ita generaliter colligitur ex
textu in l. si quis testibus, C. de testibus.

TESTIS a parte productus & approbatus reprobari ab ea
nō potest. l. si quis testib. C. De testib. Campeg. tradens pro regula,
in tracta. de testib. Reg. 292. & Reg. 293. ubi in posteriore regu-
la ponit sex ampliationes, in priore vero quatuor limitationes ad
istam generalem regulam. Socin Iun. conj. 178. incip. disputatur,
num. 33. lib. 2. Cephal. conf. 684. num. 96. parte. 5.

- 4 *PARS aduersi non potest contra testium fidem opponere, quorum fides fuit approbata per hoc, quod eosdem quoque testes pro se pduxerit, ut probat Socin. Iun. conf. 146 incip. in causaturbata possessionis num. 13. lib. 1. Hippol. Riminald. conf. 128. num. 24. parte 2. Bursat. conf. 135. num. 61. parte 2.*

- 5 *TESTIS productus à parte, censetur non solum per hoc approbatus in persona, sed etiā in eius dicto, ita ut ipsius dicto vel depositioni quoque stare debeat, secundum Socin. Junior. conf. 69. incip. pro dilucidatione num. 11. & 12. lib. 1. Bursatus allegans alia conf. 20. sub nu. 23. vers. Tertio eademmet testis parte 1. Menoch. conf. 21. nu. 14. & conf. 60. num. 17. parte 1. & in conf. 249. n. 17.*

- 6 *TESTIS approbatus à parte non potest reprobari ab ea, nisi superuenisset causa de nouo l. si quis testib. C. de testib. Baldus conf. 150. quidam Gasparonus, in fine, num. 2. lib. 3.*

- 7 *E o ipso, quod recipiuntur testes à partibus, censentur ab illis approbati, secundū gl. in §. ei licet, in verbo, & suppliciis, in Auth. De testib. per quam gl. ita dicit Ferrantes Gargiareus, conf. 126. inter consilia criminalia, num. 21. parte 1. ubi ipse glossam illā exornat, dicens, eam esse ordinariam & singularem, secundum Bald. in c. 2. De testibus num. 3. & Iason. eandem gloss. commendantem in l. 1. col. pen. vers. Tertia fuit solutio, C. de testam. & eundem Ias. in l. 1. num. 13. vers. secundo adde. ff. de feriis, & eandem gloss. commendat Natta conf. 95. quidam Franciscus, num. 12. parte 1.*

TESTIS censetur esse approbatus à partibus ex eo, quod voluntate partium se subscripsit, ideoque ei à partibus nihil opponi potest, ut in causa matrimonii consulendo tradit Cephal. conf. 540. incip. tria petuntur, num. 2. parte 4.

Ex eo, quod testis productus pro me, nō possit a me reprobari infertur, ut etiam si talis testis infamis sit, non tamen in ista infamia opponi possit a me, propter approbationem meam, secundum Campegium in tractat. de Testib. reg. 293. vers. secundo habet locum, &c. allegantem Bald. in c. 2. num. 3. extra de Testibus. Et probatur in specie in conf. 24. inter consilia matrimonialia, num. 20. parte 1.

PRODUCENS testes etiam si eis usus non sit, vel uti noluerit, nec eos fecit iurare, tamen ea ipsa productione censetur eos ita approbasse, ut eos à parte aduersa productos postea non possit reprobare, seu contra personas eorum opponere. Ita Bald. scribit in l. 1. §. Bestias, vers. in textu, ibi, siue non, &c. ff. De postulan. referens Specu. ita tenentem in tit. de Teste, §. Sape, vers. sed quid si eum, num. 6. qui tamen non simpliciter sic vult, sed cum distinctione. Ioan. And. tamē ita expressè tenet, ibi in additione incip. dicitur usus, &c. ubi scribit, Testibus eum uti, qui eos producit. Idem tenet Baldus de eo, qui vocauit testes ad testimonium, quod censeatur eos per hoc approbasse in l. data opera, num. 47. vers. itē qui vocatur, &c. c. de iis qui accusare possint. refert Baldum, Thom. Gram. Decis. 34. num. 11. & 12. atque ita in terminis consulendo respondit Alex. conf. 191. incip. visis nouis dubitationibus, num. 4. lib. 7. ubi omnino videas. Campeg. in tracta. de Testibus, reg. 293. in princ. Crauet. conf. 188. num. 5. Idem Crauetta notabiliter in tract. de antiquita. tempo. parte 1. §. Queritur etiam in hac materia, num. 15. fol. mihi 41. col. 4.

- 13 Ex eo, quod testes semel approbauit per vocationem, vel productionem eorum, hic effectus consequitur, ut non solum in eadē causa in qua producti vel vocati sunt, sed etiam in quibuscunq; aliis causis, etiam in alio iudicio, vel actu, quando aduersarius meus eosdem testes contra me produxit, non possim eorum personas reprobare, vel contra eas opponere; Thom. Grammat. Decis. 34. num. 13. versic. imo plus, dato quod testes, &c. & Crotus in tracta. testium, parte 8. num. 11. alias num. 362. versic. octaua & ultima sit conclusio. Corn. cons. 9. incip. viso processu agitato, num. 2. & num. 35. vers. nam imo est idoneus, lib. 2. per textū in l. si quis Testibus, C. de Testibus. & est de hoc gl. 1. in c. presentium, in princip. extra de Testib. tradit pulchrè Sichard. in l. apertissimi, num. 2. C. De iudiciis. Faciunt ea, que pulchrè scribit Alex. in cons. 133. incip. stantibus his in 6. dubio, num. 14. libro 7. ubi dicit, quod qui semel aliquid approbauit, non potest illud improbare, etiam in alia causa, & inter diuersas personas, allegat notata per Cyn. in l. si quis Testibus. C. de Testib. in 5. quest. cum quo dicit omnes alios concordare. Idem tenet Gozad. in cons. 3. nu. 19. quos refert Crauetta cons. 188. num. 5.
- 14

- 15 Quid dicitur, producentem testes pro se, illos ita approbare ut non possit eos postea contra se productos reprobare, iuxta leg. si quis Testibus, C. de Testib. verum est, & intelligi debet, primo de persona testis, quam videtur approbasse, non autem de alio defectu testimoni ab eo dicti, forte ob variationem vel falsitatem, quo casu benè potest reprobare testem illum, etiam si millies eum produxisset, idque ita colligitur ex textu, in d. l. si quis Testibus. Et traditur in tracta. Tyndari de Testibus in 2. parte princip. cap. 1. num. 9. pag. mihi 349.

SECUNDO, licet producat testes, videatur earum personas approbare, non tamen ex hoc sequitur, quod dictum eius quoque approbet, multo minus, quod non possit illud dictum impugnare, d. l. si quis Testib. Natta allegans alia cons. 285. inc. circa conclusionem, num. 3. parte 2. Felin. in c. cum inter, sub nu. 11. vers. posset tamen a partibus opponi, & c. x. De exceptio. & in c. causam qua, num. 1. De senten. & re iudica. ubi hoc intelligit, nisi specialiter esset dictum de stando dicto talis testis vel talium testium, predicta quoque probantur a Capito Decis. 62. num. 6. & per gl. 1. in c. presentium, extra de Testibus, & pulchre hoc ipsum confirmat Menoch. cons. 249. num. 25. parte 3.

16

TERTIO ex illa approbatione testis alicuius non sequitur, ut producat vel approbans eum, obligetur credere ei in his, quae attingunt causam propriam ipsius testis, cum tunc non censeatur productus ut testis, sed ut pars, ut Albericus & Maletis tradit in tracta. de Testibus parte 1. cap. 4. num. 56. pag. mihi 401. Alias limitationes vide apud Campegium in regula 292.

17

TESTIS approbatus a partibus, solus & unicus plenam fidem facit per ea, quae ad hoc allegat Hippol. Riminal. cons. 209. incip. circa primum, num. 28. & 29. parte 2. Idque procedit, siue expresse siue tacite approbetur testis. ut pulchre tradit Vasquius, De success. creat. §. 12. num. 7. cum seqq. ubi testatur, hanc conclusionem velut clarissimam communiter approbatam esse, multa ad hoc allegans. Quem refert & sequitur Bursatus cons. 20. nu. 23. vers. Tertio eademmet testis, & c. parte 1. & hoc idem quoque tradit Crauet. cons. 100. num. 13. parte 1. Quem refert Menoch. cons. 60. num. 18. parte 1.

18

19 Fallit predicta conclusio, & intelligi debet, quod licet credatur testi approbato & producto contra me, nihilo minus tamen, si plures alii testes aliud vel diversum dicerent, illi plures derogarent dicto alterius testis predicti. Ita limitat Campeg. in tractat. testium, reg. 292. vers. Tertio fallit, &c.

20 Non sufficit testes à testatore approbatos fuisse, ad hoc, ne
 21 postea possint repelli. Ratio est: Quia non est in facultate testatoris, apponere, rogare vel approbare testem alias à lege prohibitum, per text. in §. In Testibus, Instit. De testam. l. nemo potest. ff. De legat. 1. confirmat per alia Ferrantes Gargiarius, cons. criminal. 126. num. 27.

22 TESTES instrumentarii censentur approbari à partibus, id-
 eoque contra eorum personas nihil opponi potest, ut tradit Natta
 cons. 95. incip. Quidam Franciscus, num. 12. parte 1. ubi dicit, hoc
 esse regulare in omni teste instrumentario, ut ei defectus persona
 obiici non possit, per ibi allegata. Idem Natta hoc tenet cons. 166.
 incip. satis impudenter, num. 6. ead. parte 1. tradit hoc ipsum Cra-
 uet. cons. 100. num. 13. Ferrantes Gargiarius cons. criminali 122.
 incip. addendo aliis, num. 19. parte 1.

23 Quid dicitur testes instrumentarios approbatos esse à par-
 tibus, intelligitur verum, quo ad personas eorum, non autem, quo
 ad dicta, quia contra ea opponi potest, secundum Felin. in c. cau-
 sam que, statim in princ. x. De re iudic. ita tradit Natta cons.
 196. incip. cum Petrinus, num. 8. parte 1. Quo in loco etiam dicit,
 predi-

predictam conclusionem non procedere etiam quo ad personam approbatam, nisi probetur, quod adhibens illum in testem sciebat tunc qualitatem suae personae.

TESTI ab ipsa parte producto & approbato, plenè credendum est aduersus eam. Hippol. Riminald. Ferrariens. multa ad hoc allegans consil. 60. incipient. dubitant clarissimi, num. 1. parte 1.

24

TESTIS ARBITER.

DE hoc tractat Ioan. Maria Monticellus in suo repertorio de Testibus. pag. 12. in fine, cum sequenti.

HV I c loco affines seu cognati sunt locus Testis arbitrator, & locus, Testis index, quos huic in casibus conuenientibus coniungere poterit Lector.

2

3 *UTRUM arbititer vel arbitrator testis esse possit, vide Lan-
franc. de arbitris in 7. parte, quæst. 27. nu. 66. & M. Anth. Pa-
ta. eod. tracta. quæst. 8. num. 25. vsq. ad num. 33. cuius distinctio-
nem in hac materia succinctè refert Minsing. responso 55. num.
19. ubi Lector videre poterit, nolui enim eius dicta huc trans-
scribere.*

4 *NON statur dicto iudicis vel arbitri, de gestis vel actis coram
eis, ad hoc solet cõmuniter allegari textus in l. ne in arbitris. §. Sin
autem in scriptura, ubi hoc Paul. de Castro num. 4. notat. C. de
recept. arbit. addens, ex hoc fundari c. quoniam contra falsam, ex-
tra De proba. quod vult, ad scribendum acta deputari notarium
5 vel alium probum virum. Et ad prædictam conclusionem allegat
concordantes authoritates Raph. Cuma. cons. 137. incip. consul-
tus, & c. col. ult. & prædicta maxime vera sunt de gestis coram
iudice vel arbitro, ex quibus pendet iustificatio sue sententiae. Cor.
cons. 38. incip. viso libello, num. 12. vers. & hinc est, lib. 3. Nepos
tamen de Monte Alba. in tract. de Testib. num. 144. pag. mihi,
6 14. putat iudicem & arbitrum admittendos esse in testimonium
super his quæ acta sunt coram ipsis, dicens, eos non prohiberi. Sed
tamen hoc dicit esse intelligendum de illis negociis, quorum iudi-
ces vel arbitri fuerunt, nec iam amplius sunt, ubi addit aliam de-
clarationem secundum aliquos, de quo videre etiam poteris Nel-
lum de S. Geminia. in tracta. testium, num. 31. pag. 128.*

7 *ARBITER non potest esse testis in causa, in qua interuenit
cognoscendo, ut arbititer. Hanc regulam tradit, eamque remissiue
limitat Campeg. in tracta. de Testib. reg. 66.*

ARBITER seu iudex, qui, ut vir bonus, iudicandi arbitriū habuit, lata per eos sententia, non possunt super equitate vel iniquitate testimonium ferre. Hanc regulam negativam post Innocent. Bart. Felin. & alios constituit Menoch. De arbitr. iudic. lib. 1. quæst. 73. ubi eam extendit tribus modis, & sex modis pulchrè declarat. videas ipsum omnino.

ARBITER regulariter in causa, in qua iudicavit, non admittitur in testem, Spec. in tit. De teste, §. 1. num. 74. vers. item quod fuit in eadem causa, Hartmannus Hartmanni lib. 2. præcticarum forens. tit. de Testib. Decis. 2. pag. 209. in fine. Donatus à Fina, indicās remissiue limitationes ex Campegio, Lancilloto, Socino & Felino, lib. 4. conclusionum, verbo, testis, versic. iudex, fol. 315. facie. 2.

ARBITER regulariter non admittitur ad testificandum in pertinentibus ad causam, in qua iudicavit. Hanc regulam confirmat per multas allegationes, & rationes, ampliāns eam, tribus, & limitans novem modis Aufrelius in tracta. testium, sub num. 11. vers. arbiter, cum sequentib. pag. mihi 250. & sequ. Quod ante Aufrelium quoque fecit Felin. in c. cum à nobis, versic. prima conclusio, num. 5. cum sequentib. extra de Testib. in quibus locis hanc materiam copiose tractatam inuenies.

11

*Q*UOD arbitri & arbitratores, sicut & iudices, durante eorum officio testimonium dicere non possint, hoc nihil dubitationis habere scribit Iustus Reuberus, in sua de Testib. Methodo pag. 93. versic. Quinto quod de patronis, &c. ubi etiam hoc probatur. & scribit Aufrerius ad Decis. Capellæ Tholosæ. quæst. 142. num. 2. in hoc omnes convenire.

12

*A*RBITRI & arbitratores quamdiu non sunt functi suis officiis, testes esse non possunt, l. Ne in arbitris. §. Sin autem in scriptura, & ibi gl. & DD. C. De recept. arbitr. id que propterea quod magnam videntur habere affectionem ad causas, quas tractarunt ut Minsing. scribit in cons. 55. incip. in quinque diversis, &c. n. 18. cuius & alia potest esse ratio, ne videlicet duplici fungantur officio, arbitri scilicet, & testis, contra l. quisquis. C. De postul. id que omnes sentire Felinus testatur, in c. cum a nobis, num. 6. vers. item procedit indubitater, &c. extra de Testib. idem scribit Aufrerius ad Decis. Capellæ Tholosan. quæst. 142. num. 2.

14

*A*RBITER & arbitrator non sunt idonei testes, quando deponunt super eo, quod tendit ad iustificandum eorum laudum, maxime in causa, qua agitur super iustificatione & impugnatione ipsius laudi. Ita concludit Corn. cons. 38. incip. viso libello nus. 12. in fine lib. 3. quod confirmatur etiam ex dictis per Felin. in c. cum a nobis, sub num. 5. versic. & procedit conclusio, cum vers. seq. extra de Testibus, cuius dicta explicat Menoch. de arbitrar. iudic. lib. 1. quæst. 73. num. 7. & traditur per Aufreri. in tract. de Testib. in vero, arbiter, sub num. 11. vers. & istud secundum Felin. pag. mihi 251. col. 1.

ETIAM si sententia diceretur nulla ex defectu alicuius solennitatis, tamen super eo non posset esse testis index vel arbiter, secundum Felin. in d. c. cum à nobis. num. 5. vers. item procedit conclusio. Cuius doctrina declaratur, ut procedat, quando hæc esset talis solennitas, cuius observatio ad iudicem ipsum pertineret, & cuius negligentia ac imperitia adscribendum esset, ubi non fuisset observata. Sic declarat Menochius de arbitrar. iudic. lib. 1. q. 73. num. 8. Quam declarationem sequitur etiam Ioseph. Mascard. De probat. conclus. 124. num. 9.

NON creditur arbitris vel iudicibus asserentibus, se ob pecuniam laudum tulisse, ut Ang. tradit in cons. 309. incip. factum est tale, Christophorus, & c. sub num. 5. vers. Hoc etiam probatur in iudice. Quem refert & sequitur Iason in l. 1. in princ. num. 12. ff. De eo per quem factum erit, & c. Et Gabrielius lib. 7. communium conclus. titulo De criminalibus, conclus. 32. num. 10.

In hoc dubio, si tres sunt arbitri, an unus possit testificari in eadem causa coram duobus collegis, putat Bald. in l. ne in arbitris, sub num. 8. C. De recept. arbit. id fieri non posse, quia propter eam, testificationem, non posset pronunciare cum duobus suis collegis, dicens tamen, super hoc esse cogitandum. Et hoc dictum Baldi ita simpliciter refert Felin. in c. cum à nobis, num. 6.

ET si plures essent arbitri vel iudices, non tamen possent super iustificatione sua sententia vel laudi testimonium ferre. secundum Felin. in d. c. cum à nobis, num. 6. post Bald. dicta l. ne in

arbitris. *C. de arbitr. idque propter duas rationes, quas refert post alios Menoch. De arbitr. iudic. lib. 1. quæst. 73. num. 9. & Ioseph. Mascard. De probatio. conclusionib. 124. num. 6. 7. & 8.*

19

TESTIMONIUM vnius solius arbitri vel iudicis non valet, ut est textus in c. cum à nobis, extra de Testibus. & in l. ne in arbitris §. Sin autem in scriptura, ibi, vel solius arbitri sermones minimè esse credendos, & ibi Paul. de Castro in fine hoc notat. C. de recept. arbitr. quando autem iudex vel arbiter habet contestem, vel sunt cum eo plures alii testificantes non ut iudices, sed ut testes validum est eius testimonium, Rapha. Cuma. in cons. 137. incip. consultus, ante finem, allegans Barba. in c. cum a nobis, & ibi gl. in verbo vnius, extra de Testibus.

20

ARBITER inuitus testimonium dicere non cogitur, nisi utraque pars consentiat, ut est textus in §. Quoniam vero legem, in Auth. de Testib. collat. 7. Iustus Reuberus, de Testibus pag. 92. vers. tertio quia arbiter, &c. & pag. 94. vers. nam arbitri, &c. & rursus pag. 108. vers. sexto excipiuntur, ubi ratio assignatur.

21

Si in compromisso diceretur, quod arbiter possit procedere cum scriptura, & sine scriptura, item de facto, vel de iure, tunc videtur actum, ut staretur eius dicto de omnibus gerendis vel gestis coram eo, secundum Bart. in Auth. nisi breuiiores, in fine. C. De sent. ex breuic. recitan. ubi dicit, hoc esse tenendum menti perpetuo, quod dictum refert Paul. de Castro in l. ne in arbitris, nu. 4. C. de

C. de recept. arbitr. ubi quoque iubet hoc tenere menti. Sequuntur etiam alii, quos refert Felin. in c. 2. nu. 2. extra de arbitris. Sed Anto. de But. in quodam consilio suo, tenet contrarium, volens, arbitrum etiam hoc casu non esse testem idoneum, ut refert Cor. in cons. 38. incip. viso libello, sub nu. 12. vers. pariratione, &c. lib. 3. Quo in loco etiam aperit suam sententiam de dicto Bart. in d. Auth. nisi breuiores. Et Felin. in d. c. 2. De arbitris num. 3. scribit, id dictum Bart. communiter non teneri.

ASSERTION I arbitrorum creditur in his, quæ respiciunt ordinem, causæ necessarium, alioqui sequeretur absurdum, & omnino nouum, quod de processu, & partium citatione, vel præsentia in discussione causæ coram arbitro vel arbitratore, semper esset facienda fides, ad euitandam ipsius laudi nullitatem, quod nunquam obseruatum neque auditum est, ut scribit Cuman. in cons. 7. incip. visis compromisso, col. 5. circa princ.

S I arbiter vel iudex nōdum deuenisset ad laudum vel sententiam, quia fortè expirauit compromissum, vel iudex fuit recusatus, vel instantia periit. Hoc casu uterque testificari poterit, sicut alius, per ea quæ Felin. tradit in c. cum à nobis, num. 7. versic. Fallit tamen primo, extra de Testibus. Addens tamen eis nō plus credi quàm uni testī, refert & sequitur Aufrer. in d. tracta. testiu, verbo, arbiter. vers. Fallit tamen supra dicta conclusio, &c. pag. 251. Et quod iudex vel arbiter, etiam pendente adhuc coram ipso iudicio vel arbitrio testificari possit de his, de quibus non est lata sententia, dummodo dictum suum ab aliquo interrogatore à partibus electo recipiatur, vel a tabellione publico, deferente sibi iuramentum, vel etiam ab alio præside vel magistratu, conclusiue tradit Alber. de Maletis in tract. de Testibus. §. Expedita. n. 36. circa finem, pag. 397. ubi num. 37. respondet ad contraria. Intelligenda tamen est hæc conclusio duobus modis, ut tradit Ioseph. Mascard. De probatio. conclus. 124. num. 15. & 16.

24 *Q*UANDO arbiter vel iudex examinarentur, non ut probarent plenè, sed ut alium iudicem instruerent, admittendi essent per allegata à Felin. in d. c. cum à nobis. num. 8. vers. Fallit secundo, &c. Quem ferè ad verbum refert Aufrer. in d. tracta. testiū, loco praallegato, vers. Fallit secundo, &c. Vbi dicitur, ex tali instructione fieri qualem qualem praesumptionem, non autem probationem, etiamsi essent plures numero, videas Feli. de hoc, quando scilicet ageretur de facto declarando, ad hoc, ut secundus iudex recognita, melius ferat sententiam, &c. omnino videndus est Menoch. De arbit. iudic. lib. 1. quaest. 73. num. 10. cum seqq. Quem etiam refert Ioseph. Mascard. De probatio. conclus. 124. nu. 18. & 19. vol. 1. ubi hoc copiosius tractatur & explicatur.

25 *Q*UI fuit iudex vel arbiter in una causa, potest esse testis in eadem, si tractatur coram alio, aliter quam per appellationem. Nō quidem potest esse testis de meritis causae principalis, sed bene potest esse testis de processu coram se per partes agitato, secundum Henric. Boic. in c. dilecto, extra de Testib. non autem potest esse testis de processu per seipsum agitato. Ita scribit Bouer. in singularibus suis in verbo testis, num. 56. pag. mihi 382.

26 *A*RBITER vel iudex producti, non ut testificarentur viva voce, sed ad solennizandum instrumentum de gestis corā eis, non erunt reiiciendi, Fel. d. c. cum à nobis, sub num. 8. vers. Fallit tertio, ubi hoc declarat non procedere, quando ad illud, in quo iudex descriptus fuit ut testis, ex forma statuti requireretur certus numerus testium, tunc enim iudicem non posse computari in numero testium secundū Anchar. in cons. 178. inc. visis & diligenter, ferè per totum. Refert & sequitur Aufrerius loco supra dicto, versic. Fallit tertio.

CONSENTIENTIBVS ambabus partibus, & arbiter & iudex, testimonium dicere possunt, per ea, quæ Felinus allegat in d.c. cum a nobis. num. 9. vers. Fallit quarto, & Aufrer. in d. tracta. testium, verbo, arbiter, vers. Fallit quarto, Menoch. De arbitrar. iudic. lib. 1. quæst. 73. num. 28. & Joseph. Mascard. De probatio. conclus. 124. num. 23. vol. 1.

27

SI producerentur arbiter & iudex ad declarandum id, quod obscure dixerunt in sententia vel laudo, dando sanum & convenientem intellectum verbis suis, audiendi essent: Felin. in d.c. cum a nobis, num. 10. ubi declaratur. Et Aufrerius in d. tractatu, vers. Fallit quinto, addens ex Felino hoc intelligendum esse verum, quando arbiter vel iudex producerentur ab utraque parte, vel ex officio iudicis: videas Felin. ibid. num. 10. vers. sed istam fallentiam intelligo, &c. Adde eundem Aufrer. ad Decis. Capellæ Tholos. quæst. 142. sub num. 4. & 5. videas copiosius de hac re dissentientem Menoch. De arbitrar. iudic. lib. 1. quæst. 73. num. 16. cum seqq. & Joseph. Mascard. De probatio. conclus. 24. nu. 27. cum seqq. ubi multa aliæ declarationes traduntur.

28

ARBITRI in subsidium admittuntur ad probandum eorū gesta, quæ aliis non possunt esse nota, Fel n. post alios in d.c. cum a nobis, num. 13. vers. Fallit nono. Menoch. de arbitrar. iudic. lib. 1. q. 73. num. 30. & Joseph. Mascard. De probat. conclus. 124. nu. 41. & seqq. ubi hæc conclusio ex aliis confirmatur, videndum igitur ibi. Et est de hoc gl. in c. non sine, in verbo cognouerint, in fine ibi, propter inopiam probationum. extra de arbitris. Quam gl. Abbas ibi num. 11. bene notari iubet, eamq; ad hoc allegat Corneus in cons. 63. incip. videbatur primo aspectu, num. 4. lib. 1. ubi ipse in specie facti hoc maxime videtur asserere, quando arbitri testificantur non ad iustificationem, sed ad impugnationem actus, per notata in c. cum a nobis, de Testibus. Adde Joseph. Mascard. De probatio. conclus. 124. num. 41. & seqq.

29

30

ARBITRI possunt testificari super iustitia, vel iniustitia laudi, & eorum dicto tunc standum esse videtur, ut notat Ioannes de Jmo. in c. non sine, num. 8. De arbitris. Quod ipse dicit procedere, quando arbitri deponunt pro ea parte, cui ipsi verissimiliter non fauent, puta super iniustitia laudi. Eo enim casu non videntur esse suspecti, cum tamen alias regulariter repellantur, per ea, quae ipse ibi allegat.

31

TESTES esse possunt arbitri & iudices, quando per eorum testimonium nemini fieret praiudicium. Felin. in d. c. cum a nobis, n. 10. in fine, vers. fallit sexto. Adde & declara, ut per Menoch. De arbitrar. iudic. lib. 1. quaest. 73. num. 14. & 15. Quem etiam refert & sequitur Ioseph. Mascard. De probat. conclus. 124. num. 36.

32

SI contra seipsos deponerent arbiter vel iudex, testimonium eorum efficax esset, ut tenent multi, quos Felin. allegat in d. c. cum a nobis, num. 11. vers. Fallit septimo: Aufrerius referens eadem, sequitur, in d. tracta. de Testibus, in verbo, arbiter, vers. fallit septimo. pag. 252. Quod isti verum esse intelligunt, quando depositio arbitri vel iudicis sit contra ipsorum sententiam cum allegatione probabilis erroris, secus, ubi in illorum depositione deprehenderetur turpitudine aliqua, quae redderet eos criminosos. videas Fel. d. num. 11. Ioseph. Mascardum de probatio. conclusion. 124. num. 38. & 39.

33

TESTES produci posset arbiter & iudex, super eo, ex quo eis neque laus neque vituperium de gestis per eos attribui posset, secundum Feli. in d. c. cum a nobis, num. 12. vers. fallit octavo. per eos, quos

quos ipse ibi allegat. Dicit tamen, non posse commodè dari bonū exemplum, per ibi dicta per eum. Adde Ioseph. Mascardum De probatio. conclus. 124. num. 40. & Menoch. De arbitrar. indic. lib. 1. quest. 73. num. 30.

ET SI doctores varia scribant circa resolutionem istius questionis, an liceat arbitris vel arbitratoribus post impleta ipsorum munera, vel officia, testimoniū dicere in causis, quas olim tractarūt tamen Minsing. responso 55. sub n. 55. Ex sententia Ioan. And. hanc questionem sic resoluit. Si in negotio controuerso sit aliquid, quod ipsis imputari possit, ut, quia in officio suo fecerint vel prater miserint, quod facere vel pratermittere non debuerant, tunc velut suspecti non admittuntur ad testificandum. Sin autem, nihil periculi aut damni ad eos propter gestum officium pertinet, tunc non sunt arcendi a testimonio. Idem tradit Minsing. in c. 6. in super, num. 5. extra de Testibus, ubi dicit, prædictam Ioan. And. sententiam esse communiter approbatam. Aliam distinctionem circa supradictam questionem tradit Aufrer. ad Decis. Capelle Tholos. quest. 142. num. 2. vers. aut officium eius erat iam finitum, &c. cum num. sequentib.

34

SI agitur de causa principali, siue de eo, quod ad causam principalem, ipsamque sententiā tuendam pertinet, tunc iudices, assessores, & arbitri ad testimonium non admittuntur. Sunt enim suspecti, arg. l. eos, in princ. C. De appella. Ratio autem specialis est, Quia inde commodum aut incommodum ad eos redū dare potest, quod fortè perperam & iniuste iudicasse, aut quippiā in iudicando per iniuriam prætermisisse dici possint. Ita eleganter tradit post alios Iustus Reuberus in sua Methodo de Testib. pag. 94. in fine vers. quod si vero agatur, &c.

35

36

*Q*UANDO iudex vel arbiter producitur in testem in causa appellationis à sententia iudicii prioris instantie, quo ad merita cause, ut videlicet cognoscatur de iustitia cause, tunc non potest esse testis: quia tractatur de honore vel verecundia eius. Si verò producitur in testem super processu (quia fortè negatur aliquis actus factus) tunc potest esse testis. Si autem producitur super declaratione animi sui, quo casu produci quidem potest, sed dictum eius non valet, cum sit solus, quia in ore duorum aut trium stat omne verbum, iurib. vulgatis: quod si producerentur duo vel plures iudices vel arbitri super declaratione animi sui, tunc non solū valeret productio, sed etiam dictum eorum. Ita distinguendo notabiliter tradit Lanfranc. de Oria. in tracta. suo de Testib. num. 69. vers. conclude secundum communem opinio. pagina, mihi (secundum tractatus de Testibus simul impresos, (487. col. 1. ubi testatur, hanc distinctionem esse secundum communem opinionem Baldi in l. ne in arbitris, C. de receptis arbitr.

37

*Q*UOD autem arbitri sicut & iudices post finitū iudicandi vel arbitrandi officiū testes esse possint de processu, & iis, quæ in iudicio facta sunt, quæque principalem causam non attingunt, hanc habet rationem: Quia nullum commodum aut incommodum inde ad eos redundat. tradit etiam Iustus Reuberus in Methodo de Testibus, pag. 93. vers. Quinto de patronis, ibi. Deinde vero iudicio, &c. Quæ sententia benè probatur ex glos. in verbo, unius ibi, ut si dubitaretur de processu, in c. 28. cum a nobis, extra de Testibus.

38

*S*i producitur in testem iudex vel arbiter in ea causa, in qua nunquam fuit iudex vel arbiter, tunc benè potest esse testis, Lanfranc. de Oriano, dicens esse communem opinionem in tractat. de Testibus. seu in sua praxi, tit. de Testibus, sub num. 69. vers. interdum iudex producitur, &c. pag. mihi 487.

TESTIS

DE TESTIBVS.
TESTIS ARBITRAMENTVM
deponens vel probans.

217

ARBITRAMENTVM potest probari per testes, ut voluit Ang. in l. cum te, per illum text. in fine, C. De transactio. quem ad hoc allegat Dec. in cons. 11. incip. Quoniam iudicantium, &c. num. 1.

TESTES ut validè possint testificari de arbitramento, oportet, ut deponant, non de solo tractatu, sed requiritur, ut dicant arbitratorum sententiam actu, & re ipsa absolutam atque perfectam fuisse. Alias enim si de solo tractatu & preparatione arbitramenti deponerent, nihil probarent. Ita Decius scribit in præalleg. cons. 11. num. 1. allegans rationem. Quia multa dicuntur, quæ non fiunt, ut dicit Baldus in l. cum allegas, versic. scias etiam, num. 8. C. De usur. Quem ad hoc allegat Alex. cons. 28. inc. visis & accuratè ponderatis, num. 3. lib. 1. Nec sufficit probare tractatum, Quia multa, tractantur, quæ non perficiuntur, Alex. d. cons. 28. n. 3. cum aliis ad hoc allegatis per Dec. in d. cons. 11. num. 1. sequitur Ioseph. Mascard. De probatio. conclus. 126. num. 1. 2. 3. & 4. Ubi pro declaratione addit, prædictam conclusionem non procedere, quando statutum contrarium disponderet, videas ipsum post Decium in d. cons. 11. num. 2.

TESTIS ARBITRATOR.

Adde huc dicta supra in loco, Testis arbit er, sub quo multa quoque dicuntur, quæ ad hunc locum pertinent.

¹ *UTRUM arbiter vel arbitrator testis esse possit, vide Lanfranc. De arbitris in 7. parte, quæst. 27. num. 66 & M. Anthon: Pata. eod. tractat. quæst. 8. num. 25. usque ad num. 33. cuius distinctionem in hac materia succinctè refert Minsing. respon. 55. n. 19. ubi Lector videre poterit: nolui enim eius dicta huc transcribere.*

² *ARBITRATOR non potest esse testis in causa, in qua ipse interuenit cognoscendo siue decidendo, ponit pro regula Campeg. in tracta. testium, reg. 66. allegans Bart. in l. si societatem. §. arbitrorum. ff. pro socio, & limitans vno modo: quem simpliciter sic quoq; refert Donatus à Finalib. 4. conclus. in verbo testis, vers. arbitrator. fol. 311. facie 2.*

³ *ARBITRATORES quamdiu nondum sunt functi officio suo, non possunt esse testes. l. ne in arbitris, §. Sin autem in scriptura. C. de arbitris, Minsing. responso 55. incip. in quinque diuersis, & c. n. 18. & 19. ubi etiam, quid expletis muneribus seu officiis eorum, & c. Adde supra loco testis arbiter, vers. quod arbitri & arbitratores num. 11. & in vers. arbitri & arbitratores quamdiu, & c. num. 12.*

⁴ *TESTIFICARI non potest arbitrator super iustitia laudi sui, nec de actis coram se factis, pertinentibus ad litis decisionem, quia testaretur in facto, in quo posset sibi ascribi laus vel vituperium, secundum Ioan. And. & Anto. de But. ut eos allegat Milis in suo repertorio, verbo, testis, vers. testificari non potest arbitrator, & c. fol. mihi, 447. fac. 2. in nouissima editione Francofurtensi.*

ARBITER & arbitrator non sunt idonei testes quando deponunt super eo, quod tēdit adiustificandum eorum laudum, maxime in causa, quae agitur super iustificatione & impugnatione ipsius laudi. Ita concludit Corn. cons. 38. incip. viso libello, num. 12. in fine lib. 3. Quod confirmatur etiam ex dictis per Felin. in c. cum a nobis, sub num. 5. vers. & procedit conclusio, cum vers. seq. extra de Testibus, & per Aufrer. in tracta. de Testibus, in verbo, arbiter, sub nu. 11. vers. & istud secundum Felinum, pag. mihi 251. colum. 1.

QVANDO data est potestas arbitro vel arbitratori procedendi & determinandi in scriptis & sine scriptis, vel de iure vel de facto, tunc debet stare simplici declarationi arbitratoris pronūciantis & declarantis, sibi constare, hoc vel illud sic esse, vel non esse, quia hoc modo videntur partes cōsensisse, quod stetur dicto arbitratoris dando ei potestatem procedendi sine scriptis. Ita decidit Bart. in Auth. nisi breuiores, in fine. C. de sent. ex breuic. recitand. refert & sequitur Alberic. de Maletis in tractat. de Testib. §. Expedita, num. 41. pag. mihi, 398. & post eum Campeg. de Testibus, reg. 66. vers. Fallit primo, & eandem sententiam velut singularem sequitur quoque Lanfranc. de Oria. in tracta. de Testibus, num. 69. circa fin. pag. 487. Refert eam Crotus in suo tractatu testium, parte 6. num. 15. alias num. 218. ceterum praedictam Bartoli decisionem mirandam dicit Alex. in l. sciendum, num. 25. ff. De verbo oblig. sed addit, Antonium de But. tenere, contrarium, idem facit Corn. cons. 38. incip. viso libello 12. in fine, lib. 3. adde, quae ego dixi supra in loco testis arbiter, vers. si in compromisso, num. 21. ubi ex Felino indicatur, praedictam Bartoli decisionem communiter non teneri.

QVANDO examinatur equitas vel iniquitas arbitri, tunc arbitratores possunt super hoc testimonium ferre, si ipsi inuestiga-

uerunt de facto, nec sunt alie probationes, si tamen duo sint, quo casu credetur eis, ut dicit Bart. in l. si societatem. §. arbitrorum, nu. 19. vers. quero quando examinatur. ff. pro socio.

- 8 *ET SI* Doctores varia scribant circa resolutionem istius questionis, An liceat arbitris vel arbitratoribus post impleta ipsorum munera vel officia testimonium dicere in causis, quas olim tractarunt: Tamen Minsing. respons. 55. sub nu. 55. Ex sententia Io. Andr. hanc questionem sic resoluit. Si in negotio controuerso sit aliquid, quod ipsis imputari possit, ut, quia in officio suo fecerint, vel pratermiserint, quod facere vel pratermittere non debuerant, tunc velut suspecti non admittuntur ad testificandum. Sin autem nihil periculi aut damni ad eos propter gestum officium pertinet, tunc non sunt arcendi à testimonio. Idem tradit Minsing. in c. 6. in super. num. 5. extra, de testibus, ubi dicit prædictam Ioan. And. sententiam esse communiter approbatam. Hoc idem quoque dictum est supra in loco, Testis arbiter. vers. etsi Doctores, &c. num. 34.

- 9 *RELIQUA* ad hunc locum pertinentia supplenda sunt ex iis, quæ supra dicta sunt in d. loco, Testes arbiter.

TESTIS ARENARIUS, ADDE INFRA;
Testis Bestiarius, & Testis vilis persona.

- 1 *ARENARI* dicuntur, quod in arena cum bestiis pugnent. Et ideo à dicendo testimonio arcentur. l. ob carmen. 21. §. si ea rei. ff. de

ff. de testib. Justus Reuberus, in tractat. de testib. pag. 16. vers. quinto prohibent. Quo in locoratio legis Iulie arcentis arenarios à testimonio indicatur. Spec. in tit. de teste. §. 1. sub num. 80. vers. item quod est Arenarius, Aufser. in tract. test. sub num. 11. vers. Arenarius, pag. 252. Adde infra in loco Bestiarius, ubi ponitur ratio, & limitatio.

Si ea rei conditio sit, ut Arenarium testem admittere cogamur, sine tormentis testimonio eius credendum non est. Sunt verba textus in l. 21. ob carmen. §. si ea rei. ff. de testibus.

TESTIS ARTICVLVM

verum deponens.

DE materia huius loci tractat Ioan. Maria Monticel. pag. 243. tit. Quid si deponit, contenta in articulo esse vera.

TESTIS deponens contenta in articulo esse vera, dicitur ea probare, secundum Socin. Sen. cons. 56. incip. Viso processu agitato. nu. 12. & 14. lib. 4. Socin. Iun. cons. 73. incip. In hac consultatione, & c. num. 13. lib. 2. Fallit, nisi resultaret aliqua impossibilitas, ut in predictis locis habetur.

- 3 Ex eo ipso, quod testis dicit articulum esse verum, articulus est probatus in forma, maxime si rationem sufficientem eius assignet, ut Baldus scribit in cons. 10. incip. in quaestione, quæ vertitur, num. 6. vers. tertius testis, lib. 5.

- 4 TESTIS dicens, contenta in articulo esse vera, fidem facit, quando interrogatus scientiæ suæ cōcludentem rationem assignat. sic Bart. tradit in l. Labeo. num. 7. ff. De supellect. legata. Franc. Marc. Decis. 900. Quæritur an testes. num. 6.

- 5 Si in aliqua causa testes dixerunt, vera esse contenta in capitulo, seu articulo, interrogati, quibus presentibus id factum fuerit, respondeant, presente Titio & Seio, postea Titius & Seius interrogati dicant, se nihil scire; per hoc non vitatur dictum illorum testium, si sunt in sufficienti numero ad probandum, ita præclare post Baldum tradit Paul. de Cast. in l. heredes palam, in princip. col. 2. num. 7. ff. De testam. dicens se hoc habuisse in facto. & hoc dictum refert pro valde egregio Hippol. de Mars. sing. suo 285. incip. multi sunt, & c. num. 3. Idem Hippol. pro singulari hoc idem refert in l. unius facinoris. §. Custodia, qui est §. fin. ff. De quaestio. num. 7. fol. mihi 252. facie 2.

- 6 QUANDO testis in depositione sua dicit, contenta in articulo esse vera, cum additione tamen horum verborum, ni fallor, vel decipior, aut similiū, puta, ut mihi videtur, per hæc verba non vitatur dictis testis, nec redditur dubium, ut voluit Paul. de Cast. in l. 1. in princ.

in princ. num. 12. ff. De iust. & iure, per istum textum ibi, nisi fallor, post Bald. ibid. num. 6. qui simpliciter dicit, quod licet testis dicat nisi fallor, tamen fidem faciat in assertis per eum. Sequuntur alii, quos Iason ibid. num. 12. & 13. refert. Sed Fulgos. eo in loco, contrarium tenet, & profecto vititur bona & virginti ratione, videlicet, quod licet in iurisconsulto tradente doctrinam sit tolerabilis modus loquendi cum modestia, nisi fallor, cum sub dubio loquantur sepe periti, tamen in Teste non toleratur, cum dubia probatio non releuet probantem, & c. Quemadmodum hoc cum pluribus aliis argumentis confirmatur per Iason. in d. l. 1. num. 13. & 14. cum multis sequentibus. ff. De iust. & iure. ubi ipse n. 22. & seq. ex Martino Laudense tradit cōcordiam, quam vide. & sententiam Fulgosi amplectitur ibid. Zas. num. 36. tamen cum declaratione, de qua ibi.

7

Si testis in sua depositione dicat, articulum verum esse, secundum suam conscientiam; vel iudex in sua sententia dicat, secundum meam conscientiam ita iudico, neutrum valet. Ita notabiliter Baldus voluit in c. nisi cum pridem, num. 5. x. de renunciat. quod dictum (ut Iasonis verbis utar, in §. Sed iste, num. 134. Instit. De action.) nota perpetuo, & nunquam obliuiscaris omnibus diebus vite tue. Refert hoc dictum Baldi Crotus in tractat. testium, parte 7. num. 124. aliās 315. Dicit quoque id perpetuo menti tenendum esse, Hartmannus Hartmanni lib. 1. practicarum forens. tit. de Testibus, Decis. 37. pag. 65. Bursa. cons. 116. num. 33. vers. tertio secundum suam conscientiam, parte 1.

8

Fallit tamen predicta conclusio, ut non procedat, quando testis deponens hoc modo exprimeret rationem cōcludentem sui dicti, per ea, quae Crotus loco predicto allegat vers. Primo fallit. & videtur sequi hanc limitationem Zasius in l. 1. in princ. sub nu. 36. circa finem. ff. De iust. & iure.

9

ALIAS quatuor limitationes ad predictam conclusionem, videas apud Crotum in d. loco sui tractatus.

TRACTATUS
TESTIS ARTIFICEM SEU
artificium deponens.

¹ CERDONEM esse vel artificem artis mechanica testificari potest quilibet, quando id opus, quod ex artificio illo resultat, ab illius artis artifice processisse omnibus notum est. Si ergo testis dixerit, Cerdonem, vel artificem esse, quia vidit eum exercere dictam artem, satis probat, si non interrogetur ulterius: Sed si adiecerit, quia vidit eum operari in illa arte, non probat: Quia preparare corium cerdoni, est quidem operari in illa arte, non tamen taliter preparans seu operans est artifex. Ut ergo lucida sit probatio, dicat, quod vidit eum aliquod opus facere, quod certum sit, absque illius artis peritia fieri non posse, & hoc, cum simpliciter, an sit cerdo, queritur. Si vero queratur, quantum gradum perfectionis in illa arte quis teneat, vel quantum artificem illum unus excedat, non potest testimonium reddi recte, nisi per illos, qui sunt in artificio illo periti. Hæc sunt verba Bartoli in suo tractatu testimoniorum, in verbo, Cerdonem, num. 61. adde Iosephum Mascard. De probatio. conclus. 135. num. 3. & 4.

TESTIS ARTIS LUDICRÆ CAU-
sa in scenam prodiens, seu artem scenicam exercens.

¹ ARTIS ludicræ causa in scenam prodeuntes, tanquam infames, à testimonio repelluntur. Iacob. Butriga. in tracta. de Testibus, vers. Trigesimo octavo, num. 31. pag. 19. & Aufser. de Testibus, in verbo artis ludicræ causa. sub num. 11. pag. 252. Ratio autem, cur tales a testimonio dicendo arceantur videtur esse infamia. Quod autem prodeuntes in scenam propter premium, sint infames, est textus expressus in l. 2. §. Ait prætor qui in scenam, usque ad finem illius legis. ff. de Testibus.

Sed

Sed Ausferius loco præallegato dicit prædictam cōclusionem intelligendam esse, quando sic prodeunt hoc agerent in publicum spectaculum, proprii corporis & quæstus causa. d. l. 2. §. fin. secus vero, si id facerent in occulto, aut infirmorum recreandorum, vel alterius honeste rei causa, ut dicit gl. in c. 1. in verbo Iocutores. x. De vita & honestate clerico. lib. 6. ubi ait glossa, In occulto, vel infirmitatis, aut alterius honeste rei causa aliquid ioci facere non reprobari. Quam gl. sequuntur ibi Joan. Monachi & Dominicus. & hanc sententiam videtur etiam amplecti Innoc. in c. cum decorē. vers. & hoc intelligo, & c. x. De vita & honest. clerico.

TESTIS VEL TESTES

ascendentes.

ASCENDENTES pro descendentibus, vel contra eos, regulariter ad testimonium non admittuntur. Sicut nec è contra descendentes pro ascendentibus, vel cōtra eos, ut est textus de hoc in l. parentes. C. de Testibus. & ibi DD. & textus in l. testis idoneus. 9 ff. eod. tit. tractatur de hac materia per Spec. in tit. de Teste. §. 1. vers. item quod est parens. num. 2. ubi dicit hoc procedere in ascendētibz & descendētibz utriusque sexus in infinitū, exceptis tamen quibusdam casibus, de quibus ibi per eum. Quem in hoc sequitur Nellus de S. Gemini. in tractatu testium, parte 1. n. 7. pag. mihi 123. Iacob. Ægidii, in tractatu ad reprobationem testium. qui tractatus inscribitur Bartolo, num. 57. pag. mihi 95. & latissimè habetur per Anton. Gabriel. lib. 1. communium cōclus. tit. de Testibus conclus. 17. tradit quoque per ampliaciones & limitationes Conradus Lancilotus in tracta. de officio prætoris. sub tit. de Testibus circa personas. verbo, parentes, num. 43. & 44. pag. mihi secundum editionem Colonensem 153. idem remissive indicat Donatus à Fina lib. 4. conclusionū, in verbo Testis, fol. 318. vers. Pater & parentes, & c. Adde Iosephum Mascardum tradentem limitationes, De probation. conclus. 136. per totam, vol. 1. Hac de isto loco generali iam sufficiant. Cum enim

ascendentes sint parentes, veluti pater, mater, & reliqui in linea ascendentium comprehensi, & ego de parente, patre, matre & aliis infra speciales locos posuerim, reservabo ulteriorem tractationem de his usque ad suos locos peculiares.

TESTIS ASCRIPTITIVS.

1 *ASCRIPITIV* qui dicantur, & quæ fuerit olim eorum conditio, non est huius loci iam tractare. possunt illa in suis locis quæri ac videri ab iis, qui ea scire cupiunt. De quibus aliqua indicat Justus Reuberus in sua Methodo de Testibus, pag. 21. vers. eiusdem conditionis, &c. Et inuenies de istis ascriptitiis multa collecta in meis locis communibus, litera C. sub loco, Coloni ascriptitiis.

2 *ASCRIPITIVS* à testificando non repellitur. Aufrelius in tractatu testium, sub num. 11. vers. ascriptitiis, &c. Campeg. in tractat. de Testibus, reg. 109. in fine, vers. ascriptitiis potest esse testis. Etsi is videatur velle contrarium, in regul. 14. sed ibi loquitur de testimonio ascriptitii pro domino, quod videtur habere minus fidei.

3 *ASCRIPITIVS* admittitur ad testimonium dicendum, secundum gl. 1. in Auth. Si testis. C. de Testib. & in Auth. de Testibus

stib. tit. 90. §. Si vero dicatur seruilis, in verbo, ita fit, vers. item, 3
 quid de ascriptitio, &c. Hoc idem tenet gl. in princ. Inst. de iure
 personar. in verbo, aut serui, ibi, quare poterant predicti & face-
 re testamentum, & ferre testimonium, &c. ubi Syluester Aldo-
 brand. scribit, hanc opinionem communem esse licet contra eam
 disputando contrarium teneat, Præpos. Senens. in 3. casu quæst. 2.
 Spec. in tit. De teste. §. 1. vers. quid de ascriptitiis. num. 40. quem
 refert & sequitur Justus Reuberus, addens hoc præsertim, hac
 nostra ætate procedere, quia ascriptitiorum conditio tolerabilior
 sit. Videas ipsum in tracta. de Testib. pag. 21. in fine cum princ. se-
 quentis, licet Alberic. de Maletis contrarium velit in tractat.
 de Testibus parte 1. cap. 2. num. 40. & 41. pag. mihi 374. Quem
 in hoc refert Campegius eod. tractat. de Testib. reg. 14.

ASCRITITII producentis de consuetudine admittun- 4
 tur ad testimonium dicendum, ut testatur Ubertus, quem refert
 Spec. in tit. de Teste §. 1. vers. domestici, num. 12. & sequitur Ju-
 stus Reuberus in tractat. de Testibus, pag. 22. in princip. refert
 quoque Speculatorem Alex. in cons. 57. num. 14. lib. 7. ubi
 explicatur hoc per distinctionem gl. in c. in literis, in verbo, de
 familia.

ASCRITITIVM non posse testem esse pro domino suo, po- 5
 nit pro regula Campegius in tractat. de Testibus, regula 14. vo-
 lens illum hoc casu in totum repelli posse. Et ante ipsum hoc voluit
 Albericus de Malet. in tractat. testium, parte 1. cap. 2. num.
 40. & 41. ubi refert Albericum de Rosate in leg. etiam. C.
 de Testibus, sentire hanc opinionem de consuetudine seruari;
 cuius contrarium voluit Ubertus, ut eum refert Spec. in tit. de
 teste. num. 12. & c. ut s. versic. præcedente quoque dictum fuit.

QVOD ascriptitius non possit esse testis pro domino suo, ultra ea, quae Campeg. in tractat. de Testibus reg. 14. tradidit, satis aperte quoque probatur per gl. 1. in c. 1. in princ. 3. q. 5. & clarius per gl. in c. in literis. in verbo, De familia, x. de Testibus. Et quod praedicta glossa sic intelligenda sint, scribit expressè Soc. Iun. in cons. 135. incip. non obstat his, & c. sub nu. 6. lib. 2. Ubi dicit, quod hoc casualis testis diceretur productus ex domo producentis. Joseph. Mascard. referens Socin. iuniorem, idem tenet, De probatio. conclus. 320. num. 2. vol. 1. sed praedicta, de non admittendo testimonio coloni ascriptitii, videntur esse declaranda ex distinctione dictae gl. in c. in literis, videlicet, Aut coloni siue ascriptitii, siue alii, sunt tales, quibus imperari potest, & tunc omnino repelluntur à testimonio. Aut non sunt tales, & tunc admittuntur, eisque creditur plus vel minus secundum qualitatem affectionis. Quam distinctionem glossa dicit communiter approbatam esse Alex. in cons. 57. incip. in causa & lite inter magnificum, & c. num. 14. lib. 7. Ubi quoque notabiliter habetur num. 15. Si essemus in casu, in quo testimonium ascriptitii admitteretur, non tamen ei integra fides adhiberetur, tunc illum defectum ex numero aliorum testium suppleri.

TESTIS ASSASSINIVM deponens.

CRIMEN assassinii hoc habet speciale, ut in eo testes lite non contestata possint examinari, & etiam recipi parte non citata, qui & fidem faciunt, ac plenè probant, idque fit propter enormitatem delicti, secundum Hippol. de Marsil. in l. De unoquoque, num. 101. vers. Quinquagesimus casus est, & c. ff. De re iudic. refert & in specie sic tradit Paulus Merenda cons. 88. incip. Fa-

cip. Fabricato processu. num. 9. Tomo secundo consiliorum criminal. confirmatur prædicta conclusio ex iis, quæ Julius Clarus scribit lib. 5. sententiarum. §. Assassinium, §. Præterea quamuis, &c. Et prædicta conclusio cū multis allegationibus confirmatur a Placa lib. 1. delictorum cap. 19. num. 17. & ante eum Carrerius quoque annotauit in pract. criminali, fol. 140. num. 30. Quem etiam refert Joseph. Mascard. De probatio. conclus. 137. num. 2. & 3. Quo in loco ait contrarium voluisse Felin. in c. 2. num. 11. in quinta limitatione, de Testib.

Et si alias testes de auditu auditus non faciant indicium: 2
Tamen in crimine assassinii faciunt indicium ad torturam, ex quo dictum talium testium, facit coniecturam & presumptionem, quæ probatio hoc casu sufficit. Ita tradit Hippol. de Marsil. in pract. crim. §. Examinanda, num. 28. & seq. quem refert Paulus Merenda conf. 88. incip. Fabricato processu, num. 8. Tomo 2. consiliorum criminal. & Mattheus Brunus in conf. 115. incip. causam hanc inter consilia criminalia, eod. parte 2. num. 23. pag. mihi 201. ubi loquitur etiam de uno teste. Atq; hoc ipsum in specie quoque tradit Placa lib. 1. delictorum, cap. 19. nu. 14. & ante hunc, Carrerius in practica criminali, fol. 139. fac. 2. nu. 29. Tradit quoque Iosephus Mascard. multa ad hoc allegans, De probatio. conclus. 137. num. 4. & 5. vol. 1. ubi ait, prædictam conclusionem intelligendam & veram esse, quotiescunque constet de qualitate assassinii: Secus autem, si dubitaretur, an quis commiserit assassinium nec ne, per allegata ibi, per eum, num. 5. vers. intellige hanc ampliationem, &c. Et tradit Matth. Brunus in d. conf. 115. num. 80. in fine, & num. sequent. ubi ait, prædicta vera esse, quando indicia sunt indubitata: Quia in assassinio requiruntur 3
indicia indubitata.

1 Cum hoc loco in multis conueniunt, quæ partim supra, in loco, Testis arbiter, dicta sunt, & quæ dicuntur infra in loco Testis iudex. Habent enim ea inter se magnam cognationem, propter eandem rationem, quæ hoc casu est inter arbitros, iudices & arbitratores.

2 ASSESSOR regulariter in causa, in qua iudicauit, vel fuit assessor, non admittitur in testem, ut est textus in c. statutum, cum gl. ibi, in verbo, vel cognitor, vers. Nec etiam assessor, & c. 2. q. 6. & tradit Spec. in tit. de Teste. §. 1. vers. item quod fuit in eadem causa. num. 74. Lancilotus Conradus in tractat. de officio pratoris. sub tit. circa personas testium, in verbo iudex. num. 63. pag. mihi, secundum editionem Colonienf. 169. ubi allegatur alie authoritates, Capella Tholos. Decis. 142. Joseph. Mascard. De probatio. conclus. 145. num. 1. vol. 1. Et adduntur ex Felino in c. cum à nobis, extra de Testibus, ampliationes & limitationes, quas ibi legere poteris, multa enim ex ibi dictis partim quoque supra in loco testis arbiter, dicta fuerunt. Ratio autem prædictæ conclusionis est, quia assessores, non minus quam arbitri & iudices affectione ad gesta per eos habere censentur, & posset eis inde velleus vel vituperium ascribi, ideoque merito repelluntur, regulariter tamen, ut dictum est.

3

4 ASSESSORES an expletis muneribus & officiis eorū liceat eis testimonium dicere in causis, quas olim tractarunt? DD. variū varia scribunt, tu vide Ioan. Andr. recte distinguentem in addit. ad Spec. tit. de Teste. §. 1. vers. sed nunquid rector, & c. Quā distinctionem refert Minsing. responso 55. num. 18. & in c. in super, num. 5. extra de Testibus, ubi dicit istam distinctionē Ioan. And. esse communiter approbatam, eamq; distinctionem ego supra retuli in loco, testis arbiter, vers. etsi DD. varia scribāt, & c. n. 34.

Si agitur de causa principali, siue de eo, quod ad causam prin-
cipalem, ipsamque sententiam tuendam pertinet, tunc iudices, as-
sessores, & arbitri etiam post finitum eorum officium ad testimo-
nium non admittuntur. Sunt enim suspecti, arg. l. eos, in princ. C.
De appella. ratio autem specialis est, Quia inde commodum aut
incommodum ad eos redundare potest, quod fortè perperam &
iniuste iudicasse, aut quippiam in iudicando per iniuriam prater-
misisse dici possint. Ita eleganter tradit post alios Iustus Reuberus
in sua Methodo de Testibus, pag. 94 in fine. vers. quod si vero a-
gatur, &c.

ASSESSOR, iudex, executor, & procurator, non possunt in
causa appellationis, in testimoniū produci ab ea parte, pro qua sen-
tentia est lata in prima instantia. gl. in l. ob carmē, in princ. in ver-
bo, magistratus, ibi, Sed qui fuit cognitor, ad testimonium vocan-
dus non est. ff. de Testibus. Alia glossa clarior, & ad speciem casus
nostri melius faciens in c. statutum, in verbo, vel cognitor, in princ.
2. q. 6. Facit textus cum gl. 2. in c. fin. de Testib. lib. 6. Refert Har-
tman. Hartmanni lib. 2. practica. Forens. tit. de Testib. Decis. 2. in
princ. pag. 209.

Si is, contra quē lata est sententia, vel contra quem fuit ad-
uocatus, procurator, assessor vel executor, petit eum in testē, tunc
benè admittitur. Ita Hartmannus Hartmanni lib. 2. practica-
rum Forens. Tit. de Testibus, Decis. 2. vers. si autem is. pag. 209. in
fine, cum seq. allegat ad hoc Spec. in tit. de Teste, nu. 75. vers. quid
si aduocatus admittitur, &c. Et gl. in l. fin. in gl. 1. vers. item quid
si prestitit, &c. ff. de Testibus.

TRACTATUS
TESTIS AVCTORITATEM
allegans vel deponens.

1 DE hoc tractat Ioan. Maria Monticell. in suo de Testibus repertorio, pag. 239. §. Ratio Testis ab auctoritate. Et adde, infra in loco, Testis referens.

2 MATERIA & utilitas huius loci versatur in eo, si forte Testis interrogatus vel nō interrogatus causam scientiæ suæ cōfirmet per auctoritatē hominū, vel scripturarū, an & quatenus ea allegata auctoritas probet dictū testis, seu an depositio testis, reddētis dicti sui rationē ab auctoritate, cōcludat. Tractatur autē ista materia ordinarie per Bart. & DD. in l. i. ff. si cert. petat. ad quē locum, velut ad sedem ordinariā, & fontem ipsum, si quid in hoc articulo difficilius occurrat, confugiendum erit. Nos hic aliqua in praxi utilia per conclusiones tractabimus.

3 TESTIS non debet reddere rationem dicti sui per locum ab auctoritate, sed per sensum corporeum. l. testium, C. de Testibus, quia non ipse testificatur, sed auctoritas, ut post Bart. Paulus de Castro scribit in l. i. nu. 11. ff. si cert. petatur. & hoc est, quod Lasius ibid. num. 10. memorandum esse ait, testem non posse rationem dicti sui sumere ab auctoritate: Quia si testis diceret, hoc esse verum, vel illud, quia sic scribitur in Historiis, sic sonat instrumentum, certe non probaret, nisi probato instrumento, & tunc instrumentum probat, non testis.

4 TESTIS qui rationem dicti sui sumit ab auctoritate, nō probat. Idque regulariter traditum esse Alciatus scribit in l. i. n. 55. vers. sed quid in teste. ff. si cert. petat. dicens, huiusmodi testimonium videri de auditu esse, quod exceptis nonnullis casibus in iure debile est, ut infra suo loco tradetur.

QUANDO

QVANDO testis testimonii sui rationem ex generali & publica authoritate adferat, ut si diceret, Christum sub Augusto Cesare natum esse, addita hoc ratione: Quia id ex Evangelis liquido constat. Hoc casu Bart. in l. 1. num. 24. putat, testis dictum non bene probare, sed Evangelia ipsa adhibenda esse, & tunc probationem ex scriptura Evangeliorum, magis quam ex dicto testis oriri. Quod & Alciatus ibid. num. 58. non negat. Addit tamen Bart. num. 25. Istis scripturis publicis & communibus ac approbatis, non adhibendam esse fidem, nisi quatenus ipsa scriptura ostendatur per text. in l. 1. C. de mandat. princ. & §. Eos autem qui in provincias, in Auth. De collatorib. & alijs capitulis.

Si ratio testis in depositione sua fundaretur in authoritate publica, non tamen communi, puta in instrumento publico, ut si testis diceret, Titium mutuas se seio centum, & de causa interrogatus responderet, se id ex eo scire, quia viderit publicum instrumentum, in quo hoc continebatur, tunc talis depositio non probat, nisi ostendatur publicum illud instrumentum: vel nisi ostendatur tale, quod perinde habeatur, ac si publicum instrumentum ostenderetur, ut puta, quia probaretur instrumentum deperditum, & eius tenor probaretur per viros bonos idoneos & peritos, per ea, quae tradit Bart. in l. 1. num. 26. & 27. ff. si cert. petat. Quod ibidem copiosius persequitur Ripa num. 81. versic. secunda conclusio, cum numeris sequentibus, Decius in secunda lectura, num. 17. & Alciatus ibid. num. 59. & 60. Atque ex fundamento praedictae conclusionis pro incerta habetur depositio testis referentis se ad testamentum, ex quo non producit illud testamentum, Auth. si quis in aliquo C. De edendo. ut in casu in quo consuluit Loffredus conf. 42. incip. in causa vertente, num. 7. Aliud exemplum est de instrumento publico non simul producto, de quo fason in conf. 81. incip. videretur prima, & c. num. 24. lib. 3. Dixi ego infra eod. loco. versic. si testis interrogatus, & c. num. 11. in fine. & in praedictis casibus testes non facerent aliam probationem, quam quae continetur in scriptura, ut voluit Alex. conf. 134. incip. in causa & lite, num. 1. in fine lib. 2. Matth. de Afflict. Decis. 72. num. 7. Refert & sequitur Hippol. Riminald. conf. 72. num. 83. lib. 1.

8. **TESTIS** assignans rationem ab autoritate sua propria, optime probat. per text. in l. iubemus. ubi Bald. & Jason. C. De testam. & l. si quis ex signatoribus. ff. quæ ad. testa. aper. tradit Bart. in d. l. 1. nu. 28. ff. si cert. petatur. ubi ponit exemplum, de teste, qui deponit, verum esse, quod Sempronius fecerit tale instrumentum, tali mense, tali anno, tali die, & testis iste interrogatus, quomodo hoc sciat, responderet, Quia viderit scripturam manu sua factam, & propter illam scripturam se de hoc recordari. Et hanc Bart. doctrinam sequuntur ibi DD. Ripa num. 85. versic. tertia conclusio. & Alciat. num. 57. versic. ceterum & fidem, qui simile exemplum ponit de eo, qui interrogatus, quomodo sciat mutuum celebratum fuisse, respondeat scio, quia vidi schedulam à me tunc scriptam, unde ea res mihi ad memoriam redacta est, quod Alciatus adeò verum esse dicit, etiamsi schedula illa scripta sit manu producentis eum testem, secundum Rosfred. & Felin. ibi allegatos.

9. Prædicta tamen conclusio intelligenda est, ut procedat, si testis explicite deponat, hoc est, de sua propria scriptura, quam ipse fecit, non autem relative tantum, ita notabiliter declarat Paul. de Cast. in cons. 168. incip. super primo dubio, nu. 2. versic. super secundo vero quesito. lib. 1. Refert & sequitur Ripa in d. l. 1. n. 85. versic. tertia conclusio, & c.

10. Si testis interrogatus pro causa scientie dicti sui hanc rationem allegat, scio, quia sic reperio in meo memoriali, quod de hoc feci, tale testimonium non dicitur inualidum, propter assignatam causam, qua pro iusta habetur, ut tradit Nellus in tracta. de Testib. parte 2. num. 142. pag. 152. per l. iubemus, ibi, eorum nomina subscribere non differant. C. De testam. ubi hoc notat Baldus, n. 7. versic. ulterius nota, dicēs, proxenetæ solere inscribere talia in sua protocolla, & ratio valde celebris ibidem traditur per Baldum, quia per scripturam memoria perpetuatur, maxime eius, qui interfuit facto. Baldum refert & simpliciter sequitur ibi Jason, nu. 7. dicens omnes modernos ita quoque tenere. Hoc loco tamen addendum puto. Ex quo per testem tantum sit relatio ad suum memoriale

memoriale scriptum, id tamen non simul producitur, vix probabit hoc testis dictum, nisi etiam simul producat illud suum scriptum memoriale. Quia etiam instrumentum publicum faciens de alio mentionem non facit fidem, nisi illud producat, Auth. si quis in aliquo. C. De edendo. & hoc etiam voluit Iason in cons. 81. incip. videretur prima, & c. num. 24. lib. 3. & copiosius Hippol. Riminald. cons. 72. num. 84. lib. 1.

AN testis concludat, si pro autoritate rationis dicti sui dicat, se ex eo scire, quia legit? Decidit Abbas Panor. quod sic. dicit enim, sufficere, si reddat causam propinquam sensui, qualis est ista, vidi, quia presens fui, & audiui, quia presens eram. Nam dictum testis debet intelligi multum pingue, & ex hoc dicto declaratur, causa: Nam si primo dicit, se scire, & postea reddit causam, quia legit, vel presens erat, debemus intelligere, quod ipse legendo intellexit, & adhibendo presentiam audiuit. Hæc sunt verba Abbat. in præmio decretalium, num. 4.

TESTIS, fundans dicti sui rationem non super priuata sui ipsius sed alterius autoritate, regulariter non probat, ut si testis interrogatus, quomodo sciat, respondeat, se ita audiuisse à tali antiquo, qui erat homo magnæ autoritatis. nam & auditus dicitur autoritas, secundum Zas. in l. 1. sub n. 10. ff. si cert. pet. & hanc conclusionem tradit Bart. in d. l. 1. num. 29. vers. quadam est autoritas priuata non ipsius, & c. ff. si cert. pet. Quem sequuntur ibi, DD. maxime Ripa nu. 86. vers. ultima conclusio, Decius in 2. lect. nu. 18. & Alciat. nu. 55. vers. sed quid in teste. Cuius ratio ab ipsis assignatur, quia testimonium de auditu regulariter non recipitur. c. licet ex quadam, extra de Testibus, & l. testium, cum gl. C. de Testibus.

17 *HÆC conclusio ampliatur secundum Ripam loco præd. primo, ut procedat etiam si tale testimonium adiuvetur publica fama. Ut voluit Alexand. in cons. 25. incip. in causa inter Antoniū, num. 3. ibi, imo fortius dicitur, & c. lib. 4.*

18 *Secundo ampliatur, ut procedat, etiam in fauorem piæ causæ, Dec. cons. 159. inc. Casus qui proponitur, sub num. 6. colum. pen. ad finem, vers. Quintus testis Magister Bastianus, & c.*

19 *LIMITATVR eadem conclusio primo ut non procedat in factis antiquis hominum memoriæ excedentibus, per ea quæ ad hoc allegat Ripa d. l. i. num. 87. & Alciatus num. 56.*

20 *Secundo fallit in probanda consanguinitate. Ripa & Alciat. d. loco.*

21 *Tertio fallit in probando, heredem fraudasse hereditate, Ripa ibid.*

22 *Quarto declaratur conclusio prædicta, ut licet testimonium de auditu non probet, tamen faciat aliqualem præsumptionem, etiam in causa criminali: Item coadiuvet alias probationes transferatque onus probandi in aduersarium, secundum Ripam in præalleg. loco num. 88. & sequitur Decius ibi in secunda lectura, n. 18. quo videlicet ad hoc, quod testimonium de auditu transferat onus probandi in aduersarium, Alciatus autem ibid. nu. 57. sentit contrarium. Sed de hac materia testimonii auditus, tu videas quæ infra copiosissime à nobis tractata sunt in loco, Testis auditus alienum deponens, cum locis sequentibus.*

23 *Quinto videtur prædicta conclusio declaranda esse per ea, quæ in multis locis dicuntur, quod in quibusdam casibus credendum sit iis, qui deposuerunt se scire, ideo, quod à viris honestis, & optimæ famæ & opinionis audierint. De quo multa cogerit Tiraquell. De pœnis temper. & c. causa 51. num. 29. 30. 31. & seqq. & huius rei clarissimum testimonium habemus in præfatione Evangelii Luca, ubi certissima fidei esse dicuntur ea, quæ traduntur nobis ab iis, qui ea suis oculis viderunt, & partim gesserunt. Et in hoc testimonio fundantur omnia quæ à Diuo Luca in suo Evangelio scripta sunt, scripsit enim ea, non quæ ipse vidit vel audiuit propriis auribus,*

auribus, sed tantum, quod alii, qui viderunt & gesserunt, ea ipse
 sic scripsit & certissima fidei sunt. Quod in similibus quoque casi-
 bus in hac materia diligenter notandum est.

TESTIBVS nō creditur, quorum repelluntur authores. De
 quo sunt textus expressi in c. licet ex quadam 47. de Testibus,
 ubi habetur, quod testes in eo casu, quo testimonium de auditu re-
 cipi solet, dicentes, se audiuisse ab uno, vel à pluribus, infamibus
 tamen & suspectis, repelluntur, sicut authores ipsorum repelle-
 rentur, si viuerent, vel producti fuissent. Alius de hoc est textus
 in c. Fraternitatis, de hæreticis, ubi legitur scripta Celestini & Pe-
 lagii tanquam fide indigna non recipi, cum authores eorum in E-
 phesina synodo hereseos damnati sint, per text. inc. Nullus. 3. q. 4.
 ubi disponitur, nō debere credi à quoquam, ea, quæ ab anathemati-
 zatis dicuntur vel scribuntur. Et prædicta conclusio colligitur quo-
 que ex gl. prima in l. si arbiter, vers. Sed in primo casu quero, &c.
 ff. De probatio. ubi glossa pro ratione dubitandi putat, eum a quo
 alii duo testes audiuerunt, tanquam authorem, non potuisse esse
 testem, ea ratione quia solus fuerit, ergo nec ipsos duos, qui ab eo se
 audiuisse retulerint, videri testes esse posse. Traditur autem huius
 conclusionis pulchra ratio ab Aymo. Crauetta in cons. 6. nu. 67.
 & cons. 41. num. 2. & cons. 112. num. 13. videlicet, quia alias plus
 crederetur copię quam originali, ut ibi per eum, dicentem absur-
 dissimum esse, quod si non crederetur originali, id est, auctori ali-
 cuius fame, credi debeat eius copię, id est, his qui ab auctore dici
 audiuerunt. Quā rationē referunt & approbant Roland. a Val-
 le cons. 9. num. 33. lib. 3. & Hippol. Riminald. in cons. 60. num. 3.
 & cons. 61. num. 34. Idem in cons. 65. num. 31. lib. 1. cons. 83. n. 22.
 eod. lib. 1. & rursus in cons. 135. num. 28. cons. 15. num. 4. & cons.
 210. num. 67. & seq. lib. 2. Huius rei absurditas consideratur etiā
 in alio, si enim admitteretur tale testimonium, sequeretur hoc ab-
 surdum, quod is, cuius testimonio non creditur, rem ipsam publicè
 diceret, & testes inueniretur, qui ab ipso dici audiissent. Ita hæc
 fraudem in terminis considerat Dec. in cons. 82. incip. viso proces-
 su agitato sub num. 1. Quem in hoc cū aliis refert Crauet. cōs. 112.
 n. 13. & Hippol. Riminald. in cons. 210. inc. Raynald. n. 68. part. 2.

26 *Ex prædicta conclusione multa inferuntur, ex quibus aliqua notanda hic colligam.*

27 *NAM hinc est, quod scriptura priuata non facit fidem pro scribente, qui est autor scripturæ: quia sicut non creditur viua uociscribentis pro se, ita nec scripturæ eius in fauorem ipsius, ut notat Bart. in l. admonendi, num. 24. vers. nam priuata scriptura. ff. De iureiur.*

28 *HINC etiam est, quod non debet credi Testibus deponentibus de fama, quando talis fama originem habet ab iis, quibus fides habenda non est, sicut nec eisdem authoribus, ut in casu, in quo consuluit Paul. de Castro cons. 284. incip. viso quodam tali quali processu, num. 2. lib. 2. & cons. 299. incip. visa inquisitione, num. 2. circa principium eod. lib. 2. & Horatius Lucius cons. 161. incip. ad ostendendam innocentiam, num. 22. & 23. lib. 1. consiliorum criminalium, & cons. 81. num. 52. inter consilia criminal. lib. 2.*

29 *SIC non creditur testi, qui tantum dicit, se præsentem fuisse depositionibus eorum testium, qui per falsitatem deposuerunt contra reum accusatum, & audiuisse eos sic deponere, quia sicut authoribus suis non crederetur, ita nec ei, qui hoc ab ipsis audiuit creditur, Crauet. cons. 6. num. 67.*

HINC

*H*INC etiam non creditur multis Testibus, qui dicunt, se
 audiuisse à quibusdam mulieribus, quod reus accusatus, voluerit
 eas cognoscere, aut cognouerit. sicut enim non crederetur illis mu-
 lieribus veluti in causa propria deponentibus, ita non creditur il-
 lis, qui se ab eis audiuisse testantur. ut in casu Aymonis Crauet.
 in cons. 4. num. 2. Item in alio casu, Crauet. cons. 12. num. 13.

30

*H*INC est quod sicut non creditur matri deponenti in fauo-
 rem filii, ita nec alii testi dicenti se audiuisse à matre, ut in casu,
 in quo consuluit Roland. à Valle cons. 9. num. 32. & seq. lib. 3.

31

*H*INC etiam est, quod quando non conflat de mutuo alle-
 gato, nisi per testem deponētem de auditu eius, cuius causa propria
 est, testis ille nihil probat, quia sicut auctori deponēti in causa pro-
 pria non crederetur. l. omnibus. (de Testib. & l. nullus. ff. eod.
 tit. ita non debet credi illi testi, dicenti se ab eo audiuisse, secundum
 Hippol. Riminald. in cons. 60. num. 2. & 3. & cons. 61. num. 34.
 & cons. 68. num. 36. lib. 1. & cons. 210. num. 68. lib. 2.

32

*H*INC reuicitur testimonium eius, qui deposuit se audiuisse
 à capitaneo carceris, carceratum non recessisse nisi post habitam
 licentiam pratoris, quia capitaneo non crederetur de dicta licētia.
 tractaret enim is de se exonerando: merito igitur nec Testibus
 dicentibus, se ab eo audiuisse, credendum est, ut in facti specie con-
 suluit Hippol. Riminald. in cons. 135. num. 28. parte 2.

33

TRACTATUS
TESTIS AUDITVM DEPONENTIS
& De testimonio auditus locus generalissimus.

De testimonio auditus multa, confuse tamen, & sine iusto ordine, collegit Ioan. Maria Monticellus in suo repertorio de Testibus, pag. 231. cum sequentibus.

Huius materia latissimè patet: & de testimonio auditus multa varie & promiscue scribuntur à doctoribus. Sed ut clarius percipiatur hæc materia, ego eam in aliquot distinctos & separatos locos distribuam.

1 *Primus locus generalissimus erit, videlicet, Testis auditum deponens, & de testimonio auditus.*

2 *Secundus, testis auditum alienum seu auditum auditus deponens, & sic de Testimonio auditus alieni in genere.*

3 *Tertius, Testis auditum alienum deponens præsumptionē vel indicium facit.*

4 *Quartus, Testis auditum alienum deponens, probat.*

5 *Quintus, Testis auditum alienū deponēs probat in antiquis.*

6 *Sextus, Testis auditum alienum deponens, non probat.*

7 *Septimus, Testis auditum proprium deponens.*

1 *CONSTAT ex Ioanne Andrea ut Menochius quoque admonuit De arbitra. iudic. lib. 2. cent. 5. casu 475. num. 3. auditum intelligi altero de duobus modis.*

2 *Primus, auditus proprius est, hoc est, qui immediatè & in propria audientis persona percipitur, ut si quis non ex auditu vel relatione alterius, sed præsens audiuit aliquid dici vel fieri, de quo dicetur infra in loco, Testis auditum proprium deponens.*

3 *Secundus auditus est mediatus, qui dicitur vel auditus alienus, vel auditus auditus, ut quando quis pro confirmatione dicti sui dicit, se ita ad hoc vel illo, vel his aut illis audiuisset, & sic se non in auditu proprio, sed alieno fundat. Huc videtur alludere Baldus in*

us in c. licet ex quadam, nu. 6. vers. nota quod interdum audio,
& c. extra de Testibus, dum ibi facit differentiam inter hæc duo,
videlicet, interdum audio dicere, & interdum audio dici, nam si
audio contrahentes, audio eos dicere: sed si audio alios, audio de eis
dici: primo casu, audio, est esse rei, secundo casu, audio, auditu esse,
& vocatur auditus secundus, id est, auditus auditus, sunt ver-
ba Baldi in loco prædicto.

BALDVS quoque scribit, testimonium auditus esse duplex,
his verbis. Quoddam est testimonium, & c. de auditu significan-
te actionem, ut si audio stipulantem & promittentem. Quoddam
vero est testimonium de auditu referente actum, ut quando au-
dio à te, quod mihi dicis, quod vidisti tale matrimonium contra-
hi: prima testificatio de auditu, est testificatio recta & vero pro-
xima: Secunda testificatio non admittitur, nisi ubi agitur de
memoria probanda, (ut hoc intelligas, lege Joan. de fmo. in infrà
citato §. Idem Labeo ait, col. 1. vers. quid autem si duo testes dicant,
& c. ff. De aqua. plu. arc.) & hoc est quod Baldus hoc loco addit
hæc verba, & hoc tene. Sed istud secundum testimonium appel-
latur de auditu auditus, per quem auditum auditus non percipi-
tur veritas sensus, sed solum quædam relatio veritatis, unde al-
leganti rationem referentem illam veritatem non crederetur in
iudicio sine iuramento, ergo super illa relatione nihil potest funda-
ri. sunt verba Bald. in l. 2. §. Idem Labeo, num. 3. ff. De aqua
plu. arcend.

SENSVS auditus dicitur generalis ad omnem sensum; ut
dicit Ioan. de Imola in c. tam literis, nu. 9. de Testibus, cuius ver-
ba refert Albericus de Maletis in tracta. testium, parte 1. cap.
9. sub num. 27. pag. 451. allegans ad hoc gl. quam dicunt esse mul-
tum notandam, in c. testes, in verbo, quæ nouerunt, 3. q. 9. Sed glos-
sa illa, ut mihi videtur, hoc expresse non dicit, nec etiam id sim-
pliciter verum esse puto. Quia & Imola & Albericus in præ-

dictis locis id negare videtur, dum scribunt, licet reperiatur in sensu visus, quod sit generalis ad plures, non tamen sic reperitur in sensu auditus, ideo cogitabis.

7 OCVLIS magis credendum quam auribus. Sehen geht vor horen, & hoc est, quod textus dicit in §. fin. Inst. De gradibus cognationum, veritatem oculata fide magis, quam per aures hominum animis insigi.

8 Hinc quoque est, quod in iure Canonico Papa saepe his verbis utitur, Ad aures pervenit nostras, ut sciatur, Papam esse auritum. Sed ius Civile dicit, Oculati sumus testes. Quia oculatus testis praefertur auritis decem: vel, Plus valet unus testis oculatus quam decem auriti, ut ex Plauto Alciatus scribit in l. 1. nu. 56. ff. cert. pe. ta. pag. mihi 580. in princ. secundum editionem Basiliensem.

9 Hinc Horatius De arte poetica scripsit:
Segnius irritant animos demissa per aurem,
Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator.--

10 Hinc est, quod Candaules (ut est apud Herodotum libro 1. circa princ. fol. mihi 1. facie 2.) ad Gygem, unum ex principibus suis satellitibus, cui uxoris formosam speciem suadere cupiens hæc verba dixit: Neque enim videris mihi fidem habere referenti de coniugis specie, quod magis incredula sunt hominibus aures, quam oculi, fac illam conspicias nudam. ob quem tamen sermonem, velut minus sanum, Gyges herum suum oburgavit, ut Herodotus eodem in loco indicat.

11 QVANDO disputatur, an testis de auditu deponens siue testimonium illud sit de auditu proprio vel alieno, probet, tunc ea res versatur & stat in arbitrio iudicis, ut est textus in c. praterea 27. x. de Testibus, qui textus de auditu proprio loquitur secundum Jo-an. And. & alios ibi & Abb. in c. tam literis, sub num. 9. eod. tit. de Testib. tradit Menoch. de arbitr. iud. lib. 2. cent. 5. casu 475. num. 1. & 2.

TESTIS AUDITVM ALIENVM,
seu auditum auditus deponens, & sic de testimonio
auditus alieni locus generalis.

TESTIMONIUM de auditu proprie est, cum quis audiuit
aliquid dici esse factum: sed si audit contrahentes, non est testi-
monium de auditu. Ita dicit gl. in verbo, indicauit, in c. hoc vide-
tur 22. q. 5.

QUANDO testis deponit, se audiuisse ab aliquo, qui dixit,
aliquid fuisse dictum, vel factum, tunc istud est proprie testimo-
nium de auditu auditus, non autem testimonium auditus proprii
& immediati sensus ipsius testis. Albericus de Maletis in tract.
testium, cap. 9. sub num. 26. vers. quandoq. testes deponunt, &c.
pag. mihi 451.

TESTIMONIUM de auditu auditus non dicitur proprie
testimonium, Abb. in c. licet ex quadam, in 2. notab. nu. 11. extra
de Testibus. Alex. in cons. 117. incip. viso processu, num. 2. lib. 4. v-
bi dicit testimonium de auditu alterius non esse plenum & legiti-
mum testimonium in his, in quibus veritas deprehenditur ex au-
ditu. Idem tenet Roland à Valle cons. 24. num. 87. & in cons. 51.
num. 33. lib. 1. Petrus de Moncada in 9. parte tractatus Joan.
Croti de Testibus, num. 366. pag. 704. Minling. in c. preterea 27.
num. 10. extra de Testibus.

TESTIS de auditu non est verus testis, ut in specie tradit gl.
in verbo, audierint, in l. 2. §. Item Labeo ait cum queritur. ff. de

aqua plu. arcen. & notat Ant. de But. in c. quoties, in fine, de Testibus, ubi Abb. quoque num. 7. Idem Abb. in c. tam literis, num. 5. & in c. licet ex quadam, in 2. notab. num. 1. de Testibus, ubi tradit, quod testimonium de auditu non dicitur proprie testimonium; imo quod est prater & contra regulam & formam iuris, Alex. cons. 117. incip. viso processu, num. 2. lib. 4. Roland. à Valle consil. 24. num. 87. lib. 1.

5 TESTIMONIUM de auditu auditus, seu alieno est prater & contra regulam & formam iuris, ut dicit Abb. in c. licet ex quadam, in 2. notab. num. 1. extra de Testibus. Rolandus à Valle in cons. 24. num. 87. & cons. 51. num. 33. lib. 1. Petrus de Moncada in 9. parte tractatus Croti de Testibus, nu. 366. pag. 704. Rationem huius conclusionis tradit Ioan. de Imo. in c. licet ex quadam, sub num. 1. vers. item nota quod testimonium de auditu, & c. extra de Testibus, videlicet, Quia testes secundum formam & regulam habent deponere de eo, quod proprio sensu capiunt. Vel ratio hac esse potest, quia regula est, quod testes debeant deponere de eo, quod verè sciunt, quæ vera scientia haberi non potest ex testimonio auditus alieni. & hanc rationem assignat Paul. de Castro in cons. 56. incip. super primo quesito, col. 2. sub num. 4. vers. requiruntur etiam plura alia, & c. lib. 1.

8 TESTIMONIUM de auditu, cum fundetur in iure speciali seu privilegio facile prosternitur, si testes in aliquo deficiant. Ita voluit Rapha. Cumanus in cons. 77. incip. visis libello, col. 2. vers. ad quartum. Quod dictum pro notabili refert & sequitur Curt. Jun. cons. 17. incip. licet per celeberrimos, num. 1. lib. 1. ubi dicit idem esse in probatione fama, Aymo Crauet. De antiquitat. tempor. in ult. particula partis primæ, num. 9. fol. mihi 76. Menoch. decla-

declarans De arbitrar. iudic. casu 475. num. 8. & 9. Hippol. Riminald. conf. 60. num. 6. lib. 1. & in conf. 186. num. 56. lib. 2.

TESTIMONIUM de auditu auditus non solum est debile, sed etiam multum suspectum, ita sentire videtur Anchora. in conf. 94. incip. in causa & questione Ioannis, col. 2. vers. non est etiam verisimile, ubi ait, De facili inueniri testes, qui dicant, se sic & sic audiuisse, quem refert Schrader. inter consilia Germanica, conf. 34. num. 28. vers. quinto huc accedit, lib. 1. pag. 307. De quo Anchorani dicto sic explicato videas Crauet. De antiquita. tempor. in ult. particula primæ partis, incip. viso de fama. num. 9. fol. 76. & num. 12. in fine. & Menoch. qui pro saluatione Anchorani respondet, De arbitrar. iudic. casu 475. num. 7.

PRAESUMPTIO est & suspicio contra eum, qui fecit examinari testes deponentes de solo auditu auditus, hoc est, qui dicunt se audiuisse hoc vel illud à personis, qui adhuc vixerunt. Cur enim non curauit examinari eas ipsas adhuc viuentes personas, a quibus alii dici audiuerunt, cum hi verisimiliter magis intelligerent facti veritatem. Ita scribit Crauet. De antiquitatibus tempor. in ultima particula primæ partis, incipient. viso de fama, &c. num. 8. fol. 75. facie 2. Quem refert Menoch. conf. 207. num. 36. lib. 3.

Si testimonium de auditu alieno non reprobaretur, in cuiuslibet potestate positum esset, facere indicium ad torturam contra aliquem

suum inimicum, dicēdo, talem fecisse furtum, vel audiuisse, quod fecerit, nam unus dicit alteri, & sic oritur contra aliquem falsus rumor, & vana populi vox, ita scribit Bartholomaeus Chiti, in cons. 160. inc. diuino inuocato suffragio, inter cons. criminalia, n. 6. lib. 1. Hinc dicit Petr. de Anchara. in cons. 194. inc. in causa & quaestione, sub num. 3. versic. non est etiam verisimile, & c. quod de facili inueniuntur duo vel tres testes, qui dicerent, se sic vel sic audiuisse.

12 *DICTVM* testium auritorum, et si non multū ponderis habeat, c. tam literis. c. licet ex quadam, de Testib. c. tua. De consang. & affin. tamen in casu, quem refert Corasius de Martino Guerra annotatione 33. pag. 98. in fine, cum seq. tale testimonium non est sine consideratione.

13 *PER* auditum auditus non percipitur veritas sensus, sed solum quedam relatio veritatis, unde alleganti rationem referentem illam veritatem, non crederetur in iudicio sine iuramento eius a quo ista relatio causam habuit. Nihil igitur super tali relatione fundari potest. Ita Baldus tradit in l. sicui aqua. §. Idem Labeo, num. 3. ff. De aqua plu. arcend.

14 *QVANDO* testis in sua depositione dicit, se audiuisse a maiori parte hominum, notitiam de istis rebus habentium, ista locutio verificatur, si quinque habuerint notitiam de rebus illis testificatis, & ipse audiuerit a tribus. & illa dictio, habentium, refertur ad tempus quo audiuit, per l. in delictis. §. Si extraneus. ff. De noxal. ita scribit Corn. in cons. 68. incip. aliquandiu post consilium, & c. num. 6. circa princ. lib. 2.

SALVATVR dictum testis deponentis, quod ita audiuerit 15
ab omnibus, quia debet intelligi, scilicet de ea re loquentibus,
secundum Alex. in l. inter omnes, per glos. a. num. 4. ff. qui satis-
dare cogantur.

QVANDO testis deponit, se audiuisset quid dici ab alio, qui 16
de eo interrogatus, negat, se id dixisse, per hoc non probatur falsi-
tas contra testem. Ita in specie facti consuluit Aymo Crauet. in
cons. 13. num. 3.

De similibus decisionibus, quod videlicet testes qui dixerunt,
se scire, aliquid, cum tamen tantum audiuerint à viro bonæ opi-
nionis & famæ, non debeant puniri de falso, videas infra in loco,
Testis falsum deponens punitur.

PROBATIO illa, quæ est ex testificatione de auditu, dicitur 17
extraordinaria, ideoque testes deponentes de auditu debent esse
omni exceptione maiores, sicut & in aliis probationibus extra-
ordinariis testes tales esse debent. Cephal. cons. 250. num. 27. lib. 2.

TESTIMONIUM de auditu necessario inest in fama, ut 18
trahit Crauetta de antiquitat. tempor. in ultima particula pri-
ma partis, incip. viso de fama, num. 3. pag. mihi 75. & Hippoly.
Riminaldus in cons. 23. num. 291. ubi scribit, testimonium De
fama seu famam virtualiter & formaliter præsupponere audi-
tum, &c.

TESTIS AUDITVM ALIE-
num deponens, præsumptionem vel indicium
facit.

- 1 *ET SI testimonium de auditu alieno non probet plenè, nec admittatur, tamen facit indicium, & præsumptionem, per quā trāsferitur onus probandi in aduersarium, ita originaliter voluit Archidiac. (quem ad hoc omnes allegant) in c. hoc videtur. 22. q. 5: quod dictū pro mirabili refert Ludo. Roma. in singulari suo 345. incip. testimonium de auditu, ubi in additionibus inuenies alias authoritates allegatas. Et hoc dictum egregium appellat Alex. in cons. 77. incip. in causa accusationis, num. 4. lib. 1. Dec. in l. 1. in 1. lectura, num. 17. & in 2. Lectura num. 90. ff. sicert. pet. & in Authent. si quis in aliquo, nu. 21. circa finem. C. de eden. idem in cons. 272. incip. viso processu cause, num. 3. ubi multa ad hoc allegat, & in cons. 595. incip. pro resolutione, num. 3. vers. in alia autem, & c. (Curt. Senior cons. 70. col. 2. Franc. Curt. in tractat. testium, conclus. 31. num. 68. ubi quoque allegatur alie authoritates. Soc. Senior cons. 295. incip. in causa contra filios, sub num. 1. vers. secundo probatur principaliter, lib. 2. ubi ipse hoc probat ex textu in c. cū causam, x. de Testibus. ubi habetur, Testes interrogari de credulitate auditu & fama, ad præsumptionē, nō ad probationē, Ripa in l. 1. nu. 88. ff. sicert. pet. Hoc idē tradit Hartman. lib. 2. practicarum Forens. tit. de Testibus, Decis. 3. vers. & licet testimonium, pag. 210. & ante predictos hoc quoq; voluit Baldus in cons. 219. incip. testes & attestations, sub num. 3. vers. praterea saltem tale dictum, lib. 4. ubi tamen ipse non allegat Archidiac. sed alia, & videtur loqui de testimonio vnius testis deponētis de auditu proprio. Sunt & alii, qui hoc idem tenent, vt Felin. in c. tam literis, n. 3. referens Archidiac. & Hippol. de Marsil. in pract. crim. §. Examinanda, num. 29. Idem in sing. suo 371. incip. testis de auditu auditus, & c. & rursus in sing. 557. incipien. tuscis quod testes, & c. vers. scias tamen. Socin. Iun. in cons. 69. num. 17. lib. 1. & rursus in cons. 135. incip. viso processu agitato, num. 3. lib. 3. Roland. à Valle, cons. 82. num. 56. lib. 2. ubi ait, hoc maximè procedere, cū testes deponant se audiuisse à pluribus, & sint concordēs in personis, à quibus audiuerunt. Idem Roland. cons. 32. num. 9. lib. 4. & habetur quoque in cons. 160. num. 1. fol. 197. parte 1. inter consilia criminalia, Horatius Lucius in cons. 161. incip. ad ostendendam,*
- 2

dam, num. 5. d. lib. 1. consiliorum criminal. Alba cons. 77. num. 8. Petrus de Moncada in 9. parte tractatus Croti de Testibus, n. 366. vers. tertio fallit, &c. pag. 704. Cepha. cons. 40. num. 29. lib. 1. cons. 170. num. 46. lib. 2. & cons. 358. num. 33. lib. 3. ubi dicit hoc præsertim locum habere, quando testes ex relatione antiquorum audiuerint id, quod testificantur. Idem Cephal. cons. 452. nu. 20. lib. 4. & cons. 503. num. 7. cons. 508. num. 40. cons. 540. num. 10. ead. parte 4. & cons. 776. num. 8. lib. 5. Hippol. Riminald. consil. 226. num. 24. lib. 3. Sylua. cons. 36. nu. 12. Menoch. multas auctoritates ad hoc allegans, De arbitrar. iudic. casu 475. num. 5. & in cons. 199. num. 36. lib. 2. Minsing. obser. 58. num. 3. cent. 6. & nouissime Lancilotus Conradus in tracta. De officio prætoris, circa dicta testium, in verbo De auditu, sub num. 41. vers. adde xiiii. ut testimonium de auditu, pag. mihi 227. Hancque opinionem communem esse testatur Soarez. T. num. 164.

HINC aliqui scribunt, quod testis deponens de auditu super capitulis filiationis, et si plenè non probet, transferat tamen onus probandi in partem aduersam, ut Dec. in cons. 272. incip. viso processu cause. nu. 3. Ruin. cons. 1. num. 17. vol. 5. lib. 5. Alba cons. 6. num. 11. licet sint. qui hoc speciali casu contrarium velint, quos refert Josephus Mascardus De probatio. conclus. 797. num. 18. 19. & 20. ubi adduntur declarationes, quas videre poteris.

SED sunt, qui tenent contrarium, volentes, testimonium de auditu non inducere talem præsumptionem, que transferat onus probandi in aduersarium, sed tantum habere vim adminiculatiuam, & coadiuuatiuam aliarum probationum, sic enim voluit Natta in cons. 170. incip. trita est & vulgata, num. 2. lib. 1. ubi ait, Archidiaconum non dicere id, ad quod allegatur per Roman. videlicet talem præsumptionem transferre onus probandi in aduersarium, eam enim esse præsumptionem non iuris, sed hominis tantum, que non sit eius efficacia, cuius est præsumptio iuris, vel violenta, ut ibi

copiosius per eum deducitur. Et hoc ipsum clarius deducit Petrus de Benintendis, Decis. 67. num. 8. 9. 10. & 11. ubi omnino videas. Hancque impugnationem Natta & Benintendis refert Hippol. Riminald. in cons. 182. num. 21. lib. 2. & num. 22. ubi allegat Hippol. de Marsil. in sing. 371. Testis de auditu, & c. rectius volentem, hoc testimonium de auditu auditus facere solummodo qualem qualem presumptionem seu coniecturam, & tradentem, ad quid prosit huiusmodi qualis qualis probatio, videlicet, si probationes ab utraque parte essent pares, obtineret hoc casu ille, qui habere istam qualem qualem presumptionem, pro se, per allegata ibi per eum, dicentem, hac esse menti tenenda, quia prodesse alicui possint in civilibus & criminalibus. In hac quoque contraria sententia est, doctissimus Alciatus in l. 1. in verbo, Celsus ait, num. 57. ff. sicert. pet. ex hoc fundamento, quod non constet, hanc esse presumptionem legis, sed potius simplicem coniecturam, quae nutantem animum iudicis inclinare, non autem tantum preiudicium parti facere possit, ut scilicet onus probandi in eum transferat, alioqui enim & fama onus probandi in aduersarium reijceret, quod tamen regulariter verum non sit. Sed Curtius Iunior in d. l. 1. num. 57. in fine defendit Romanum. Præterea & hanc contrariam opinionem sequitur Carol. Molinaus in additione ad cons. Alex. 77. incip. in causa accusationis, num. 4. in verbo aliqualem lib. 1. ubi simpliciter dicit, hoc verum non esse, quod presumptio ista transferat onus probandi in aduersarium. Quod & Cephalus non esse verum putat in cons. 435. num. 85. lib. 3. allegans ad hoc Ruin. in cons. 106. num. 17. lib. 5. & Benintend. in d. Decis. 67. num. 8. prædictam opinionem contrariam videtur quoque tenere Matthæus Brunus in cons. 115. num. 11. vers. nec Archidiaconus, & c. Inter consilia criminalia parte 2. & Menoch. in cons. 98. num. 53. & 54. lib. 1.

6 SED & Crauetta in suo tract. De antiquitatibus tempo. in ultima particula primæ partis, incip. viso de fama, num. 8. folio, mihi 75. facie 2. non ita simpliciter recipit dictum Archidiaconi s. relatum, sed cum declaratione, videlicet mortuis authoribus testimonium, id est personis à quibus testes dici audierunt, vel eis adeo longe absentibus, ut examinari non possint, & sic ipse quoque vult testimo-

testimonium de auditu non inducere presumptionē, quā onus probandi trāferat in aduersarium, quando supersunt personae, a quibus testes dici audiuerunt. Alias putat ipse, dictum Archidiaconi continere iniquitatem, & copiosius ibidem habetur per eum. Quod etiam pro eleganti refert Hippol. Riminald. in cons. 182. num. 23. lib. 2. & Horatius Lucius cons. 161. incip. Ad ostendendam, nu. 22. inter consilia criminal. lib. 1. & eam Aymonis Crauetta declarationem veluti recte factam refert & sequitur Menoch. De arbitrar. iudic. casu 475. nu. 6. ob eam potissimum rationem, ex quo suspicio quadam insurgat aduersus producentem testes hos, de auditu alieno deponentes, cum producere potuerit illosmet, qui id dixerunt.

QVOD autem contra suprad. doctrinam Archidiac. in d. c. hoc videtur, & aliorum sequentium eam, allegari solet id, quod habetur in cōf. Anch. 194. inc. in causa & questione, col. 2. vers. nō est etiā verisimile, & c. ubi Ancha. voluit de facili inueniri testes, qui attestantur, se audiuisse dicisc & sic, ex quo tales testes redderentur suspecti, & c. Ad hoc respondet Menoch. De arbitrar. iudic. casu 475. nam. 7. & 8. Quo in loco etiam respondetur obiectioni, qua dicitur testimonium hoc de auditu auditus, fundari in iure speciali, esseque debile, videas ibi per eum.

DICTVM testis deponentis de auditu alieno, etsi non probet, facit tamen presumptionem, ita vt transfundat probationē in aduersarium. Idque fortius procedit, quādo adest alius testis corroborans hoc testimonium ex aliis, vt in casu super quo consulit Bellon. cons. 67. sub num. 11.

10

Si presumptioni illi, quæ oritur ex testimonio auditus alieni acceſſerit aliquod adminiculum, tunc plena inde reſultabit probatio, ut tradit Crauet. conf. 277. col. 3. Refert & ſequitur Menoch. De arbitrar. iudic. caſu 475. num. 9.

11

TESTES deponentes de auditu à diuerſis perſonis, adminiculum faciunt, Are. conf. 13. incip. viſo diligenter, col. 6. verſ. prater ea Domina Francisca, & verſicul. ſeq. refert Cephalus conſil. 435. num. 71.

12

QVOD dicitur teſtem de auditu facere præſumptionem ſecundum Archid. in c. hoc videtur. 22. q. 5. & dictum eſt ſuprà; hoc non habet locum, quando teſtis deponit de auditu relationis alterius poſt litem motam, quia tunc nullam penitus facit præſumptionem. Nam poteſt eſſe, quod audiuit ab aliquo, qui illud dixit in fraudem, Dec. conf. 82. incip. viſo proceſſu agitato, num. 1. & in l. 1. in 1. lect. num. 18. & in 2. lectu. num. 9. ff. ſi cer. pet. Philip. Corn. conf. 62. num. 12. lib. 1. & conf. 146. col. 2. verſ. item non deponunt, lib. 3. Crauet. De antiquitat. temp. in ult. particula primæ partis, incip. viſo de fama. num. 6. fol. mihi 75. facie 2. Petr. de Benintend. Dec. 67. num. 11. Crot. conf. 34. num. 24. lib. 1. poſt Abbat. & Aret. in c. licet ex quadam, x. de Teſtibus. Pariſ. conf. 53. num. 11. lib. 4. Cephalus conf. 85. nu. 36. lib. 1. Hippol. Riminaldus conf. 52. num. 154. & ruruſ in conf. 208. nu. 28. lib. 2. ubi multas autoritates ad hoc allegat. Petrus de Moncada in 9. parte tractatus Croti de Teſtibus, num. 368. pag. 705. Anton. Gabriel. lib. 1. de Teſtibus conſul. 3. num. 9. multa allegans.

LICET Testis de auditu faciat aliqualem presumptionem
 ut notat. Dec. qui multa congerit in *Auth. si quis in aliquo*, n. 21. C.
 De edend. & dixi supra. Tamen illa presumptio tollitur per bonam
 famam, & alias qualitates probatas ex actis, cum una presump-
 tio tollat aliam, ut tradit Cephal. conf. 721. num. 39. lib. 5.

CONCLUSIO illa, qua dicitur, testes de auditu alieno depo-
 nentes, facere presumptionem, non videtur habere locum in crimi-
 nalibus, ut putat Horatius Lucius inter consilia criminal. conf.
 161. incip. ad ostendendam, num. 22 lib. 1. ubi ait cum fama recte
 probata in criminalibus non faciat indicium, multo minus id o-
 perari posse testimonium de auditu, veluti suspectum, debile & quod
 facile prosterni possit. Faciunt quae late tradit Petr. a Duen. reg.
 300. in princ. & in 4. limitatione, & reg. 301. Quem in hoc re-
 fert Barthol. Ghiti in conf. 60. num. 12. parte 1. & hoc idem tenet
 Menoch. conf. 98. num. 55. libro 1. allegans Rolandum à Valle
 conf. 24. num. 86. lib. 1.

Ad hoc ut testimonium de auditu alieno sufficiat ad proban-
 dum indicium ad torturam, ad minus duo testes requiruntur, ut
 voluit gl. singularis & communiter approbata in l. fin. in verbo,
 vel iudiciis, & ibi omnes C. famil. hercis. Francisc. Brun. in tract.
 De iudiciis & tortura, parte 1. quest. 2. nu. 4. vers. probatur et-
 iam indicium, &c. Amedeus de Castellio in tractatu Syndica-
 tus num. 226. vers. qualiter autem probetur indicium, de quo tu
 videas Iul. Clarum in pract. crimina. quest. 22. per totam. Sed pra-
 dicta quod videlicet unus testis de auditu alieno non faciat indi-
 cium ad torturam, fallit in causa criminis assassinii, de quo ego
 dixi supra in loco Testis assassinii deponens, vers. et alias testes, &c.
 n. 2. ubi videas auctoritates ad hoc allegatas. Et sequuntur hic sta-
 tim aliqua de hoc.

18

TESTIS de auditu alieno licet regulariter non probet, nec indicium faciat ad torturam, nihilominus tamen in causa assassiniæ facit indicium ad torturam. Ut tradit Hippol. de Marsil. in pract. crimin. §. Examinanda, num. 28. Paulus Merenda inter consilia crim. conf. 88. incip. Spiritus sanctus, nu. 2. parte 2. Josephus Mascardus multa quoque ad hoc allegans De probatio. conclus. 137. num. 4. vol. 1. Quod intelligendum est esse verum, quando indicia sunt indubitata, & non aliter. Quia in assassinio requiruntur indicia indubitata, ut declarat Matthæ. Brun. in conf. 115. nu. 30. in fine, & num. seq. inter consilia criminalia, parte 2.

19

TESTIS AUDITVM ALIENVM
deponens probat.

1

AD hoc, ut testes de auditu alieno dicantur plenè probare, necesse erit, ut aliqua concurrant. Et hoc est, quod doctores in multis locis scribunt, quod licet testis de auditu alieno regulariter non probet, tamen concurrentibus aliis, scilicet semiplena probatione alterius testis, utique tum probabit, ut Bellonus tradit in conf. 67. num. 11. idem asseuerat Menoch. de arbitrar. iudic. casu 475. nu. 9. & 12. ubi addit, iudicis arbitrio relinqui, qualia debeant esse ista concurrentia ad minicula.

2

HINC quoque est, quod Natta scribit in conf. 170. inc. tri-
ta est & vulgaris, &c. num. 4. lib. 1. ubi ait, quando iudicandum
esset ex presumptionibus & coniecturis, tunc testimonium de au-
ditu, iunctis aliis adminiculis, probare, ut quando procederetur
ad torturam: vel procederetur super eo, quod sit occulte vel secreto
in camera: vel quando sumus in valde antiquis excedentibus ho-
minum memoriam, per ea, quæ ipse ibi ad hoc allegat.

HINC

HINC etiam Crauet. in cons. 277. col. 3. pulchre & erudite voluit, testimonium de auditu plene probare, quando non est nudum, sed coniunctum cum aliis adminiculis, veluti, quando ad sunt testes deponentes de veritate facti, vel ex propria scientia, & nominantes quoque eos, à quibus audiuerint, quod tene menti.

REFERT autem Menoch. in supra allegato loco, casu 475. nu. 12. 13. & 14. quatuor, quasi concurrant, efficiant, ut testimonium de auditu alieno validum sit, atque probet.

Primum est, ut testes dicant, quod audiuerint dici non ab uno solo, sed à pluribus. De quo infra num. 5. & seqq.

Secundo quod omnes Testes audiuerint ab eisdem personis, non autem a diuersis. De quo infra num. 22. & seqq.

Tertio, ut tales Testes expressim nominent personas eorum, a quibus dici audiuerunt. De hoc infra num. 29. cum seqq.

Quarto, ut dicant, se audiuisse ante litem motam, secus enim erit, si post litem motam se audiuisse attestentur. De quo infra eo. loco sub num. 39. & seqq.

Nos de singulis dicemus, & postea alia quaedam utilia subiungemus num. 43. cum seqq. Hoc tamen hic obiter monendum puto, quod videlicet, prædictis quatuor casibus adhuc alii duo coniungi possint, nempe quando unus a pluribus se audiuisse testetur, Item quando plures infames dicant, se ab honestis audiuisse ea, de quibus deponunt, in neutro enim horum casuum testimonium de auditu valeret, præsertim quando tractaretur de probanda consanguinitate vel affinitate.

De primo casu, quando videlicet testes dicant, se non ab uno solo, sed à pluribus audiuisse, traditur sequens conclusio generalis.

TESTES deponentes de auditu alieno, ad hoc ut dicantur
sufficienter probare, debent inter cetera attestari, quod audierint
dici non ab uno solo, sed à pluribus, ut probatur ex textu in c. licet
ex quadam, ibi, non utique ab uno, cum non sufficeret ille si viue-
ret, sed duobus ad minus, & c. extra de Testib. & ibi hoc tradunt
gl. in verbo, ad minus, & DD. ut Baldus circa principium &
Ioan. de Imo. num. 3. Felin. in c. cum causam sub num. 4. versic. i-
tem pro hoc dicit esse casum, & c. extra De probatio. Corn. conf.
146. incip. res mihi adeo clara, & c. sub num. 3. vers. inter cetera
requiritur lib. 3. Gabrielius libro 1. de Testibus conclus. 3. num. 4.
versic. primo limita ut procedat. & c. ubi num. 5. ponit unam de-
clarationem. Iosephus Mascardus De probatio. conclus. 104. nu.
9. 10. & 11. ubi loquitur de probatione auditus alieni in antiquis,
& rursus conclus. 410. nu. 28. vol. 1. ubi in specie loquitur de pro-
banda consanguinitate: Idem Mascardus conclus. 394. nu. 36.
ubi ait, quod sicut Testibus etiam in antiquis de auditu deponen-
tibus, & habentibus originem ab uno tantum, non creditur, ita non
credatur pluribus instrumentis, quæ ab uno fiunt notario, post Hie-
ro. de Mote ibi per eum allegatum. Et quamvis textus in d. c. licet
ex quadam, loquatur de speciali casu, probanda scilicet consanguini-
tatis vel affinitatis, tamen DD. prædictam conclusionem intel-
ligunt etiam generaliter de aliis casibus probandis per testimoniū
auditus alieni, idque Curt. Iunior quoque sentit in conf. 17. num.
2. parte 1. Quem refert & sequitur Menoch. loco præallegato n.
12. & Cephal. allegans ad hoc alia conf. 250. n. 22. lib. 2. Felinus, qui
id in specie tradit in c. cum causam, sub num. 4. vers. item pro hoc
dicit esse casum, & c. extra de probatio. dicens, cum ratio sit gene-
ralis, dici non posse, quod speciale sit in probanda consanguinitate.
Hippol. Riminald. conf. 113. num. 25. & conf. 120. num. 4. & 5. conf.
222. num. 26. lib. 2.

Ad præcedentem conclusionem generalem referri
possunt sequentia, veluti loquentia de eadem
materia

3

TESTES de auditu, ut aliquid probent in iis casibus, in qui-
buste-

bus testimonium de auditu alieno valere potest, necessarium est, ut etiam non interrogati ad minus duos, à quibus dicant se audiuisse, nominet, ut videatur, utrum eorum dictum habeat auctores idoneos, ut est textus in c. licet ex quadam, de Testibus, & ibi Anto. de But. in 4. notab. & sequitur Aret. conf. 37. & conf. 73. incip. diligenter & mature consideratis; col. pen. & in c. tam literis circa finem, de Testibus, ubi firmat, quod non sufficiat, si unum tantum nominet. Natta conf. 170. incip. trita est & vulgata, & c. num. 5. lib. 1. Cephal. conf. 250. num. 22. & 23. lib. 2. ubi multa ad hoc allegantur. Hippol. Riminald. conf. 222. num. 26. & seq. lib. 2.

TESTES deponentes se publice audiuisse à tali, & à pluribus aliis personis, quorum nomina non recordantur, probant concludenter de fama, licet non dicant, & à maiori parte, Justinianus Bodenarius in conf. 54. num. 16. inter conf. criminal. parte 2.

Si Testis dicit, quod audiuit hoc dici à maiori parte hominum seu gentium istius civitatis, certe probata est fama, quia ex hoc colligitur, quod maior pars populi hoc sentit. Ita habet Capell. Tholos. Decis. 380. ante num. 9. vers. quid si testis dicit, quod audiuit hoc dici, & c. Ubi additur, si non adijcerentur illa verba, civitatis istius, sed diceretur tantum, se audiuisse a maiori parte populi, id non sufficere; cum testis dictum debeat de necessitate concludere. Sed contrarium in hoc ultimo tenent alii, de quibus in vers. sequenti.

TESTIS deponens super fama, si dicat se audiuisse a maiori parte populi probat, quamvis non dicat, cuius populi, nam intelligitur de populo illius civitatis. Ita Bald. voluit reprobans Bart.

KK

in c. praterea, nu. 19. vers. & adde quod not. & c. extra de Testib. sequitur Baldi opinionem Jason in l. si fideiusor. §. Si necessaria, nu. 4. & 5. ff. qui satisda. cog. Iasonem refert Cephalus conf. 309. nu. 13. lib. 3. De quo etiam videas Crauet. conf. 41. n. 5. quæ ad hoc citat Matthæ. Brunus in conf. 115. num. 50. inter consilia criminal. parte 2.

12 *Q*UANDO testis in sua depositione dicit, se audiuisse a maiori parte hominum, notitiam de istis rebus habentium, ista locutio verificatur si quinque habuerint notitiam de rebus illis testificatis, & ipse audiuerit a tribus: & illa dictio, habentium, refertur ad tempus, quo audiuit, per legem, in delictis. §. si extraneus. ff. De noxal. ita scribit Corn. in conf. 68. incip. aliquandiu post consilium, & c. num. 6. circa princip. lib. 2.

13 *T*ESTI deponenti de auditu necesse est deponere, quod audiuit publice a maiori hominum parte, nō enim sufficit dicere quod audiuit, nisi etiam dicat, se publice a maiori parte populi audiuisse, ut scribit Corn. conf. 68. num. 2. & 5. lib. 2.

14 *Q*UOD si testis simpliciter dicat, se audiuisse publice dici, nec addat, quod audiuerit publice dici a maiori parte hominum huius ciuitatis, non sufficeret hoc testimonium ad probandam famam, quia potest esse, quod vnus homo publice, id dixerit. ita habetur in Decisione Capelle Tholosana, quæstione 380. sub numero decimo, versiculo sed quid si dicit, quod audiuit. publi-

publice, &c. Et ita quoque tenet, asserens esse communem opinionem Corn. conf. 34. incip. rem arduam, &c. num. 10. vers. & in super non est facile, lib. 3. Idem conf. 127. n. 11. libr. 4. quem refert Crauet. in conf. 41. num. 5.

Contrarium sentit Iacob. Philip. Portius in conf. 39. nu. 22. & 23. ubi aliquibus argumentis confirmare nititur, hanc depositionem, qua testes attestantur, se id publice dici audiuisse, iustam & legitimam esse, ut ibi per eum.

TESTIMONIUM eorum qui dicunt, se à maioribus audiuisse, de iure non reprobatur, per text. in c. testes. §. De his etiam, que audiuerunt, & ibi gl. 3. q. 2. &c. Quoties. 5. de Testib. & hoc aliquando fuit practicum à Mentz contra Hanaue, ut habetur in libro meo scripto petitionum summariarum pag. 577. in princ. idem est de testimonio de auditu ab antiquioribus, quia hac duo videntur esse parificata, audiuisse à maioribus, vel antiquioribus. Et utrumque satis probatur, in d. c. licet ex quadam, ibi ab antiquioribus quidem suis. de Testibus. & de hoc ultimo tradit Corn. in conf. 78. incip. viso processu agitato sub nu. 5. vers. quia nullus testis deponit, quod audiuerit de antiquioribus, &c. & vers. cum igitur textus requirat, lib. 3. & conf. 146. incip. res mihi adeo clara, sub num. 3. vers. inter cetera requiritur, eod. lib. 3. Refert Cephal. conf. 250. num. 24. lib. 2. Facit quod Paul. de Castro scribit in conf. 56. incip. super primo quesito, &c. num. 4. lib. 1. ubi ait, non quidem sufficere, audiuisse ab uno tantum antiquiore, sed requiri, a pluribus antiquioribus fuisse auditum, per d. c. licet ex quadam. Sed hoc loco obiter quaritur, nunquid illi, qui dicunt se audiuisse a maioribus suis, debeant interrogari ulterius, scilicet a quibus audiuerint illi maiores? & dicendum est, quod non: tum, quia nesciunt, tum, quia esset abire in infinitum, & subvertetur facultas probandi, ita Baldus scribit in c. licet ex quadam. num. 5. vers. quero nunquid illi, qui dicunt. de Testibus.

- 18 **TESTIS** deponens, se audiuisse ab eo, qui actum gessit, probat, secundum Joan. Andr. ut eum refert & sequitur Joan. de Imola in c. intimaui, in fine, de Testibus. ita inuenio dixisse Ang. de Vbald. inter consilia Croti, cons. 413. num. 32. lib. 3. Quod consilium quoque insertum reperitur in consiliis matrimonial. cons. 44. lib. 1. num. 41. Sed ego in meo libro apud Ioannem de Imola in d. c. intimaui, hoc non inuenio. Si vera sunt predicta, tunc faciunt limitationem ad supradictam conclusionem, in vers. Testes deponentes de auditu alieno, ad hoc ut dicantur, & c. num. 5. sicut & in versiculo infra proxime sequenti habetur talis limitatio. Et probantur predicta ex his, quæ scribit Crauet. cons. 277. col. 3. versic. confirmatur etiam, ibi, similiter primus testis, & in vers. Tertius etiam testis, & c. Ratio est, quia tale testimonium de auditu non est nudum, sed continet veritatem facti, vel est coniunctum cum veritate facti.
- 19

- 20 Si duo testes dicant, se audiuisse à Titio, quod vidit opus fieri, an dicantur probare, memoriā extare? Dicas quod sic, secundum gl. primam in l. si arbiter, vers. sed in primo casu quero an duo testes, & c. ff. De probat. quam gl. veluti notabilem sequitur Joan. de Imo. in l. si cui aqua. §. Idem Labeo ait 1. col. 1. versicul. quid autem si duo testes, & c. ff. De aqua plu. arc. addens, cum illa glossa communiter transire legistas, licet dicat, Innocentium contrarium tenuisse.

- 21 **TESTES** deponentes, quod audiuerint à parte extraiudicialiter sic dixisse probant vel plene vel semiplene. quia tunc tractatur de confessione extraiudiciali, quæ præsentē parte plene probat, parte vero absente, semiplene, ut habetur in l. admonendi. ff. De iureiur. tradit Crauet. De antiquitat. tempor. in ultima particula primæ partis, incip. viso de fama, num. 8. vers. nec dicatur istud dictum, folio, mihi 76. in princ.

De secundo, quod videlicet Testes audiuerint ab eisdem personis, non autem à diuersis, sequentia notanda sunt.

22

Ut testimonium de auditu alieno probet, debet apparere, quod testes audiuerint ab eisdem, non autem à diuersis personis. Nam si aliqui dicerent, se audiuisse a quibusdam, & alii ab aliis, non probarent, tanquā singulares per ea, quæ ad hoc allegat Menoch. de arbitrar. iudic. casu 475. num. 13. Schraderus allegās alia in cons. 34. nu. 28. vers. sexto Testes de auditu, &c. Inter consilia Germanica tomo 1. pag. 307. Josephus Mascardus De probatio. conclus. 104. nu. 12. & 13. vol. 1. Sed quia doctores in hoc videntur variare, ut colligitur ex dictis per eos in c. licet ex quadā. extra de Testibus, & ex dictis per Corn. in cons. 78. col. 1. num. 2. vers. itē pramittendū est, quod sufficere videtur, &c. lib. 3. ideo melioris declarationis causa speciales quosdā locos hic subiiciemus.

Si plures sunt testes, & quilibet eorum diceret, se audiuisse ab alio, quam alter, ut exempli gratia, si Sempronius & Caius, vel etiā plures alii in testes producti dicerent, se audiuisse à Petro, & sic ab uno, deinde alii Testes puta Titius, Ioānes & Andreas dicerent, se audiuisse à Bonifacio, & sic ab alio, qui etiam unus est. Hoc casu certum est, tale testimonium non valere, & hoc exemplū videtur ponere gl. in d. c. licet ex quadam, in verbo, ad minus, vers. item etsi plures essent testes. Ratio est, quia testes hoc casu essent singulæ res. Præter ea etiam ex alio non admittitur eorum testimonium: Nam sicut non admitterentur eorum auctores, veluti singulares, & unici testes: ita nec illi, qui referunt eos, per textum in d. c. licet ex quadam, ibi, cum non sufficeret ille. si viueret, & ibi, cum satis videretur absurdum illos admitti, quorum repellerentur auctores, & in hoc omnes conueniunt, proceditque in his terminis conclusio in proxime præcedenti vers. posita, sine ulla difficultate.

23

24

S i inter duos vel plures testes, de auditu deponentes aliqui eorum dicerent, se audiuisse a Gaio & Sempronio, & sic non ab uno tantum, sed a duobus vel pluribus. Quidam vero alii testes dicerent se audiuisse a Mauro & Seio, & sic diuersi testes dicerent, se a diuersis, pluribus tamen quam ab uno tantum, audiuisse. Hoc casu sunt, qui putent hos testes tanquam singulares, nihil probare. in qua opinione est (rauetta De antiquitat. tempor. in ultima particula partis prima, §. Viso de fama, num. 12. fol. 76. Allegans ad hoc Alex. in cons. 28. incip. in causa inter Petrum, nu. 3. vers. prater ea secundum Hostiens. & c. lib. 1. & Dec. referens Alexan. in cons. 322. incip. in causa quæ Alexandria, & c. nu. 12. vers. prater ea etiam in antiquis, & c. Eandem opinionem sequitur Cephal. cons. 250. nu. 24. vers. item ab eisdem, & c. lib. 2. & Menoch. de arbitrar. iudic. casu 475. num. 13.

25

*N*on contraria autem opinione videtur esse Corn. in cons. 78. incip. viso processu agitato, num. 2. vers. item pramittendum est, lib. 3. ubi expresse scribit, licet tutius sit, ut testes deponentes de auditu cōcordent etiam in eo, a quibus audiuerint, hoc est, quod duo testes audiuerint ab eisdem, id tamen non esse necessarium cum sufficiat, quod testes concordent in principali dicto, licet non concordent in causis dicti, allegat Innoc. Jmo. & Panorm. in d. c. licet ex quadam. Corneum reprehendit Menoch. in d. casu 475. num. 13. in fine. Sed Cornei opinio non videtur esse reiicienda, propter fundamenta, quæ ipse ex Innoc. Jmo. & Panormitano adfert, quæ a Menochio vel alio refutata non sunt. Nam & gl. in d. c. licet ex quadam, in verbo, ad minus. ibi, nisi quilibet illorum, idem voluisse videtur, & DD. predicti fatentur, hanc opinionem propter authoritatem Innocentii & glossæ seruari in practica. prater ea & hanc opinionem non obscure approbat Capella Tholos. Decis. 380. sub num. 11. vers. quod si testes diuersi dixerunt, & c. Quo in loco sic scriptum reperitur, si testes diuersi dixerunt, se a diuersis scire vel audiuisse, ut quia unus nominat aliquos, alius vero alios: vel si diuersificant in loco, quia unus dicit, se audiuisse in platea, alius in Burgo, vel quando diuersificant in tempore, quia unus audiuit tali die, alius de alio die deponit. Hisce testimoniis probatio non
vitia-

vitatur, & quod in hisce casibus non sit curandum de varietate loci, & temporis, voluit ibidem Aufrelius in additione, sub nu. 16. post Salicet ibi allegatum in l. ea quidem. C. de accusat.

PRAETEREA pro hac contraria sententia facit. Nam si 16
admittitur testimonium quando saltem plures testes deponunt, se audiuisse a duobus vel pluribus, nec supersunt alii testes, qui ea de re testimonium ferant, quod testimonium pro valido habetur, cum testes illi conueniant de eisdem personis à quibus audiuerunt, ut tradit Menoch. loco præallegato, n. 13. & volunt communiter DD. cur non admittendi quoque essent alii testes, qui hoc ipsum, a duobus vel pluribus diuersis personis se audiuisse testificarentur? Exemplum, si Titius & Seius vel etiam plures diceret, se audiuisse a Sempronio, Gaio & Mauro, nec essent alii qui idem dicerent, certum est ex supra dictis, hoc testimonium sufficiens & validum esse. Iam si essent alii duo vel tres testes, qui de eodem negotio testimonium ferrent, dicentes, se hoc idem audiuisse a Petro, Ioanne & Paulo, & sic a diuersis personis, certe non putarem, hos diuersos testes posse dici singulares, vel testimonium eorum inualidari, sed potius confirmari. Quod & Panorm. videtur sensisse, dum in d. c. licet ex quadam, sub num. 9. vers. sufficit ergo quod testes, & c. scribit, maiorem esse presumptionem pro consanguinitate, quando unus audiuit à duobus, & alter ab aliis duobus, & sic a diuersis, quam si duo audiuisent a duobus tantum, & c. Quo argumento etiam Corneus usus est, in d. consilio 78. referens se ad Panormitanum in præcitato loco. Idque argumentum pro confirmatione opinionis Cornei multum stringit, quod Menoch. intactum atque insolutum reliquit. Et ex iā dictis apparet, prædictam conclusionem Cornei locum habere etiam in eo casu, ubi unus audiuit a duobus, & alter ab aliis duobus, & sic à diuersis. Idque maximè apparet ex d. Decis. Capellæ Tholos. 380. num. 11. vers. quod si testes diuersi, & c. Et ex Panor. in d. c. licet ex quadam, num. 9. vers. sufficit ergo qui testes, & c. 21

- 28 *Si tamen altera opinio, quam Crauetta & Menoch. approbant, videatur alicui esse iustior, sciendum est, pro eius limitatione, quod licet testes deponentes de auditu a diuersis personis non probent, faciant tamen adminiculum, secundum Aret. cons. 13. incip. viso diligenter, col. 6. vers. prater ea Domina Francisca, & vers. seq. quem refert & sequitur Cephal. cons. 435. num. 71.*

- 29 *De tertio, quod videlicet, Expresse nominari debeant illi a quibus Testes audiuerunt.*

- IN illis casibus, in quibus admittuntur testes deponentes de auditu alieno, vel ad plenam probationem, vel ad presumptionem faciendam, necesse est, quod nominentur persona, a quibus testes dici audiuerunt, ut habetur in c. licet ex quadam. §. Testes autem huiusmodi, extra de Testibus, & ibi late DD. Crauet. De antiquitat. tempo. in ultima particula partis primae. §. Viso de fama, num. 11. fol. 75. Crotus allegans alia in cons. 34. incip. viso & diligenter, num. 24. vers. prater ea testes deponentes, & c. lib. 1. ubi quod tales testes debent nominare authores suos, id est, illos, a quibus audiuerunt. Idem Crotus cons. 341. num. 7. lib. 3. Hinc Dec. scribit in cons. 133. incip. visis processu & sententia, num. 5. eum testem qui interrogatus respondit, se non recordari, nihil probare, etiam si prius dixisset, se a maiori parte audiuisse. Confirmatur quoque predicta conclusio per Iosephum Mascardum de probationibus conclus. 395. ubi de probatione consinium loquitur, n. 7. vol. 1. & per Menoch. cons. 98. num. 57. lib. 1. & de arbitrar. iud. casu 475. num. 14. ubi dicit, ita omnes tradere ex illo textu in c. licet ex quadam, de Testibus. Idque optima ratione statutum est, ne videlicet credatur testi de auditu sine authore. quia debemus investigare, an eius dictum habeat authores, & an suspectos, vel fide dignos, ut colligitur ex d. c. licet ex quadam, & tradit Natta in cons. 170. num. 5. lib. 1. & cons. 245. num. 1. vers. item in casibus. Cur. Iun. in cons. 17. num. 2. parte 1. Bartholo. Ghiti in cons. 160. inc. quamuis in causa Magistri, & c. num. 2. & expressius. num. 5. inter consilia criminal. parte 1.*

Ad hoc ut testes de auditu deponentes concludant, oportet, quod saltem nominent duos, à quibus dici audiuerint, ut videatur, an dictum eorū habeat authores nec ne, ut scribit Curt. Iun. in cons. 17. inc. licet per celeberrimos, num. 2. parte 1. Natta cons. 170. num. 5. lib. 1. ubi ait, testes hoc casu etiam non interrogatos debere nominare duos auctores, & cons. 245. num. 1. vers. item in casibus, & c. lib. 2. Prosper Pasethus cons. 110. num. 25. Hippol. Riminald. allegans alios cons. 186. num. 58. & cons. 208. num. 12. libro 2.

Ad hoc ut credatur testi dicenti, se audiuisse ab aliis, oportet, ut ipse nominet quemlibet, à quo audiuerit, proprio nomine, ut videtur voluisse Curt. Iun. in cons. 17. nu. 2. lib. 1. quem ad hoc allegat Bartholo. Ghitijs, qui id expresse dicit, inter consilia criminal. cons. 160. inc. Quauis in causa Magistri, & c. n. 4. lib. 1.

Wan ein zeug, der von horen sagen deponirt, vnd zeigt darneben seine authores, von welchen er es gehört, mit Namen an, so ist solch testimonium de auditu für destabendiger zuhalten, per supra dicta.

Si Testis deponens de auditu alieno neminem nominaret, sed diceret, se non recordari personas, à quibus audiuerit, tale testimonium non valeret. Ita Capella Tholos. quæst. 380. num. 11. vers. quero si testis interrogatur, & c. Bart. in l. De minore. §. plurimū, num. 23. ubi omnino vide. ff. De quæstio. Decius consil. 133. incip. visis processu & sententia, num. 5. & Matthæus Brunus in cons. criminali 115. num. 49. etiam non interrogatus, ibid. n. 51. lib. 2. Cephal. cons. 65. num. 50. lib. 2. & cons. 204. num. 10. lib. 2. Bursat. cons. 316. num. 22. lib. 3.

36

TESTIS deponens de auditu alieno, si nominat eum, à quo audiuit, & postea dicit se quoque audiuisse à plurib. aliis, de quibus iam non recordetur, tale testimonium non reprobaretur. Nam non debet testis sic deponens de omnibus interrogari. Cum memoria hominum labilis sit; Capell. Tholos. q. 380. sub nu. 11. sed debet testis aliquem nominare, &c. Et sequitur ibi Aufrer. in addit. nu. 16. vers. Si tamen testes post aliquorum nominationem.

37

QUANDO testis dicit se audiuisse ab aliis, an debeat tunc nominare testes, vel sufficiat dicere, se non recordari, prout sæpe dicunt testes? Et Ferrariensis in sua practica in forma excipiendi contrapositiones, in verbo, Item quod de predictis omnibus, &c. nu. 9. referens Innoc. scribit, quod debeat tum testis specialiter aliquas personas nominare, & deinde subiungere, se à pluribus aliis hoc idem audiuisse, de quorum nominibus ad presens non recordetur. Videas ipsum assignantem ad hoc rationem.

38

QUANDO testimonium de auditu non est nudum, sed coniunctum cum aliis adminiculis, veluti, quando adsunt contestes deponentes de veritate facti, vel ex propria sciētia, & nominantes quoque eos, à quibus audierint, tunc testimonium de auditu plenè probat, ut pulchrè scribit Crauet. cons. 277. col. 3. quem omnino vide. Et faciunt ad hoc ea, quæ tradit Corn. in cons. 341. incip. Quod dicta dos, &c. nu. 5. vers. Et licet tale testimonium de auditu, &c. lib. 1. ubi habetur, negari non posse, quin talis probatio sit adminiculatiua & inclinēt mentem iudicis ad opinandum, ita esse verum, addens rationem, Quod videlicet nihil aliud sit virtus probationis, nisi mouere mentem iudicis ad opinandum, ita fuisse verum, ut ibi per eum. Probatur etiam predicta conclusio per Soc. Jun. in cons. 135. incip. Non obstat his, &c. nu. 32. lib. 2.

De quarto requisito, vt scilicet Testis deponat, se audiuisse ante litem motam, nota sequentia.

39

*I*n omni casu, quo testimonium de auditu facit plenam probationem, requiritur, vt testis deponat, se audiuisse ante litem motam, & non postea, textus est in c. licet ex quadam, ibi, & ante litem motam testificata didicerint, & ibi Abbas notat n. 3. versic. item nota quod ubi, & c. extra de Testibus si enim deponeret, se post litem motam audiuisse, nihil probaret, ne semiplene quidem. Sic quoque tradit Roman. in sing. suo 753. incip. omni casu, assignans hanc rationem, quia potest esse, quod motio litis traxerit famam istam. Aliam rationem ponit Crotus in cons. 34. incip. viso & diligenter examinato, num. 24. lib. 1. quia si testes dicerent se audiuisse post litem motam, potuisset subornari aliquis, ad ita dicendum in praiudicium partis aduersae, allegat Abba. & Aret. in d. c. licet ex quadam. Romanum refert & sequitur Dec. cons. 82. incip. viso processu agitato, num. 1. pulchre Natta cons. 170. incip. trita est & vulgata, num. 8. lib. 1. Cephal. cons. 250. num. 28. lib. 2. ubi dicit, testem non deponentem, quo tempore audiuerit, non probare, cum potuerit post litem motam audiuisse, & debuerit expressisse, quod ante litem motam audiuerit. Cephal. quoque cons. 441. num. 38 supra dictam quoque conclusionem sequitur Ripa in l. 1. ante num. 88. ff. si cert. pet. eamque notandam esse scribit Hartmannus Hartmanni lib. 2. practicarum. Forens. tit. de Testibus, Decis. 3. in fine, pag. 211. & Minsing. obser. 58. num. 4. in fine, cent. 6. Menoch. de arbitrar. iudic. casu 47. num. 14. vers. quarto requiritur, & c. Allegans. Paris. in cons. 53. nu. 11. lib. 4. Bursat. cons. 284. num. 13. lib. 3. Josephus Mascardus De probation. conclus. 410. num. 4. & 29. vol. 1.

41

*Q*uo si testis de auditu non ante sed post litem motam testificaretur, non solum nihil probaret, sed etiam nec presumptionem faceret. Ut dixi & probaui supra in loco, Testis auditum alienum deponens, presumptionem vel indicium facit, versic. Quod dicitur, Testem de auditu, & c. num. 12. Ubi multa ad hoc allegaui, & tradit Josephus Mascardus loquens de probanda affinitate,

42

et consanguinitate, in tractat. De probatio. conclus. 69. num. 6. et conclus. 40. num. 4. 5. et 30. vol. 1. et num. 31. ubi limitatur hoc, ut verum non sit, si Testes diu alibi quam ubi lis mota est, audierint. Quo casu etiam post litem motam probarent, ad quod allegatur Archidiacon. in c. consanguineos, 35. quest. 6. n. 3. in fine.

43 Sequuntur nunc alia quædam quæ velut pro requisitis habentur, ut testimonium de auditu aliquam fidem faciat.

44 Ad hoc ut testimonium de auditu aliquid operetur, debent Testes in suis depositionibus addere, se ita hoc ipsum credere, ut audierunt dici ab aliis, ita videtur esse textus in c. quoties 5. in fine, extra de Testibus, ubi hoc vult Anto. de But. et copiosius Aretin. ibid. col. antepen. vers. circa tertium est dicendum, Natta in cons. 170. inc. trita est, num. 7. lib. 1. Aegid. Bos. dicens nunquam probare testem de auditu, nisi adiciat, se ita credere, in tractat. testium, num. 42. in fine pag. 780. post Bened. Capram cons. 156. incip. circa primum dubium, num. 7. Cephal. allegans alia consil. 250. num. 25. lib. 2. Menoch. citans alios cons. 98. n. 58. lib. 1.

45 TESTES deponentes de auditu, ad hoc ut fidem faciant, debent esse persone graues et bonæ famæ, hoc enim requirit textus in c. licet ex quadā, ibi, nisi forte persone graues extiterint, extra de Testibus. Cepha. allegans alia cons. 82. num. 44. et cons. 250. n. 26. lib. 2. et Hippol. Riminald. in cons. 222. num. 30. lib. 2. Joseph. Mascard. De probatio. conclus. 69. num. 5. et conclus. 40. nu. 3. hinc Decius scribit in cons. 595. incip. pro resolutione dubiorum, num. 3. quod Testibus grauib. et fide dignis deponentibus de auditu alieno hodie credendum sit, ad quod propositum ipse ibi inducit d.

cit d. c. licet ex quadam. Addit tamen, istud esse verum in probatione consanguinitatis, in quibus terminis loquitur textus in d. c. licet ex quadam, in alia autem materia testes de auditu tantum facere presumptionem translatiuam oneris probandi in aduersarium, ut ibi per eum latius traditur. Idem docet Dec. cons. 322. incip. in causa qua Alexandria, &c. sub nu. 11. vers. praterea etiam in antiquis, ubi dicit, hoc ita esse articulandum & probandum. Cephal. cons. 82. num. 45. lib. 1.

IN probanda consanguinitate, affinitate & parentela, testes deponentes de auditu, debent esse persone graues & honeste, quae quam similiter audiuerint a grauibz hominibus, & eisdem, ut post Lanfranc. & Decium pro consilio tradit Lancilotus Conradus, De officiis pratoris, sub tit. de Testibus, circa dicta eorum num. 41. vers. septimo in consanguinitate, &c. pag. 227. 46

TESTES de auditu testificantes debent esse omni exceptione maiores. (cephal. cons. 82. num. 44. lib. 1. & cons. 250. nu. 27. lib. 2. ubi dicit in probatione extraordinaria (ut est testificatio de auditu) testes debere esse omni exceptione maiores. Hippol. Riminal. conj. 222. num. 31. lib. 2. 47

QUI vult probare illud, in quo non sufficit sola verborum expressio, sed est opus aliquo actu, non sufficit testimonium de auditu. Guido Papa cons. 95. num. 7. per allegata ibi per eum. Et dixi ego infra in loco, Testis auditum alienum deponens non probat. vers. quando tractatur de probatione alicuius rei, &c. num. 20. 48

49. *UT testes deponentes de auditu fidem faciant, non sufficit, si dicant simpliciter, se audiuisse, nisi etiam simul asserant, se id intellexisse. Quia si testis tantum audiuiisset, non sequitur, quod etiam intellexerit, ideoque oportet eos dicere, audiui & intellexi. Felin. in c. tam literis, num. 4. in princ. de Testibus, per ea, quae ipse ibi ad hoc allegat.*

50. *TESTIMONIUM de auditu etiam in factis antiquissimis non aliter admittitur, nisi testes de auditu deponentes sint & personae graues, & dicant, se illud, quod deponunt, à duobus ad minimum specificè & expressim nominatis, non infamibus neque suspectis, sed fide dignis & omni exceptione maioribus, audiuisse: & se credere ea, quae deponunt, vera esse. Schraderus dicens hoc clari & indubitati iuris esse in conf. 34. inter consilia Germanica, n. 26. pag. 306. lib. 1.*

51. *AD hoc ut Testes de auditu deponentes fidem vel probationem faciant, requiritur, ut & articuletur, & probetur, & illòs testes, qui producuntur, personas graues, & illas personas a quibus Testes producti, hoc quod deponunt, audiuerunt, & fide dignas, & omni exceptione maiores esse. Schraderus dicens, certi & indubitati iuris esse in conf. 34. num. 26. vers. tertio ad hoc, & num. seq. ubi id probat euidentissima ratione. pagina 306. lib. 1. consiliorum Germanicorum.*

52. *DICTA testium, deponentium de auditu nullam fidem, nullamve probationem faciunt eo casu, quando testes de auditu depo-*

DICTA testium deponentium de auditu, nullam fidem, nullamve probationem faciunt eo casu, quando testes de auditu deponentes in aliquo deficiunt, per celebre dictum Cumani in cons. 77. incip. Viso libello, vers. ad quartum, quem etiam ad hoc propositum referunt, Curt. Jun. in cons. 17. n. 1. & Schraderus cons. 34. nu. 28. pag. 307. lib. 1. consiliorum Germanicorum.

UT testimonium de auditu alieno admittatur, requiritur quoque inter cetera, ut factum sui natura non sit probabile per testimonium visus vel auditus proprii, & est in casu c. licet ex quadam. de testib. Secus enim esset, si factum sui natura probari posset per testimonium de visu, sed propter negligentiam vel dilationem in agendo orta sit difficultas probandi, quo casu non esset admittendum testimonium de auditu alieno: cum non sit subueniendum ei, qui se angustavit. Ita tradit Abb. in d. c. licet ex quadam. sub num. 3. vers. item limitarem ego, & c. Et refert Campeg. in tract. de testi. reg. 205. vers. Tertio fallit. & Anton. Gabrielius lib. 1. communium opin. tit. de testibus conclus. 3. nu. 10. post Aret. in d. c. licet ex quadam.

ALIA QVÆDAM GENERALIA IN QUIBUS
testimonium de auditu alieno probat.

TESTIMONIUM de auditu alieno probat, si de cognatione aut affinitate seu parentela tractetur, modo tamen testes sint omni exceptione maiores, qui dicant se audivisse à maioribus suis, & aperta computatione distinguant gradus, viderintque ipsi, personas de quarum cognatione est questio, sese pro talibus mutuo gessisse. c. licet ex quadam, ubi DD. x. de testi. ut Mins. tradit Obseruat. 58. num. 2. cent. 6. de quo etiam pulchrè habetur apud Lāncilottum Conradum in tractatu, de officio pratoris, circa

dicta testium, in verbo, De auditu, sub num. 41. vers. vii. in consanguinitate, &c. pag. mihi secundum editionem Colonienf. 227. Hartmannus Hartmanni lib. 2. pract. questio. tit. de Testib. Decis. 3. vers. sunt tamen nonnulli casus, &c. pag. 210. Ubi ex Socino in cons. 47. incip. in presenti consultatione. num. 16. lib. 4. refert, debere concurrere aliqua in probanda consanguinitate vel affinitate per testimonium de auditu, primo, quod testes sint bona opinionis & fama: secundo quod singulos gradus specificent, excepto stipite: tertio quod affirmant se credere, ita etiam esse: quarto quod viderint consanguineos tales pro talibus, puta fratribus, &c. habuisse. adde de hac materia Campeg. in tracta. testium, regul. 205. incip. nota quod valet. &c. ubi ponit regulam, valere testimonium de auditu alieno ad probandam consanguinitatem, & huic regulæ adnectit septem limitationes, quas videre poteris.

AD hoc, quod per testes de auditu probetur consanguinitas, debent concurrere duodecim requisita, quæ enumerantur in c. licet ex quadam, x. de Testibus secundum Paul. de Cast. in cons. 56. incip. super primo quesito. col. 2. num. 4. lib. 1. ubi ait, si unum istorum deficiat, testimonium non valere. Socin. cons. 47. inc. in presenti consultatione, visis actis, num. 16. vers. postremo non omitto, lib. 4. Corn. cons. 146. incip. res mihi adeo clara. col. 2. sub num. 3. lib. 3. (rauetta, allegans predictos, De antiquitat. tempor. in ultima particula partis primæ, viso de fama, &c. num. 6. fol. 75. facie 2. Ego ultra illos addo Baldum in specie referentem & indicantem illa duodecim requisita, in d. c. licet ex quadam. ubi ait, sex requisita concernere personas testium, reliqua vero sex, dicta testium respicere. Omnia ista duodecim requisita ego copiose tractavi s. in loco Testis affinitatem deponens vel probans, ubi omnino vide. & aliquot ex predictis requisitis recēset Bart. Soc. in cons. 47. n. 16. lib. 4. adde Wesenbec. responso 13. nu. 58. pag. 483. & Josephum Mascard. De probat. conclus. 410. nu. 7. 8. 9. 10. cū seqq. ubi omnino vide. Nam ibi multa adduntur pro declaratione, an duodecim illa requisita indistincte in omnibus causis debeant necessario interuenire.

TESTI-

TESTIMONIUM de auditu ad probandam parentelam etiam in iis casibus, in quibus ea probatio sufficit, probat tantum in parentela recte lineæ, propter fauorem ascendentium & descendentium, & in fauorem matrimonii, etiam pro coniugibus, c. licet. de Testibus, Wesenbec. respons. 13. num. 58. parte 1.

TESTES intelliguntur scire, quæ acta sunt à testatore, si priores testes eis hoc dixerunt, l. cum antiquitas. §. Sin autem longiore, C. De testam. quam l. ad hoc allegat gl. in verbo indicauit, in c. hoc videtur. 22. q. 5. Ex quo colligitur, testimonium de auditu aliquando non esse inualidum.

TESTIS deponens articulum verum esse, quia audiuit ab aliis, qui se vidisse dixerunt, tunc causa non videtur eadem cum dicto, sed aliquanto manifestior, & ob id non reiicitur ut libro meo petitionum sum. fol. 577. versic. Ob dan schon, ubi allegatur ad hoc Barto. in tracta. de Testibus nu. 10. Sed tu dicas Barto. ibidem velle contrarium, videlicet, tale testimonium insufficiens esse, quia taliter auditi non fuerint examinati nec iurati, & sic ratione cessantis solennitatis requisita non sufficit tale testimonium secundum Bart. ibi. quæ etiam sic refert & intelligit Lancilotus Conradus in tractat. De officio pratoris, circa dicta testium, nu. 41. circa princip.

TESTIMONIUM de auditu valet in casu, quo testes dicerent, se non audiuisse ab aliis, loca tempore suo coli, Spec. tit. De probatio. §. 1. sub num. 20. ubi dicit, id esse speciale, ut testimonium de auditu valeat:

- 63 *IN* illis casibus in quibus admittitur testimonium de auditu, admittitur etiam testimonium, de credulitate & contra. *Alex. conf. 187. incip. in hac causa & lite, num. 15. lib. 2. Jason in Rubrica. ff. De iureiurando num. 10. ubi habetur, quod sicut testimonium de auditu admittitur in his quæ sunt difficilis probationis, ita etiam idem sit in testimonio de credulitate, tradit quoque Ias. in conf. 65. num. 16. lib. 3. Et faciunt ea, quæ Bursatus allegat conf. 340 num. 13. lib. 3. & Anto. Gabriel. com. opin. de Testib. conclus. 1. num. 15.*

- 65 *TESTIMONIUM* de auditu alieno validum est, & probat in causa, in qua modica scientia fidem facit, ut est causa denunciationis de qua loquitur glossa in c. Hoc videtur. 22. q. 5.

- 66 *TESTIMONIUM* de auditu probat in his, quæ sui natura sunt difficilis probationis, prout est probatio parentele, aut consanguinitatis in terminis. c. licet ex quadam, x. De probation. ita tradit Crauet. de antiquitate tempor. in ultima particula partis primæ, §. Viso de fama. num. 3. & 4. fol. 75. col. 2. ubi ait, quod testimonium de auditu in antiquis quandoque admittitur, id non semper fieri, sed in casu, ubi hoc testimonium sufficeret, simpliciter sine alia probatione, id esse in his, quæ sui natura sunt difficilis probationis, & c. Menochius tamen de arbitrar. ind. casu 475. num. 11. putat, hac in re nullam esse differentiam inter probationem eorum, quæ sui natura facile non possunt probari, & horum, quæ probari possunt, ut ibi per eum.

TESTIS de auditu deponens, probare videtur ea, quæ facta fuerunt tempore pestis, ut in pulchro casu voluit Ceph. conf. 776. num. 14. lib. 5. rationem assignans. Quia tempore pestis mortui non inspiciuntur, sed fugiuntur, & penuria est personarum, ita, ut tunc testes, qui de visu deponere possint, facile non reperiantur.

TESTES de auditu, sicut & domestici, & qui de credulitate deponunt, admittuntur pro reo, quando sumus in criminalibus: quia in his iudicis officium magis exuberat in absolviendo quam in condemnando. Ceph. Iunior, inter consilia Cephali patris sui, consil. 678. num. 75. iuncto num. 6. 7. & 8. lib. 5.

IN probando metu in causa matrimoniali admittitur testimonium de auditu, ut consuluit Alex. in conf. 99. incip. in casu predicto tria, lib. 3. quem refert & sequitur Alciatus responsos. incip. viso processu causæ matrimonialis. num. 11. lib. 1. secundum impressionem Venetam de anno, & c. 66.

TESTIS si in actu capeabili per visum deponit de auditu, probat, dummodo sensus auditus non sit omnino improporcionabilis tali actui, Soc. sen. conf. 54. num. 5. fol. 57. lib. 3.

NON vitiatur dictum testis, si dicit, se scire id, quod deponit, non per certam scientiam, sed per auditum & famam, & alia ad-

minicula, quando materia est talis, quod non possunt habere testes deponentes de omnimoda certitudine. Et in hoc attenditur, quod communiter contingit & verisimiliter. Sunt verba Croti in cons. 413. incip. visa copia processus, num. 16. lib. 3.

74 **TESTIS** deponens de auditu fama communi non adiecto, semper, adverbio, probat. Corn. cons. 222. num. 1. vers. Et licet gl. d. c. 1. in 1. vol. fol. 212.

75 **TESTIS** de auditu deponens etsi non probet pro producente, tamen contra ipsum fidem facit, sicut & alias de Teste unico dicitur, qui contra producentem probat. Cephalus cons. 65. nu. 55. lib. 1. Bursat. cons. 195. num. 16. lib. 2. & rursus cons. 235. num. 71. lib. 3. Gabriellus lib. 1. com. opin. de Testib. conclus. 1. n. 14. & 15.

76 Prædicta conclusio ampliatur ut procedat etiam in teste a fisco producto de auditu deponente pro reo, probaret enim is contra fiscum, secundum Bursat. cons. 135. num. 62. & melius cons. 141. num. 23. libro 2. ubi allegantur alia.

77 Item ampliatur ulterius, ut procedat etiam in criminalibus, in quibus testes de auditu probant contra producentes. Bursat. cons. 141. num. 23. lib. 2. & cons. 232. num. 3. lib. 3.

78 **ADMITTITUR** quoque testimonium de auditu ad probandum, heredem fraudasse hereditatem, secundum Felin. in c. tã literis, ante num. 3. vers. aliquando tamen, & c. de Testibus. Ripa in l. 1. nu. 87. vers. limita tertio in probando heredem, & c. ff. si cert. petat. Crotus in 9. parte sui tractatus de Testibus, num. 366. versic.

vers. quinto fallit. pag. 705. in princ. & Lācilotus Conradus, De officio pratoris, circa dicta testium. §. De auditu. num. 42. versic. xv. secundum Felin. pag. mihi secundum editionem Coloniens. 228.

IN possessorio sufficit testimonium de auditu, ut puta si testes dicant, se audivisse a parte, quod possideat rem spoliatam, ut habetur apud decisiones Rotæ sub tit. De restitut. spoliat. Decis. 8. alias Decis. 117. in Novis. Refert & sequitur Felin. in c. tam literis, circa finem, vers. item vide Rot. (rot. in 9. parte sui tractatus, de Testibus sub num. 366. vers. Quarto fallit, &c. Et simpliciter hoc ipsum sequitur Lancilotus Conradus de officio pratoris circa dicta testium, §. De auditu, num. 41. vers. Quarto in possessoriis, pag. mihi, secundum editionem Coloniens. 226.

QUANDO testes interfuerunt examinationi testium receptorum ad perpetuam rei memoriam, tunc illis Testibus deponētibus super illa examinatione, & etiam super dicto eorum creditur, licet deponant super auditu. Ita notat Imo. in c. significavit, in fine de Testibus, dicens hoc esse singulariter notandum pro casu in quo recipitur testimonium de auditu. Refert Felin. in c. Tam literis, sub num. 4. vers. item vide D. Anton. &c. Et Crotus in 9. parte sui tractatus de Testibus, sub num. 366. vers. sexto & ultimo pag. 705. Refert quoque pro singulari Anto. Trigona, in sing. suo 118. num. 2.

DE quibusdā predictis & aliis casibus, in quibus testimoniū de auditu admittitur, agit Spec. in tit. de Teste. §. 1. n. 54. vers. in casibus tamē valet testimoniū de auditu, ubi recēset septem casus.

Felin. in c. tam literis, ante num. 3. vers. aliquando, &c. usque ad finem istius capituli x. de Testibus, ubi quoque septem casus refert. Ripa in l. 1. num. 87. ff. sic cert. petat. Crotus in 9. parte sui tractatus de Testibus, num. 366. pag. 704. & seq. ubi sex casus recitantur. Campeg. in tractatu testium, reg. 206. referens 14. casus, Minsing. obser. 58. cent. 6. & nouissimè Lancilotus Conradus in tracta. de offic. pratoris, circa dicta testium, num. 41. & 42. pag. mihi, secundum editionem Colonienf. 226. & duab. seqq. ubi tradit 16. casus. & est quoque de eadem re additio in decisionibus Rota nouis sub tit. de restitut. spoliat. decis. 8. incip. in possefforio sufficit, &c. Est alias decisio. 117. in nouis.

31

ETIAM confines probantur per Testes deponentes de auditu auditus maiorum suorum, ut per multa tradit Josephus Mascardus De probatio. conclus. 395. num. 4. cum seqq. ubi adduntur declarationes. Et dicetur quoque in loco, Testis confines deponens vel probans.

TESTIS AUDITVM ALIENVM deponens probat in antiquis.

PRIVS QUAM accedamus ad materiam huius loci, premonendus erit lector, ut sciat quādo dicamur esse in antiquis praesertim in materia probationum. & quidem constat, varias esse in hoc doctorum opiniones, quarum tres refert Carol. Molinaus super consuet. Parisiens. tit. 1. §. 5. num. 63. dicens alios esse, qui putent antiquum tempus dici quadraginta annorum: alios vero, septuaginta annorum: tertiam vero opinionem, eamque crebriorem & communem esse centum annorum: Quam tamen communem sententiam ipse non putat simpliciter & indistincte verā esse, sed

esse, sed tantum in his, in quibus requiritur tempus immemoriale, quod secundum communem doctrinam dicitur esse tempus centū annorum, de quo copiosius ibi per eum, eiusque doctrinam in hoc ultimo reprobatur Menoch. loco iam citando num. 7.

Sed Menochius de arbitrar. iudic. casu 3. hanc rem uberius tractans, refert septem opiniones, quarum primam veluti crebriorem, videlicet id esse in iudicis arbitrio positum, asserit.

Secundā, satis de antiquo dici, cum metā annorū 30. excedit.

Tertiam, antiquum tempus dici triginta annorum.

Quartam eorum, qui opinati sunt, tempus quadraginta annorum satis dici antiquum.

Quinta opinio est eorū, qui crediderunt, tempus 70. annorum esse antiquum.

Sexta tempus 90. annorum.

Septima, centum annorum. Singularum opinionum auctores & sectatores ibidem per eum indicantur.

Sed quantum ad propositum nostrum attinet tenenda est doctrina, quam Molinæus in loco s. allegato tradit, videlicet, ubi non requiritur probatio temporis immemoralis, quod tunc sine dubio tempus 70. annorum dicendum sit antiquum. imo etiam tempus, quod est ultra 30. vel 40. annos, prout secundū casus subiecti conditionem probationes certæ non facile reperiuntur ultra 30. 40. vel 60. annos, & sic, quoties notabile temporis spatium probationes reddit difficiles, dicitur esse tempus antiquū. Cum igitur tempus illud non sit a iure determinatum, nec possit determinari, quia à singularibus factorum circumstantiis dependet. l. mora 32. ff. De iur. concludendum est, in hoc iudicis esse arbitrium, salvo tamen, quod ubi agitur de gravi præiudicio alterius nō sufficiat minus tempus quam triginta annorū, ubi vero ageretur de modico vel nullo præiudicio, sufficerent decē anni ad solennitatem præsumendā, sicut hæc latius deducuntur & explicantur per Molinæū loco prædicto. Et hoc ipsum tradit Minsing. obser. 7. cent. 5. dicēs, ita in iudicio Camera conclusum fuisse in causa comitis de Hennenberg contra duces Bavariæ, ut habetur quoque apud eundem Minsing. in responso 21. num. 34.

His sic ad meliorem intelligentiā præmissis, iam circa materiā huius loci, an videlicet & quando testimonium de auditu alieno admittatur in antiquis, sciendum est duas esse opiniones. Prima eorum, qui simpliciter volunt, Testes de auditu alieno deponentes in antiquis, probare, eamque probationem solam sufficere.

9 *Secunda opinio est eorum, qui putant, solam probationem testimonii, de auditu in antiquis non sufficere, nisi etiam concurrat publica vox & fama, vel alia adminicula. Ego de utraque opinione sic agam, ut utriusque opinionis certas ac distinctas conclusiones premittam, referamque authores quosdam, qui vel prima vel secunda opinioni adherent. Deinde unicuique opinioni adiungam certa quaedam axiomata, ex quibus lector postea facile, ut spero, non solum intelliget hanc materiam, sed etiam vel ampliationes vel limitationes ad conclusiones positas colligere poterit.*

PRIMAE OPINIONIS CON- clusio.

10 *IN factis antiquis regulare est, ut testes etiam de auditu auditus probent, ita, ut necessario non requiratur, quod etiam fama vel alia adminicula concurrant. Hec conclusio probatur per text. in c. licet ex quadam, ibi, ab antiquioribus suis, ubi Anto. de But. in 1. notabili de Testibus, Aret. ibid. in 2. notab. vers. sed contra istas opiniones, secutus Butrium: putat, propter breuem hominum vitam, etiam absque fama publica adminiculo testes de auditu in antiquis legitime recipi, ut refert Portius Imolensis in cons. 39. sub num. 8. allegans ad hoc alia. Probatur etiam praedicta conclusio per textum, & ibi gl. 1. in l. si arbiter. Vbi etiam DD. ff. De probatio. & similem gl. in l. 2. §. Idem Labeo ait, in verbo, audierunt, ff. De aqua plu. arcend. & hanc conclusionem secuti sunt multi, ut Cyn. in l. testimonium, col. 2. vers. aut volo probare extare alicuius rei memoriam, & c. C. de Testib. Barto. in suo tractatu de Testibus, vers. Hanc eandem rem, num. 28. ubi sic scribit, sed aliquando vetustas, ut testes habeantur de visu non patitur, tunc puto sufficere, si testis dixerit, se a suis audivisse antiquis fide dignis, quod talis fundus, qui pro fine apponitur iam fuit Titii & c. Item Baldus in d. l. si arbiter. col. 1. ibi, & similiter est speciale ubi agitur de factis valde antiquis, & c. ff. De probatio. Albericus de Maletis in tractatu testimonium, cap. ult. ante n. 27. vers. fallit secundo in facto valde antiquo, & c. pag. 451. Francisc. Aret. in cons. 37. incip. sequendo ordinem, num. 2. & 4. Ancharan. in cons. 30. sub num. 2. versic. item dicit etiam hoc posse probare, & c. Ale-*

11
Testimoniū
de auditu in
antiquis pro
bare, etiam
non concur
rente fama,
multorum
authoritati
bus confir
matur.

&c. Alex. cons. 187. In hac causa & lite, num. 16. lib. 2. & rur-
 sus in cons. 116. incip. perspectis, num. 8. lib. 5. Barthol. Socin. cons.
 205. incip. difficultas, num. 3. lib. 2. Dec. in cons. 146. incip. & pro
 tenui, num. 12. & cons. 322. incip. in causa qua Alexandria, &c.
 num. 8. Maranta de ord. iudicio. parte 6. verbo testium produ-
 ctio. num. 18. pag. mihi 454. Ferrariens. in practica in forma oppo.
 contra testes post publica. verbo, De alieno iudicio testificantur.
 Iason in Rubrica ff. De iureiur. num. 10. & in cons. 114. incip. ad
 obiecta. nu. 18. lib. 1. & in consil. 128. incipient. in question. numero
 2. eod. libro primo, ubi expressis verbis scribit, quod in antiquis
 Testes deponentes de solo auditu, admittantur pro plena proba-
 tione. Idem Iason cons. 166. incip. procedendo, num. 8. lib. 4. licet
 eo in loco non de solo auditu, sed cum fama coniuncto videatur lo-
 qui. Natta cons. 235. incip. superioribus mensibus, num. 6. lib. 2. &
 in cons. 378. incip. non videtur, nu. 6. lib. 2. Corn. volens facta an-
 tiqua p. obari per testem de auditu alieno, in cons. 333. incip. capio
 primo, nu. 5. vers. & maxime iuuare videtur, &c. lib. 1. & in cons.
 142. incip. videtur prima facie. sub num. 1. circa finem lib. 3. Cam-
 peg. in tractat. de Testib. reg. 206. vers. Quarto fallit, &c. Ripa
 in l. 1. num. 87. ff. si cert. pet. Syluanus cons. 57. num. 6. Socin. Jun.
 cons. 89. incip. viso Themate, num. 15. lib. 2. ubi ait, hoc maxime
 procedere in causa matrimoniali. Quem in hoc refert & sequi-
 tur Iacob. Philip. Portius in cons. 39. nu. 12. qui in numeris pre-
 cedentibus notabiliter loquitur, & multa iura citat, qua pro suf-
 ficienti admittunt testimonium, de auditu in antiquis, etiam sine
 fama concurrente. Idem sentit Hiero. de Monte, Brixia. de fini-
 bus regun. cap. 51. num. 7. Cephalus quoque idem tenens multos
 allegat in cons. 358. num. 32. lib. 3. & in cons. 441. num. 27. & seq.
 ubi ait, si fama concurreret, rem esse indubitata, eod. lib. 3. Idem
 Cephalus tenet cons. 776. num. 5. lib. 5. Mandellus Albensis cons.
 6. num. 7. Lancillot. Conradus De officio prator. circa dicta testi-
 de auditu. sub num. 41. vers. Quinto in factis antiquis, pag. 226.
 secundum editionem Coloniensem, Minsing. obser. 58. nu. 2. cent.
 6. Menoch. De arbitrar. iudic. casu 475. num. 10. ubi ait, Testes
 de auditu in antiquis plenam probationem facere. Idem Me-
 nochius cons. 241. num. 23. lib. 3. Bursatus multa allegans in cons.
 151. num. 25. & 26. cum seqq. lib. 2. & cons. 249. nu. 34. lib. 3. Hip-
 pol. Riminaldus in cons. 143. num. 8. lib. 2. & copiosius in cons. 23.
 num. 290. & seq. lib. 1. Ubi apertissimis verbis scribit, licet testes

in antiquis de auditu tantum, nec etiam de fama deponant, tamen sufficere eorum testimonium propter antiquitatem quicquid alii dixerint, siquidem crebrior opinio stet in oppositum, quod videlicet in factis antiquis sufficiant testes simpliciter auditu deponentes sine probatione fama, per multas auctoritates ibi per eum allegatas, inter quas citat quoque Aretin. in cons. 37. num. 4. qui reprehendit Hostiens. Ioan. Andr. & sequaces, qui voluerunt, una cum testimonio auditus debere concurrere, probationem fama. nam eorum dictum conuincitur ea ratione, quia si sic esset, testimonium de auditu parum aut nihil omnino per se operaretur. Nam fama, & testimonium de fama virtualiter presupponit in se auditum, & quidem non simplicem, sed maioris partis, unde si fama semper requireretur, nulla esset virtus aut utilitas testimonii de auditu, praesertim cum in istis antiquissimis sola fama sufficiat. Caterum testimonium de auditu hoc casu pro sufficienti admittunt multa iura, quae allegat Portius Jmolens. in d. suo cons. 39. num. 8. 9. & 10. & seqq. ex quibus omnibus infert Riminaldus loco praallegato, non requiri probationem fama, addens Aretinū per hanc concludere, nunquam sibi placuisse illam doctrinam eorū qui voluerunt, testimonium de auditu in antiquis aliter ad probandum non admitti, nisi etiam simul concurrat allegatio seu probatio fama. Et haec dicta Riminaldi diligenter sunt notanda.

¹² *Reprobatur opinio eorū qui volunt una cum testimonio auditus debere concurrere de probatione fama.*

¹³ *Opinio communis.* Quod autē opinio ista magis recepta sit atq; communis, testatur etiam excellentissimus Doctor, vir multae & variae lectionis Anton. Gabrielius lib. 1. commu. opin. tit. de Testibus, conclusionē 3. num. 1. in princ. & num. 2. in fine. Quo in loco ipse ad praedictam communem conclusionem tradit octo limitationes. Hancque sententiam, velut communem, sequitur quoque nouissimē Josephus Mascard. De prob. conclus. 104. n. 1. 2. 3. 4. 5. & 6. & n. seq. ubi ea conclusio ampliatur 4. modis & limitatur tribus modis.

¹⁴ Sunt etiā inter supra relatos doctores multi, qui absolute scribunt, in antiquis testimonium, de auditu auditus, plenē probare, quos etiam refert Aymo Crauetta De antiquitate temporum in ultima particula primae partis. incip. viso de fama, num. 2. videlicet, Alex. cons. 187. incip. in hac causa & lite, num. 16. libro 2. Franc. Aret. cons. 37. inc. sequendo ordinem, nu. 3. & 4. Barthol. Soc. cons. 205. n. 3. & 4. lib. 2. Jason cons. 114. n. 18. lib. 1. & consilio 128. nu. 2. eo. lib. 1. Et Hippol. Riminaldus in cons. 23. num. 290. lib. 1. Sed Crauetta loco praallegato putat, testimonium de auditu

ditu in antiquis non plenè probare, ubi agitur de graui præiudicio nisi etiam ex tali testimonio inferatur ad probationem fama, ut ibi per eum, & Bursat. idem sentiens in cons. 330. num. 160. ibi, seu ubi de graui præiudicio tractatur.

Sequuntur nunc axiomata quædam pertinentia ad supra dictam conclusionem primæ opinionis.

IN antiquis testis de auditu probat. De veritate huius conclusionis, late videas Anton. Gabrielium libro 1. communium conclusion. tit. de Testibus, conclus. 3. pag. 68. & Hartmannum Hartmanni lib. 2. practicarum Forensium, tit. de Testibus Decis. 3. circa finem, pag. 211 in princip. multos alios, qui sic tenent, in magna copia allegaui s. in prima conclusione huius loci, num. 10. & 11.

QUOD super vetustissimo negotio admittatur testimoniū de auditu alieno, tenet etiam Ferrariens. in sua practica, in forma oppon. contra testes post publicatio. verbo, De alieno auditu testificantur, allegans ad hoc text. in l. si arbiter, & in l. census. ff. De probatio. l. 2. & l. antepen. ff. De aqua plu. arc.

QUANDO agitur de probando aliquid, quod vita hominis capere non potest, ut quia excedit tempus centum annorum, tunc admittitur testimonium de auditu alieno, secundum Joan. And. & Host. in c. licet ex quadam, per illum textum, & licet textus

iste loquatur de consanguinitate & affinitate probanda, tamen eadem est ratio in factis antiquis, de quibus alii testes non facile haberi possunt. Atque sic post predictos tenet quoque Abbas in d. c. licet ex quadam num. 3. approbans tamen ibidem opinionem Ioannis And. & Hostiens. volentium, quod in hoc casu ultra testimonium de auditu requiratur etiam fama cum aliis adminiculis. Refert & sequitur predictam sententiam Hartmannus Hartmanni lib. 1. practicarum forens. tit. de Testibus, Decis. 3. ante finem, vers. item quando agitur de probando, & c. pag. mibi, 211. & Sigismundus Loffredus in cons. 25. num. 4.

- 18 TESTIMONIUM de auditu, etiam alieno, recipitur, quando id, quod probandum est, excedit hominum vel testium memoriam. l. si arbiter, ubi glossa prima & DD. ff. De probation. & glossa in l. 2. in summa. §. Idem Labeo ait, in verbo audierint. ff. De aqua plu. arc. Bart. in §. Hinc nobis, num. 11. in Auth. de hered. & Falcid. Minsing. obser. 58. num. 2. cent. 6. De quo pulchre consuluit vniuersitas Lipsensis in cons. 44. num. 15. parte 2. Germanicorum consiliorum, ubi habetur, das zweyer zeugen Rundtschaff de auditu nicht zuuerwerffen sey/weill ir keiner so altt / daß er das initium possessionis aui reorum vund den kauff vor 81. Jahren aufgericht / gedencen möge. in factis enim tam antiquis, qua memoriam testium excedunt, probat testimonium de auditu, per iura ibi allegata. Et tradit Ioseph. Mascara. de probatio. conclus. 840. num. 4. & s. vol. 2. Hinc est, quod dum queritur an memoria extet ex facto opere, non utique necesse sit, superesse, qui meminerint, id factum esse, verum etiam si qui audierint eos, qui memoria tenuerint, iuxta text. in l. si arbiter. ff. de probatio. & in l. 2. §. Idem Labeo ait cum queritur. ff. de aqua plu. arc.

19
Memoria facti operis
quo modo
probetur.

*Q*UOD in probandis factis antiquis excedentibus memoriā hominum sufficiat probatio per auditum, ratio est, ut dicit Cornens in consil. 142. incip. videtur. prima facie. sub num. 1. vers. & specialiter in probandis factis antiquis, &c. quia probatio visus hoc casu est impossibilis.

20

21

Visus probatio in factis antiquis impossibilis.

*T*ESTIMONIUM etiam priuatarum personarum de auditu & de fama admittitur pro plena probatione in antiquis. Iason in consil. 65. num. 15. lib. 3. per allegata ibi per eum, addens, hoc multo magis procedere in testimonio regis, dicentis, se ita audiuisse.

22

*E*TIAM domestici Testes deponentes de auditu auditus, admittuntur in antiquis, per ea, quæ ad hoc allegat Josephus Mascardus De probatio. conclusio 4. num. 7. & 8. ubi declaratur, qualiter procedat.

23

*I*N factis antiquis admittuntur testes dicentes, se ab aliis audiuisse, vel se legisse in aliquibus instrumentis, ita esse. Mandellus Albensis consil. 6. num. 7. ubi dicit, hoc esse generale, allegans Petrum de Achara. in consil. 310. incipiente tres Domini. sub numero 2.

24

85
Confines
& domini
probantur
per testes de
auditu in an-
tiquis.

TESTES de auditu ab antiquis admittuntur ad probandū
confines antiquos, & dominium. *Bursa. cons. 249 num. 34. lib. 3.*
& tradit per multa *Josephus Mascardus De probation. con-
clus. 395. num. 4. cum seqq. ubi adduntur declarationes.*

26

Ad probationem consuetudinis, cuius initii memoria non
extat, sufficiunt **Testes** deponentes de auditu, per ea, quæ ad hoc al-
legat *Dec. in cons. 48. incip. reuerende pater. num. 5.*

27

INDUBITATVM est, quod fines iurisdictionis in anti-
quis probentur per testes de auditu deponentes, notatur in l. si ar-
bitr. ff. De probatio. & in l. 2. §. Idem Labeo ait, ff. De aqua
plu. arcend. De qua re videas notata per *Minlinger. obseruat.*
26. cent. 6.

28

TESTES de auditu alieno deponentes in antiquis probant
fideicommissum antiquum, etiam citra famæ deductionem, ut in
specie consuluit *Aret. in cons. 37. incip. sequendo ordinem, in 1. &
secundo dubio. Natta allegans alia in cons. 378. nu. 6. lib. 2. re-
fert Bursatus cons. 249. num. 34. lib. 3.*

29

Ad probandum ius patronatus quod est de antiquissimo tē-
pore, admittuntur testes deponentes de fama, vel de auditu, se-
cundum

cundum Jaso. in cons. 225. inc. in questione iuris patronatus, &c. <sup>ius patrona-
rus antiqui
probat
per Testes.</sup>
num. 5. lib. 2. idque in specie tradit Lambertinus in tractat. iuris
patrona. parte 2. lib. 2. artic. 4. q. 10. num. 14. quem sic refert Me-
noch. cons. 241. num. 22. & 23. lib. 3.

ETIAM in factis antiquissimis testimonium de auditu nō
aliter admittitur, nisi testes de auditu deponentes sint & persona ³⁰
graues, & dicant se illud quod deponunt, e duobus ad minimum <sup>Vt testimo-
nium de au-
ditu, probet
in antiquis,
quæ requi-
rantur.</sup>
specificè & expresse nominatis, non infamibus, neque suspectis,
sed fide dignis & omni exceptione maioribus audiuisse, & se cre-
dere ea, quæ deponunt, vera esse. Schraderus dicens clari & indu-
bitati iuris esse, in cons. 34. num. 26. pag. 306. lib. 1. consiliorum
German. & habetur apud Gabriel. lib. 1. de Testibus conclusio. 3.
num. 7. & 8. & partim apud Hiero. de Monte De finibus reg.
cap. 51. num. 9.

Ad hoc ut testes de auditu etiam in antiquis probent, oportet
ut omnes audierint à pluribus, & uno tantum, ut docet Feli. ³¹
in c. cum causam, col. 2. sub num. 4. vers. istud fallit. De probatio.
quem sic refert Ripa in l. 1. num. 88. vers. & ad hoc ut testes, &c.
ff. si cert. pet. Gabriel. lib. 1. tit. de Testibus conclus. 3. num. 4. versic.
primo limita. pag. 68. & num. 5. ubi hoc limitatur, ut ibi per eum.
& Hieroni. de Monte Brixiano de finibus regendis cap. 51. num.
8. vers. limita tamen, &c.

TESTIMONIUM de auditu alieno etiā in antiquis nō ad- ³²
mittitur si factum ex sui natura per visum, vel alias veras pro-
bationes antea doceri potuisset, iam vero propter negligentiam

vel dilationem in agendo, quæ imputari potest parti vel auctori-
bus suis, orta fuisset difficultas probandi, quia ut quis iuvare pos-
sit hac extraordinaria probatione auditus alieni, non debet ei posse
imputari quicquid, quare prius non fuerit expertus, cum tunc da-
retur ei facultas probandi per ordinarias & veras probationes.
Ita tradit Abb. Panor. in c. licet ex quadam, sub num. 3. versic. i-
tem limitarem ego, &c. Et ibid. quoque Aretin. col. 3. x. de Testi-
bus, refert Campeg. in tractat. testium, reg. 205. vers. Tertio fal-
lit. Et Anton. Gabriel. lib. 1. communium opin. tit. de Testibus,
conclus. 3. num. 10. vers. sexto limita, &c. Quod diligenter est no-
tandum in hac materia.

32

QUANDO requireretur verus actus hominis, tunc testes de
auditu non sufficerent etiam in antiquis, secundum Paris. in cons.
23. nu. 260. lib. 1. Refert Gabrielius lib. 1. communium opin. tit. de
Testibus, conclusione 3. num. 11. versiculo septimo limita. & sentit
hoc idem Alex. in cons. 94. incip. in causa & lite, num. 13. lib. 2. &
Guido Pape cons. 95. num. 7.

34

TESTIMONIUM de auditu in antiquis ita demum admittitur
quando agitur de probando illud, quod excedit metam centum
annorum idque secundum communem opinionem, ut post alios
quoque tenet Prosper Pasethus in cons. 219. num. 19. quam etiam com-
munē dicunt Molin. & Menoch. in locis s. circa principium huius lo-
ci citatis. Et hoc casu articulandum est, quod iam sunt centum anni &
ultra. vel quia non extat fama hominum in contrarium, secun-
dum Alex. in cons. 116. incip. perspectis, col. ult. lib. 5. quem ad hoc
propositum allegat Crotus in cons. 34. incip. viso & diligenter, nu.
23. lib. 1. Hinc Barthol. Soc. in cons. 47. num. 16. lib. 4. dicit, quod
licet in probanda consanguinitate in antiquis admittantur testes
de auditu, tamen ad hoc ut tale testimonium valeat, requiritur
quod

35

Consanguini-
tas in an-
tiquis quo-
modo pro-
betur per
testes.

quod
centi
ser.

qua m
ron. de
nume
libr. 6

T
40. an
bitric

SE

conci-
nent,
quor
Imo
verbo
sopro-
confid
fama
conf.
iudici
Cepha

quod agatur de probanda consanguinitate, quae excederet tempus centum annorum quod etiam refert & sequitur *Minsing. obser. 58. num. 4. cent. 6.*

*Q*VALITER testes de auditu deponere debeant super his quae memoriam hominum excedunt, tradit aliquas formas *Hieron. de Monte Brixiano in suo tractatu de finibus regend. c. 51. numero 2. 3. 4. 5. & 6. post gl. verbi memoria, in c. 1. De praescript. libr. 6.*

36
Testes de auditu deponentes super his, quae memoriam hominum excedunt, qualiter deponere debeant.

*T*ESTIS de auditu an probeat, quando deponit de actu ultra 40. annos, ita, ut tunc dicamur esse in antiquis, statur iudicis arbitrio. *Cephal. conf. 776. num. 6. fol. 548. lib. 5.*

37
Testis auditum deponens de actu ultra 40. annos an probeat.

SECUNDAE OPINIONIS CONCLUSIO.

*I*N antiquis sola testium probatio de auditu non sufficit, nisi concurrat fama, vel aliud adminiculum. Hanc conclusionem tenent, *Ioan. And. & Hostiens. in c. licet ex quadam x. de Testibus, quorum opinionem in hoc ibidem approbant Panor. sub num. 3. Imo & Feli. uterque in primo notabili. probatur etiam per gl. in verbo memoria in c. 1. De praescriptio. lib. 6. Corn. conf. 78. inc. vi. so processu. num. 5. lib. 3. Iason in conf. 65. incip. visis & diligenter consideratis num. 15. lib. 3. ubi dicit testimonium de auditu & de fama in antiquissimis, admitti pro plena probatione. Mazzollus conf. 4. nu. 166. dicens, id maxime procedere ubi de maximo praedicio agatur. Idem videtur sentire *Capitius Decis. 193. nu. 4. Cephal. conf. 250. nu. 19. lib. 2. allegans alia, & in conf. 311. num. 34.**

38
Testes De auditu deponentes in antiquis non probant, nisi concurrere fama vel alio adminiculo.

39
40
Praeterea ubi de maximo praedicio agatur, adde infra num. 48.

lib.3. *Gabrielius allegans alios*, lib.1. *commun. opinionum*, tit. de Testibus, conclus.3. num.2. *Bursat. conf.330. num.160.* Ex quibus patet, quod licet aliqui velint, testes de auditu deponentes probare in antiquis, tamē id secundum predictos doctores procedit, dummodo cum huiusmodi testimonio concurrat fama, vel alia adminicula, praesertim ubi de maximo prauidicio agitur, ut *Mazollus* tradit in d. conf.4. num.166. & *Bursat. in d. conf.330. sub num.160. ibi*, seu ubi de graui prauidicio tractatur.

AXIOMATA.

- 41 PROBATIO testium, de auditu alieno etiam in factis antiquis, idonea non est, nisi in factis antiquis, in quibus non cadit saltem facilis probatio per testes deponentes per sensum, concurrat etiam fama & alia adminicula. *Cor. conf.78. incip. viso processu, num.5. lib.3.*

42
Testis de
auditu in an-
tiquis plus
quam semi-
plenam pro-
bationem
facit.

TESTIS de auditu in antiquis saltem plus quam semiplenam probationem facit, ut facilius probatio plena habeatur. Ita tradit *Cephal. conf.776. num.7. lib.5.*

- 43 IN illis casibus, in quibus agitur de probando dominio, possessione, vel alio negotio, quod per se, & sua natura per testes de visu deponentes probari potest, testimonium de auditu, etiam in factis antiquis, nullo modo admittitur. *Schraderus consilio Germanico. 34. num.25. parte 1. dicens hoc esse indubitati iuris, per allegata ibi per eum. Et hoc idem voluit Cephal. conf.250. nu.19. & 20. lib.2. contrarium quo ad probandum dominium, videtur voluisse Bursat. in conf.249. num.34. lib.3.*

TESTIS

TESTIS de auditu cum fama in antiquis haud dubiè perferat, aut saltem transfert onus probandi in aduersarium. (Cephal. conf. 311. nu. 35. & conf. 441. nu. 28. lib. 3. ubi dicit, quando concurrat fama cum testimonio auditus à maioribus, tunc rem esse indubitata, per allegata ibi per eum.

44

TESTES deponentes, se auduisse ab his, qui in causa ius habuerunt, etiam in factis antiquis, non probant, ne plus copia quam originali credatur, Crauetta conf. 41. nu. 2. Bursat. conf. 330. sub num. 160.

45

TESTIMONIUM de auditu etiam in antiquis facile prostermitur, si testes in aliquo deficiant, Bursatus indicans aliquos defectus, in conf. 330. sub nu. 160. lib. 3. & allegans ad hoc Crauetta de antiq. temp. in ultima particula primæ partis, visò de fama, &c. n. 9. per ibi allegata. Et dixi ego supra in loco, Testis auditum alienum deponens locus generalis, vers. testimonium de auditu cum fundetur, &c. nu. 8. Similes quoque defectus ostendit Cephal. in conf. 250. nu. 19. cum multis sequentib. lib. 2.

46

TESTES de auditu deponentes etiam in antiquis non probant, quando agitur de probando domino vel possessione, aut alterius iuris preiudicialis, cuius probatio de sui natura non est difficilis, nisi concurrat etiam probatio fama, aut aliud adminiculum, ut voluit Crauetta de antiq. temp. in ult. particula primæ partis, ante n. 5. pag. mihi, 75. & Cephal. conf. 250. n. 20. li. 2. Ioseph. Mascard. de prob. conclus. 104. nu. 17. & 21. vol. 1. Adde, j. in loco, Testis auditum alienum deponens non probat. vers. quando tractatur de probatione, &c. num. 20. Contrarium, quo ad probandum dominiū, videtur velle Bursat. in conf. 249. n. 34. lib. 3.

47

48

QUANDO tractatur de magno praiudicio, non sufficit testimonium de auditu auditus, etiam in antiquis, nisi etiam concurreret testimonium fame. Ita post Abb. & alios per eum relatos tradit Crauet. De antiquitat. temp. in ultima particula prima partis, incip. viso de fama. num. 3. Quem refert & sequitur Josephus Mascard. De probatio. conclus. 104. nu. 20. licet ibi alleget in contrarium Francisc. Aret. in cons. 57. num. 4. adde s. eod. loco num. 38. 39. & 40.

49
Ad matri-
monium di-
rimendum
non admit-
tatur testi-
monium de
auditu.

Hinc est, quod quando agitur de probanda descendencia af-
finitatis vel consanguinitatis ad matrimonium dirimendum, non
admittatur testimonium de auditu, cum hoc casu agatur de gra-
ui praiudicio: Secus autem esset si non tractaretur de dissoluendo ma-
trimonio propter coniunctionem sanguinis, tunc cum non tractetur
de tanto praiudicio, & essemus in antiquissimis, admitteretur
testimonium de auditu auditus, secundum Franc. Aret. in cons.
57. num. 3. & 4. ut eum allegat Joseph. Mascard. De probat.
conclus. 511. num. 11. vol. 1.

TESTIS AUDITVM ALIE- num deponens, non probat.

1
Testis de au-
ditu alieno
non probat,
regulariter.
Adde infra
eod. loco. n.
3. & 4.

TESTIS de auditu alieno regulariter non probat: vel audi-
tus testificatio regulariter non valet, scilicet, quod quis audiuerit
dici, & de auditu alieno, atque de auditu auditus, secundum gl.
Bart. & DD. in l. testium, C. de Testibus, alia iura ad hoc alle-
gat Natta cons. 170. incip. trita est, & c. num. 1. Roland. à Valle
cons. 24. num. 86. lib. 1. Hippol. de Marsil. infinita ferè iura ad hoc
allegans in cons. 2. lib. 1. & Cephalus cons. 250. num. 17. lib. 2. Cro-
tus dicens esse meram veritatem, in cons. 163. num. 24. lib. 2. hanc
regulam cum multis allegationibus tradit Lancilotus Conradus
in tractat. de officio pratoris, tit. de Testibus, in cap. dicta testium,

2
Ampliat
& limitatur,
adde infra.
num. 15.

num. 41. pag. mihi, secundum editionem Colonensem, 225. cum
seq. quo in loco ipse hanc regulam tribus modis ampliat, & sede-
cim mo-

cim modis limitat. Prædictam quoque regulam in effectu ponit Menoch. de arbitr. iudic. lib. 2. cent. 5. casu 475. num. 4. cui ipse ibidem subiungit quatuor limitationes cum al. quot pulchris & notandis declarationibus. Sed ante prænominatos authores hæc regulam tradidit Spec. in tit. de Teste, num. 53. vers. testimoniū, ubi addit septem casus, in quibus validum sit de auditu alieno testimonium. Bartolus quoque eandem regulam ponit in suo tract. de Testibus, vers. testis dixit aliquam rem esse, quia audiuit dici, &c. num. 10. pag. mihi, inter varios tractatus testium 38. Prædicta quoque regula allegatur & per multas authoritates confirmatur per Zasium in cons. 12. num. 55. inter consilia matrimonialia, parte 2. Quod est inter alia sua consilia consilium 3. num. 55. lib. 2. & per Cephalum cons. 250. num. 17. lib. 2. & Bursat. cons. 331. nu. 50. lib. 3. & hæc regula sub aliis verbis, eodem tamen sensu poni à quibusdam solet, ut sequitur.

TESTIMONIUM, quod fundatur super auditu alieno, vel alio corporali sensu, regulariter non valet, gl. & DD. in d. l. testium, C. de Testibus, Ferrariens. in practica, in forma opponendi contra Testes post publicat. verbo De alieno auditu testificantur num. 1. Hartmannus Hartmanni lib. 2. practicarum forens. tit. de Testibus, Decis. 3. ubi allegantur ad hoc alia.

RATIO, quod testis de auditu alieno deponens regulariter non probet, assignatur à Bart. in tractatu de Testibus, n. 10. quod videlicet hoc casu ratio non sit manifestior dicto, sed æquè vel minus, & quod index ex tali dicto non reddatur certus, quia ignotum per ignotius deponatur. Videas ipsum copiosius explicantem, què in hoc refert & sequitur Lancilotus Conrad. in tractat. De offic. pratoris, De testibus, cap. circa dicta testium, num. 41. pag. mihi, 224. secundum impressionem Coloniensem.

Aliā rationē tradit Abb. in c. licet ex quadā. n. 1. x. de Testib.

Ratio Ab-
batis.

quia testis testificari debet de eo, quod nouit, & quibus interfuit, iuxta text. in c. testes. 3. q. 9. quod & Natta voluit in cons. 245. nu. 1. lib. 2. vel, quia quilibet de proprio sensu deponere debet, & de eo, quod gestum vel dictum est in presentia sua, ut probatur per ea, quae Hartmannus Hartmanni ad hoc allegat lib. 2. Practica Ferrariens. tit. de testib. decis. 3. vers. & tunc regulariter, & c. pag. 210. Eandem rationem assignat quoque Natta in cons. 170. incip. trita est & vulgata, num. 1. & Ferrariens. in Practica, in forma opponendi contra testes. in gl. de alieno auditu, & c. num. 1. fol. 174. in nouis. editione Coloniensi.

Ratio Ro-
landi à Val-
le.

6 Aliam rationem adducit Roland. à Valle cons. 24. nu. 86. & seq. lib. 1. dicens, ideo testimonium de auditu auditus non esse approbatum. Quia testis de auditu auditus non est verus testis, secundum Anton. de Butr. in c. quoties, in fine, de testibus, & alios quos ipse ibi allegat, de quo ego alia allegavi supra in loco, Testis auditum alienum deponens, locus generalis, vers. testimonium de auditu auditus non dicitur propriè testimonium, & c. cum vers. seq. nu. 3. & sequent.

Ratio Baldi.

8 Potest & alia ratio dari ex dictis Baldi in l. si cui aqua. §. i. dem Labeo, nu. 3. ff. de aqua pluuiæ arcenda, ubi ait, quod per auditum auditus non percipiatur veritas sensus, sed solum quædam relatio veritatis, ideoque alleganti rationem referentem illam veritatem non crederetur in iudicio sine iuramento eius à quo ista relatio causam habuit, nihil igitur super tali relatione fundari possit, videas Baldum.

9 DE iure reprobatur testimonium quod duplici vicio laborat, primū, quod est de auditu, deinde quod depēdet ex relatione ipsius partis aduersæ, exemplū habes lib. meo petit. Summ. fol. 576. vers. Weiter wirdt/ etc.

10

TESTIMONIUM de auditu alieno, id est, quod ex aliena relatione pēdet, aut fundatur super alieno auditu, regulariter non valet,

valet, etiam si fama publica cum tali relatione concurrat, c. tam literis, ubi Canonist. de Test. ratio est, quia testis de sua non aliena scientia deponere debet, l. testium, ubi gl. & DD. C. de Testibus, Minsing. in d. c. tam literis, num. 2. & seqq. ubi 4. limitationes referuntur. Idem Minsing. obser. 58. num. 1. cent. 6. ubi traduntur 3. limitationes.

II

Testis de sua non aliena scientia deponere debet.

QVOD Testibus deponentibus, de auditu alieno non credatur, etiam concurrente fama, tradit aperte Alexand. in cons. 25. incip. in causa inter Antonium, sub num. 3. lib. 4. & Ripa in l. 1. num. 87. ff. si cert. peta. Lancillotus Conradus De officio pratoris. De dictis testium, num. 41. vers. ampliat etiam Franciscus, & c. pag. mihi, secundum impressionem Colonienf. 226.

12

QVOD dicitur testimonium de auditu alieno regulariter non recipi, procedit maxime in his, quae non percipiuntur sensu auditus, ut per Baldum & Salicet. in l. testium, C. de Testibus, Bartho. Socin. exemplificans hoc in possessione, quae non per sensum auditus, sed per visum percipitur in cons. 98. iustissime index, & c. num. 5. lib. 4.

13

I4

Possessio non per auditum, sed per visum percipitur.

QVOD dicitur, depositiones testium, de auditu alieno nihil probare ampliatur, ut procedat non solum in civilibus, sed etiam multo minus locum habeat in criminalibus.

15

Jason in cons. 22. inc. accusatur, num. 7. lib. 1. Cephalus cons. 204. num. 7. & num. 21. cum seqq. lib. 2. & cons. 721. num. 35. lib. 5. Menoch post Roland. à Valle cons. 98. nu. 55. lib. 1. Bursat. cons. 316. num. 18. & 19. lib. 3.

¹⁶ *TESTES de auditu non probant, ea quæ in auditu non consistunt, puta si dicant, se audiuisse per alios sic dici, ita dicit Socin. Iun. cons. 86. num. 35. lib. 2. multa ad hoc allegans.*

¹⁷ *SICUT exemplum exempli non probat, ita testimonium de auditu auditus non facit fidem, ut Baldus scriptum reliquit in l. sancimus, num. 1. in fine. C. de diuersis rescript.*

Exemplum
exempli nõ
probat.

¹⁸ *NOTISSIMI iuris est, quod testimonium de auditu, præsertim si originem sumpserit, à parte aduersa, hoc est a parte producente testes, nullius valoris sit, à quo, ac si testis de iudicio proprio deponeret, secundum Alex. cons. 112. incip. viso quodam instrumento num. 11. lib. 6. & in cons. 71. incip. in causa & lite, num. 3. lib. 7. Idem cons. 123. incip. viso processu, num. 8. eod. lib. 7. Hippol. Riminal. cons. 60. num. 2. lib. 1. & pulchrè in cons. 65. num. 31. & sequ. consil. 83. nu. 22. eo. lib. 1. & facit quod alias communiter dicitur, Testibus non credi quorum repelluntur authores. De quo ego dixi, supra in loco, testis auctoritatem deponens, & c. vers. Testib. non creditur, quorum, & c.*

TESTIS

Paul
se. R.
l. (ciam
aliame

TESTIS de auditu auditus, hoc est, se ab alio quam ab ipso-
met inquisito audiuisse, non probat. Menoch. allegans ad hoc spe-
ciales auctoritates in cons. 149. num. 24. lib. 2.

QUANDO tractatur de probatione alicuius rei, in qua re-
quiritur verus hominis actus, nec sufficiunt verba, ut in proban-
do dominio, in quo requiritur verus titulus aptus ad acquisitio-
nem dominii, & traditio possessionis, seu illius apprehensio, tunc
nunquam sufficit testimonium de auditu, Alex. cons. 94. incip. in
causa & lite, col. fin. num. 13. vol. 2. Guido Papæ cons. 95. num. 7.
idque procedit, etiam si essemus in antiquis, Paris. cons. 23. nu. 260.
lib. 1. refert Gabriel. lib. 1. communium conclus. tit. de Testibus, cō-
clus. 3. num. 11. vers. septimo limita, & c.

Excepta causa consanguinitatis aut parentelæ testimonium
de auditu non sufficit. Aymo Crauetta, dicens, in hoc communiter
conuenire DD. in suo tractatu De antiquitat. temp. in ultima
particula partis primæ, incip. viso de fama, num. 5. ad finem, fol.
75. facie 2.

TESTIS de auditu auditus non facit indicium ad torquen-
dum reum, Hippol. de Marfil. cons. 20. num. 3. lib. 2. & in pract.
criminal. §. Examinanda, num. 28. Bursatus cons. 316. numero 19.
libro 3.

23
Testis de au-
ditu auditus
non facit in-
diciū ad
torcuram

TESTIS de auditu non est sufficiens, ad condemnandum.
Paul. de Cast. in cons. 48. num. 13. fol. 35. consiliorum crimin. par-
te 1. Ratio est, quia in talibus probationes debent esse luce clariores,
l. sciant. C. de probatio. ut ibid. habetur, Bursatus allegans multa
alia in cons. 316. num. 18. lib. 3.

24
Nec etiam
sufficit ad cō-
demnandū.

25
Ratio testis
quia audiui,
inualida. cū
limitationi-
bus. adde in
fræcod. loco
num. 26. &
28.

NON valet dictum testis, qui reddit rationē de auditu. c. præterea, & c. tam literis, de Testibus, limitat. 4. modis Campeg. in tractat. de Testibus, reg. 206.

26

Si testis reddit rationem de auditu, quibus casibus non probet. Refert tres casus Campeg. in tractat. de test. regul. 249.

27

FORMA opponendi contra testes deponentes de auditu, habetur in libro meo petitionum summariarum fol. 579. vers. So scindt auch viel vnder diesenn/ etc.

28

QUANDO Testis dictum suum confirmat, per rationem de auditu auditus, talis ratio regulariter non concludit ad veram probationem. Albericus de Maletis in tractat. testium, cap. 9. numero 26. in princ. pag. 451. allegat ad hoc c. præterea, & c. tam literis, x. de Testibus, & c. Testes 3. q. 9.

29

TESTI de auditu deponenti non creditur, cuius author repellitur, c. fraternitatis, & ibi Canonista, De heret. c. nullus 3. q. 4. Crauetta cons. 12. in causam magistri, num. 13. item Testibus, non creditur, qui deponunt, se dici audiuisse ab his, quibus non crederetur, quod in effectu nihil aliud est, quam quod dictum est, Testibus non credi, quorum repellerentur authores. De quo ego latè dixi cum multis allegationibus supra in loco, Testis au-
ctorita-

Fortitatem allegans vel deponens, vers. Testibus non creditur, quorum repelluntur authores, &c.

TESTIS deponens de auditu alieno, in iis, quæ non auditu, sed visu percipiuntur, ut quod aliquis possederit, nihil probat. consil. crimina. 52. num. 19. parte 1. 30

TESTIS deponens de auditu alieno non probat quando agitur de valore rei. Corneus consil. 347. num. 3. in 1. volum. fol. 347. 31

TESTES de auditu alieno deponentes, in illis casibus, in quibus admittuntur, debent nominare eos, à quibus audiuerunt. De quo ego dixi supra in loco, Testis auditum alienum deponens, probat. §. De tertio; vers. 1. incip. in illis casibus, in quibus admittuntur testes, &c. num. 29. & tradit quoque Ioseph. Mascard. de probatio. conclus. 395. ubi De probatione confinium loquitur, num. 7. volum. 1. 32

TESTIMONIUM de auditu auditus inualidum censetur quando agitur de gravi præiudicio. De quo ego dixi supra in loco, Testis auditum alienum deponens, probat in antiquis. vers. quando tractatur de magno præiudicio, num. 48. 33

34

TESTES non probant, si dicant se audiuisse ab uno tantum, quia saltem à duobus se audiuisse deponere debent. Idem est, si deponerent, se audiuisse ab uno & aliis, & unum nominent, alios vero non, ut tradit Josephus Mascardus De probatio. conclusion. 104. num. 9. 10. & 11. De quo ego dixi supra in loco Testis auditum alienum deponens probat, sub primo casu. vers. Testes deponentes de auditu alieno ad hoc ut dicantur, &c. num. 5. 6. 7. & 8.

35

QVOD testimonium de auditu alieno post litem motam non validum sit, dictum est supra in loco, testis auditum alienum deponens probat, sub quarto requisito, seu casu, vers. in omni casu, &c. num. 40. 41. & 42.

TESTIS AUDITVM PROPRIUM DEPONENS.

TESTIMONIUM auditus proprii appellat Baldus, auditum significantem actionem, ut si quis ipse audiuit partes stipulantes & promittentes, in l. 2. §. Idem Labeo, nu. 3. ff. De aqua plu. arcen. ubi addit, hanc testificationem esse rectam & vero proximam.

PROPRIVS visus & proprius auditus sunt sensus nobilio-
res, & reddunt homines certiores, ita Baldus scribit in proœm. de-
cretal. incip. Gregorius, sub num. 35. in fin. Refert & allegat Cur-
tius in tract. testium, conclus. 61. num. 114.

QVANDO Testis proprio sensu audit contrahentes, & de-
ponit de hoc suo proprio auditu, istud testimonium propriè non
est de auditu, sed testimonium proprium. Testimonium autem
de auditu, propriè est, cum aliquis audiuit aliquid dici esse fa-
ctum, ut dicit gl. in verbo indicauit, in c. hoc videtur. 22. q. 5. quã
gl. sequitur Abbas in c. quoties, num. 7. in fine, ibi, vide bonam
gl. & c. x. de Testibus. Atque hoc comprobatur etiam per ea, quæ
Spec. tradit in tit. de Teste. §. 1. num. 52. vers. debet enim præsens
fuisse, & c. dum dicit, ubi ergo Testis auditu proprio percipit veri-
tatem, vel super qua testificatur, & c. De tali auditu fiet testimo-
nium, & valebit, quo in loco exempla quoque recitantur, sequi
videtur Petrus de Moncada in 9. parte tractatus Croti de Testi-
bus, sub num. 366. circa principium.

QVANDO res est perceptibilis auditu, & testis audiuit eã
sensu proprio, valet eius testimonium de auditu. Ita in specie dicit
Abbas in c. licet ex quadam, in 2. notab. num. 1. in fine. x. de Testi-
bus. Refert & sequitur Petrus de Moncada in nona parte
tractatus Joan. Croti de Testibus, num. 366. circa princ. pagina
704. per textum in c. 2. extrà De consuetud. & cap. causam quæ,
de Testib. Et hoc idem quoque dixit Abbas in c. tam literis, nu. 5.
extrà eodem tit. de Testibus.

6 *U*BI testis deponit per sensum corporeum, auditus proprii, si id, super quo probatio queritur, est tale, quod per dictum sensum percipitur, tunc valet testimonium, de auditu: exemplū, Si dicat testis, quod Titius promisit Seio decem, interrogatus quomodo scit, respondit, quia audiuit ipsum promittere. Ita Baldus scribit in l. si arbiter, vers. secundo nota, ibi, conclude quod ubi testis, &c. ff. De probatio.

7 *Q*UANDO actus subiicitur sensui auditus, quem testis proprio suo auditu, percepit, tunc valet testimonium de auditu, cap. Testes §. De his. 3. q. 9. Spec. in tit. De teste §. 1. sub num. 51. vers. item quod non perhibet testimonium de visu vel auditu, scilicet suo, & num. seq. & Bald. conf. 219. num. 3. lib. 4. Albericus de Maletis in tractat. testium, parte 1. cap. 9. numero 26. ubi de hoc ponit exemplum de teste, qui dicit, Titium promississe Seio decem, & interrogatus de ratione respondet, se id ex eo scire, quia audiuerit Titium promittere. Idem exemplum ponit Ioan. de Imo. in c. tam literis, num. 8. x. de Testibus.

8 *V*ALET testimonium de auditu, ubi res vel actus est, perceptibilis visu & auditu, & testis tantum deponit de auditu, ut in specie facti consuluit Socin. sen. conf. 54. incip. visis Testibus examinatis, num. 4. & 5. lib. 3. facit quod Baldus dicit in conf. 10. inc. in questione qua vertitur, num. 6. vers. deponit etiam iste testis de visu, &c. iunctis preced. lib. 5.

TESTIS deponens, Titium promississe Seio decem, si de ratio-
ne interrogatus, respondeat, se ex eo scire, quia fuerit præsens &
viderit, putatur, concludentem causam assignasse. Quia etsi
hæc sint talia, quæ non soleant percipi sensu visus, sed per sensum
auditus, tamen communiter tenetur tale testimonium valere.
Nam sensus visus videtur esse generalis ad omnem sensum. Ita
Joan. de Jmol. tradit in c. tam literis, num. 9. x. de Testibus, sequi-
tur, non tamen authorem referens, Alber. de Maletis, in tract.
testium, parte 1. c. 9. num. 27. pag. 451.

20
Sensus visus
generalis ad
omnem sen-
sum. add. in
fr. a. num. 12.

Si testis in sua depositione dicat, se audiuisse id quod percipit
per visum, puta, quia interrogatus, an Titius ingressus fuerit, ta-
lem domum, vel talem possessionem, respondit, quod sic: & interroga-
tus de causa scientiæ, dicat, quod audiuerit ipsum ingredi, an tale
testimonium probet, ac recipiendum sit, sunt contrariæ opiniones.
Anton. de Butr. in c. tam literis, de Testibus, videtur velle
quod sic, quia secundum eum sensus auditus non excludit visum.
Hanc sententiam sequitur Albericus de Maletis in tractat. te-
stium, parte 1. c. 9. num. 28. pag. 451. contrarium voluit Ar-
chidiac. in c. hoc videtur, 22. q. 5. cuius opinionem videtur ample-
cti Jmola. in d. c. tam literis, numero 9. versicul. Quid autem
econtra, addens rationem, quia licet reperiatur in sensu visus,
quod sit generalis ad alios sensus, non tamen sic reperiatur in sensu
auditus.

TESTIS, qui in actu, qui visui conuenit, de auditu attesta-
tur, probat, dummodo sensus auditus non sit omnino impropor-
tionabilis tali actui, ut dicit Anton. de Butr. in cap. 2. col. 2. de
consuetud. quod dictum refert Socin. Senior. in cons. 54. inc. visis

Testibus, num. 5. lib. 3. veluti, si testes dicant, quod audierint virum & mulierem commiscientes, licet eos non viderint, ut quia erat interiectus paries vel cortina, tales enim testes probant concurrentibus aliis adminiculis, Alex. conf. 24. col. 3. num. 10. vers. nec insuper lib. 2. Minling. in c. praterea 27. num. 10. x. de Testibus.

14

TESTIMONIUM auditus proprii validum ac firmum esse, probatur etiam in multis sacra scriptura locis, ut Matth. 11. Ite & renunciate Joanni ea, quae auditis & videtis, ubi testimonium auditus & visus proprii parificantur. collige ex aliis locis sacra scriptura alia testimonia similia.

15

NON sufficit quod testes audiuerint & intellexerint voces illorum quorum actum deponunt, sed requiritur etiam, quod viderint actum oculis corporeis, de quo deponunt, hanc conclusionem tradit Crotus, in tractat. testiu. parte 7. sub num. 345. vers. decimoquinto queritur. Sed cum hoc perpetuum non sit, ideo ponit ipse ibidem in numeris sequentibus alias quasdam conclusiones pro declaratione praedictae conclusionis. Haec supra quoque ponuntur in loco, Testis actum probans vel deponens, locus generalis, vers. 1.

16

Vox potest
mutari & a
lia ipsius lo
co subici.

PROBATIO, quae sit per testimonium auditus proprii sufficiens est, exceptis iis casibus, in quibus solus auditus non sufficit, sed etiam requiritur visus, ut tradit Baldus de Perusio in tract. testium, parte tertia nu. 8. vers. sed ego dico pro glossatoribus, pag. mihi 79. ubi respondet obiectioni, si diceretur, vocem posse mutari & aliam ipsius loco subici.

17

TESTIS deponens de auditu in re, quæ tantum est perceptibilis visu, nihil probat. Hartmannus Hartmanni lib. 2. practicarum forens. tit. de Testibus Decis. 3. circa princ. pag. 210. ubi allegat Baldum conf. 10. lib. 5. ubi tamen hoc ego clare non inuenio. Ratio autem predictæ conclusionis est, quia per unum sensum non potest probari alius sensus. Soci. conf. 98. num. 5. parte 4.

18

19

Per unū sensum non probatur alius sensus.

NECESSE est in teste deponente de auditu proprio simpliciter & non etiam de visu, quod cognouerit personas in voce, secundum omnes scribes, ut tradit Ripa respo. 28. super ff. vet. incip. placet. num. 2. fol. 58. col. 1.

20

DE ratione testis dicentis, se audiuisse talem ita loquentem, quia habet voces eius notas. Aymon Crauet. conf. 2. num. 4.

21

TESTIS dicens, Sempronium confessum esse aliquid, & interrogatus de causa scientiæ, respondens, se audiuisse talem confessionem ex Sempronio, talis ratio pro sufficienti habetur, & depositio ista valet, quia testis deposuit per eum sensuræ per quem magis percepit id, super quo deposuit, ut in specie facti consuluit Bald. in conf. 10. incip. in questione quæ vertitur. num. 6. lib. 5.

22

23

VALIDA est depositio testium, si unus testis deponit de visu, alter de auditu in eo, quod est perceptibile auditu. Anton. de Ro-

24

sellis in tractat. De success. ab intesta. nu. 4. pag. mihi 662. Quod tu intellige verum esse in duobus Testibus, quorum quilibet audiret & videret, ad excludendum surdum, ut declarat Imola in c. cum causam, num. 14. de Testibus.

25
Ratio seu
causa Testis
debet esse
per sensum
appropriatum
illi causae
super qua
deponit.

TESTIS dicens se audiuisse, quod vinum erat dulce, non probat, quia causa scientiae testis, debet esse per sensum appropriatum illi causae, super qua deponit. Anton. de Rosellis in tract. success. ab intesta. num. 2. pag. 662.

26

DE Testibus, qui de proprio auditu attestantur, regula certa est, eos tum demum verè probare, quando audiuerunt & viderunt aliquem loquentem vel actum aliquem facientem, ut tradit Menoch. dicens hoc esse clarum, De arbitrar. iudic. lib. 2. ceter. 5. casu 475.

27

SI testis deponat, Seium vulnerasse vel occidisse Sempromium existentem in proximo cubili, affirmans se audiuisse eorum voces, quas notas habeat, & sensisse ictus illatos, tale testimonium probat. Ita Alex. conf. 24. incip. animaduersis his, num. 10. libro 2. quem secutus est in specie Socin. Senior in conf. 54. incip. visis Testibus examinatis, num. 5. lib. 3. Refert pro exemplo auditus proprii probationem validam inducentis, Menoch. De arbitr. iud. casu 475. num. 16.

IN magno rumore & tumultu rixantium difficile est intelligere voces clamantium, maximè de loco separato. *Aymo Crauetta* conf. 2. sub num. 4. vers. quarto arguitur, &c.

28

Voces clamantium in magno rumore & tumultu intelligere difficile est.

TESTIS volens probare clamorosas voces alicuius, si dicat, quod acclamare non potuerit, quin ipse testis audierit, quia habeat voces eius notas, hac ratio non est bona, ut tradit *Crauetta* conf. 2. num. 4. in prin.

29

Voces an probentur per testes.

TESTIS dicens, se audiuisse, & tamen erat in tali loco, ex quo à communiter accidentibus audiri non poterat, parum probat. *Francis. Hercul. lib. quis ten. prob. negatiuam. n. 194. fol. 54.*

30

TESTIS notam habens vocem contrahentis, vel alium actum celebrantis, potest deponere de illo actu, ac si videret eum, praterquam in testamento, in quo requiritur, quod testis viderit testatorem, *Alex. conf. 24. col. 2. nu. 10. vol. 2.*

31

32

AN probent testes, qui audiuerunt quidem, sed non viderunt, ut puta, quia inter loquentem vel facientem & audientem intermedia erat cortina, vel paries, in hoc dubio *Menoch. de arbit. iudic. casu 475. nu. 16. cum seqq. artificiosè distinguit duos casus.*

33

Primus est, quando sumus in actibus gestis inter viuos, quo casu testes probant, si modo notam habeant vocem loquentis per multas auctoritates, quas ipse ibi ad hoc allegat, & simul per quatuor exempla explicat hunc primum casum.

Secundus casus est, quando agitur de probanda ultima dispositione, quo casu testes de suo auditu deponentes nihil probant, cum attestantur, se audiuisse per intermedium parietem reddentes rationem, quia notam habeant vocem disponentis, per ibi allegata, ubi quoque habetur, quid sit in testamento, etiam tempore pestis confectis, item quid in codicillis, donationibus causa mortis, & similibus. Quae omnia ibi dicta videri possunt, sunt enim notanda, & ego nolui ea huc transcribere.

Id autem hoc loco obiter admoneo, Cepollam cautela 230. n. 2. vers. ego autem in hac materia, & c. & num. 3. usque ad finem. in hac materia praedictae questionis distinguere plures casus, videlicet, in testamentis, in matrimoniis, in contractibus vel quasi, aut in maleficiis.

34

TESTES de auditu proprio deponentes regulariter fidem faciunt, si voces contrahentium vel delinquentium notas habeant, licet ipsos contrahentes vel delinquentes non videant secundum gl. in verbo audierint, in l. 2. §. Idem Labeo. 1. & ibi Bartol. & DD. ff. De aqua plu. arcen. & gl. in verbo, quae nouerunt, in cap. testes. 3. q. 9. Quas glossas in hoc communiter approbatas esse testatur Alex. in cons. 190. incip. visis attestationibus, num. 10. lib. 7. Paul. de Cast. volens sic intelligi debere gl. in d. §. Idem Labeo, in l. si non speciali num. 6. C. de testam. & praedictam conclusionem quoque sequitur Alex. cons. 24. nu. 10. lib. 2. Cepolla cautela 230. num. 2. Natta dicens, hoc casu requiri, quod testes notas habeant voces loquentium in cons. 21. num. 5. lib. 1. Anton. Trigona singu. 98. incip. audi notabilem. num. 4. Bursatus in cons. 3. 6. num. 21. lib. 3. ubi ait, Testes de auditu proprio deponentes ita demum probare, si voces audite illis adeo notae sint, ut decipi non possint. Et praedictam opinionem communem esse scribit Alex. in cons. 99. incip. in casu praedicto tria. num. 5. lib. 3. ubi ad hoc plures aliae auctoritates allegantur in additione Molinai. dicit quoque ita communiter teneri Corneus in cons. 166. incip. minime dubium est, col. 2. sub

2. sub num. 2. ibi, & hoc communiter tenetur lib. 3. eandem esse communem testatur Alciat. responso 5. num. 10. & num. 27. lib. 1. secundum editionem Venetam, sed secundum editionem Lugdunensem est in cons. 5. incip. viso processu cause, ubi ait, hoc etiam procedere in probando metum in causa matrimoniali scilicet quo ad probationem matrimonii, non autem quod ad eius rescissionem, per allegata, ibi per eum num. 27. & seq. similiter eam communem esse asserit Viuius lib. 1. communium opinio. litera T. verbo, Testes de auditu deponentes, quem videas, Joan. Crot. in tractat. testium, parte 7. num. 347. ubi ait, idem communiter tenere canonistas in locis ibi per eum allegatis.

35
Metus quo ad probationem matrimonii probatur per testes de auditu proprio, si voces contrahentium notas habeant, licet eos non viderint: Secus est, quo ad rescissionem matrimonii.

POSITO, quod testis non viderit actum fieri, sed tantum audiuerit, quia intermedius erat paries, potest deponere, ac si actum vidisset, quando dicat se audiuisse & cognouisse voces. Quo casu etsi non deponat de visu, satis tamen est, quod deponit de auditu. Et probat ac si vidisset, ut firmat Socin. cons. 54. inc. visis Testibus examinatis. num. 4. circa finem. lib. 3. De quo copiose videas Menoch. de arbit. iud. casu 475. num. 16. 17. 18. 19. 20. 21. & 22. fol. 381.

36

QUOD alias communiter traditum est, valere dictum testis audientis per cortinam, vel parietem intermedium, si habeat vocem loquentis notam, non procedit, quando loquens esset infirmus, tunc enim nec in contractibus id sufficeret: Quia infirmi facile alterant vocem, nec potest certa eius cognitio in teste presumi. Ita tenet Ioan. de Imo. in l. 2. §. Item Labeo num. 24. vers. credo tamen quod si probaretur, & c. ff. De aqua plu. arcen. & Roma. in l. si non speciali C. de testam. quos refert & notabiliter sequitur Alciat. responso 553. nu. 4. vers. secundo principaliter respondetur, secundum editionem Lugdun. alias secundum editionem Venetam est responsum 24. sub num. 7. lib. 9. Refert quoque simpliciter Menoch. de arbitrar. iudic. casu 475. num. 22. in fine.

37

38

Vox infirmo facile alteratur. infra cod. nu. 58.

39 *ALIQUEM habere notas voces alicuius, presumitur ex domesticitate & vicinitate, ut tradit Socin. Sen. in cons. 54. incip. Visis testib. examinatis. sub num. 4. ibid. unde ex testis assertione, &c. lib. 3.*

Voces alicuius notas habere presumitur quis ex domesticitate & vicinitate,

40 *Si testes audiant voces ipsorum contrahentium, sibi bene notas atque cognitatas, & de hoc testificentur, ut si deponerent, se audiuisse Titium promississe Sempronio decem, vel aliud simile dixisse, Quia sibi bene cognita sit vox Titii, tale testimonium valebit. Ita in specie dicit Alberic. de Maletis in tractat. testium, parte 1. c. 9. num. 26. vers. & per predicta. pag. 451. & ante hunc Ioan. de Imo. in c. tam literis, sub num. 8. x. de testib.*

41 *Quando testes deponunt, se audiuisse aliquos carnaliter commisceri, nec tamen addunt, se id vidisse, talis depositio dicitur fieri per sensum auditus, super actu proximo actui, quem probare intendunt. Sed hoc casu testimonium illud de per se non valet, nec probat, nisi vel fama, vel alia adminicula accedant, ut probatur in cap. praterea, de testib. Alber. de Maletis in tracta. testium, parte 1. cap. 9. sub num. 26. vers. Quandoque & principaliter. pag. 451. & per eadem verba tradidit hac Imo. in c. tam literis, sub num. 8. vers. Aut testes deponunt, &c. x. de testib.*

42 *Quamvis aliàs testimoniū auditus proprii valeat, in probanda tamen commixtione carnali non ideo sufficit, quoniā actus commixtionis non tantum sensu auditus sed etiam visus percipitur, ideoque alia adminicula hoc casu desiderantur, ita Min- sing. in c. praterea. 27. nu. 11. de testib.*

43 *Commixtionis actus non tantum sensu auditus, sed etiam visus percipitur.*

*Q*UAM Testis de coitu viri & mulieris deponit per auditum, pariete existente intermedio, tunc actus ille commixtionis percipi potest non solum visu, sed etiam auditu, adeo ut concurrentibus aliis adminiculis (quorum diiudicatio relinquitur arbitrio iudicis) plenè probetur coitus viri & mulieris. Ita tradit Ioan. And. in c. praterea, col. 1. de Testib. refert pro exemplo auditus proprii Menoch. de arbitrar. iudic. casu, 475. num. 18. 44

*Q*UANDO testis attestatur, se audiuisse, virum & mulierem protulisse verba apta ad contrahendum matrimonium, sequitur cognouisse eos esse, ex quo eorum voces notas habebat, talis testificatio fidem facit, ut voluit Spec. in tit. de teste §. 1. sub num. 53. vers. quid ergo si viro, &c. Et de iure ita respondit Alex. de Neuo inter consilia Alex. cons. 99. incip. in casu predicto, num. 4. lib. 3. Quem secutus est Decius in cons. 163. inc. in causa matrimoniali, sub num. 3. vers. & hoc in causa matrimoniali, &c. & Anton. Trigona in sing. 98. num. 2. vers. hinc notanter dixit, &c. Alciat. respons. 5. num. 27. lib. 1. & refert pro exemplo testimonii validi de auditu proprio Menoch. De arbitrar. iudic. casu 475. num. 20. ubi dicit hoc habere locum, quo ad validitatem matrimonii, secus quo ad dissolutionem, quia non sufficeret, testes audiuisse per cortinam vel parietem intermedium, secundum Fel. Alex. & Alciat. ibi allegatos. 45 46

*T*ESTES de auditu proprio deponentes, mediante tenui pariete vel cortina, &c. non probant, cum de matrimonio dissolvendo agitur, quia non sufficeret, testes audiuisse per cortinam vel parietem intermedium, sed alia adminicula requirerentur, secundum Imo. sub nu. 4. circa finem. Felin. num. 5. in c. praterea x. de Testibus, Alexand. in l. si non speciali, num. 7. versic. fallit conclusio predicta. Cod. de testament. Hippol. de Marfil. in Rubrica, C. de probatio. num. 331. pulchrè & notabiliter Alc. cons. 5. incip. viso 47

processu causa matrimonialis. num. 11. & secundum editionem Venetam num. 27. lib. 1. Menoch. De arbitrar. iudic. casu 475. num. 21. Anton. Trigona sing. 98. incip. audi notabilem, circa finē, vers. limita tamen, &c. Joan. Crotus in tractat. testium, parte 7. num. 349. pag. 687.

48 **TESTIS** unus deponens de auditu proprio quando habet alium contestē de visu, bene probat, ut in specie tradit Socin. Iun. in cons. 135. incip. viso processu agitato, num. 2. & 3. lib. 3. Quem in alio simili casu refert Hippolyt. Riminaldus in cons. 182. num. 19. lib. 2.

49 **TESTIS** deponens per propriam scientiam de eo, quod perceperat ex auditu, si aliunde constat de veritate, excusatur à pœna falli: quia deposuit temerariē, non dolosē, ita pulchrē tradit Anchar. in cons. 24. incip. visa inquisitione formata, num. 7. Quem cum aliis refert Natta cons. 132. num. 5. lib. 1.

50 **TESTIMONIUM** de auditu proprio, interueniente pariete medio etiam in contractibus, non probat sine aliis adminiculis, etiam ad effectum civilem, ita sentit Jnnoc. in c. preterea, vers. ad secundam questionem, & c. x. de Testibus. quem refert Ioan. de Imola in l. 2. §. Idem Labeo ait, sub nu. 24. vers. Item pro hac parte facit, & c. ff. De aqua plu. arcen. refert alios idem tenentes, Cor. in cons. 18. num. 6. & 7. lib. 2. & in cons. 166. num. 2. lib. 3. & Cepolla cautela 230. num. 2. vers. sed contrarium facit. Imola tamē loco predicto examinat hoc dictum, & saluat opinionem contrariam, quam dicit, propter authoritatem gloss. & DD. fortē seruari in practica. Addens tamen, se credere, quod si probaretur, contrahen-

51

trahentem aliquem fuisse infirmum tempore illo, quo contraxit, hoc casu forte non sufficiens esse tale testimonium auditus proprii, de quo ultimo ego dixi supra hoc eodem loco, vers. quod alias communiter traditum est, & c. num. 37. & seq.

VALET testimonium, de auditu proprio in re perceptibili 52
per sensum auditus, ut sunt verba, licet fuerit paries vel cortina in medio inter testes & contrahentes, ita est glos. singularis in l. 2. §. f. dem Labeo ait i. in verbo audierint, quam non dicit esse alibi Joan. de fmo. ibi, num. 23. vers. nota bene glossam singularem. ff. De aqua plu. arcen. quod tamen non habet locum in testamento, ubi testes debent esse presentes & videre testatorem, ut ibid. tradit Imo. in contractibus autem non vitatur tale testimonium, dummodo testes notas habeant contrahentium voces, adeo ut etiam cæcus possit testificari de auditu si voces contrahentium notas habeat, idque communiter teneri testatur idem Imola loco predicto, licet ipse ibi moueat quedam pro parte contraria. De utroque casu valde eleganter scripsit Menoch. De arbitrar. iud. casu 475. a num. 16. usque ad finem, ubi videas.

53
Cæcus pos-
test testifica-
ri de auditu.

QVANDO agitur de probanda ultima dispositione, tunc testes de suo proprio auditu deponentes nihil probant, cum attestatur, se audiuisset per intermedium parietem, reddentes rationem, quia notam habeant vocem disponentis. Hanc generalem doctrinam tradit Menoch. De arbitrar. iudic. casu 475. num. 23. Quæ quidem generalis traditio locum habet in sequentibus ultimis dispositionibus specialibus videlicet. 54

- 55 **I**n testamentis, in quibus res non habet dubium, nam in eis requiritur, quod testes videant testatorem, idque est de solennitate testamentaria, ut est textus in l. si non speciali, ibi, & testes, non in conspectu testatoris testimoniorum officio functi sunt, & ibi omnes firman. C. de testam. Matthesila sing. 124. numer. 1. fol. 273. Crotus in tractat. testium, parte 7. num. 346. pag. 686. Ratio est, quia alias possent fieri multe fraudes, ex quo voces a quibusdam facillime assimulantur, secundum Cyn. & D.D. in d. l. si non speciali, & hanc conclusionem communiter receptam esse testatur Corn. in consil. 18. incip. principale dubium, num. 6. lib. 2. eandem communem dicunt alii. quos allegat Iulius Clarus in §. Testamentum, quest. 58. & Soarez in suo Thesauro receptarum sent. T. num. 162. Menoch. De arbitrar. iudic. casu 475. num. 23. qui ad hoc allegat idem tenentem Barbat. in cons. 40. col. 3. lib. 3. & Iaso. in cons. 97. in presenti testamento, nu. 7. lib. 4. ampliatur praedicta conclusio de testamentis, primo, ut maximè procedat in testatore infirmo, cuius vox propter egritudinem plerumque alteratur, ut tradit Alciat. in responso 553. incip. dubitatur nunquid testamentum, &c. circa princ. secundum editionem Lugdunensem, alias secundum impressionem Venetam, est in responso 94. num. 2. lib. 9.
- 56 Voces à quibusdam facillè possunt imitari & fingi. infra num. 63.
- 57 Vox infirmi alteratur. supra nu. 38.
- 58 Secundo ampliatur ut procedat etiam tempore pestis, ut in specie facti consuluit Alciat. in d. responso 553. nu. 3. cum sequentibus, iuxta impressionem Venetā. Refert & sequitur Menoch. de arbitrar. iudic. casu 475. num. 23.
- 59

- 60 **Q**uid autem sit in codicillis, in donationibus causa mortis, & similibus dispositionibus? Et inveniuntur contrariae opiniones. sunt enim multi, qui putauerunt, testes de auditu proprio per parietem intermedium satis probare, atque in ea opinione fuit Matthesila. in suo notab. 124. incip. nota quod licet regulariter sequuntur Alex. num. 7. & Iason num. 8. in l. si non speciali, C. de testamentis, idem Iason in cons. 82. incip. viso testamento condito, nu. 4. lib. 3. Socin. Senior cons. 130. incip. visa contingentia facti, num. 9. lib. 1. Crotus in tractat. testium, parte 7. num. 346. vers. fallit ista con-

Ista conclusio. Et c. pag. 686. Contrariam opinionem veriore esse scribit Corn. in cons. 18. incip. principale dubium, post num. 7. cum sequentib. l. b. 2. Decius dicens ita communiter sentire doctores in cons. 354. inc. in casu proposito, num. 3. Et ponit inter communes opiniones Gribaldus, in suis communibus opinio. in verbo codicilli, nu. 1. Et hanc opinionem contrariam, veluti veriore, approbat etiam Alciat. in responso 553. num. 4. secundum editionem Lugdunensem, sed secundum impressionem Venetam est in responso 94. sub num. 7. lib. 9. ubi refert, Corneum in supra allegato cons. 18. recte, suo iudicio, consuluisse contra opinionem priorem. Et hac posteriori opinionem veluti probabiliorem, recipit quoque Menoch. De arbitrar. iudic. casu 475. num. 24. in fine, assignans rationem, quia etsi expressim de codicillis lege cautum non reperitur, at tamen in eis militare rationem, quod ita fuit in testamentis sancitum, nempe falsitatis timore.

Procederet autem hac opinio precipue in infirmo, quia infirmus mutat vocem, et ob id facile illa potest ab altero fingi, secundum Alciat. in preallegato responso 553. Quem etiam Menoch. in loco supra citato, in fine, refert.

Infir-
mus
mutat
vocē,
& facile
pos-
test ab alio
fingi.

Quod testimonium etiam de auditu proprio non sufficiet probet, sed tantum adminiculum praestet, videtur esse textus expressus in c. cum dilectus x. De success. ab intesta. in illis verbis, quia tamen alii testes dixerunt, se audisse ipsum in Abbatis praesentia, quod dictum est, consistentem, non tanquam sufficienter probantes, sed tanquam vehementer adminiculantes assertionem Abbatis plurimum adiuvabant.

TESTES etsi praesentes sint in contractu vel aliquo actu, tamen quandoque diuersimode audiunt: Quidam enim audiunt, et aliter intelligunt, quam alii: Idque confirmatur ex eo, quod saepe quis est praesens contractui, et tamen non intelligit, quid dicatur vel agatur, ut est textus in l. coram. 209. ff. de verbo. et rer. sign. sic in specie tradit Petr. de Anchora. in cons. 77. incip. visa limitata commissione. num. 4.

66 *In criminalibus nunquam valet testimonium, de auditu per cortinam intermediam, vel tenuem parietem, ut videtur tenere Jmo. qui ita intelligit textum cum gl. in c. praterea. x. de Testibus, in l. 2. §. Idem Labeo 1. col. 2. vers. item pro hac parte optime facit, ibi, sed posses dicere, & c. ff. de aqua plu. arcen. & sic refert Imolam cum aliis Gabriel Sarayna in additione sua ad sing. Matthesila. 124. num. 13. pag. 273. Tradit late cum multis allegationibus Roland. à Valle in cons. 3. num. 44. lib. 3. dicens, Testes in criminalibus deponentes, se audiuisse à tali, quia vocem eius notam habeant, non probare, idque etiā tenet Hippol. de. Marfil. in Rubrica. (De probationib. num. 331.*

67 *Testis de auditu proprio deponens & dicens, se cognouisse delinquentem ex voce, facit in criminalibus indicium ad torturam, ita Jason scribit, dicens hoc bene notandum, nihil tamen allegās: Sed Roland. à Valle in cons. 3. sub nu. 44. lib. 3. reprobat hoc dictum Jasonis, licet Jason asseclam habeat Plotum, ibi relatū, ex hoc fundamento, quod uterque nihil pro se alleget, sed sicco pede pertranseant, nec fuerint memores, quæ de hoc scripserint Jmola & Felin. in c. praterea. num. 4. x. de Testibus.*

68 *Si testes dicant se audiuisse duos inuicem contrahentes stipulationem, vel debitorem confitentem debitum erga suum creditorem, etiamsi cortina fuerit intermedia, vel paries, quia notas habebant voces illorum, talis depositio probat, ut tradunt Jmol. & Felin. in c. praterea, num. 4. de Testibus, Ripa in l. 1. num. 50. De verbo. obliga. sunt tamen aliqui, ut Ang. Abbas, & alii putantes, tales testes non plene probare sine aliis adminiculis, quorum opinionem sequitur etiam Menoch. De arbitr. casu 475. num. 22.*

Ex supra dicta doctrina De testimonio auditus proprii, etiam in eo casu, ubi testes non viderunt loquentem, desumpta est cautela ista, quam post alios tradidit Cepolla, cautel. 230. Quando videlicet quis vult inducere aliquem ad confitendum id, quod coram Testibus fateri noluit, ut tunc inducat testes post parietem vel cortinam, qui notam habeant vocem confitentis, &c. ut latius habetur apud Cepollam, & apud Hippol. de Marsil. in Rubrica C. De probatio. num. 328. vers. remedium est, &c. Quem etiam refert Ioseph. Mascard. De probatio. conclus. 457. num. 1. vol. 1. Eamque cautelam dicit esse optimam & perpetuo menti tenendam Crotus in tractat. testium, parte 7. num. 348. in fine, pag. 687. addens, eam esse huius effectus, quod ea sepe uti possint creditores contra suos debitores. Et hunc quoque dicit esse subtile modum probandi Hippol. de Marsil. in Rubrica. C. De probationibus, num. 332. vers. teneas menti pradieta, &c.

69

Cautela inducendi aliquem ad confitendum.

HINC est, quod Specul. scribit in tit. de Teste. §. 1. sub nu. 53. vers. quid ergo si viro, ubi ait, si vir & mulier erant in certa camera clausi, & testes, qui erant extra cameram, deponunt, se audivisse, virum dixisse, desponso te in uxorem meam, & uxorem dixisse, sum contenta, hoc casu testes probare, licet ipsi non viderint contrahentes. De quo etiam §. dictum est, hoc eodem loco, vers. quando testis attestatur, num. 45.

70

HINC Hostiens. in c. 2. extra de consuetud. refert exemplum in contingentia facti, de tabernario, qui furto subtraxerat Ganem suam quoddam vas argenteum, quod restituere volebat, neque coram testibus fateri, tamen in presentia ipsius amasie non negabat. Mulier illa posuit testes & tabellionem post parietem, & tabernarium induxit ad confitendum, quod furatus fuerat sibi vas argenteum, & promittebat illius restitutionem, quo audito mulier, rogavit notarium & testes super confessione tabernarii in quo exemplo Hostiensis voluit, tale confessionem sic posse pro-

71

bari per testes, etiamsi non viderint tabernarium sic confitentem. Quod refert Trigona sing. 98. num. 3. dicens esse valde notabile verbum.

72

HINC quoque est, quod Paulus de Castro scribit in l. si non speciali, num. 6. se vidisse casum de facto, quod quidam creditor infirmus, non habens neque instrumentum neque testes, quibus creditum suum probare posset, fecit reponi quosdam testes in quadam camera iuxta suam, & misit pro illo debitore, qui cum nullos videret testes, confessus fuit debitum, & tales testes adhibitos postea fuisse productos ad probationem confessionis, & approbatur ibi hoc testimonium, refert & sequitur Crotus in tractat. testium, parte 7. num. 348. pag. 686. & Anton. Trigona sing. 98. num. 1. vers. contrarium in casu isto, & c. Dixi quoque de hoc supra in loco, Testis actum probans, & c. locus generalis. vers. hinc etiam est, quod Paulus de Castro, & c.

73

HINC etiam est, quod Hippol. de Marsin Rubrica, C. De probation. sub num. 332. refert. verba eius hac sunt. Ego attestor
 „ Deū, quod aliās superioribus annis, dum essem capitaneus Vallis
 „ Lugani, hunc casum habui in facto. Nam ibi erat quidam bo-
 „ nus vir senio confectus: qui toto quasi tempore vite sue docuerat
 „ pueros Grammaticam, qui habebat unam pedissequam iu-
 „ uenem philocaptam aliquorum iuuenum, quæ subtili ingenio
 „ & astutia furto subtraxit ipsi Magistro hero suo 260. ducatos,
 „ & illos dedit suis amatoribus, quo stāte per 6. annos, postea veni-
 „ ens dicta pedissequa ad quandam grauem infirmitatem, ex qua
 „ credebatur se morituram, confessa est peccata sua cuidam fratri S.
 „ Francisci, & narrauit ei, se fecisse dictū furtum. Qui frater no-
 „ luit eam absolvere, nisi promitteret sibi, quod si superuiveret, resti-
 „ tueret dictas pecunias ipsi Magistro, cui eas subtraxerat, & tunc
 „ ipsa hoc ei promisit facere indubitanter, & finita confessione fe-
 „ cit ad se vocari dictum magistrum, eique soli in secreto reuelauit
 „ se fecisse ei dictum furtum, & promisit, se ei omnes pecu-
 „ nias furto subtractas restituturam, postea vero reducta ad sani-
 „ tatē,

tatem non solum non volebat dictas pecunias restituere, sed nec etiam dicto magistro volebat in presentia alicuius confiteri, se illas habuisse, sed quando erat sola cum dicto Magistro, omnia coram eo de plano confitebatur. Vnde ille miser Magister iam decreta atatis veniebat ad me & exponebat mihi hunc casum, petens auxilium & consilium cui ego motus quadam pietate sui, dixi, quod deberet accipere tres vel quatuor viros bonae fama, & eos ducere in quodam suo camino, ubi non erat lectica, nec lectus, nec aliquid aliud, post quod posset ibi abscondi, ne illa pedissequa possit suspicari, aliquem esse absconditum, & sic libere confiteretur, & quod supra solarium dicti camini, ubi vadit & ascendit ignis & fumus, faceret tot foramina, quod illi homines possent ibi ponere caput usque ad spatulas, & eos audire loquentes in dicta Sala, ubi erant, & quod hoc modo probaretur confessio sua. Qui magister ita fecit, & blandis verbis inuitavit illam pedissequam ad prandium secum, & sumpto prandio incepit loqui de dictis pecuniis, & illa confessa fuit tunc. Testes illi dixerunt, bene, nunc audiuius confessionem tuam, adeo, quod illa perterrita audiens illas voces, & non videns aliquas personas, valde contristata est, & rogauit illum magistrum ne illam accusaret nec manifestaret, promittens, se intra paucos dies facturam ipsum cautum & securum de pecuniis suis. Et ita fecit. Et istud fuit adeo verum sicut Euangelium. Haecenus verba Hippolyti, admonentis, hunc modum menti tenendum esse.

ALIVM modum probandi creditum ad longum indicat Ioseph. Mascardus in suo tractatu, De probationibus concl. 457. nu. 7. vol. 1. verba eius haec sunt: Fuit praepositus quidam D. Brida presbyter Bartholomaeus Rubinus Placentinus. Hic igitur nullis Testibus, nec scriptura usus suo, quem vocant compatri gentem pecuniae summam erogauerat, ut ex illa mercaturam faceret, & quicquid lucri ex illa negotiatione percepturus esset, id omne inter se partirentur. Praepositus igitur Rubinus de compatri non admodum sincera fide dubitans, cum intellexisset per-

„peram collocatos esse nummos, pecuniamque periclitari, foreque
 „ut nūquam eam posset recipere: tum vero huc & illuc animum
 „in varias partes distrahens, cogitare cœpit quò fieri posset, ut com-
 „pater coram Testibus incaute quod acceperat, ultro fateretur. Is
 „propositi calliditatem cum mente præsensisset, nunquam adduci po-
 „tuit, ut coram Testibus receptum creditum confiteretur. Rubi-
 „nus cum hac spe cecidisset, ut illa ratione nummos acceptos cōpa-
 „ter proferret, curarum æstu fluctuans, ad aliam excogitatam va-
 „friciem animum intendit. In grauem itaque morbum, ex quo cō-
 „ualescere non speraret, se incidisse callide simulauit. Verum ut in-
 „ediam fingere rectius posset, panem & vinum ceteraque victui
 „opportuna in cubiculum abdidit, quibus nullo præsente famem ex-
 „plere posset. Adhibet medicos, inuisunt, salutares potiones ei cō-
 „stituunt. Is arreptis potionibus clam omnes effudit. Medici mul-
 „tis elapsis diebus, cum indies magis morbum ingrauescere simu-
 „laret Rubinus, potionem nihil sibi profuisse inspexissent, nec eum
 „quicquam cibi, potusve sumplisse, cum intellexissent, hominis æ-
 „tate iam matura, (annum enim septuagesimum, & eo amplius
 „attigit) inspecta salute eius desperata, ab ipsis deseritur Rubinus.
 „Inuisitur a propinquis, & amicis, viri vicem dolent, miserantur
 „eius malā fortunam, gemunt, lugent, & lamentantur: Rubinus
 „compatrem non comparere perspicuens, cum videndi, & corā col-
 „loquendi, priusquam ab hac vita discederet, mira se cupiditate
 „teneri significauit. Accersitur, inuisit agrotantem compater. Ru-
 „binus agre vocem trahens, suspirans, omnes mortem acerbissime
 „ferre inquit, ipse vero ceteris acerbius tulisset, ni tam fidū & ma-
 „xime familiaritate, atque adeo necessitudine coniunctum, com-
 „patrem semel antequam moreretur, inspexisset, atque fuisset cum
 „eo colloquutus, orat, obtestatur, ut postquā ab hac lucis usura mi-
 „grauerit, preces ad deum pro animæ suæ salute effundat, & bo-
 „na verba precetur. Cum & ipse compatrem suum grata memo-
 „ria prosequi in hac vita statuisset, se enim constituisse ut quos nū-
 „mos pro negotiatione ipsi erogauerat, apud eundem compatrem
 „remaneret, sed hac lege, ut filiabus suis eos æquis portionibus par-
 „tiretur, ut honeste in matrimonium collocari possent. Spondet,
 „pollicetur compater se id libentissime facturum, & proinde ma-
 „ximas semper ei gratias pro tanta in spe ipsum benignitate & hu-
 „manitate habiturum, atque adeo relaturum. Rubinus animam
 „iam agere fingens, hoc ultimæ voluntatis suæ elogium publicis ta-
 „bulis esse testatum, vix tantum compatri significat, ne una cum
 defuncti

defuncti mente filia, compatriis dote sibi legata fraudari possent. .
Letus & exiliens compater accersit tabellionem, & testes ad id
peragendum. Multa dictante Rubino scribit tabellio, demum
obsecratur compatrem Rubinus, ut nummorum summam, quos
ad faciendam mercaturam, tradiderat, sibi aperiat, ut rationes
subducere possit, quod cuique filiarum pro dote sit legaturus, quod
cum fecisset compater, & in publicas tabulas esset relatum, exiliit
illico è lecto Rubinus integer, & incolumis, compatriis perfidiam
detestans, nuncque confessione sua, coniunctum effugere non posse,
quin nummorum summam sibi restituat, sic hoc Rubini astutu-
dicis decreto merito fuit coactus compater, ut traditam sibi pecu-
niam preposito Rubino redderet. Haftenus Mascardus. Sed
hoc factum propriè ad nostrum propositum non quadrat. Non e-
nim in eo conspicitur modus probandi creditum per testes de au-
ditu proprio tantum deponentes, qui tamen utramque partem
non viderunt. Sed traditur in illa facti specie alius ab hoc nostro
casu diuersus modus seu cautela probandi creditum contra perf-
idum creditorem.

TESTIS AVVNCVLVVS.

AVVNCVLVVS non censetur esse testis idoneus ad proban-
dum matrimonium, ut consulendo tenuit M. Anton. Bauerus
conf. 100. num. 7. lib. 1. consiliorum criminalium. idque in casu, in
quo erat disparitas inter volentes contrahere matrimonium.

TESTIS AVXILIATOR
criminosi.

AVXILIATOR criminis an possit esse testis, & an cogi
possit ad testificandum, Innoc. inc. qualiter el. 1. De accusatio. sub
num. 3. vers. & hac vera sunt, &c. Quem ad hoc refert Nellus
à S. Gemina. in tracta. de Testibus, parte 1. num. 18. vers. sed nū-
quid potest esse.

SEQVVTVR NVNC

Loci sub litera

B.

TESTIS

specie

E
nio, E
94
poly
min217
tione
mian
contu
fit ma
Hanc
num.
Felin
que
comm
concl
ne 43
Testib

TESTIS BANNITVS.

BANNITVS à testimonio repellitur, ponit pro regula Donatus à Fina lib. 4. conclusionū, verbo, Testis vers. Bannitus, fol. 311. facie 2. allegans ad hoc Jason. in l. 1. §. Sublata. ff. ad Trebell. & Crauet- tam in cons. 220. & 309. in quibus locis ego hoc in specie non reperiō.

BANNITI ex causa famosa interim repelluntur à testimo- nio, Hippol. de Masil. in practica crimina. §. Aggredior, num. 94. allegans Bald. in l. cum mulier, nu. 6. ff. solut. mat. idem Hip- polyt. in tractatu Bannitorum, in verbo exules. numero 8. pag. mihi 153.

BANNITVS pro maleficio, secundum Iuris Civilis disposi- tionem alibi testificari potest: Quia Bannum non irrogat infamiam Iuris: nam potius fingitur contumax quam convictus. Et contumacia non infamat: Cum proprie loquendo contumacia nō sit maleficio, nec consistat in male agendo, sed in omittendo.

Hanc dicit esse communem opinionem Baldus in c. super eo, lo. 1. num. 4. extra de Testibus, ubi hoc etiam refert Felin. num. 6. & Felin. in c. postulasti. num. 5. De foro compet. Campegius quo- que videtur idem sentire in tractat. testium, reg. 53. Refert inter communes opiniones Kirchouius cent. 1. communium opinionū, conclus. 23. in prima editione. Et in secunda impressione conclusio- ne 43. Idem sentit Ioan. Maria Monticellus, in repertorio de Testibus, verbo Bannitus, pag. 13. in fin. versic. testis Bannitus, &c.

Et Josephus Mascardus De probatio. conclus. 162. n. 34. vol. 1.
Et dicuntur j. eod. loco vers. testes Banniti repelluntur, & c. n. 9.

8 *BANNITI* possunt esse testes, & alia officia publica exercere, puta tabellionatum, alibi, quam in loco, ex quo fuerunt Banniti, ut dicit Bald. in l. 1. num. 17. vers. item possunt excommunicati, & c. C. de hered. instit. refert & sequitur Conradus Lancillottus in tract. De offic. pratoris, sub loco testis Bannitus. pag. mihi 148. secundum editionem Colonensem.

9 *TESTES* Banniti repelluntur à testificando in loco, Banni, licet alibi possint esse testes, ut Bald. tradit in l. 1. sub nu. 17. C. De heredib. instit. Quem refert & sequitur Conradus Lancillottus in tractat. De offic. pratoris, in verbo testis Bannitus, in fine, pag. mihi 148. secundum editionem Colonensem Ioan. Maria Monticellus de Testibus litera B. verbo Bannitus, pag. 14. in princ. & Bursat. in cons. 316. num. 46. lib. 3. & dictum est supra eod. loco vers. Bannitus pro maleficio, num. 3. cum seqq.

10 *TESTES* Banniti non virtute accusationis, sed virtute inquisitionis, non incurrunt ex tali Banno aliquā notam infamiae, ideoq; probant, ut firmat Crotus in cons. 254. nu. 6. lib. 2. ubi ait, hanc opinionem maxime procedere de iure Canonico, & observandā esse in terris subiectis Ecclesiae, quo ad temporale iurisdictionē.

11 *SI* statutum aggrauaret contumaciam Banniti habendo eū pro confesso, tunc iste Bannitus repelleretur à testimonio, cum eo modo

modo sit infamis infamia iuris municipalis. Ita Bald. in c. super eo, lo. 1. num. 4. x. de Testib. dicens, hoc casu infamiam coherere ossibus Banniti. Refert Felinus in d. c. super eo, num. 6. & rursus in c. postulasti, n. 5. De foro compet. ubi dicit, quod taliter Bannitus ubiq; non possit esse testis, sequitur Rolandus à Valle in cons. 41. n. 48. & seq. lib. 1. Refert inter communes suas opiniones Kirchovius cent. 1. conclus. 23. in 1. editione, & in secunda, conclusione 43. & videtur idē tenere Campeg. in tractat. de Testibus, reg. 53. remittens ad Bald. in d. c. super eo, & ad Bart. in l. i. c. t. fustiu. ff. de his qui not. infam. & in l. infamem, ff. De publ. iudiciis.

TESTIS Bannitus pro furtis commissis, cū infamis sit de iure & de facto, in totum repellitur à testimonio, ut in specie facti consulti Iason cons. 131. incip. circa primum dubium, num. 4. lib. 1.

QUI propter contumaciam Bannitus est, & postea fuit restitutus seu cancellatus, intelligitur restitutus ad famam, & poterit esse testis idoneus, est dictū Pauli de Leazar, quod refert & sequitur Alex. in cons. 112. inc. omisissis argumentis, vers. & propriè loquitur lib. 2. ubi ipse hanc opinionem quoque confirmat ex auctoritate Bartoli, addens, Bartolū hoc dictum Pauli intellexisse verum esse, si Bannitus cancelletur ideo, quia Bannum ei remittatur, secus autem si ideo cancellaretur, quod condemnationē soluerit. Quia hoc casu tantum cancellatur, respectu quantitatis soluta per allegata ibidē ab Alexandro in vers. quod intellexit Bartolus, & c. sequitur Alexandrum Hippol. de Marsil. in practica crim. §. Aggredior, num. 96.

TESTIS BAPTISMVM DE- ponens vel probans.

TESTIS deponens aliquem esse baptizatum fidem facit, eiq; creditur etiā si solus & unicus sit, secūdu gl. in c. placuit in princ. de

consecrat. dist. 4. & hoc ideo verum est, quia aliquem baptizatum esse, non solet alteri praiudicium inferre: Secus autem esset, si hoc tenderet in praiudicium alterius, ut clarè tradit, prædicta gl. circa finem. Quod volunt etiam aliæ glossæ, videlicet gl. ultima in c. licet vniuersis, quam ibi Baldus sequitur, num. 4. vers. oppo. quod stetur, & c. tradit idem Baldus post gl. ult. ibi in c. nuper, extra de Testibus, Iason pulchrè in l. rescripta num. 7. (de precib. Imp. offer. & in cons. 77. incip. placet, nu. 4. lib. 3. ubi additio Decij allegat ad hoc alia, quam videas. plura quoque ad hoc allegat Ioseph. Mascard. De probatio. concl. 163. num. 1. & 5.

TESTIS BARATARIAM

deponens.

In primis pauca quadam de significatione vocabuli Barataria, præmittenda erunt.

1. BARATARIA committitur ab officialibus, ubicumque aliquid recipiunt à priuato, ut faciant non facienda, vel omit-
tant ea, quæ sunt facienda, ita Baratariam definit gl. in verbo
acceperit, in l. 1. ff. ad leg. Jul. repetund. & clarius Amedeus in
suo tractatu De syndicatu, num. 163. fol. mihi 82. col. 3. Idem quo-
que tradit Iosephus Mascard. De probatio. conclus. 164. num. 1.
Præterea Amedeus in præallegato loco, num. 165. addit, Barata-
riam dici à Barato Baratas, quia iudex recipiendo aliquid dici-
tur Baratare & permutare iustitiam cum eo quod recipit, si-
cut recipiens aliquid pro dando beneficium, dicitur vendere
beneficium, & Barataria pro pecunia. Et Ægidius Bos-
sus quoque in practica criminali, sub titulo de officialibus
corru-

corruptus pecunia, num. 1. scribit iudicem pecunia corruptum in-
 iustitiam facientem, vel iustum omittentem, committere crimen
 quod vulgus Baratariam appellare soleat. Nihilque aliud est
 Barataria, quam quod nostri Iurisconsulti Romani, Repetundas
 appellant, de quibus habetur in titulis ff. & C. ad l. Iul. repetun.
 & notabiliter loquitur Bossius in præallegato loco, sub num. 2. di-
 cens quando datur pecunia, ut fiat, vel non fiat, & ita sit iniuste,
 tunc nullam esse difficultatem, quinsimus in tit. ad leg. Iul. repe-
 tundarum, & in crimine vulgo appellato Barataria, videas i-
 psam. Ubi quoque alia notanda de hoc crimine subiicit.

CRIMEN Barataria est difficilis probationis per doctrinam
 Bart. in l. qui ea mente, ante num. 3. vers. ultimo oppono, ff. De
 furtis, & ita in specie tradit Aegidius Boss. in pract. crimina. sub
 tit. De officialibus corruptis pecunia, sub num. 14. refert & sequi-
 tur Ioseph. Mascard. De probat. conclus. 165. num. 2.

BARATARIAM etiam per testes probari posse, voluit gl.
 in §. Necessitatem, in verbo ostenditur. In Authentic. ut iudi-
 ces sine quoquo suffrag. &c. Quam ad hoc citat quoque Francisc.
 Marc. quest. 648. num. 1.

TESTES ad probandum crimen Barataria inducti, non de-
 bent esse suspecti, sed idonei. Idque intelligi debet, si criminaliter a-
 gatur. Ioseph. Mascard. De probat. conclus. 165. num. 5. vol. 1.

9 **TESTIS** contra officialem super Barataria non potest esse qui libellum, vel petitionem dedit contra officialem, quia est suspectus. Amedeus in tractatu syndicus, sub num. 168. vers. unde qui dedit, &c. fol. mihi 83. col. 4. refert Ioseph. Mascard. De probatio. conclus. 165. num. 6.

10 **GENERALITER**, quando agitur de delicto perpetrato per iudicem x. officium, tunc debet probari Testibus idoneis, vel per confessionem, vel documentis, vel indiciis indubitatis, secundum l. sciant, C. De probatio. quia in delictis debent esse probationes luce meridiana clariores, ut ibi habetur. Si vero agitur de delicto commisso per iudicem in officio, tunc sufficit semiplena probatio cum iuramento secundum gl. in verbo ostenditur, in §. Necessitatem. In Authentico ut iudices sine quoquo suffrag. &c. Et est doctrina Ioan. de Platea, in l. iudices, C. de dignitat. lib. 12. Ratio secundicatus est, quia in occultis delictis quale est Barataria & quando veritas aliter haberi non potest, admittuntur testes minus idonei in subsidium, per vulgaria, cum facultas probationum coangustari non debeat, l. quoniam, C. de heret. & predicta quoque tradit Francisc. Marc quest 685.

13 **AN** mediator Barataria possit testificari contra potestatem vel iudicem, qui dicitur eam recepisse, remissive tradit Paris de Put. in tracta. syndic. in verbo, corruptio, c. 3. nu. 6. sed Amedeus in eod. tracta. num. 168. fol. mihi 83. col. 4. in princ. dicit si civiliter ageretur, quod tunc Barataria possit probari per eum qui fuit mediator: si vero ageretur criminaliter ad poenam tripli, vel exilii, tunc probationes debeant esse luce meridiana clariores, per l. fin. C. De probatio. Idem tenet Cadaldinus in eodem tractat. quest. 66. sub nu. 39. vers. adde quod si officialis, &c. fol. mihi 19. in fine, quibus adde Aegid. Bos. in d. tit. De officialibus corruptis pecunia, nu. 15. pag. mihi 241. & Ioseph. Masc. De probat. conclus. 165. n. 3. & 4.

BARA-

BARATARIA potest etiam probari per familiares iudicis, tam actiue quam passiue, secundum Bald. in l. obseruare. §. proficisci, questione 18. n. 12. ff. de offic. procons. & lega. ratio est, quia in istis delictis occultis admittuntur testes illi de domo aut capitulo, per l. consensu C. de repud. Bald. in hoc referunt & sequuntur, Franc. Marc. questione 648. n. 3. & questione 685. & §. 6. Et Iosephus Mascardus De probat. conclus. 166. num. 3.

14

15

De gestis in *Barataria* admittuntur lenones, & alii ibi conuersantes, ut in simili specie notat Salic. in repet. l. ea quidem, sub n. 104. vers. ad quintam questionem, & c. C. de accusat. quem ad hoc allegat Paris de Puteo in tractat. syndicat. in verbo testis c. 1. num. 3. circa principium, fol. mihi 431. col. 3. ratio est, quia hoc casu sumus in his que non solent tractari nisi in presentia istorum, & ubi veritas aliter apparere non potest, ut ibi habetur.

16

Leno testis

TESTIS BELLI TEMPORE

factum deponens.

SALVATVR dictum testis deponentis aliquid factum esse tempore guerra, cum paulo ante guerram factum esset. Ita Bald. notat l. diuortio, in principio col. 2. vers. Extra nota, in vers. neque enim, & c. ff. soluto mati. quem ibidem sequitur Alex. num. 6. & seq. ubi hoc dictum confirmatur ex aliis. Et refert eodem in loco Jason num. 10. Idque in hoc fundatur, quod illud censeatur factum tempore guerra, quod factum est tempore ortæ discordia, licet guerra nondum cæperit esse. Nam & Bald. alio in loco scribit id dici posse, tempore guerra factis, quod paulo ante, vel paulo post factum sit, in c. 1. in principio, n. 4. de pace tenenda, & c. Alex. loco præalleg. allegat ad hoc alia. Et hoc idem quod supra de teste

2

3

TT

dictum est, videtur consulendo tenere Baldus in cons. 182. incip
quia tempus non habet, &c. sub num. 1. lib. 4.

- 4 Non videntur inuicem aduersari testes, quorum aliqui ante bellum, aliqui post bellum rem gestam dicant. cum enim hac res tractum habeat, poterunt intelligi ante bellum perfectum, & post bellum ceptum. Alciatus dicens hoc frequentius traditum esse, in leg. anniculus. 132. nu. 8. de verbor. & rer. significatione:

TESTIS BERROARIUS

feu Birroarius, adde infra Testis nuncius.

- 1 BERROARI quos aliqui Birruarios vocant, dicuntur famuli potestatis, ut dicit Aufserius in tractatu de Testibus, in verbo Berroarius, n. 12. in fine, pag. mihi 252. col. 2. tales Birruarii alias appellantur apparitores vel cursores, per Bald. in l. fin. num. 47. in fine, C. de edicto diui Adriani toll. ubi ait, apparitores esse vilissimos, & vilissimum esse cursoris officium, quo in loco Bald. loquitur de executionibus & missionibus in tenutam factis per apparitores, dicens eos viles personas, ut etiam refert Aufserius in tracta. testium, in verbo Berroarius, num. 12. in principio.

- 4 BERROARI qui stant cum aliquo officiali non recipiuntur in testes in iudicio, ut Bald. tradit in l. etiam, sub num. 4. ibi vel Berroarii, qui stant cum aliquo officiali, &c. C. De Testibus: & hoc indubitanter verum est in his, quæ sunt separata ab eorum officio, vel extra ipsorum officium, ut colligitur, ex his quæ in hac materia scribit Iosephus Mascardus De probationibus conclus. 189. num. 1. 2. & 3. Cuius hæc traditur ratio, quia tales Berroarii, hoc est, famuli potestatum, quos Baldus etiam apparitores & cursores vocat, sunt viles persone, secundum Baldum in l. fin. n. 47. in fi. C. de edicto D. Adriani toll. ubi ait, tales apparitores esse vilissimos, & vilissimum esse cursoris officium. Et hoc idem videtur sentire

tur sentire Innoc. in c. In literis, 14. De Testibus, ubi de talibus personis scribit, iudicem diligenter attendere debere honestatem talium personarum, ut nisi honesti sint, nullatenus eis credatur. Idem quoque tenet Aufrelius in tractat. testiū, in verbo Berroarius, nu. 12. in principio, pag. 252. & multas alias auctoritates de vilitate talium personarum adducit Tiraquellus de retract. Lignagier, §. 8. gl. 2. num. 2. Sed prædictam rationem admodum leuem esse scribit Menoch. de arbitrar. iudic. lib. 2. cent. 2. casu 112. n. 3. dicens, quod etsi viles sunt istæ personæ, eorū tamen officium ita à iure approbatum esse, ut eis credi debeat.

BERROARIi repelluntur à testimonio, quando sunt multū viles, secundum Bald. in l. etiam, num. 4. C. De Testibus. Quæ refert & sequitur Alex. in additione ad Bart. in l. 3. in principio, in ultima eius principii additione, vers. quid de Birruario. ff. De Testibus, & Lanfrancus in praxi, & in tractatu testiū, num. 64. Vers. quid de Berroario, ubi dicit, Birroarios non esse testes plenissimæ fidei, & quod eis multum decedat de fide, propter eorū vilitatem. Eiusdem quoque est sententiæ Bertach. in repertorio, in verbo Berroarius, vers. Berroarius potest esse testis, &c. ibi. Sed contra alias personas Aufrelius in tract. De Testibus, in verbo Berroarius, num. 12. in principio pag. 252. Et Campeg. in tracta testiū, reg. 16. vers. fallit primo, &c. post Albericum de Maletis in suo tracta. testiū, parte 1. cap. 2. num. 36. & seq. ubi pulchrè quoque de hoc articulo scribit pag. 374. Sequitur nouissimè Donatus à Fina lib. 4. conclusionum, in verbo testis. vers. Birruarii, ibi fallit pro potestate, &c. folio 311. facie 2. Et Francis. Bursat. in consilio 216. num. 87. libro 2. idem consilio 330. num. 168. & consilio 331. num. 44. ubi dicit se ita obtinuisse in specie facti, lib. 3. Et supra dictam conclusionem nouissime sequitur etiam Iosephus Mascardus De probationib. conclus. 189. nu. 17.

- 9 *BERROARIUS* admittitur in testem pro suo officiali seu potestate in syndicato. Ut Baldus tradit in l. etiam, num. 4. vers. sed quide contra. C. De testibus. ratio est, secundum ipsum, quia
- 10 tunc non sunt amplius familiares, ideoque inspecto statu, pro quo producuntur, possunt testificari. Baldum sequitur Salycetus ibid. Ang. in l. sciendum, ff. de usuris, dicens, se defendisse quendam officialem suum amicum per testimonium Birruariorum, quem sic refert Albericus de Maletis in tracta. Testium, parte 1. c. 2. n. 36. 37. & 38. pag. 374. & Lanfrancus de Orian. in tracta. testium, sub nu. 64. vers. quid de Berroario, & c. Bertach. in repertorio, verbo Berroarius. vers. Berroarius potest esse testis, in principio. Campeg. in tracta. De testibus, reg. 16. in principio. Idem tradit Josephus Mascardus De probatio. conclus. 189. nu. 18. vers. tertio limita. Cataldinus tamen in tractatu de syndicato, num. 5. putat, Berroarios hoc casu tantum admitti in subsidium, hoc est, quando non adsunt alii testes. Idem voluit Amedeus in eod. tractatu syndicatus, num. 193. de quo etiam videas Parid. de Puteo eo. tractatu in verbo testis, c. 1. n. 2. pag. 431. & Lanfrancus in loco præallegato dicit, Testes Berroarios non esse plenissimæ fidei, eisque multum de fide detrahi propter ipsorum vilitatē.
- 11 Sed prædicta conclusio limitatur, primo ut non procedat quando Berroarius esset nimis vilis persona, ita quod propter vilitatē alias repelleretur, etiam si Berroarius non fuisset, secundum Bald. Alberic. Bertach. in locis s̄ allegatis, & Campegium d. tracta. vers. Fallit primo.

- 12 Secundo limitatur, ut procedat, quando Berroarius recessisset à domo officialis: secus si esset tantum recessurus & adhuc habitaret cum officiali tempore iuramenti ipsius Berroarii, tunc non admitteretur in testem pro officiali in syndicato, nam adhuc duraret familiaritas, ut voluerunt, Baldus, Albericus, Bertachinus in locis præallegatis, & Campegius in d. tracta. regula 16. vers. fallit secundo, sequitur quoque Joseph. Mascardus de proba. conclus. 189. n. 21. Et Bursatus, dicens se consulendo ita obtinuisse, in cons. 331. n. 44. lib. 3.

- 13 *BERROARII* possunt esse testes contra potestatem seu officialem suum in syndicato, ut Bald. scriptum reliquit in l. etiam n. 4. vers.

vers. sed reuoco in dubiū, C. de testib. etiamsi adhuc stent cum eo tempore testimonii, cum contra domesticum possint produci, per Bald. ibid. ubi addit, si tales Berroarii dicant aliquid quod parū sit pro officiali, & aliquid quod sit contra ipsum, q̄ tunc non posset diuidi fides testimonii, sequitur Salyc. ibi, & Bertach. in reperi- torio in verbo, Berroarius potest esse testis, ibi, itē & contra po- testatem, &c. & sequitur Josephus Mascardus de probationi- bus, conclusione 189. num. 16.

BERROARI, hoc est, familia potestatis, possunt pro eo te- stificari, si questio non tangit testificantes, ita Bald. in l. obseruare, §. proficisci, in 18. questione, num. 12. ff. de officio procons. & lega- ti allegans rationem, quia in factis domesticis non repellitur te- stimonium domestici, iuxta c. veniens, in fine, De Testib. refert & confirmat Cataldinus in tracta. De syndicato nu. 4. & Pa- ris de Puteo in tracta. syndicatus in verbo Testis, cap. 1. num. 1. pag. mihi, 431.

BERROARIUS non potest compelli, nec etiam tenetur ad testificandum contra potestatem, propter reuerentiam, quam ei debet, ita scribunt Catald. & Amedeus in tracta. syndicatus, ille num. 5. in fine, hic num. 193. in fine vers. nota tamen, &c. di- cens hoc menti tenendum. Et uterq; allegat ad hoc Baldum in l. 2. ff. de excusa. tutor. ubi tamen ego hoc in meo Bal. non inuenio.

POTESTAS inquirens contra aliquem potest Berroarium suū contra illum producere, saltem ut iudicet illum de maleficio, ut possit illum ponere ad torturā, quod tamen mihi videtur val- de durū. Vide Campeg. in tractatu test. reg 16. vers. tertio fallit.

BERROARIORVM seu nūciōrū testimonio seu relationi re- gulariter creditur, si testificentur vel referant de his, quæ ad illo- rum officium propriè pertinent, ut puta, quando referunt se citasse & citatum personaliter inuenisse: vel aliquando referunt, se mi- sisse in possessionem, in quam iudex mittendū esse pronunciauit. His casibus dicto sub testimonio Berroarii vel nuncii fides habe- tur, donec id per contrarias probationes reprobaturum fuerit. Se- cundum gl. in c. cum parati, in verbo nuncius, in fine, & ibi DD. extra De appellatio. Geil. Obserua. 54. numero 3. versiculo sed

quid si nuncius dicat, &c. lib. 1. cum multis aliis ad hoc allegatis à Tiraquello *Deretractu Lignagier*, §. 8. gl. 9. nu. 10. ubi ait hanc esse communem opinionem. Et tradit quoque *Menochius De arbitrariis iudicum* lib. 2. casu 112. num. 1.

20

QV AENAM inferantur & colligantur ex eo, quod supra dictum est, videlicet, credi Berroario seu nuncio in his, quæ pertinent ad eius officium, traduntur per Tiraquellum, *Deretractu Lignagier*, §. 8. gl. 9. à 22. usque ad numerum 30. Et per Joseph. Mascardum *De probationibus*, conclusionem 189. à numero 7. usque ad numerum 16. quorum dicta nolui huc transcribere, sed lector ipse, si velit, potest ibi videre.

21

BERROarii seu nuncii testimonium nullam facit fidem in iudicio, non solum in separatis ab eius officio, sed etiam in his, quæ sunt officio eius coniuncta, & quæ antecedunt, ut in commissione iudicis, seu mandato citandi aliquem; In his enim ei non creditur, nisi aliter constet. Si igitur Berroarii seu nuncii diceret, iudicem eis commississe, &c. non facerent plenam fidem. Ratio est, quia officium eorum non est electum ad hoc, ut dicant, iudicem commississe. Ita expresse voluit Joan. And. in addit. ad Spec. in tit. *De citatione*, §. sequitur, vers. sed nunquid credetur, n. 6. in addit. incip. quoniã hunc articulum breuiter, &c. in fine. Hoc idẽ videtur velle Bart. in l. 1. §. cura carnis, n. 2. ff. de officio præfecti urb. & Felin. dicens, id communiter teneri in c. quoniam contra n. 13. in fine x de proba. idem Felin. clarius in c. 1. n. 13. vers. Quarta conclus. x de iudiciis, ubi ait, omnes tenere, qd commissio citationis non præsumatur, & addit rationem supra positam. Et hoc idẽ tenet Iaffred. decis. 228. incip. nuncio referenti ibi, nec de commissione iudicis &c.

22

23

Sed licet sic se habeat communis opinio, tamen de consuetudine videtur aliud observari, ut scribit Maranta de ordine iudiciorum parte 6. de citatione, num. 52. ubi ait de consuetudine tolerari, in quam pluribus locis, ut quando sunt nuncii publici & generales

Et generales, credatur eorum relationibus quod citauerunt de commissione iudicis, licet aliter commissio ex actis non appareat, &c. videas Marantam loco præalleg. & n. 57. in fine. Hæc opinio posset procedere in loco, ubi talis esset consuetudo, posse autem talē consuetudinem esse, testatur Grauatius ad Vestriū lib. 4. c. 4. sub nu. 23. Et tali consuetudini standum esse post alios tradit Mins. obseruatione 20. n. 2. & 5. cent. 6. alias ubi talis consuetudo non esset, locum habebit prædicta opinio communis, quam etiam nouissime refert & sequitur Gail. obser. 54. n. 3. vers. sed quid si nunci-
 us dicat, &c. cum duobus n. seqq. lib. 1. ubi pulchrè hanc materi-
 am tractat, dicens, quo ad executionē citationis nuncio referēti
 credendum esse, quod videlicet is executionem ritè ac legitimè fe-
 cisse presumatur, non autem quo ad probandam commissionem
 & mandatum iudicis, quia nuncio tantum creditur de suo actu,
 non de alieno ad suum officium non pertinente, &c. per allegata
 ibi per eum, quæ omnino videas. Adde Tiraquell. copiosè de hac
 retractantem, de retractu Lignagier, §. 8. gl. 9. n. 20. & n. 21. ubi
 limitatur prædicta opinio communis, ut non procedat, si de mini-
 mo aliquo præiudicio agatur.

24

25

Quod dicitur, testimonium Berroarii seu nuncii fidem nō
 facere, secundum aliquos, procedit etiam in iis, quæ pendent &
 sequuntur ex illius officio. Veluti si dicat vel referat se Titium
 citasse, qui respondit, se nolle comparere, non enim credendum est
 ei in hoc, cum id non spectet ad suum officium, ut volunt multi,
 quos ad hoc allegat Tiraquellus de retractu Lignagier, §. 8. gl. 9.
 n. 16. & Josephus Mascari. De probationibus conclus. 189. n. 5.
 Sed hoc est controuersum, multi enim contrarium sentiunt
 quos in præallegato loco refert Tiraquellus num. 17. 18. & 19.
 ubi suam aperit sententiam, dicens, quod licet hoc casu non cre-
 datur nuncio, non tam eius quod retulit siue respondit, requira-
 tur exacta probatio, refert quoq; alios, qui hanc contrariam sen-
 tentiam secuti sunt, Joseph. Mas. in d. conclus. 189. nu. 5. vers.

26

27 in contrariam tamen sententiam, & n. 6. ubi ex Panormitano, & Phil. Franco adducit harum contrariarum opinionum hanc conciliationem, ut prior opinio negativa procedat, quando ultra dictū seu responsum Berroarii vel nuncii concurrit alia presumptio, si vero concurrat aliqua alia presumptio; Ut quia citatus non compareat in termino, vel si dictum eius sit roboratum dicto alterius fide digni, quod tunc credatur ei, & tunc locum habeat altera opinio affirmatiua.

28 In hac tamen controuersia Menochius vir doctissimus perspicacisque ingenii & acris iudicii, in suo de arbitrariis iudicium utilissimo tractatu, lib. 2. cent. 2. casu 112. post n. 16. 17. 18. & 19. concludendo putat, hac in re iudicis arbitrio multum tribuendū esse, ut videlicet is consideret personam citatam qualitatem, ac negotii leuitatem vel grauitatem, ut aliquando credat nuncio, aliquando non. Cuius sententia sequenda videtur.

29 BERROARIO seu nuncio, testificanti, vel referenti se ab illo, quem citauit verberibus vel alia iniuria affectum non creditur, nisi aliter hoc probet. Ita Perusinus & alii multi tradunt in c. cum parati, x. de appellatio. multos in copia refert Tiraquellus de retractu Lignagier, §. 8. gl. 9. nu. 14. & Menoch. de arbitrariis iudicium casu 112. num. 13. lib. 2. cent. 2. ubi refert, Alciatum Reg. 3. presumptio. 14. num. 3. velle, in hoc non parum versari arbitrium iudicis, ut is inspecta nuncii & citati personam existimet, num verisimile sit, nuncium à citato verberatum esse.

30 NON creditur Berroario seu nuncio dicenti, se ab aliquo impeditū fuisse, ne mandata sibi negotia exequeretur: est n. extra eius officium, exemplum, quando index mandat duobus vel pluribus executoribus, ut aliquē comprehendant atq; in carcerē detrudant, si in hoc impediuntur vel aliqui prehensum ex eorū manibus eripiant, non credendum est eis, referentibus sic euenisse: ratio est, quia hac non sunt connexa eorū officio, ita post alios Alciatus tradit,

tus tradit. reg. 3. praf. 14. num. 3. vers. sed pone iudex, &c. Quem ad hoc refert Menoch. De arbitr. iudic. lib. 2. cent. 2. casu 112. n. 15. adde Egidium Boss. pulchrè hoc quoque confirmantem in pract. crimina. tit. De denunciatione num. 12. ubi ait, tales testes veluti de facto suo proprio ad eorum exonerationem deponentes, merito repelli, addens, hoc apud se nullam habere difficultatem, licet quotidie vexentur multi pauperes ex talibus dictis satellitū.

SED prædicta conclusio recipit aliquas declarationes: Nam Primo, creditur quidem Beroario seu nuncio in his, quæ ad officium suum pertinent, dummodo is sit nuncius publicus & iuratus, h. e. ut ante suum dictum vel relationem præstiterit, iuramentum, Joseph. Masc. De probatio. conclus. 189. num. 9. vers. declaratur hæc limitatio, &c. Non tamen necesse est, illum in quolibet actu iurare, sed satis est, ipsum in principio iurasse, se fideliter officium suum executurum ut fieri solet & debet. Tiraquellus in d. §. 8. gl. 9. num. 11. & 12.

Secundo quando graue præiudicium, versatur, quo casu soli nuncio non creditur, per ea, quæ ab hoc allegat Tiraquellus in d. loco num. 30. vers. Tertio principaliter, &c. & Menoch. loco præalleg. num. 9. Quod si ageretur de minimo præiudicio, tunc crederetur ei soli, Tiraquell. præd. gl. 9. num. 21.

TERTIO, ut ei tantum credatur in his, quæ sunt illi à iudice demandata vel commissa, & ex officio quoque ipsius dependent, non etiam in aliis. Tiraquell. ubi suprà, num. 13. Qui numeris sequentibus usque ad num. 21. extendit ad aliquos casus, in quibus nuncio soli non credatur. Singulorum tractationem cum declarationibus ibi videre poterit lector.

- 37 *QVARTO*, si persona citati valde honesta esset & integra fidei, nuncius vero vite illaudata, aut alia iusta causa suspectus. Tiraquell. d. loco, num. 31. & Menoch. ubi s. num. 20.

- 38 *QVINTO* quando citatus se citatum fuisse negaret, idque vel claris probationibus, vel validioribus cōiecturis & presumptionibus vellet probare. Ut sentit Tiraquellus prefato loco, nu. 4. & 5. Refert & confirmat ex aliis Menochius in d. gl. 9. nu. 21. Joseph. Mascard. De probat. conclus. 189. num. 11.

- 39 *SEXTO*, procedit s̄dicta conclusio, ut procedat, si nuncii dictum vel relatio convenit cum actis scriptis per notarium, alioquin si repugnet, veluti, notarius scripsit, nuncium retulisse, se citasse Titium ad domum: nuncius autem postea diceret, se citasse personaliter, tunc non nuncio, sed actis à notario scriptis fides habenda erit. Joseph. Mascard. d. conclus. 189. num. 10.

TESTIS BESTIARIUS, ADDE supra Testis arenarius.

- 106 *BESTIARI* dicuntur, qui cum bestiis pugnant, ut habetur in l. 1. §. Item Senatus consulto, & §. Bestias. ff. de postulan. l. 3. §. lege Iulia. ff. de Testibus. De quibus etiam loquitur Cicero in oratione pro Sextio, & ad Q. Fratrem & alibi, ut annotavit Nizolius in suis observationibus, verbo Bestiarius. Tales quoque appellantur arenarii, ut colligitur ex l. 21. ob carmen, §. Si eare. ff. de Testibus, idque ideo, quod talis pugna fiat in arena.

TESTI-

TESTIMONIUM dicere prohibentur, qui cum bestiis ut pugnarent, se locarunt, l. 3. §. lege Julia. de Testibus. & vocantur Bestiarii, ut ex Cicerone probat Iustus Reuberus in tracta. de Testibus, pag. 16. vers. Quinto prohibentur, &c. Quo in loco ipse indicat, hanc esse legis Iulie rationem quod quiduis videantur pecunie causa facturi, qui ne vita quidem parcant, ut pecuniolam aliquam lucrentur, &c.

BESTIARIUM demum arcentur à testimonio dicendo, si pecunia causa in arenam descendant, pugnatum cum bestiis. Si vero non pecunia lucranda sed virtutis ostentanda causa id fecerint, non prohibentur dicere testimonium. Quo casu cessat ratio legis Iulie. Et hoc satis colligitur ex verbis d. legis. 3. §. lege Julia, ibi, si se locarint de Testibus, quod & manifestius habetur in l. 1. §. Bestias, ff. De postul. non enim prohibetur Bestiarius ideo, quod cum bestiis depugnauit, sed quia operas suas in hoc locauit, ut ibi in textu habetur.

TESTIS BLASPHEMATOR.

BLASPHEMATOR non est testis omni exceptione maior. Ut dicit Ripa in l. admonendi, num. 180. vers. item in Blasphematore. ff. De iureiur. Refert & sequitur Plotus in tractatu de in litem iur. §. 50. num. 14. & Conradus Lancillotus in tract. De officio pratoris, de Testibus, in verbo Blasphemus, pag. secundum editionem Coloniensem 146. numero 35. vide additionem ad 54. consilium Martini Laudensis, pag. 152. num. 8. vers. Blasphematores.

2 HINC est quod blasphemator repellitur à testimonio, nec
 est idoneus testis in his causis, quae testes exigunt omni exceptione
 maiores, ut tenet Alexand. in cons. 152. incip. viso processu colu.
 2 4. libro 5. dicens, lusores & Blasphematores repelli à testimonio,
 & Dec. in cons. 163. incip. in causa matrimoniali, sub nu. 10. vers.
 Tertio decimo opponitur, & c. fol. 134. col. 4. in princ. Hippolyt.
 Riminald. in cons. 183. num. 25. lib. 2. Boer. Decis. 301. num. 13. v-
 bi addit hoc esse intelligendum, si blasphemator semel pro hoc fue-
 rit condemnatus, etiam pecuniariter, allegans ad hoc Nicol. Su-
 peranti in additione ad Andr. de Jfern. in peregrina lectura, n. 2.
 super constitut. blasphemantes, tit. De blasphemantibus Deum:
 refert Boerium Didacus Couarru. in c. quamuis, parte 1. §. 7. n.
 12. De pactis lib. 6. quo in loco ipse respondet ad id, quod praedicta
 4 conclusio videtur repugnare, videlicet quod blasphemus iure
 civili infamis non sit, per ibi allegata per eum: Addens, quod etsi
 verum sit, blasphemum infamem non esse, infamia quidem iuris,
 5 se tamen putare, blasphemum post unicam huius criminis cōde-
 mnationem, non esse testem idoneum in his causis, quae requirunt
 testes omni exceptione maiores, per textum in c. licet causam, x.
 6 De probat. ubi in causa ardua non admittitur testis, cuius fides
 aliqua ex parte diluitur, nec posse negari ait Didacus, blasphemum
 post condemnationem esse infamem, saltem infamia facti, ideoque
 pro teste idoneo habendum non esse, quemadmodum idemet Dida-
 cus alibi confirmat, videlicet in 2. parte libri 4. decretal. cap. 8. n. 7.
 & 8. ubi videas.

7 QVI solitus est iurare, mentiri, seu blasphemare ac dicere
 mendacia, etiam sine alterius iactura, non debet admitti ad testi-
 monium dicendum, & si admittitur modica vel nulla ei praefer-
 tim in grauioribus causis, adhibetur fides, Dionys. de Francis, de
 cons. 59. causarum matrimonialium, num. 30. lib. 1. allegans ad
 hoc Panor. in c. testimonium, col. 4. x. de Testibus, qui tamen ibi
 de Blasphematore in specie non loquitur

TESTIS blasphemans deum repellendus est à testimonio
vel qualibet dignitate, ut probat Hartmannus Hartmanni lib.
1. practicarum forens. tit. de Testibus, Decis. 21. pag. 60.

TESTES lufiores, blasphematores, & infames probati, non
faciunt fidem contra alios, Tho. Gram. Decis. 11. num. 1. allegans
Bald. in c. ad nostram num. 1. extra De proba. & idem Gramma.
or. loco num. 6. ubi ad hoc allegat alia.

QVANDO quis excipit contra testes, quod sint lufiores &
blasphematores, si non fuit probatum, istos esse tales, non repellun-
tur, ut voluit Dec. in cons. 163. in causa criminali, sub numero 10.
vers. Tertiodecimo. ibi. sed ad ista etiā respondetur, & c. parte 1.

IN causa matrimoniali repelluntur testes lufiores & bla-
sphematores, secundum Alex. in cons. 152. incip. viso processu, colu.
4. lib. 5. refert Dec. in cons. 163. incip. in causa matrimoniali, sub n.
10. vers. Tertiodecimo opponitur, & c. part. 1. fol. 134. col. 4. in prin.
Crotus in cons. 245. num. 13. & 14. lib. 2.

NO ideo repellendus est quis a testimonio, q̄ blasphema-
uit ex cholera vel iracūdia, ut probat Dec. in cōs. 163. in causa ma-

13 trimoniali vers. Tertiodecimo opponitur, ibi nō obstat illud quod
 14 dicitur de Blasphemia, &c. ubi ait, quod licet quis quandoque in
 ludo per iracundiam blasphemauerit, non per hoc dicatur Bla-
 sphemator, per allegata ibi per eum, & addit, si deberent repelli à
 testimonio omnes, qui aliquando ludunt vel blasphemant per
 iracundiam, paucissimos fore habiles ad testimonium.

15 *Q*UOD testis Blasphemator non possit sine discrimine repelli
 16 à testimonio, videtur posse probari ex eo quod Felin. scribit in c.
 secundo, in fin. De exception. ubi post Aret. ait, peccatum morta-
 le esset continuatum non repellere à testimonio.

17 *E*T si testes Blasphematores, viles, vel infames nullam fa-
 ciant fidem contra inquisitum, quo ad eius condemnationem, de
 quo non est dubium, tamen talium testium, depositio vel testimo-
 nium non impedit, quin ad torturam possit procedi contra inqui-
 situm. Vt per multas authoritates probat Thom. Grammat. De-
 cis. ii. num. 9. cum seqq. quod est diligenter notandum in practi-
 ca. Et Grammaticum refert & sequitur Paulus Merenda cōs.
 criminali 89. num. 65. parte 2.

18 *N*ON omitto, quod Paris de Puteo in tractatu suo syndica-
 tus, in verbo condemnatio, cap. 4. sub numero 13. folio, mihi 211.
 scribit, ei, qui Deum blasphemia afficit, nullam omnino com-
 petere defensionem, etiam quo ad repulsam testium. Cu-
 ius hac est sententia, quod imputatus de Blasphemia non
 sit admittendus ad probandum contra personas testium, quia
 19 scilicet sint infames, vel alias inhabiles ad testificandum. Idq; ex
 ea ratio-

earatione, quod in hoc crimine grauissimo, quod est lese maiestatis diuina, admittuntur Testes etiam inhabiles, prout fit in crimine lese maiestatis humana. Sed contra opinionem Putei tenet Boer. Decis. 301. num. 11. in fine, & nu. 12. dicens, eam in curiis supremis Franciæ nõ seruari. Refert & sequitur Julius (larus lib. 5. sententiarum. §. Blasphemia. vers. reperio etiam, ubi ait apud suos quoq; non seruari prædictam decisionem Paridis, addens imputatum de Blasphemia semper admitti ad probandum contra testes, quicquid velit, sicut & in aliis criminibus. Quod est notandum.

TESTIS BONAM VEL MALAM FAMAM DEPONENS VEL PROBANS.

TESTIS simpliciter deponens, quem esse male fame, nõ probat, nisi in specie dicat causas, cur sit male fame, vt cõsulendo Baldus tradit in cons. 77. incip. ad euidentiam præmitto, col. 2. sub nu. 6. ibi Perinus deponit contra Antoniũ, quod est male fama, &c. & in cons. seq. incipiente textus, &c. sub num. 3. ibi Perinus dicit, &c. lib. 3. In quibus locis, maxime in priori, assignat hanc rationem. quia alias probatio, tanquam generalis, esset obscura & incerta, ideoque inualida, cum hoc casu requiratur fama in specie, & non in genere generalissimo. Refert & sequitur Aymo Crauet. in cons. 134. num. 6. in fine. vers. pro hoc facit, &c.

I
Adde Ma-
riã Monticellum de
Testibus.
pag. 373.

TESTES dicentes, aliquem esse male fame, non probant, nisi dicant etiam, in quo genere malis sit male fama, vt Alex. scribit in cons. 5. incip. in casu inquisitionis nu. 3. lib. 1. & refert Milis in suo repertorio, verbo testis vers. Testes si dicunt aliquem esse male fama, &c.

4 **TESTES** deponentes aliquem esse bonæ vel malæ famæ, non probant, nisi reddant causam dicti sui, etiam si de hoc non sint interrogati. Alex. cons. 25. incip. in causa inter Antonium, &c. col. 2. num. 7. lib. 4. Natta cons. 96. incip. scripsi alias, &c. num. 10. facit quod scribit Osascus Decis. 79. num. 53. & Natta in cons. 362. num. 11. vers. item testes examinati, &c. & num. 12. lib. 2.

5 **TESTES** deponentes de bona voce, conditione & fama alicuius, probant eius fidelitatem, Cephal. cons. 227. num. 66 fol. 46. lib. 2. allegans Crauet. in cons. 249. sub num. 11.

6 **TESTES** deponentes de bona fama alicuius in genere non tollunt infamiam resultantem ex specialibus delictis per eum confessatis. Osascus Decis. 79. nu. 54.

7 **TESTES** singulares probant malam fidem de aliquo tantum in genere, non autem in specie, quia testes singulares in specie tantum de eodem genere deponunt, puta unus dicit, talem diffamari de adulterio, alter de lenocinio, & ex hoc resultat in genere quod in specie est malæ famæ, ut tradit Baldus in l. ea quidem, num. 56. (de accusatio. ubi addit, tales testes singulares in criminalibus repelli à testimonio, secus vero esse in causis civilibus.

8 **QUAND** oper testes à reo productos probatum est de fama bona & communi opinione probitatis & bonæ vitæ rei, tunc elisa
 & sub-

Et sublata censetur ex aduerso allegata & probata fama mala, eiusq; effectus obfuscatus redditur, per ea, quæ ad hoc allegat Jason in cons. 78. incip. visis depositionibus. num. 27. lib. 3.

Si est probata mala fama, & etiam bona fama, tunc fauore rei statur bonæ famæ, ut egregie decedit Bald. in l. fin. sub num. 10. versic. ex hoc deceditur. ff. De feriis. ubi dicit, hoc ita seruari in practica, iubens id notari. Quod dictum pro notabili refert Petr. de Anchora. in c. Canonum statuta, De constitut. ut eum allegat Jason in cons. 78. incipient. visis depositionibus, num. 27. in fin. cum num. seq. lib. 3. & Hippol. de Mars. in l. De minore. §. Plurimum quoque, num. 116. ff. De questio. multa alia pro hoc allegans.

TESTIBVS de bona fama attestantibus, magis creditur, quā deponentibus de mala, Baldus in cons. 402, num. 4. vers. sed aduertendum est, &c. lib. 5. ubi dicit, si probaretur bona fama per unam partem, & mala per aliam, & una melius sit circumstantiata quam alia & per causas verisimiliores, quod tunc illa praualeat: Si autem non constet de causis infamie, tunc presumi pro bona fama, & non pro mala, per rationes ibi à Baldo assignatas. & tradunt de hoc Gozadin. in cons. 13. num. 28. & Crauet. cons. 6. num. 63. ubi allegat alias authoritates. Et in cons. 9. num. 8. ubi dicit, Testem deponentem, de bonitate alicuius preferri debere ei, qui deponit de contrario, cuius rei ratio est, quia tale testimonium concordat cum presumptione iuris, ut Decius probat in cons. 448. incip. visis tota, num. 12. Natta in cons. 362. num. 11. lib. 2. & Corn. cons. 221. num. 20. lib. 4. Hinc est, quod scribit Oldra. in cons. 183. num. 5. in fine, ubi voluit, quod steturi Episcopi literis, testificantibus de bona fama potius, quam

aliis eiusdem Episcopi literis testificantibus de mala fide. Quod dictum refert cum aliis ad legationibus Crauet. in cons. 21. nu. 6. Præterea confirmatur prædicta conclusio ex his, quæ Franc. Hercula. in tractatu quis teneatur probare negatiuam, tradit sub nu. 307. versic. planè, & c. ubi ait, id esse priuilegium deponētium pro bona fama, quod aliàs, data paritate eis magis credatur, quam deponentibus super mala, & Menoch. in cons. 149. num. 43. testatur, certum esse, quod Testibus de bona fide attestantibus magis credatur, quam deponentibus de mala, per Gozadi. & Crauet. in locis s. allegatis. & tradit hoc quoque Iosephus Mascardus De probationib. conclus. 234. & 235. dicetur quoque copiosius per me j. in loco, Testes præferuntur ratione bonæ famæ, & in loco, Testes præferuntur ratione bonitatis.

35 PRAEDICTA conclusio ampliatur primo, ut procedat tãto magis, quando testes contrarii paterentur multos defectus. secundum Pasethum in cons. 7. num. 10.

16 SECUNDO ampliatur supradicta conclusio, ut habeat locum, etiamsi testes de mala fide deponentes sint numero plures, secundum Cardinal. Zabarel. in c. cum in tua. De sponsal. Quem refert Corn. in cons. 261. num. 20. lib. 4. & Franc. Curt. in tracta. testium, conclus. 48. num. 95. Quod tamen intelligendum est, dummodo tales testes de mala fide deponentes non excedant alios in multo numero, ut traditur in locis præallegatis: & habetur in cons. crimina. l. 23. num. 20.

QUANDO

*Q*UANDO dicitur testes, deponentes de bona fama, preferri Testibus deponentibus de mala fama, procedit, quando contra bonam famam generaliter probatam nihil probatum fuit in particulari vel speciali delicto: Quia tunc probatio illa particularis contraria bonae fama preualet, ut tradit Socin. l. un. in cons. 88. num. 2. lib. 2. quod tamen non absolute recipit Francisc. Herc. in tractatu quis teneatur probare negativam, num. 307. vers. plane illud esse privilegium, &c. Faciunt tamen pro opinione Socinica, quae tradit Hippol. de Mars. in l. De minore, §. Plurimum quoque, num. 117. cum seqq. ff. De quaestio.

17

*T*ESTI uni omni exceptione maiori, deponenti de bona fama plus creditur, quam decem ignominiosis, de mala fama deponentibus, Francisc. Maria de Plotis in cons. 65. n. 28. fol. 51. inter consilia criminalia, parte 1.

18

*A*D probationem male fama requiruntur ad minus duo testes qui deponant, se hoc audivisse à maiori parte populi, & quod ea traxerit originem à probis & honestis viris, ut per DD. in l. De minore, §. plurimum, ff. De quaestio. Roland. à Valle cons. 7. num. 53. lib. 1.

19

*B*ONA fama probatur etiam per testes singulares, Bart. in l. De minore, §. plurimum, num. 24. vers. sed quid si testes diversi. ff. De quaestio. Alexand. in consilio 51. incipient. viso & discus-

20

so processu, sub num. 4. vers. nec est curandum, &c. lib. 1. Adde Josephum Mascardum allegantem ad hoc alia De probatio. conclusione 236. num. 1.

Ioan. Maria
Monticellus
De testibus
pag. 373.

TESTIS BONAM VEL MALAM fidem deponens, vel probans.

1 *TESTIS* deponens de bona fide alicuius, cum ea in animo consistat, intelligitur deponere presumptivè, id est, ex actibus, ex quibus colligitur bona fides. Ita scribit Raphael Cumanus in consilio 91. incip. an productus in testem, &c. col. 2. vers. & quamvis testis deponat, &c.

2 Etiam ex dicto unius boni viri causatur bona fides, id est iusta credulitas, sicut & econtra dictum unius testis causat malam fidem, ut probat Boer. decisione 211. num. 20.

3 *RATIO* quod bona vel mala fides probari possit per depositionem unius testis, est hæc: Quia cum bona vel mala fides per indicia probari soleat & possit, ut notat Baldus ex illo textu in l. penultima, C. de evictio. & Bart. in l. Celsus num. 18. ff. de usucapio. sequitur etiam per unum testem id probari posse, cum nemini dubium sit, unicum testem integrum facere indicium, per gl. in verbo convictus, in lege si quis. C. ad legem Iuliam maiestatis, & ibi DD. Bartolus in lege 1. §. idem Cornelio, numero 1. ff. De questionibus. & sic argumentatur quoque Alex. in cons. 54. incip.

34. incip. circa primum dubium, & c. num. 9. lib. 6. sic quoque de bona fide tradunt, Mandellus Albenfis in cons. 28. num. 3. Et Iosephus Mascardus De probationibus, conclus. 232. num. 1. & 2.

TESTIS BONÆ CONDITIO-
nis & famæ, vel vitæ.

De teste mala conditionis & vitæ vel famæ, item De teste levis opinionis, vide infra in loco Testis mala conditionis, vitæ & famæ, vel levis opinionis.

TESTIMONIUM personæ notabilis, religiose & probatissimæ vitæ seu dictum notabilissimi viri inducit iussissimā credulitatem ut pulchrè tradit Curt. Jun. in cons. 19. num. 5. & rursum in cons. 163. num. 20. allegans ad hoc gloss. in l. Titio fundus, in verbo actiones, ibi, & erat homo, cui videbatur credendum, ff. De condition. & demonstration. quæ glossa in hoc est celebris & multum commendata à pluribus, quos in magna copia recenset Hippol. de Marsil. in practica criminali in principio, num. 8. & Menoch. in consilio 1. num. 98. lib. 1. & Marcus Mantua in Milleloquio, cent. 1. nu. 43.

INTERDUM dicitur, unum testem idoneum plenè probare sed secundum doctrinā Ang. in l. vel negare ff. quemadmodū testament. aper. sed videtur, quod talis idoneitas probari debeat, dicit enim Ang. quod ubicunq; optima opinio testium, est cau-

sa inductiua plena probationis, quæ alias plena non esset, tunc de ista optima ipsorum testium opinione articulandum, & probandum sit. Angelum sequuntur multi, quos refert Gabriel Sarayna in additione ad primum singulare Matthesila. num. 20. ubi videas.

4 TESTI deponenti, aliquem esse bona conditionis, creditur, quando huius sui dicti hanc rationem allegat. Quia sum vicinus vel consanguineus suus. sic Bart. docet in l. 1. nu. 15. ubi Alex. quoque num. 16. & 17. & Purpurat. num. 92. vers. ex qua. ff. licet. pet. Alex. in cons. 50. incip. in causa & lite inter Ioan. de Laude, & c. num. 17. ibi, ut quando tractatur de probando famam alicuius, & c. lib. 5. Ioseph. Mascardus de probat. conclus. 233. nu. 1.

5 CONCLUSIO prædicta extenditur, ut procedat, etiam si testis deponat, super diuitiis, paupertate, vel fama alicuius, in his
6 enim & similibus casibus assignatio causæ, quia sum vicinus vel consanguineus iniis, quæ in genere verisimiliter sciri possunt per vicinos vel coniunctos, sufficiens est ad probandum, ita Alexan. in specie tradit in d. cons. 50. numer. 17. lib. 5. per allegata ibi per eum, cum aliis ad hoc allegatis à Iosepho Mascard. De probat. conclus. 233. num. 2.

7 LIMITATUR autem prædicta conclusio, ut non procedat, quando ageretur de probatione aliorum, quæ in genere & a cõmuniter accidentibus, sciri nõ possunt per vicinos vel consanguineos: vel in quibus non sufficeret probatio præsumptiua. Tunc enim ratio scientiæ testis, quia sum vicinus, & c. non esset sufficiens. Sic declarat Alex. in præalleg. cons. 50. sub num. 17. versic. sed ubi probatur, & c. lib. 5. & hoc idem quoque in effectu tradit Baldus
8 in l. conuenticulam. vers. ex prædictis infero, sub num. 5. C. de Episc.

pisc. & cler. Joseph. Mascard. de probatio. conclus. 233. num. 3. & num. 4. ubi rationem assignat. Nam testes regulariter debent concludere.

TESTIS BONITATEM deponens.

Adde Joan. Mariam Monticellum in suo repertorio de Testibus, pag. 373. Et infra in loco Testis qualitatem deponens.

TESTIS super bonitate hominis deponens, & dicens, scio illum esse bonum, quia pluries eum expertus sum, probat, ut tradit Ang. in Auth. de Monach. §. 1. vers. & hoc facit ad quæst. refert & sequitur Bertach in suo repertorio in verbo, testes deponunt, num. 119. vers. testis super qualitate hominis, & c. pag. mihi, 305. & Joseph. Mascard. De probatio. conclus. 234. num. 1.

IN dubio semper magis creditur Testibus, de bonitate deponentibus, quam asserentibus de contrario seu de malitia, ideoque si varietas est inter testes, tunc ceteris paribus creditur Testib. deponentibus de bonitate alicuius. Et ratio est, quia tales testes habent presumptionem Juris communis pro se, ita Felinus dicit in c. fin. sub num. 11. De presumptio. & tradit Crauet. in cons. 6. num. 63. ubi assignat aliam rationem, videlicet, quia testes isti deponunt ea, quæ sunt magis consonantia & amica natura, post Baldum in cap. in nostra, sub numero 1. extra de Testibus, qui utitur his verbis, quia rerum natura est cum ipsis. Idem Crauetta hoc ipsum habet in consil. 8. numero 7. rursus in cons. 149. sub numero

15. & conf. 151. num. 20. Iosephus Mascardus De probatio. conclus. 134. num. 2. 3. & 4. ubi ex his infert de pralatione testium, deponentium de bona fama, potius quam de mala, ut ibi per eum, De quo ego dixi supra in loco testis bonam vel malam famam deponens. Et dicetur quoque infra in loco, Testes praferuntur ratione bonitatis.

Finis libri primi huius Tractatus.

Abba
ste
Abba
cu
Abba
na
nu
F
b
Abba
uer
uea
vbi
Fa
Abba
for
sti
Abba
fun
nun
Abbas
nalt
dov
19. n
Nili
Abbas
ted E
testit
ratio.
Abbas pe
is & co
ratorer
Ratio.
Abbas T
per le
procu
Abbas po
tus agit
ratorer
Abbas
procur
Si Abbas in
constituit

**INDEX COPIOSISSIMVS,
ET UTILISSIMVS, AB AVTHORE IPSO
COLLECTVS, IN QVO OMNIA, QVAE IN PRIMO LI-
bro huius Tractatus continentur, atq; notatu digna sunt, compen-
diosè atq; bono ordine indicantur. Cuius prior numerus
paginam, posterior vero paginae numerum
significat.**

Abbas.

Abbas est legitimus defensor sui monasterii. pag. 16. sub num. 3.
Abbas an & quando possit esse testis 15. cum seqq.
Abbas in causa Ecclesiae suae, quo ad bona mensalia, repellitur à testimonio 15. num. 2. vbi ponitur ratio.
Fallit, si causa sit ex bonis communibus Ecclesiae. d. num. 2. in fine.
Abbas in causa communi inter se & conuentum suum, si causam per se promoveat, non potest in ea esse testis 16. num. 3. vbi ponitur ratio.
Fallit, in praelato seculari ibid. num. 4.
Abbas non debet gerere duplicem personam in iudicio, scilicet agentis & testis 16. sub num. 3.
Abbas regularis non videtur habere vsum fructum sicut secularis praelatus 16. num. 4.
Abbas potest esse testis in causa sui monasterii 15. sub num. 1. Maxime, quando veritas aliunde haberi non potest 19. num. 14.
Nisi conuincatur vt suspectus 19. n. 15.
Abbas constitutus procuratorem non suo, sed Ecclesiae nomine, admittitur ad testificandum 17. num. 5. vbi ponitur ratio.
Abbas potest esse Testis in causa, quando is & conuentus, vterque per se procuratorem constituit 17. nu. 6. vbi ponitur Ratio.
Abbas Testis esse potest, quando conuentus per se cum consensu Abbatis constituit procuratorem 17. num. 7.
Abbas potest testis esse, quando conuentus agit in causa monasterii per procuratorem, licet Instrumentum dicat, & Abbatem & conuentum constituisse procuratorem 18. num. 8.
Si Abbas in monasterii causa communi constituit procuratorem vnà cum cō-

uentu seu capitulo, tum potest esse testis 18. num. 9. vbi ponitur ratio.

Abbati soli creditur, sicut etiam ei & monachis simul in instrumento attestantibus, se nomine monasterii consecutos esse legatum. pag. 18. num. 10.

Abbatis colonus potest in causa monasterii pro Abbate testificari pag. 19. n. 11.

Abbatis famulus potest in causa monasterii pro Abbate testificari pag. 19. n. 11.

Abbas potest testificari de eo, super quo contraxit, si de eo agatur 19. num. 12.

Abbas potest esse iudex in causa sui monasterii regulariter. Nisi conuincatur vt suspectus 19. num. 15.

Abbas non habens collegium, sed solum administrationem Ecclesiae, non potest esse testis in causa istius Ecclesiae 20. num. 16.

Fallit si Ecclesia haberet oeconomum generalem, ibid.

Abbas remotus vel depositus non potest esse testis super contractibus praecedentibus pag. 20. num. 17. vbi ponitur ratio.

Abigeus.

Abigeus à testimonio repellendus, quia criminofus pag. 20. in fine.

Abiuratus.

Abiurati, Testes idonei non sunt pag. 21

Abnegator.

Abnegator Dei & virginis Mariae à testimonio repellitur pag. 21

Absentia.

Absentiam deponens Testis contrariatur deponenti de praesentia pag. 21.

Absolutio.

Absolutio ab excommunicatione probatur per literas, & per testes pag. 21. nu. 1. Item per vnicum testem, cum declaratione tamen ibid. num. 2.

Absolutionis probatio requirit duos testes vel scripturam pag. 21. num. 2 in fine.

Accessus.

Accessus non tutus quomodo probe-
tur per testes pag. 22. num. 1.

Accessum non esse tutum probati potest
per testes singulares 22. nu. 2. vbi ponitur
exemplum.

Vt testes probet, accessum non esse tutum sa-
tis est, si affirmet, se esse in ea opinione; non
esse tutum, praesentes illos in ius vocare 22. n. 3.

Accusatio.

Qui ab accusatione repellitur, multo
fortius a testificando repellendus erit pag.
13. num. 26.

Accusationem impetrans testis esse non
potest contra accusatum pag. 24. num. 6.

Accusator.

Accusator repellitur a testimonio dicē-
do contra accusatum 22. in fine.

Idem in pluribus accusatoribus 23. nu. 5.

Idem in eo qui accusationem impetrauit 24.
num. 6.

Idem quoque in accusatoris consanguineis
familiaribus & prodeuntibus de domo ac-
cusatoris 24. num. 7.

Idem in eo qui continuam conuersa-
tionem cum accusatore habet 24. num. 8.

Accusator presumitur multum esse af-
fectus ad causam pag. 23. post princ.

Accusatorem & testem simul esse, ab-
horrent iura pag. 23. nu. 3. maxime in cau-
sa propria ibid. num. 4.

Testis accusator potest dici testis in causa
propria 23. ante num. 3.

Accusatoris consanguinei, an sint ido-
nei testes ad inquirendum pag. 24. num. 9.

Accusatoris & accusati consanguinei,
familiares, vel amici, in quibus casibus pos-
sint esse testes 25. num. 11. 12. & 13.

Idem si sint notae & probatae fidei, ibid.

Ad repellendos testes consanguineos,
domesticos, vel familiares, accusatoris,
speciatim debet probari, eos tales fuisse te-
pore depositionis 26. num. 15.

Accusatoris consanguinei, domestici,
affines & familiares, quo ad defensionem
admittuntur in criminalibus ad testimonium
26. num. 16. vbi declaratur.

Accusator potest esse Testis in causa ma-
trimoniali contra accusatum pag. 26. nu.
17. vbi declaratur.

Accusator admittitur in testem contra
furē vel praedonem, & qualiter pag. 27. n. 19.

Accusator repellitur a testimonio non
propter finem peccati vitandi, sed propter
finem quaestus pecuniae pag. 28. num. 20.

Accusator potest esse testis in causa ha-
resis, & quare pag. 28. num. 21.

Accusatus.

Accusatus quando testis esse non pos-
sit pag. 28. in fine.

Accusatus quibus in casibus possit esse te-
stis pag. 29. num. 2.

Accusatus capitaliter non potest pen-
dere accusatione testificari pro aliquo vel
contra aliquem in causa criminali pag. 29.
num. 3. vbi ponitur ratio.

Accusatus saltem de facto censetur in-
famatus pag. 29. n. 3. in fine.

Accusatus non potest esse testis donec
pendet inquisitio aut denunciatio p. 29. n. 4.

Accusatus non potest esse testis etiam
si excipiendo ei obiciatur delictum vel
crimen patratum 30. num. 5.

Accusatus potest pendente accusatio-
ne esse testis in crimine laesae maiestatis,
Haeresis & simoniae p. 30. n. 6. vbi limitatur.

Accusatus etiam in criminibus, exceptis
non admittitur in testem contrarium, qui
est bonae famae pag. 30. num. 7. vbi limitatur.

Accusatus pendente accusatione ad-
mittitur in testem, quando agitur civiliter
pag. 31. num. 8. vbi additur ratio.

Accusatus pendente appellatione potest esse
testis, p. 31. n. 9. cum limitatione & p. 32. n. 12.

Accusatus de falso potest in testem pro-
duci pag. 31. num. 10.

Accusatus potest esse testis, si contra eum
agatur per inquisitionem pag. 32. num. 11.

Accusatus non repellitur a testificando,
si accusatio eius est malitiosa p. 32. num. 13.

Accusato non proderit, si facto suo pro-
curauit, ut testes contra se producendi ac-
cusentur pro eod. delicto 32. nu. 14.

Accusatus releuatur, si testis aliquis pro
eo deponat, quod talia facere solitus non sit
vel dicat, quod sit bonae famae p. 33. num. 1.

Acta.

Acta iudicii regulariter per testes pro-
bari non possunt 33. num. 2.

Acta possunt probari per testes & alia
adminicula 34. num. 4.

Acta iudicialia, in quibus scriptura non
est de substantia, probari possunt per te-
stes 34. num. 4.

Acta iudicialia, in quibus scriptura est
de substantia, non possunt probari per te-
stes 34. num. 4. nisi scriptura fuerit facta &
deperdita ibid.

Acta requirentia scripturam, si ea non
interponatur, non possunt probari per testes:
Secus est in actis non desiderantibus scri-
pturam 34. n. 5.

Acta

- Acta amissa** in quibus casib. possint probari per testes, remissiue 176. num. 37 & pag. 177. num. 41
- Acta publica amissa** esse, probatur per testes, & qualiter 33. num. 2.
- Acta non possunt probari** per testes, nisi quando fuissent redacta in scriptis, & essent perdita 177. num. 38
- Probata amissione actorum**, quæ ad eorum esse necessariò requirunt scripturam, dicitur quoque probata ipsa scriptura: cum declaratione 177. n. 39
- Ad scribendum acta deputari debet** notarius, vel alius vir probus 206. num. 5
- Actor Elager*
- Actor Testis esse non posset** 35. n. 1, 2 & 3
- Actori non potest deferri iuramentum** in supplementum probationis. Declaratur remissiue 35. num. 4
- Actor Tutoris.*
- Actor Tutoris vel vniuersitatis testis esse non potest** 36. num. 1 & 2
- Actus.*
- Actus gestus qualiter per testes** sufficienter probari possit 36. circa finem, nu. 1
- Actus gestus inter viuos sufficienter probari censetur**, si testes audierint voces contrahentium sibi notas 37. nu. 2
- Fallit in testamento.** ibid.
- Actus gestus non probatur sufficienter per testes singulares** 38. num. 5
- Actus diuersi esse censentur**, quando testes deponunt de actibus habentibus diuersas qualitates 38. num. 6
- Actuum frequentia probanda est**, in probanda consuetudine 38. in fine
- Actuum frequentia in probanda consuetudine** idèo probatur, vt populi consensus eliciatur 39. in principio
- Actuum frequentia vt probetur per testes**, qualiter de actib. deponere debeant 39. num. 2
- Actuum frequentia in probanda consuetudine requirit**, vt testes conueniant in actibus paribus, non diuersis 39. n. 3. vbi declaratur
- Actus momentaneus probatur per testes** dummodo concordent de tempore, loco, & quãtitate, 40 in principio
- Secus est in actu successiuo**, seu generico ibid.
- Actus propinquus probatur per testem** in his, quæ in sensum immediatũ cadere non possunt 40 in medio
- Actus venerei qui dicantur**, vide infrà in verbo Res venereæ.
- Addictus.*
- Addicti & ab hostibus redempti testimonium dicere possunt** 40. in fine.
- Additio*
- Non sunt planè idem corrigere dictum**, & addere ei aliquid 41. num. 1
- Additio facta à teste ad depositionem suam**, quando licita sit, & admittenda 41 per totam.
- Additio licita est testi**, dummodo id fiat, antequam exeat conspectum iudicis 41 num. 2
- Additio testis ex intervallo facta**, licita est, quando vnum dictum simul cum altero se habere potest. 41. num. 3 vbi exemplum.
- Testis secundo loco ad instantiam partis examinatus**, non potest aliquid addere priori depositioni, eamq; declarare 41 num. 4
- Testis sciens addens dicto suo aliquam falsitatem**, non reprobatur, si illud nõ tangat substantiam negotii principalis 42 num. 5
- Adherens.*
- Adhærentes qui dicantur** 42 num. 1
- Adhærens non potest esse testis** 42 nu. 2 etiam finita adhæensione. ibidem
- Nec etiam in causa appellationis** 43. numero 3. Nec in causa beneficii ibid. num. 4. Fallit si aduersarius consentiat ibid. num. 5.
- Auditio Hereditatis.*
- Auditio hereditatis potest probari per testes singulares** 43. in fine, num. 1 vbi declaratur.
- Administrator.*
- Administrator bonorum Ecclesiæ non potest esse testis** 44. num. 1 & 2
- Administrator bonorũ Ecclesiæ de contractu per ipsum celebrato potest esse testis** 45. num. 3
- Administratores quando nondum functi sunt officiis suis**, testes esse nõ possunt 45. n. 4 & 5. vbi declaratur per distinctionem.
- Administratores sperantes commodum vel incommodum ex suo officio**, testes esse non possunt etiã finito officio 46. num. 6. Idè in criminalibus. ibid.
- Idem est in actu**, in quo agitur de reprehensione vitanda, ibid. num. 7
- Admissibilis.*
- De testibus admissibilibus vide infrà in**

verbo, Testes admissibiles.

Adoptiuus.

Adoptiuus filius manens in potestate patris, non potest pro patre testis esse: secus, si à potestate sit absolutus 48. n. 1

Aduersarius.

Aduersarius quis dicatur 48. in fine.

Aduersarius meus in vna causa, an in alia possit esse testis contra me 49. num. 2

Aduersarius in causa criminali, lite pendente, in totum repellitur à testimonio contra aduersarium suum. Idem est in causa ciuili omnium bonorum, vel maioris partis 49. num. 3

Aduersarius meus qui fuit contra me, testis esse non potest, declaratur 49. nu. 4

Aduersarius meus in causa ciuili, etià lite pendente, potest testificari contra me in alia causa, declaratur 49. num. 5

Aduersarii testimonio stari potest de consensu partium 50. num. 6

Aduerse partis testes, adde infra in verbo Producent, ubi de testib. pducēis.

Testi partis contrariæ etiam de solo auditu deponenti creditur contra partem producentem 51. num. 5

Testi partis aduersæ, licet sit vnicus, creditur 51. num. 3 & 4

Producent testes nihil eis obicere potest 51. num. 6

Adulter.

Adulter non solum non est integer testis, & etià nullatenus admittitur, & totaliter repellitur 52. num. 2

Adulter non potest esse testis maxime quando est cōdēnatus de adulterio 52. n. 3

Adulter condemnatus est infamis 52. numero 3

Adultero se associans an possit esse testis, vel cogi ad testificandum 52. n. 4 & 5

Adulter non potest testificari pro sua amasia, neq; pro alio extraneo 52.

Adulter est infamis infamia canonica 52. num. 5. declaratur ibid. num. 6

Adulterium.

Adulterii probatio per testes necessario requirit, vt testes reddant dicti sui concludentem rationem ex sensu 53. n. 2 Etiam non interrogati 54. in princ. & n. 3

Adulterium est difficilis probationis, & quare 53. num. 2

Adulterium non potest videri plenè & concludenter, nec sciri per rationes intrinsecas, sed tantum per extrinsecas 53. n. 2

Adulterium probatur per testes de-

ponentes, se conspexisse marem & foeminam complexu venereo iunctos 54. nu. 4

Adulterii probatio sufficiens censetur si testis deponat, se inuenisse aliquem in rebus venereis 55. num. 5

Adulterium non probatur per testes deponentes se vidisse hominem supra mulierem 56. num. 7 & 8

Adulterium non potest probari directè & præcisè 57. in principio

Adulterium probatur etiam ex eo, si testes deponant, se vidisse mulierem iacentem cum viro, &c. 57. num. 10

Adulterium probari dicitur per testes deponentes, se conspexisse solum cum sola, vel nudum cum nuda in eodem lecto cubare 58. n. 12. & 13. vbi an hoc etià verum sit tam in ciuili quam criminali actione limitatur pag. 60. num. 15. & 16

Adulterium non probatur ex eo, quod iuuenis fuerit inuētus in camera dispectoratus, & caligis dissolutis, etià muliere tenente ianuam clausam, & negante iuuenē ibi esse 59 ante numero 14.

Ad probationem adulterii sufficiunt, quando testes deponunt mulierem visam esse solam cum solo in lecto cubantem, & deponunt etiam de alloquiis secretis, & de fama publica 61 n. 18. & 19. vbi refutatur opinio contraria.

Adulterium an probetur ex pernoctatione mulieris extra domum 62. nu. 20

Adulterii magnam suspicionem facit si testes deponunt, masculum & feminam noctis tempore inuentos fuisse in locis abditis 62. n. 21

Adulterium præsumptiue probatur, si testes cōcordes & omni exceptione maiores deponunt, se vidisse virum vxoratum, & mulierem quoque vxoratam, solum cum sola sepius deosculantes, & in eodem lecto cubantes 64. n. 24

Adulterium non probatur per depositionem testis, dicentis, se per speculum vidisse tales simul adulterantes 65. num. 28

Adultera dici potest, quæ introduxit, aliquem in suam domum de nocte 66. n. 30

Adulterium censetur præsumptiue probatum, quando aliquis deprehenditur, occultatus in aliqua domo, in qua est pulchra mulier 66. n. 31. cum declaratione ibid.

Adulterium sufficienter probatum censetur, si aliquis visus est mane excubiculo cuiusdam mulieris exire concurrentibus quoque aliis adminiculis 67. num. 32

Adulterium dicitur probatum per testes, qui successiue, vnus post alium, per rimulam viderunt aliquem adulterantem 68. n. 34

Adulterium

Adulterium an probatum dicatur, si id commissum probetur per vnum testem, in vna die, vel in vno loco: per alium vero testem, in alio loco, & alio tempore 69. n. 35

Adulterii perpetrati validissima argumenta sunt & præsumptiones, quando testes dicunt se vidisse, mulierem morā trahere, & conuersari cū militib. & cum eis edere, bibere & dormire 70. num. 37.

Adulteriū probatur, si testes dicāt se audiuisse adulteros cōmisceri, cōcurrēte tñ fama & aliis legitimis adminiculis 72. n. 40

An probetur adulteriū per testes dicētes, se stantes iuxta tenuē parietē audiuisse aliquos commisceri 71. num. 41

Adulterium nō probatur per testes deponētes, se audiuisse, Seiam extraiudicialiter confessam esse, quod Sēpronius eam carnaliter cognouerit. Idq; nō tantū quo ad condemnationē criminalē: sed etiam quo ad indicium torturæ 73. num. 45

Adulterium sufficienter probatum cēsetur per vtriusq; & adulteri & adulteræ confessionem 73. num. 46

Suspectus de adulterio cū aliqua muliere si cōtineatur se ire ad scortū, talis cōfessio facit maximū indicium veritatis contra consistentem, in hoc quod senserit de illa muliere, &c. 73. num. 47

Ad probandū adulterium sufficit, quod duo testes deponāt de matrimonio, & alii duo testes de cōmixtione illicita 74. n. 48

In probando adulterio admittitur etiā probatio per testes domesticos, quādo veritas aliter haberi non potest 74. num. 49

Adulteria non fiunt in præsentia multorum, imò clam & occultē 74. num. 49

Adulterium probatur etiam per testes singulares 74. num. 50

Ad probandū adulteriū interdū sufficit, testes deponere per credulitatē 75. n. 51

Testis interrogatus super articulo, q; Titius cognouit Bertam vxorem Sēpronii, si respondeat eum cognouisse dictam Bertam, nō per hoc censetur fateri, quod sit vxor Sēpronii, & sic adulterium, ita, vt probatū dicatur adulterium 75. nu. 52

Adultus.

Adultus testis intelligitur ille, qui iam ad iustitiam, & eam ætatem peruenit, vt testimonium dicere possit 75. in fine.

Adultus an possit dicere testimonium de his, quæ in pupillari ætate vidit. 76. n. 2

De rationibus dubitandi & decidendi

an adultus seu pubes post pubertatem testimonium dicere possit de his, quæ in pupillari ætate vidit 76. num. 3.

Adultus factus potest testimonium dicere de iis, quæ vidit in pupillari ætate 76. num. 4. est communis conclusio. Procedit maximè, si testis ille eo tēpore, quo aliquid vidit, erat proximus pubertati 77. num. 5. Procedit etiam in iis, quæ vidit in infantia, dummodo habuerit iudicium cognoscendi 78. num. 6. & 7. alias non vt pag. 81. num. 13. & 4. & 15. Procedit dummodo ea quæ vidit, potuerint cadere in mentem eius 80. numero 11. & 12. Non procedit quando testimonium ad solennitatem requireretur, vel lex maiorem ætatem exigeret 79. num. 8. & 10. Non recipitur eius testimonium, si dicat se vidisse in pupillari ætate fabricari falsam monetam 80. num. 12.

Adultus factus potest testificari de his, quæ ipse vidit, cum esset puer octo annorum 83. num. 16.

Quando adultus factus testimonium dicit de his, quæ vidit in pupillari ætate, ludex diligenter inquiret, fuerit ne tum pubertati proximus 83. num. 17

Aduocatus.

Aduocatus dicitur testis iuris 83. in fin. Aduocati nō possunt esse simul testes iuris & facti 84. num. 3. & 85. num. 8

An aduocatus testis esse possit, durāte adhuc officio aduocationis, vleo finito, vel in alia causa, traditur per distinctas conclusiones pag. 84. cum sequentibus.

Aduocatus durante causa, in qua est aduocatus, non potest esse testis 84. nu. 6. & 85. numero 7. & 8. Quæ sit ratio 86. numero 10.

Aduocati videntur habere magnā affectionem ad causas quas tractāt vel tractauerunt. 85. n. 7. & pag. 86. num. 10. & numero 11.

Aduocatus potest esse testis, si de voluntate vtriusq; partis produceretur 85. num. 8. in fine. & pag. 90. num. 18

Aduocatus non potest esse testis in ea causa, in qua fuit aduocatus 86. num. 9. etiam finito officio 87. num. 12. vbi ratio assignatur.

In aduocato teste præsumptio est, eum dicturum pro parte sua: vel, quod velit factum suum comprobare 86. num. 10. ad finem.

Aduocatus nō dicitur testis omni exceptione maior 87. num. 11

Aduocati an expletis munerib. & officiis eorum liceat eis testimonium dicere in causis, quas olim tractarunt 87. nu. 13

Aduocati rectius faciunt, si finita aduocatione abstineant à dicendo testimonio contra eos, quibus patrociniū præstiterunt 88. num. 14 & pag. 90 sub nu. 19

Sicut aduocatus non potest esse testis, ita non debet instruere testem 88. n. 15

Aduocatus non debet testes falso instruere, sed bona fide, ad hoc, ut sciant dicere veritatem 88. num. 15

Aduocatus nō potest esse testis in causa appellationis, in cuius prima instantia patrociniū præstitit 89. nu. 16. procedit, etiam si is non sit aduocatus in causa appellationis ibid. num. 17. quod tamen extrahitur. Fallit, nisi ex consensu utriusque partis 90. num. 18. Vel nisi produceretur contra clientulum suum ibidem num. 19

Aduocatus durante causa in qua est aduocatus, non potest esse testis pro suo clientulo, etiam in alia causa, nisi demum aduocatione finita, 90. num. 20. contrarium habetur pag. 91. num. 21. Nisi ista alia causa esset connexa, vel penderet ab ea, in qua patrociniū præstat 91. num. 22

Aduocatus non simpliciter prohibetur à lege esse testis, sed cum limitatione, quando videlicet præstitit patrociniū, qua limitatione cessante, cessat quoque prohibitio 92. num. 22

Aduocatus, qui non præstitit patrociniū, licet pro aduocato electus fuerit, non tamen assumptus, potest esse testis 92. num. 23

Quod dicitur, aduocatū non esse testem idoneum, verum intelligitur, postquam is incepit patrocinari, secus si non incepit, licet de salario conuenerit, & paratus fuerit patrocinari 92. num. 24

Aduocatus licet quis esse potest in ea causa, in qua ante præstitum patrociniū testimonium dixit. Et valebit quoque eius testimonium antea dictum 93. num. 25

Aduocatus contra clientem suum testis produci, & ad dicendum testimonium cogi potest 94. num. 26. procedit tantum, quo ad casum finiti officii aduocationis, non autem ad casum durantis adhuc officii. Nisi aduocatus hoc

patrociniū assumpserit, ut aufugeret dicere testimonium in ea causa. ibidem

Duo casus, in quibus aduocatus durante adhuc aduocationis officio cogi possit ad dicendum testimonium. remissiuè 94. num. 26 in fine.

Aduocatus vnus partis potest pro ea esse testis, si ab altera parte id admittatur, & sic de consensu utriusque partis 95. n. 27

Aduocatus iuuuit ad dicendum testimonium cogi potest 95. nu. 27. in fine.

Aduocatus recipiens pecuniam ab aliqua partium, ne foueat partem aduersā, nihilominus potest esse testis 95. num. 28

Aduocatus etsi possit esse testis in causa possessorii, in qua præstitit patrociniū, non tamen prohibetur esse testis idoneus in petitorio 96. num. 29

Aduocatus in testem produci & examinari potest, quando veritas aliter haberi non posset, &c. 96. num. 30. Et quidem cogi tunc posset ad testimonium dicendum pag. 97. in principio. declaratur ibidem

Aduocatus in subsidium admittitur in testem pro suo clientulo, ita tamen, ut prius sit torquendus 97. ante num. 31. Et pag. 98. num. 32

Aduocatus admittitur in testem in his, quæ per alios facile probari non possunt 97. num. 31

Aduocatus etsi alias regulariter testis esse non possit, tamen describi potest testis in actis, quæ geruntur per clientem suum in iudicio 98. n. 33 & pag. 99. n. 36

Aduocati vox descripta plus operatur, quam vox viua ipsius 98. num. 33 cum sequentibus

Aduocatus alterius partis potest esse testis in instrumento compositionis vel transactionis, & sic in illa causa, in qua fuit aduocatus 98. num. 34. & pag. 99. num. 35. Idem in alio instrumento 100. nu. 37. Non tamen potest esse testis in causa principali 100. num. 39

Etsi aduocatus repellatur à testificando propter suspicionem, non tamen potest repelli ad annullandum instrumentum confectum tempore aduocationis, si is in eo describatur, quod fuerit præsens 100. num. 38

Si is qui antea fuit inscriptus testis in aliquo contractu vel instrumēto, de quo iam sit controuersia, aduocatum agat in illa causa, talis non poterit amplius super hoc in

hoc in testem produci 100. num. 40

Aduocatus in ea causa, in qua fuit aduocatus, non potest inuito aduersario testis esse, etiam in alia instantia, & etiam finito officio aduocationis 101. num. 41

Vbi ex facto vel omisso non resultat vituperium vel honor aduocato, tunc poterit produci in testem, etiam ab eo, cuius fuit aduocatus, si scilicet producat in alia instantia, in qua non sit Aduocatus 101. num. 42

Si facta est conuentio de aduocatione, & sint reuelata secreta causæ, an hic aduocatus possit esse testis 102. num. 43

Aduocati mei pater, vel pater aduocati mei contrarii, possunt esse testes in ista causa 102. num. 44

Aduocatus bonæ conditionis & famæ, locupletiorq; ipsis partibus posset esse testis, si controuersia esset super re modica, cum ratione 102. num. 45

Quando cum aduocato coniunctus est alius testis idoneus, tunc validum atq; ratum erit aduocati testimonium 103. num. 46

Aduocatus est de illis personis, quæ ratione affectionis pro suspectis habentur in dicendo testimonio 104. num. 5

Affectio.

Affectione ad causam qui habere præsumantur 103. num. 2

Affectio magna veritatem prorsus impedit 104. in princ.

Affectio non semel oculos caligat. 104. in princ.

Affectio in Testibus duplex est, naturalis & accidentalis, & vtraque repellit testem. 104. num. 3

Affectio naturalis accidentali maior est 104. num. 3

Affectio in Testibus alia potest dici præsumptiua, alia vera seu expressa 104. num. 4

Quæ personæ ratione affectionis pro suspectis habeantur in dicendo testimonio 104. num. 5. cum multis sequentibus.

Testis affectionem habens ad causam non dicitur omni exceptione maior. Imo adeo suspectus, vt in totum repellatur 108. num. 20

Affectionem præsumitur habere Abbas in causa suæ Ecclesiæ, quo ad bona menfalia, ideoq; à testimonio repellendus, pag. 115. num. 2. vbi declaratur.

Affectio præsupra in aduocato vincitur per fortiolem atq; efficaciorẽ præsum-

ptionem 102. sub num. 45

Affectionatus, & nimis beneuolus seu multum amicus, à pari procedunt. Ideoq; non est idoneus testis 111. num. 32.

Par affectionis causa omnẽ in teste suspicionem tollit 25. num. 12. & pag. 117. nu. 33. & pag. 117. num. 24

Par affectionis causa suspicionẽ fraudis amouet 164. num. 37

Affectio, quæ consideratur in teste nõ tollitur etiã in patre, cuius filius est emancipatus 108. num. 21

Sola affectio ad causam, etiã sine aliqua commoditate repellit quem à testimonio 108. num. 22

Magna affectio Testis ad causam deprehenditur ex lōga eius verbositate 109. num. 23

Iudex ex verbis & signis diligenter perpendere debet, vtrum testis habeat animum suum magis ad vnã partem quam ad aliam 109. num. 24

Vbicunque testis in dispositione sua ostendit, se magis beneuolum & affectionatum producenti, quam alteri parti, redditur suspectus, nec amplius dicitur integer vel idoneus 109. num. 25

Affectio repellit testem etiam in criminibus exceptis, videlicet læsæ maiestatis & heresis 109. num. 16

Propter affectionem repellitur testis etiã in causa matrimoniali non considerato matrimonii fauore 110. num. 27

Affectionatus ad causam præsumitur testis, qui diuulgauit illud, de quo nunc testificatur. Ideoq; pro suspecto habetur. 110. num. 28

Affectio testis apparet ex eo, quod refert se ad testamentum, dicens se nolle ab eo recedere, ideoque redditur suspectus 110. num. 29

Testis dicens, se velle, vt producens obtineat in causa, non est suspectus. Sed contrarium traditur 117. num. 30.

Testi, qui multũ fuit affectatus, vt matrimonium fortiretur effectum, nulla adhibetur fides 117. num. 31

Affinis.

An Affinis admittatur ad dicendum testimonium, reputatur Articulus multum dubius 112. num. 2

Affinis pro Affine non debet admitti ad testificandum, sed repelli 112. num. 4. & 5

- Affinis est de iis personis, quæ ratione affectionis pro suspectis habentur in dicēdo testimonio 105. num. 7
- Affinitatis ratione multum detrahitur fidei testi, qui est producentis affinis 112. num. 6. & 8
- Testis idoneus non est, cuius vxor est soror eius, pro quo deponit, 112. num. 6
- Affinis non est integer testis 113. num. 7
- Affinitatis ratione testis non adfert plenariam fidem 113. num. 9
- Affines etsi pro Testibus admissi fuerint, tamen nihil probant. 113. num. 10
- Affinitas parit nimiam amicitiam, ideoque affinis nō est testis integer, sed magis ad instructionem facit quam ad plenam probationem 113. num. 11
- Affinitas maior est quam feruens amicitia, quæ debilitat fidem testis 114. nu. 12
- Affines non dicuntur omni exceptione maiores 114. num. 13 & 15
- Affinis pro affine testificari potest in causis ciuilibus paruis 114. num. 14
- Etsi affinis regulariter non possit esse testis pro suo affine: tamen hoc non est sic intelligendum, ut affinis omnino repellatur à testimonio, &c. 114. num. 16
- Sic cum affine concurrerent aliorum testimonium habilius testimonia, tunc habilitaretur quoq; affinis, &c. 115 in princ. & num. 17
- Affinis in causa ciuili potest esse testis pro affine 115. num. 18 & pag. 116. num. 19 & 22. declaratur ibid. num. 20
- Affinis Iudex potest repelli à iudicādo 116. num. 19
- Quādo affinis est Religiosus ordinis Carthusiensis, vel montis Oliueti Bononię, vel etiam Laicus esset notæ & probatæ fidei, de fide testimoniorum eorum nihil diminuitur 116. num. 21
- Affinis in causa merè pecuniaria est idoneus testis 117. num. 23
- Testis, qui est affinis vtriusq; partis, caret suspitione, & testimonium eius non est inualidum 117. num. 24
- Procedit tā in ciuili quam criminali causa ibid. nu. 25
- Habet locum, si affinitas est æqualis erga omnes, secus si adest imparitas, ibid. num. 26
- Affinitas repellens testem à testificando, intelligi debet de vera & propria affinitate 117. num. 2
- Affinitas vera & propria dicitur, quæ causatur ex iustis nuptiis 117. num. 29
- Ratione affinitatis ex illicito coitu contractæ, quis non repellitur à testificando 117. num. 28
- Affinis pro affine testimonium dicere potest, si non est infra gradum, in quo nō cogitur dicere testimonium contra affinem 118. num. 29
- Qui affinitate multum remota coniuncti sunt producenti, non repelluntur à testimonio, 118. num. 30
- Affinem non posse testem esse, intelligi debet, vsque ad quartum gradum, sed non vltra primum genus affinitatis 118. num. 31
- Affinitas à testimonio repellens debet esse per lineam ascendentem vel descendente, non autem sufficeret, eam esse per lineam transversalem 118. n. 32
- Quid de eo teste, qui interrogatus negat, se esse affinem 118. sub num. 32. & melius pag. 119 num. 34 & num. 35
- Affinis per lineam collateralem est testis omni exceptione maior 119. nu. 33 cōtrarium traditur ibid.
- Affines in causa criminali sine vilo discrimine repelluntur à testimonio 119. nu. 33 in fine. & pag. 121 nu. 41, 42, 43, & 44
- Affines admittuntur in criminalibus ad testimonium pro defensione affinium 125. num. 16 vbi declaratur.
- Testis interrogatus an sit affinis si respondeat quod non, veritas autem sit in cōtrarium, propter hoc non potest puniri pœna falsi 119 num. 34
- Affinitate dissoluta, ut quando morte vnus ex coniugibus dissolutum est matrimonium, tunc affinis potest esse testis pro affine 120. num. 36
- Paria sunt non esse affinem vel affinitatē esse dissolutam 120. num. 36
- Licet quis non possit testis pro vxore fratris viuētis, secus tamen est, si ea efficiatur vidua 120. num. 37
- Dissoluta affinitate per mortem sororis meæ, tunc maritus quondā sororis meę potest esse testis pro me, etiam in causa criminali 120. num. 38
- Affinis per testatorem adhibitus testis in testamēto, non repellitur ratione talis affinitatis 120. num. 39
- Affinis pro affine non potest esse testis in causa iniuriarum etiam ciuilitè mota 120. num. 40
- Idem est in causa criminali ciuilitè mota 121. in princ.

Affines quandoq; ad innocentiam rei accusati, quandoq; ad offensam eius examinantur, licet non sint integri testes 122. num. 47 in fine. adde pag. 123. num. 48

Affinis non repellitur à testificando etiam in causa criminali, quando fert testimonium pro affine contra alium affinem 122. num. 45

Quando crimen per alios nec actu nec habitu verisimiliter probari potest, tunc affinis pro affine in criminalibus est idoneus testis 123. num. 46

Affinis etsi non probat in causa criminali, facit tamen indicium, sed non ad torturam 123. num. 47

Affines ad alicuius sui affinis defensionē admittuntur in criminalibus 123. num. 48. Ratio ibid. ponitur, cum declaratione. Et copiosius habetur pag. 124. nu. 50

Testes affines licet admittantur ad probandam innocentiam sui affinis inquisiti, non tamen admittuntur ad reprobationē seu impugnationem alterius contra ipsum producentem 124. num. 51

Affinis ex vno tantum latere potest esse testis 124. num. 52

Affinitas.

Affinitas potest probari per testes 125. num. 1

Testes deponentes de affinitate per testimonium de auditu, ad hoc ut probent, duodecim requiruntur.

1 Quod sint personæ graues 126. num. 3. & pag. 269. num. 46. & pag. 271. num. 56. & sequent.

2 Quod audierint testificata ante litem motam 127. num. 5

3 Quod audierint à suis maiorib. 127. num. 8

4 Quod audierint non ab vno tantum, sed ad minus à duobus 128. num. 11

5 Quod illi, à quibus testes audierunt, non fuerint infames & suspecti, sed fide digni, & omni exceptione maiores 128. num. 12

6 Quod nec vnus à pluribus, nec infames ab honestis audierint 129. num. 13

7 Quod testes proprio iuramento afficient, se in ferendo testimonio non velle procedere odio, amore, vel timore, vel cōmodo 129. num. 14

8 Quod declarent personas per nomina propria, appellatiua, demonstratiua, vel circumlocutiones sufficientes 129. nu. 15.

9 Quod vtriusq; lateris singulos gradus clara computatione distinguant 129. n. 16

10 Quod sub suo iuramento concludat, se id quod deponunt, à suis maioribus accepisse 130. num. 17

11 Quod testes suo testimonio adiuciant, se credere, ita esse 130. num. 18

12 Quod iurati deponant, se vidisse personas in prædictis gradibus cōstitutas pro affinib. seu consanguineis haberi 131. n. 19

Affirmans, Affirmatiua.

Affirmantibus Testibus in dubio magis fauetur, quam negantibus 132. num. 1

Affirmantibus testibus regulariter magis creditur quam negantibus 132. num. 2

Affirmantibus testibus, cæteris paribus magis standum est, quam negantibus 132. num. 2

Testibus duobus affirmantibus plus creditur, quam decem negantibus 133. n. 3

Magis creditur duobus Testibus affirmantibus, quam sexcētis aut mille negantibus 133. num. 5. ampliatur numeris sequentibus.

Qui id, quod agitur affirmando nouit, melius & certius nosse dicitur, quam qui negando nouit 134. num. 6

Affirmantes testes minus fidei habent quam negantes in casibus notatis pag. 135. num. 10. vsq; ad num. 25

Si testes deponentes super affirmatiua essent imperiti, deponentes vero super negatiua essent periti, illis præferuntur 138. n. 17

Affirmatiua si plene probata non sit, minoris fidei est quam probatio super negatiua 139. num. 20

Duo testes deponentes super affirmatiua conformi iuri communi, præferuntur centum Testibus deponentibus super negatiua 141. num. 26

Testis primò vnum affirmans cum instrumēto, & secunda vice iurata id negas, periturus redditur 141. num. 17

Testes affirmatiue deponentes de mala mente alicuius, videntur potius iudicare, quam deponere, ideoq; ut suspecti possunt reprobari 141. num. 28

Non est credendū testi affirmari, quod vere scire non poterat 187. num. 5. & nu. 6

Agnatio.

Agnatio non probatur per testes sine expresse gradus deponentes 242. n. 1.

Agnatio non cadit in sensum testis, sed consistit in iure 142. sub n. 1.

Agnatio Testibus probari non potest, neq; per quasi possessionem, neq; per tractatum, neq; per nominationem, neq; per solā famā 142. sub n. 1. vbi referuntur tenentes contrarium.

Agnatus.

Agnatus gentilis non dicitur testis integer 143. num. 1.

Agnatus pro agnato non admittitur ad testificandum 143. num. 2. In contrariū est communis opinio, ibid.

Agnatus vltra quartū gradum admittitur tam in causa ciuili quā criminali ad testificandum pro agnato. & non infra 144. num. 6.

Testes qui sunt de agnatione producētis, vidētur in causa propria testificari 144. num. 7.

Testi, qui est de agnatione offensi, non est credendum contra offendētē 145. n. 8.

Agrimenfor.

Deponens de iugere terræ, dicens, se scire, quia sit agrimenfor, probat. 145. nu. 1.

Testis agrimenfor etiam solus & vnicus probat. 145. num. 2.

Alchimista.

Alchimista potest repellī a testimonio 145. in fine, num. 1.

Alluio.

Alluio probatur per testes, cum declaratione 147. num. 1.

Alternatiua.

Testis alternatiuē deponens non probat. 146. num. 1.

Testis alternatiuē deponens tunc probat quando vtraq; pars testificationis alternatiuæ probat intentionem producentis 146. num. 2.

Testes alternatiue deponentes, Titium occidisse Seium gladio vel claua, probāt, 146. num. 3.

Altitudo.

Altitudo alicuius rei probatur per testes, & qualiter 147. in fine, num. 1.

Alumnus.

Alumnus pro suo educatore testis esse non potest 148. num. 1.

Qui alitur, maxime solet educatorem suum reuereri, & cultu quodam ac honore dignari, eo, quod vices patris sustinere videatūr 148. num. 2.

Amasius, Amasia.

Amasius pro sua amasia non admittitur in testem, & econtra 148. circa mediū num. 1.

Amasii sunt sibi inuicem coniuncti amicitia inhonesta & turpi 148. in fine, num. 2. & 149. num. 4. & 155. num. 4.

Amasius pro concubina non potest esse testis, & qua ratione 149. num. 4.

Ambiguum.

Ambiguum dictum testis, & nimis generale, nihil probat. 149. in fine, num. 1.

Testis ambiguē deponēs pro nullo est, 150. num. 2.

Testis ambiguē deponens non probat etiam in causa fauorabili 150. num. 3.

Dictum testis ambiguum debet interpretari contra producentem 150. num. 4. & pag. 151. num. 6.

Testis depositio, ambigua & obscura redditur per dictionem, vel, 150. num. 5.

Ambigua vel dubia habens testimonia non clarē, dilucidē atq; explicitē probat. 151. num. 8.

Dictum testis ambiguum respectu temporis, non releuat producentem 151. nu. 9.

Testis requisitus ad declarandum dictum suum ambiguum non debet iterum iurare de veritate dicenda 152. num. 10.

Nec etiam citatio partis hoc casu necessaria est, ibid. num. 11.

In potestate iudicis est, facere, vt testis dictum suum ambiguum declaret 152. num. 13.

Vt testis repeti possit ad declarandum dictum suum, non est necessaria tāta ambiguitas, quā nullo modo intelligi possit, sed sufficit quaelibet ambiguitas 152. n. 14.

Amicitia.

Amicitia per duos testes probari potest 153. num. 2.

Amicitia etiam per mulieres probari potest 153. num. 3.

Testis deponens, nullam esse inter aliquos vel fuisse inimitiam, & sic de amicitia testificans, facit semiplenam probationem, etiam in criminalib. 154. num. 4.

Testi deponenti de nimia amicitia, nō creditur, nisi assignet rationes illatiuas, vel mouentes animos sapientum, & quæ sit ratio 154. num. 5. & nu. 6. vbi videtur contrarium doceri.

Amicitia probatur per testes deponentes, inter tales esse idem velle & idem nolle 154. num. 7. cum declaratione.

Amicitia non est inter malos, sed fraus, dolus & conspiratio. 154. sub num. 7.

An amicitia reddat testem inhabilem remissive 155. num. 1.

Quando

Quando amicitia est talis, quod corruptionem inducit, tunc repellit testem à testimonio 155. num. 3

Amicitia inhonesta repellit testem à testimonio 155. num. 4

Amicitia debilitat fidē testis, & sic non in totum eum repellit 155. num. 5

Feruens amicitia debilitat fidem testis, quod iudicis arbitrio relinquitur. 156. circa princ.

Amicitia habens idem velle & nolle, penitus repellit testes 156. ante num. 6. & pag. 160. num. 20

Amicitia tunc diminuit fidem testis, vbi duo saltem producuntur testes, secus si plures, è quorum numero vnus tantum sit amicus 156. num. 6

Propter magnam amicitiam testis in totum potest repelli à testimonio 157. nu. 7. & num. 8. vbi ponitur ratio. & pag. 160. num. 21

Amicitia maxima idē operatur, quod operatur coniunctio sanguinis 157. nu. 9

An propter amicitiam testis sit repellendus, relinquitur arbitrio iudicis 157. n. 10. & 158. num. 11. vbi quid iudex considerare debeat.

Amicitia parua & leuis non sufficit ad repellendum testem 159. num. 14. & pag. 159. num. 18. & pag. 160. num. 19. & n. 21. & pag. 161. num. 22

Allegans amicitiam aduersus testem, adiciere debet qualitatem & circumstantias eius 159. num. 16

Testis dicens, se corpus suum velle exponere pro domino suo, pro quo productus est, non redditur inutilis 159. num. 17

Amicitia non repellit testem, nisi ex ea resultaret odiositas alterius, contra quem testificatur 261. num. 24.

Amicitia nunquam repellit testem nisi per accidens 162. num. 25

Amicitia charitatiua non repellit testē à testimonio 162. num. 26

Amicitia duplex est, quædam carnalis, & quædam charitatiua, & quid vtraq; sit 162. num. 27. 28. & 29.

Amicitiam contrahens cum inimico meo, non repellitur à testificando 163. n. 30

Propter amicitiam non repelluntur testes instrumenti vel scripturæ 163. nu. 31

Id quod propter amicitiam detrahitur de fide testium, suppletur per attestaciones contestium 164. num. 35

Par amicitia testis cum vtraq; parte coniuncta remouet omnem sinistram suspicionem in teste 164. num. 36. & 37. vbi exemplum.

Amicitia, vel amore iunctum aut gratiosum esse ei, pro quo ad dicendum testimonium producuntur testes, in effectu eadem sunt 182. num. 2

Amicus.

Amicus non admittitur testis pro amico, regulariter 155. num. 2

Quando amicus admittitur ad testimonium pro amico, non facit tantam fidē sicut alius 155. num. 5

Amici persona reintegratur propter maiorem numerum testium 156. num. 6

Multum amicus non est integer testis, nec omni exceptione maior 158. num. 12

Testis multum amicus parti non facit semiplenam probationem 159. num. 13

Simplex amicus non est à testimonio repellendus 159. num. 18

Amicus non in totum repellitur à testimonio, sed ei minus fidei adhibetur. cū declaratione 160. num. 20

Si testis asserit se amicum eius, in cuius testimonium assumptus est, eius testimonium non ideo pro illegitimo habendum 161. num. 22. & num. 23

Amicus intimus partis est de iis personis, quæ ratione affectionis pro suspectis habentur in dicendo testimonio 105. n. 8

Si tres producuntur testes amici in causa, in qua aliàs duo sufficiant, supplebitur defectus per tertium. 136. num. 32. & pag. 164. num. 34

Plures testes amici producti plene probant propter numerum, qui supplet defectum insurgentem ex grandi amicitia 163. num. 32. & pag. 164. num. 34.

Amicus vtriq; parti communis vel æqualis, est integer testis 164. n. 38

Amicus vtriusq; partis extra suspicionē testis est pag. 25. n. 12

Testes amici admittuntur ad probandum furtum factū in ædibus actoris, &c. pag. 165. num. 39

Testis interrogatus an sit amicus partis, & id negans, veritas autem sit in contrariū, non potest puniri de falso 165. n. 40

Testis interrogatus an sit amicus partis, si respondeat quod non, veritas autem sit in contrarium propter hoc non potest puniri poena falsi 179. num. 34.

Amisio.

Amisiois probandæ materia ubi tractetur 166.num.2

Amisio seu perditio, in quibus casibus probari possit per testes 166.num.2

Amor.

Amore vel amicitia iunctum, aut gratiosum esse alicui, ferè sunt eadem 182.n.2

Testis amore corruptus deponens, videtur periurus 183.num.3

Testis in depositione sua dicens, se corpus suum velle exponere pro domino suo, & sic maximam benevolentiam & amorem ostendit erga dominum, tale testimonium non est inutile 159.num.17

Amans in alio corpore vivit & amat faciem in animo suo insculpit 149.num.3

Ancilla.

Ancilla non potest esse testis pro domino suo 183.num.1.&2

Ancilla refertur inter domesticas personas 183.num.1

Ancilla non est idonea testis pro domina sua 183.num.2

Ancilla tanquam domestica persona examinata testis, non etiam facit iudici ubi pro domino suo 184.num.3

Ancilla potest esse testis pro domino suo, si contra eam nihil opponatur 184.n.4 ubi hoc controuertitur.

Ancilla testificari potest de his quæ secreto fiunt in domo 184.num.5

Ancilla postquam detierit esse in servitute siue famulatu, potest esse testis pro domino suo 185.num.7

Angaria, perangaria.

Quæ dicantur Angariae, & perangariae: Item qui Angarii & perangarii homines, remissiue 185.in fine.

Vasalli Angarii & perangarii non possunt esse testes contra feudatarios habentes feuda à Regia curia in capite, in causa criminali 186.num.2

Nec possunt esse testes contra nobilem 186.num.3

Angustare.

Non est subueniendum ei, qui se angustavit 271.num.54

Animosus audax.

Animosis in deponendo Testibus minus creditur. Quia testis inter utramque partem debet esse medius; ad alterutram partem non declinans 109.num.24

Animosè dicitur deponere testis quan-

do in fauorè producētis constanter asseuerat illud, q̄ certitudinaliter nescit 186.n.1

Animosis in deponendo minus creditur 186.num.2

Iudex ex verbis & signis diligēter perpēdere debet, utrū testis habeat animū suū magis ad vnā partē, quā ad aliā 186.n.2

Animosè & audacter deponēs dicitur se ingerere, & vltro offerre testimonio dicendo 187.nu.3

Testis ex nimia animositate deponēs, seipsum ex sola inspectione suæ depositionis suspectum reddit 187.num.4

Testi animosè nimis & audacter deponenti, fides habenda non est 187.num.6

Testis nimis animosè & audacter concludens reiiciendus est 188.num.7

Animus.

Animus non potest probari per testes, & quæ sit ratio 188.num.2.& num.5. ubi quomodo procedat.

Declaratur, nisi testes deponerent de animo per actus exteriores 189.num.5

Animus soli Deo cognitum esse, quomodo intelligatur 189.num.6

De variis modis cognoscendi animū vel intentionē alicuius, remissiue 189.sub n.6

Animus præsumitur ex facti qualitate & ex ipsis factis 189.num.6.in fine.

Testes volentes testificari de qualitate animi alicuius, debent id facere per actus exteriores 189.num.7

Testes possunt testificari de animo alicuius per verba declaratoria, veluti ex facto 190.num.9.& num.11

Nō creditur testi deponēti de animo & voluntate alterius, simpliciter 190.nu.10

Testis, deponens de iis, quæ in animo consistunt, non probat nisi rationem reddat 190.num.12

Antiqui.

Antiquiores, & maiores vidētur æquiparari 256.num.16

Antiquiores dicūtur, qui sunt de ascēdētibus. nō aut qui sunt de collateralibus. 12.n.9

Antiquum.

Quando dicamur esse in antiquis, variae sunt opiniones 278.in fin.n.1. cum seq.

Quod tempus dicatur antiquum, in arbitrio iudicis ponitur 279.num.3. secundum crebriorem sententiam. Et ibi de aliorum opinionibus. & num.4.5.&6

Probatio minus legitima in factis antiquis, sufficiens esse creditur 191.num.2

De

De probatione auditus alieni per testes in antiquis, vide infra in verbo, Auditus alienus in antiquis.

Antistes.

Antistes, quando potest esse testis pag. 15. & sequentibus.

Apparitores appellantur etiam Berroarii seu cursores, & sunt famuli potestatis 330. num. 1. & 2.

Apparitores.

Apparitores dicuntur viles personæ, 330. num. 3 & 5. declaratur pag. 351. n. 6. in fine. ubi quod credi eis debeat propter approbationem eorum officium.

Apparitoribus denunciatis leuia crimina, creditur pag. 27. num. 18.

Appellatio.

Ad substantiam appellationis requiritur scriptura 198. num. 1.

Testibus, probari potest, appellationem in scriptis interpositam fuisse 198. nu. 1. & quidem per duos testes n. 2. maxime si sit deperdita ibid. & pag. 199. num. 5.

Appellatio non potest probari per testes 34. n. 4.

Appellatio in scriptis interposita, si est perdita, potest probari per testes 178. nu. 4.

Appellationem factam non esse, probatur per testes asserentes simul absentiam appellantium 137. num. 16.

Approbatio.

De Testib. approbatis a partibus 199. n. 1.

Qui approbavit semel unum testem amplius illum improbare tanquam testem non potest 199. num. 2. & seq.

Pars aduersa non potest contra testium fidem opponere, quorum fides fuit approbata per hoc, quod eosdem quoque testes pro se produxit 200. num. 4.

Testis productus a parte censetur non solum per hoc approbatus in persona, sed etiam in eius dicto 200. num. 5.

Testis approbatus a parte non potest reprobari ab ea, nisi superuenisset causa de nouo 200. num. 6.

Eo ipso, quod recipiuntur testes a partibus, censentur ab illis approbati 202. num. 7.

Testis censetur esse approbatus a partibus ex eo quod voluntate partium se subscripsit 201. num. 8.

Testis etiam infamis a me productus non potest propter approbationem meam a me repelli 207. num. 9.

Producens testes, etiam si eis usus non sit, ita approbati esse censentur a parte aduersa ut productos non possit reprobare, &c. 201. num. 10.

Approbare testes censetur, qui eos ad testimonium vocauit 201. num. 12.

Testes, quos ego approbaui, potest aduersarius meus in eadem vel alia causa contra me producere, contra quos ego nihil opponere possum 202. num. 13.

Qui semel aliquid approbavit, non potest illud improbare, etiam in alia causa, & inter diuersas personas 202. num. 14.

Approbas testem, quo ad personam eius eum reprobare. Secus est de alio defectu testimonii ab eo dicti, puta, ob variationem vel falsitatem. 202. n. 15. & p. 203. num. 16. nisi specialiter dictum sit, standum esse dicto testis ibi.

Approbens testem non obligatur credere ei in his, quæ attingunt causam propriam ipsius testis 203. nu. 17.

Testis approbatus a partibus, solus & unus plena fide facit, 203. Siue tacite siue expresse approbetur ibid. Fallit si plures alii testes diuersum dicerent 204. n. 19.

Non sufficit, testes a testatore approbatos fuisse, ad hoc, ne postea possint repelli 204. num. 20.

Testes instrumentarii censentur approbati a partibus 204. n. 22. Procedit, quo ad personas, non quo ad dicta eorum ib. nu. 23.

Testi ab ipsa parte producto & approbato, plene credendum est aduersus eam 205. n. 24.

Apocha. Antapocha. Apodissa.

Apocha proprie quæ dicatur 191. in fin. n. 2. & pag. sequente ubi copiose tractatur.

Apodissam seu apocham Bartolus generaliter vocat eam scripturam, quæ datur a parte parti 192. num. 3.

Antapocha quæ proprie dicatur 192. n. 4.

Antapocha ad quæ finem detur a debitori creditori 192. n. 5.

Apocha & Antapocha, quo ad materiam probationis, a pari procedunt. 194. circa pr.

Apochæ scriptæ a debitori probatio qualiter fiat remissiue 193. n. 7.

Apocha vel Antapocha manu debitoris scripta vel subscripta, si negetur qualiter probetur 193. n. 8. & 9.

Apocha probatur per testes etiam non subscriptos, dum tamen fuerint præfentes subscriptioni debitoris, & viderint debitorem subscribere 194. num. 10.

Apocha recognita per tres testes integros præfertur in instrumento publico, postea confecto contra illam Apocham 194. n. 11. & 12.

Apocha plene probatur per testes deponeutes, se vidisse & audiuisse partes comitantes.

tentes & mandantes tertio, vt apocham scriberet, &c. 195. num. 14.

Testibus honestis deponentibus se vidisse apocham scribi, creditur 195. num. 15.

Ad probandam apocham scriptam à tertio ex commissione partium nō necessario requiruntur tres testes, sed duo sufficiunt 195. num. 16.

Ad hoc, vt testes probent apocham, inter cetera requiritur, vt deponant, quo tempore apocha scripta sit. 196. num. 17.

Ad probationē apochæ requiritur subscriptio masculorum, & non mulierum, controuertitur 196. num. 18.

Quid requiratur ad comparationem literarum in apocha 196. num. 19.

Quando duo testes coadiuuant apocham, licet vnus contradicat, standum est apochæ, præsertim si pro ea concurrant alia 196. num. 20.

Vt testis contradicens apochæ aliquid probet, oportet eum esse omni exceptione maiorem 197. num. 21.

Quando tres testes sunt subscripti vni apochæ, quorum vnus est mortuus, tunc ista apocha ab aliis duobus recognosci nō potest. Et quid si duo vel omnes mortui sint 197. num. 22.

Apostata.

Apostata repellitur à testimonio 198. num. 1.

An apostata à religione testis esse possit? quod non 198. num. 2.

Apostata à religione sit periurus 198. num. 3.

Apostata à religione est ipso iure excommunicatus 198. num. 4.

Apostatæ & sacrilegi, quo ad infamiā, æquiparantur 198. num. 5.

Arbiter.

Arbiter & testis differunt pag. 5. num. 7.

Arbiter an possit esse testis, remissiue 206. num. 3.

Non statur dicto arbitri de gestis vel actis coram eo 206. num. 4. 5. & 6. vbi quomodo procedat.

Arbiter non potest esse testis in causa, in qua interuenit vt arbiter 206. num. 7.

Arbiter, qui vt vir bonus iudicandi arbitrium habuit, lata per eum sententia, non potest super æquitate vel iniquitate testimonium ferre 207. num. 8.

Arbiter regulariter in causa, in qua iudicauit, non admittitur in testem 207. nu.

9. Idem in pertinentibus ad causam ib. n. 10.

Arbitri durante eorū officio testimonium dicere nō possunt 208. num. 11. & 12. vbi ratio ponitur.

Arbiter non est idoneus testis, quando deponit super eo, quod tendit ad iustificandum eius laudum, &c. 208. num. 14. Idem in pluribus arbitris 209. num. 18.

Arbiter non potest esse testis etiā in causa in qua sententia diceretur nulla, ex defectu solennitatis 209. n. 15. cū declaratione ibid.

Non creditur arbitris asserentibus se ob pecuniā laudū tulisse 209. num. 16.

An ex tribus arbitris vnus possit testificari corā duobus collegis suis 209. num. 17.

Testimonium vnus solius arbitri nō valet 210. n. 19. Fallit, si habeas cōtestes ibid.

Arbiter inuitus testimonium dicere non cogitur, nisi vtraq; pars cōsentiat 210. n. 20.

Arbiter an testis esse possit, quando in compromisso diceretur, eum posse procedere de facto, &c. Controuertitur 210. n. 21. & pag. 219. num. 6.

Assertioni arbitrorum creditur in his, quæ respiciunt ordinem, causæ necessariū 211. num. 22.

Si arbiter nondum deuenisset ad laudum, quia forte expirauit compromissum, hoc casu testificari potest, sicut alias declaratur 211. num. 23.

Si arbiter examinaretur, nō vt plenè probaret, sed vt alium iudicem instrueret, admittendus esset 212. num. 24.

Qui fuit arbiter in vna causa, potest esse testis in eadē si tractatur corā alio aliter quā per appellationē. declaratur 212. num. 25.

Arbiter productus nō vt testificaretur viuā voce, sed ad solennizandum instrumentum de gestis coram eo, non erit reiciendus 212. num. 26.

Arbiter consentientibus ambabus partibus, testimonium dicere potest 213. nu. 17.

Arbiter productus ad declarandum id, quod obscure dixit in laudo audiendus est, declaratur 213. num. 28.

Arbitri in subsidiū admittuntur ad probandum eorum gesta, quæ aliis non possunt esse nota 213. num. 29.

Arbitri possunt testificari super iustitia vel iniustitia laudi 214. num. 30. cū declaratione ibid.

Arbitri possunt esse testes, quādo per eorū testimonium nemini fieret præiudiciū 214. num. 31.

Arbitri

Arbitri cōtra seipsū deponētis testimo-
niū efficax est 214. n. 32. cū declaratiōe ib.

Arbiter testis produci potest super eo,
ex quo ei neq; laus, neq; vituperium dege-
stis ab eo attribui posset 214. num. 33.

An liceat arbitris post impleta ipsorum
officia testimoniū dicere in causis, quas o-
lim tractarūt, pulchra distinctio 215. n. 34.

Arbitri ad testimoniū non admittūtur,
si agitur de eo, quod ad causam principalē
ipsamq; sententiā tuendā pertinet 215. n. 35.

Arbiter nō potest esse testis in causa ap-
pellationis, quo ad merita causę, vt scilicet
cognoscatur de iustitia causę: Sec^o est, si p-
ducatur in testē sup. pcessū. 216. n. 36. & 37.

Arbiter potest produci in testē super de-
claratione animi sui, sed dictum eius, tan-
quam vnus, non valet 216. sub nu. 36. Se-
cus est in pluribus arbitris, ibid.

Arbiter potest esse testis in ea causa, in
qua nunquam fuit arbiter 216. num. 38.

Arbitramentum.

Arbitramētū pōt pbari per testes 217. n. 1.

Testes vt de arbitramento valide testi-
ficari possint, nō solū de tractatu, sed de ab-
soluto arbitrorū actu deponere debēt 217
num. 2.

Arbitrator.

Arbitratores, durāte eorū officio, testi-
moniū dicere non possunt 208. num. 11. &
12. vbi ponitur ratio.

Arbitrator non est idoneus testis quā-
do deponit super eo, quod tendit ad iusti-
ficandū eius laudū 208. n. 14. & p. 219. n. 5.

Assertioni arbitratorū creditur in his,
quę respiciunt ordinem causę necessariū
211. num. 22.

An liceat arbitratoribus post impleta i-
psorum officia testimoniū dicere in cau-
sis, quas olim tractarūt, pulchra distinctio
215. num. 34. & pag. 221. num. 8.

Arbitrator an testis esse possit, remissiue
218. num. 1.

Arbitrator nō pōt esse testis in causa, in
qua ipse interuenit cognoscendo, siue de-
cidendo 218. num. 2.

Arbitratores quādiu nōdum sunt fun-
cti officio suo, nō possunt esse testes 218. n. 3.

Arbitrator non potest testificari su-
per iustitia laudi sui, nec de actis corā se fa-
ctis pertinentibus ad litis decisionem 218.
num. 4. & pag. 219. num. 5.

Quando arbitratori data est potestas
procedendi in scriptis, sine scriptis, de iure
vel de facto, tunc debet stari simplici de-
clarationi arbitratoris, & c. 219. num. 6.

Arbitratores testificari possunt, quan-
do examinatur æquitas vel iniquitas arbi-
tri, & cō sunt alię probationes, & c. 19. n. 7.

Archidiaconus.

Archidiaconus in c. Hoc videtur 22. q. 5
reprahēditur & declaratur 248. cū tribus
pag. seqq. & p. 252. n. 12. *Archipresbyter.*

Archipresbyteri possunt esse testes in o-
mnibus casibus, in quibus Abbas testifica-
ri pōt pag. 19. n. 13: *Arenarius.*

Arenarii dicuntur, quod in arena cum
Bestiis pugnet 220. in fine. Arenarii à
dicendo testimonio arcentur 220. in fin.
cū p. seq. vbi ratio eius indicatur remissiue.

Si arenarius pro teste admittendus est,
sine tormētis testimonio eius nō credetur
221. num. 2. *Ars.*

Artis ludicrę causa in scenā prodeūtes,
tanquā infames, à testimonio repelluntur
224. in fin. num. 1. & p. seq. vbi declaratio.

Articulus.

Testis deponens, cōtenta in articulo ef-
se vera, dicitur ea probare. Nisi resultaret a
liqua impossibilitas 221. in fin. num. 2.

Eo ipso quod testis dicit articulum verū,
articulus est probatus in forma, maximē si
rationem sufficientem assignet 222. nu. 3.

Testes dicentes, cōtenta articuli esse ve-
ra, si interrogati respondeant, præsente Ti-
tio & Seio id factū esse, Titius & Seius autē
dicant se nescire, non reprobātur 222. n. 5.

Testimoniū testis dicentis, cōtenta in
articulo esse vera, cū additione tamē ista,
ni fallor, vel, vt mihi videtur, non propter
ea viciatur, vel redditur dubium 222. nu.
6. & 7. vbi hoc controuertitur.

Dispositio testis dicētis, articulū esse ve-
rum secundum suam consciētā, nō valet
223. nu. 8. Fallit, si testis sic deponens ex-
primeret rationem concludētem sui dicti
ibid. num. 9.

Artifex.

Artificē esse, quilibet testificari pōt, &
qualiter id fieri possit 224. in princ. num. 1.

Ascendentes.

Ascendentes pro descendētibus regu-
lariter testimonium dicere non possunt.
Procedit in infinitum, exceptis quibuscūq;
casibus 225. nu. 1.

Ascriptitius.

Ascriptitii qui dicātur, & quę olim fue-
rit eorum conditio, remissiue 226. nu. 1.

Ascriptitius à testimonio non repelli-
tur 226. num. 2. & 3.

Ascriptitii de consuetudine, admittun-
tur ad testimonium dicendum 227. nu. 4.

Ascriptitius non pōt esse testis pro do-
mino suo 227. n. 5. & p. 228. vbi declaratur.

Assassinium.

Crimen assassinii nō habet speciale, vt
in eotestes lite non contestata possint
examinari, & etiam recipi, parte nō citata
faciuntq; fidem 228. num. 1.

In crimine assassinii testes de auditu audit^o

faciunt indicium ad torturam 229. num. 2. cum declaratione ibidem

In assassinio requiruntur indicia indubitata 229. num. & pag. 254. num. 19

In crimine Assassinii etiam vnus testis de auditu alieno deponens facit indicium ad torturam 253. num. 17 & pag. 254. n. 18

Assertio.

Assertio & testificatio quomodo differant pag. 5. num. 6

Assessor.

Assessores ad testimonium non admittuntur, si agitur de eo, quod ad causam principalem ipsamque sententiam tuendam pertinet 215. num. 35 & pag. 231. num. 5

Assessor regulariter in causa, in qua iudicauit, vel fuit assessor, non admittitur in testem 230. num. 2

Assessores non minus quam arbitrii & iudices affectionem ad gesta per eos habere censentur, &c. 230. nu. 3

Assessores an expletis officiis testimonium dicere possint in causis, quas olim tractauerunt 230. num. 4. vbi remissiuè

Assessor non potest in causa appellacionis in testem produci ab ea parte, pro qua sententia lata est in prima instantia 231. n. 6 secus est si is ab altera parte producatur contra quam fuit lata sententia ibid. n. 8

Attestationes.

Attestationes scriptæ si amissæ sunt, & extarent alii testes deponentes, priores testes sollemniter fuisse examinatos, & talia dixisse, tunc horum testimonio standum est 178. num. 43

Audax.

Vide supra in verbo animosus.

Auditus in genere.

Oculis magis credendum quam auribus, *Sehen gehet vor hören* 242. num. 7. 8. & 9

Magis incredulæ sunt hominibus aures quam oculi 242. num. 10

Auditus dicitur autoritas 235. nu. 15

Sensus auditus an dicatur generalis ad omnem sensum 241. num. 6. sed controuertitur ibid. & pag. 303. nu. 12

Testificatio de auditu dicitur probatio extraordinaria 269. num. 47

Sensus auditus non excludit visum 303. sub num. 11.

Ex eo quod quis dicit se audiuisse, non sequitur, quod etiam intellexerit 270. n. 49

Testimonium de auditu regulariter non recipitur 235. num. 16.

An testes deponentes de auditu probent, siue deponant de auditu proprio, siue alieno, totum hoc statim arbitrio iudicis 243. num. 11.

Auditus alienus locus generalis.

Auditus alienus, vel auditus auditus dicitur, quando quis pro confirmatione dicti sui, asserit se ita ab hoc vel illo, vel his aut illis audiuisse, & sic se non in proprio sed alieno auditu fundat 240. num. 3. vbi hoc pulchre declaratur.

Auditus alienus denotatur per verba, audio dici 241. in principio. Item intelligitur de auditu referente actum. ibid. num. 4. vbi exemplum.

Per auditum auditus non percipitur veritas sensus, sed solum quædam relatio veritatis 241. num. 5. & pag. 246. num. 13

Testimonium de auditu propriè est, cum quis audiuit aliquid dici esse factum 243. num. 1. & 2

Testimonium de auditu auditus non dicitur propriè testimonium 243. num. 3

Testimonium de auditu alterius non est plenum & legitimum testimonium in his, in quibus veritas deprehenditur ex auditu 243. num. 3

Testis de auditu non est verus testis 243. num. 4. & pag. 294

Testimonium de auditu auditus est præter & contra regulam & formam iuris 244. num. 5. vbi rationes allegantur.

Ex testimonio auditus alieni vera scientia haberi non potest 244. sub num. 5

Testimonium de auditu fundatur in iure speciali seu priuilegio 244. num. 8

Testimonium de auditu facile proster-nitur 244. num. 8

Per auditum auditus non percipitur veritas sensus, sed solum quædam relatio veritatis 244. num. 8

Testimonium de auditu auditus non solum est debile, sed etiam multum suspectum 245. num. 9

Qui fecit examinari testes adhuc viuentes, deponentes de solo auditu auditus, habet præsumptionem suspicionis contra se 245. num. 10. & pag. 251. in princ. & num. 7

Si non reprobaretur testimonium, de auditu alieno, in cuiuslibet potestate esset facere indicium ad torturam contra aliquem 245. num. 11

Dictum testium auritorum non multum ponderis habet: Non tamen aliquando est

do est sine consideratione 246. num. 12

Testis deponens, se audiuisse quid dici ab alio, qui negat, se id dixisse, non arguitur de falso 247. num. 16

Testes de auditu deponentes debent esse omni exceptione maiores 247. nu. 17

Probatio quæ est ex testificatione de auditu, dicitur extraordinaria 247. nu. 17

Testimoniū de auditu necessariò inest in fama 247. num. 18

Testes deponētes, se ab aliis audiuisse, quod aliqui venerea exercuerint, nihil probant 72. num. 43

Auditus alienus præsumptionem vel indicium facit.

Testimonium de auditu alieno facit indicium & præsumptionem, per quam transfertur onus probandi in aduersariū 248. num. 1 & 2. & pag. 251. n. 9. Controuertitur ibid. num. 4. & declaratur pag. 250. num. 6

Testis deponens de auditu super filiatione, etsi plene nō probet, transfert tamē onus probandi in partem aduersam 249. num. 3 controuersum.

Testimonium de auditu alieno tantū habere vim adminiculatiuam seu coadiuuatiuam aliorū probationū 249. n. 4

Testimonium de auditu auditus facit solummodo qualēqualem præsumptionem vel coniecturam 250. num. 5 vbi quis sit huius effectus

Si præsumptioni, quæ oritur ex testimonio auditus alieni, accedat aliquod adminiculum, tunc plena inde resultabit probatio 252. num. 10

Testes deponentes de auditu à diuersis personis, adminiculum faciunt 252. numero 11

Testis deponens de auditu relationis alterius post litem motam, nullam penitus faciat præsumptionem 252. num. 12 & pag. 267. num. 42

Aliquales illa præsumptio orta ex testimonio de auditu alieno, tollitur per famam, & alias qualitates probatas ex actis 253. num. 13

In criminalibus testimonium de auditu alieno nō facit præsumptionē 253. n. 14

Vt testimonium de auditu alieno sufficiat ad probandum indicium ad torturā, ad minus requiritur duo testes 253. n. 16

Fallit in causa criminis Assassini. ibid. nu. 17. & 18. si tamen indicia sint indubitata, ibid.

Etiamsi testes deponentes de auditu à diuersis personis, secundū aliquos nō probēt, faciunt tamen adminiculū 264. n. 28

Etiā in eo casu, in quo admittuntur, testes, ad faciendam præsumtionem, necesse est, quod nominentur personæ, à quibus audiuerint dici 264. num. 29

Auditus alienus probat.

Dictum testimonium auritorum, etsi non multum ponderis habeat, tamen aliquādo non est sine consideratione 246. n. 12

In quibus casibus testimonium de auditu admittatur, remissiue indicatur 277. num. 81

In quibusdam casibus credendum est iis, qui deposuerunt se scire, ideo, q̃ à viris honestis, optimæq; famæ & opinionis audiuerint 136. num. 23 vbi ponitur exemplum de iis quæ scripta sunt ab Evangelista Luca.

Testis dicēs, se audiuisse à maiori parte hominum, notitiam de istis rebus habentium, vera dixisse censetur, si quinq; de rebus istis testificatis notitiam haberint 246. num. 14

Per testes deponentes de auditu auditus maiorum suorum, probantur etiam confines 278. num. 82

Saluatur dictū testis deponentis quod ita audiuerit ab omnibus 247. num. 15

Si præsumptioni, quæ oritur ex testimonio auditus alieni, accedat aliquod adminiculum, tunc plena inde resultabit probatio 252. num. 10

Testis de auditu alieno deponens cōcurrētibus aliis adminiculis, veluti, semiplena probatione, probat 254. num. 12 & 3. vbi etiam quod ista concurrentia relinquatur arbitrio iudicis

Quatuor concurrentia adminicula faciunt, vt testimonium de auditu alieno validum sit 255. num. 4

Testes de auditu alieno deponentes, vt dicantur sufficienter probare, debent inter cætera attestari, quod audiuerint dici non ab vno solo, sed à plurib. 156. n. 5

Testes auditum alienum deponentes ad minus duos, à quibus dicant se audiuisse, nominare debent 256. num. 8

Testes deponētes se publice audiuisse à tali, & à pluribus aliis personis, quorum nomina non recordantur, probant concludenter de fama, licet nō dicant à maiori parte 257. num. 9

Testis dicens, se audiuisse hoc à maio-

AAA

ri parte hominum istius ciuitatis, probat famam 257. num. 10

Testis deponens super fama, si dicat se audiuisse à maiori parte populi, probat, quamuis nō dicat cuius populi, 257. n. 11

Quando testis dicit, se audiuisse à maiori parte hominū, notitiam de istis rebus habentium, ista depositio verificatur, si quinque habuerint de istis rebus notitiā, & ipse audiuerit à tribus 258. n. 12

Testi deponenti de auditu, necesse est deponere, quod audiuit publicè à maiori hominum parte 258. n. 13 & 14

Testimonium eorum, qui dicunt, se à maioribus audiuisse, de iure nō reprobatur 259. num. 16 Idem est de testimonio de auditu, ab antiquioribus ibid. declaratur ibid. & num. 17.

Testis deponens se audiuisse ab eo, qui actum gessit, probat 260. num. 18. Quæ sit ratio ibid. num. 19

Duo testes dicētes, se audiuisse à Titio, quod viderit opus fieri, probant memoriam extare 260. num. 20

Testes deponentes quod audiuerint à parte extraiudicialiter sic dixisse, probant plenè vel semiplenè 260. num. 21

Vt testimonium de auditu alieno probet, oportet, quod testes audiuerint ab eisdem, non autem à diuersis personis 261. num. 22 Controuertitur & declaratur in numeris sequentibus & num. 23.

Si testes diuersi deponerent, se à diuersis, quos nominant, audiuisse, an hoc testimonium validum sit, controuertitur. 262. num. 24 & 25 vbi, Quid si testes diuersificent in loco, vel in tempore, & pag. 263. num. 26 vbi confirmatur sententia affirmatiua.

Admittitur testimonium, quando plures testes deponunt, se audiuisse à duobus vel pluribus, nec sunt alii qui de ea re testificentur 263. num. 26

Licet testes deponentes de auditu à diuersis personis non probent, vt quidā putant, faciunt tamen adminiculū 264. numero 28

Qui dicunt se audiuisse à maioribus suis, non debent interrogari vltius, scilicet à quibus audiuerint illi maiores 259. numero 17

Testes deponentes de auditu alieno necessario debent nominare personas à quibus dici audiuerunt 264. num. 29

Testis qui interrogatus respondit, se

non recordari, nihil probat, etiamsi is prius dixisset, se à maiori parte audiuisse 264. num. 30

Testi de auditu deponenti, non creditur sine authore 264. num. 31

Ad hoc vt testes de auditu deponentes concludant, oportet, quod saltem nominent duos, à quibus dici audiuerint, &c. 265. num. 32

Vt credatur testi dicenti, se audiuisse ab aliis, oportet vt ipse nominet quemlibet, proprio nomine, à quo audiuerit 265. num. 33

Wenn ein zeug von hören sagen deponirt, vnd zeigt darneben seine authores mit namen an/ so ist solch testimonium de auditu fur bestendig zuhalten 265. num. 34

Si testis deponens de auditu alieno neminem nominaret, sed diceret se non recordari personas, à quibus audiuerit, tale testimonium non valeret 265. nu. 35

Testis de auditu alieno deponens, & nominans eum, à quo audiuit, addens, se quoque à pluribus aliis, de quibus iam non recorderetur, audiuisse, non reprobatur 266. num. 36

Testis dicens, se audiuisse ab aliis, an debeat tunc nominare eos, vel sufficiat dicere, se non recordari? 266. num. 38

Quando testimonium de auditu non est nudū, sed coniunctum cum aliis adminiculis, id plenè probat. vbi ratio 266. numero 38

Vt testimonium de auditu plenè probet, in omni casu requiritur, vt testis deponat, se audiuisse ante litem motam, non postea 267. n. 4 vbi assignantur rationes

Testis non deponens, quo tempore audiuerit, non probat, & quare 267. n. 41

Testis de auditu deponens post litem motam, nihil probat, ne præsumptionē quidem 267. nu. 42 & supra pag. 252. n. 12 declaratur sub dicto num. 24. in fine

Testes de auditu deponentes, vt probēt, debent addere, se hoc ipsum credere, vt audiuerunt ab aliis dici 268. num. 44

Testes deponentes de auditu, ad hoc vt fidē faciant, debent esse personæ graues & bonæ famæ 268. num. 45 declaratur ibidem in fine. & pag. 269. num. 46 Idq; debet articulari 270. num. 51

Testes de auditu testificantes debent esse omni exceptione maiores 269. nu. 47

Testimonium de auditu non sufficit si quis velit probare id, in quo non sufficiat sola

at sola fides verborū expressio, sed opus sit aliquo actu 269. num. 48

Testes vt de auditu fidem faciant, nō sufficit, vt simpliciter dicant, se audiuisse nisi etiā simul asserant, se intellexisse 270. numero 49

Dicta testium de auditu deponentiū, nullam fidem faciunt, si in aliquo deficiant 271. num. 52

Vt testimonium de auditu alieno admittatur, inter cetera requiritur, vt factū sui natura non sit probabile per testimonium visus, vel auditus proprii 271. numero 53.

Testimonium de auditu non est inuolidum, de actis à testatore si testes dicant, priores testes hoc eis dixisse 273. num. 60

Testimonium eorum qui dicunt, se audiuisse ab aliis, qui se vidisse dixerunt, non videtur reiiciendū 273. num. 61 reprobatur ibid.

Valet testimonium de auditu in casu, quo testes dicerent, se non audiuisse ab aliis, loca tempore suo coli 273. num. 62

In illis casibus, in quibus admittitur testimonium de auditu, admittitur etiā testimonium de credulitate, & econtra 274. numero 63

Testimonium de auditu admittitur in his, quæ sunt difficilis probationis 274. numero 64 & 66

Testimonium de auditu alieno validū est, & probat in causa, in qua modica scientia fidem facit 274. nu. 65

Testis de auditu deponēs videtur probare ea, quæ facta fuerunt tempore peccatis. 275. num. 67

Testes de auditu admittuntur pro reo quando sumus in criminalibus & quæ sit ratio 275. num. 69 & seq.

In probando metu in causa matrimoniali admittitur testimonium de auditu 275. numero 71

Testis si in actu capeffibili per visum deponit de auditu, probat, dūmodo auditus non sit omnino improporcionabilis tali actui 275. numero 72

Non vitatur dictum testis, si dicit, se scire id, quod deponit, non per certā scientiam, sed per auditum & famam & alia adminicula, &c. 275. num. 73

Testis deponēs de auditu cōmuni, nō adiecto, semper, aduerbio, probat 276. numero 74.

Testis de auditu deponens etsi non

probet pro producente, tamen contra ipsum facit 276. numero 75. Ampliatur, vt procedat etiā in teste à fisco producto nu. 76. Item ampliatur vt procedat etiā in criminalibus ibidem num. 77

Testimoniū de auditu admittitur ad probandū hæredem fraudasse hæreditatem 276. num. 78

In possessorio sufficit testimonium de auditu, vt si testes dicant, se audiuisse à parte quod possideat rem spoliata 277. numero 79

Testibus, qui interfuerunt examinationi testium receptorum ad perpetuam memoriam, creditur super illa examinatione, licet deponant de auditu auditus 277. numero 80

Auditus alienus probat vel non probat in antiquis.

Testibus etiā in antiquis de auditu deponentibus, & habēribus originem ab vno tantum, non creditur 256. num. 6

Testimonium de auditu in factis etiā antiquissimis nō aliter admittitur nisi testes sint & personæ graues, & dicant se à duobus ad minimum, expressim nominatis audiuisse, & credere ea vera esse &c. 270. num. 50

An testimoniū de auditu alieno admittatur in antiquis, duæ sunt opiniones principales 279. num. 7 De prima habetur, pag. 280 num. 10 cum seqq. De secūda habetur pag. 289.

In factis antiquis regulare est vt testes etiā de auditu auditus probent, ita, vt non requiratur necessario concurrentia famæ vel aliorum adminiculorum. Confirmatur multorum autoritatibus 280. nu. 10

Testes de auditu deponētes super his, quæ memoriam hominū excedunt, qualiter deponere debeant 289. numero 36

Testis auditum deponēs de actu vltra quadraginta annos, an probent, statut arbitrio iudicis 289. num. 37

Testes de auditu deponētes in antiquis non probant, nisi concurrente fama, vel alio adminiculo 289. num. 38 præsertim si de maximo præiudicio agatur ibidem num. 30. & 40 & pag. 290. numero 41

Testimonium de auditu & de fama in antiquissimis admittitur pro plena probatione 289. num. 39

Testis de auditu in antiquis plus quam semiplenā probationem facit 290. nu. 42

Quando agitur de probādo dominio,

possessione, vel alio negotio, quod sui natura per visum probari potest testimonium de auditu, etiā in factis antiquis, nullo modo admittitur 290. num. 43. Contrarium de dominio probando indicatur ibidem & pag. 291. num. 47

Testis de auditu cum fama in antiquis haud dubie perfectē probat, aut saltem transfert onus probandi in aduersarium 291. num. 44

Testes deponentes, se audiuisse ab his, qui in causa ius habuerunt, etiā in factis antiquis non probant: & quæ sit ratio 291. numero 45

Testimonium de auditu etiā in antiquis facile prosternitur si testes in aliquo deficiant 291. num. 46

Quando tractatur de magno præiudicio, non sufficit testimoniū de auditu auditus, etiā in antiquis, in concurrente fama 292. num. 48 vbi exemplum de matrimonio dirimendo.

Auditus alienus non probat.

Testis de auditu alieno regulariter nō probat. cōfirmatur multis 292. nu. 1. 2 & 3

Ampliat & limitatur remissuē ibid. numero 2

Ratio prædictæ conclusionis, ponitur pag. 293. num. 4. 5. 6. 7. & 8

Testibus deponentibus de auditu alieno non creditur, etiā concurrente fama 295. numero. 12

Testimonium hoc reprobat, quod duplici vitio laborat: primum, quod est de auditu: deinde quod dependet ex relatione partis aduersæ 294. num. 9

Testimonium de auditu alieno, ex aliena relatione pendens, regulariter nō valet, etiā si fama publica cōcurreret 294. num. 10. vbi ponitur ratio.

Testimonium de auditu alieno non recipitur, procedit in his, quæ non percipiuntur sensu auditus 295. num. 13. vbi exemplum.

Testium depositiones de auditu alieno nihil probant in ciuilibus, & multo minus in criminalibus 295. num. 15

Testes de auditu non probant ea, quæ in auditu non consistunt 296. numero 16

Testimonium de auditu auditus perinde non probat, sicut exemplū exempli 296. num. 17.

Testimonium de auditu, quod sumpsit originem à parte aduersa, nullius est valoris.

Testis de auditu auditus, hoc est, se ab alio, quam ab ipso met inquisito audiuisse, non probat 297. num. 19

Testimonium de auditu numquam sufficit, quando in probatione alicuius rei requiritur verus actus hominis, nec verba sufficiunt 297. num. 20 vbi ponitur exemplum.

Testimonium de auditu non sufficit, excepta causa consanguinitatis & parentelæ 297. num. 22.

Testis de auditu auditus non facit indicium ad torquendum reum 297. numero 23

Testis de auditu non est sufficiens ad condemnandum 297. num. 24 vbi ponitur ratio.

Non valet dictum testis, reddentis rationem de auditu 298. numero 25. 26. & num. 28.

Forma opponendi contra testes deponentes de auditu 298. num. 27

Testi de auditu nō creditur cuius autor repellitur 298. num. 29

Testis deponēs de auditu alieno in his, quæ non auditu, sed visu percipiuntur, nihil probat 299. num. 30

Testis deponens de auditu alieno nō probat, quando agitur de valore rei 299. num. 31

Testes de auditu alieno deponētes debent nominare eos, à quibus audiuerunt 299. num. 32.

Testimonium de auditu auditus inuolidum censetur, quando agitur de graui præiudicio 299. num. 33

Testes non probant, si dicant, se audiuisse ab vno tantum 300. num. 34

Idem si audiuisent ab vno & aliis, & vnum tantum nominarent, ibidem.

Auditus proprius.

Auditus proprius dicitur, qui immediate & in propria audientis persona percipitur 240. num. 2

Auditus proprius significatur per verba, Audio dicere, pag. 241. in princ. Item intelligitur de auditu significante actionem ibid. numero 4. vbi exemplum. Et pag. 300. num. 1

Auditus proprius appellatur à Baldo auditus

auditus significans actionem 300. numero 1

Testimonium auditus proprii est testificatio recta & vero proxima 300. numero 1

Auditus proprius, & visus proprius sunt sensus nobiliores, & reddunt homines certiores 301. num. 2

Testis proprio sensu audiens contrahentes, & deponens de hoc suo proprio auditu, tale testimonium non proprie est de auditu 301. num. 3

Quando res est perceptibilis auditu, & testis audiuit eam sensu proprio, valet eius testimoniū de auditu 301. num. 5. & pag. seq. num. 6. 7. & 8

Dicens se audiuisse id, quod percepit per visum, an probet 303. num. 11. & numero 13.

Auditus proprii testimonium, validū ac firmum esse, probatur ex sacra scriptura 304. num. 14

Quod testes audierint & intellexerint voces illorum, quorum actum deponūt, non sufficit, sed requiritur etiam, quod viderint oculis corporeis actū, de quo deponunt 304. num. 15. vbi declaratur.

Probatio quæ fit per testimonium auditus proprii, sufficiens est, exceptis iis casibus, in quibus solus auditus sine visu non sufficit 304. num. 16

Testis deponens de auditu, quæ tantū est perceptibilis visu, nihil probat 305. numero 18

In teste deponente de auditu proprio simpliciter, & non etiam de visu, necesse est, quod cognouerit personas in voce 305. num. 20

De ratione testis dicentis, se audiuisse talem ita loquentem, quia habeat voces eius notas 305. num. 21

Valida est depositio testium, si vnus deponit de visu, alter de auditu proprio, in eo, quod est perceptibile auditu 305. num. 24. vbi declaratur.

De testibus de proprio auditu attestantibus, certa est regula, eos tum demum vere probare, quando audierunt & viderunt loqui vel fieri aliquid 306. numero 26

Testis deponens, N. vulnerasse vel occidisse O. existentem in proximo cubili, asserens se audiuisse eorum voces, quas notas habeat, & sensisse ictus illatos, probat 306. num. 27

An per auditum proprium voces clamantium concludenter probari possint 307. num. 28. & 29

Testis dicens se audiuisse, & tamen erat in tali loco, ex quo à cōmuniter accidentibus audiri non poterat, parum probat 307. num. 30

Testis notam habens vocem contrahentis vel aliū actū celebrantis, potest deponere de illo actū, ac si vidisset eum. Fallit in testamento 307. num. 31. & seq.

Testes, qui audiuerunt quidē, sed propter parietem intermedium non viderunt, an probent 307. num. 33. Et pag. seq. vbi bona distinctio remissiue. & numeris seqq.

Testes de auditu proprio deponentes, regulariter fidem faciunt, si voces contrahentium vel delinquentium notas habeant, licet non videant contrahentes vel delinquentes 308. num. 34

Si testis non vidit, sed tantum audiuit propter parietē intermedium, potest deponere, ac si actum vidisset, si dicat, se audiuisse & cognouisse voces 309. num. 36

Non valet dictum testis deponentis, se audiuisse pariete intermedio, & vocē loquentis habuisse notam, si loquens esset infirmus 309. num. 37

Testes deponentes, se auditas voces contrahentium bene notas habere, probant. Exemplum 310. num. 40

De testibus deponentibus de auditu carnali commixtione aliquorum 304. in princ. & pag. 310. nu. 41. & 42. Et pag. 311. num. 44

Testis dicēs se audiuisse virum & mulierem protulisse verba apta ad contrahendum matrimonium, & ex notis vocibus cognouisse eos esse, probat 311. nu. 40. vbi declaratur.

Testes de auditu proprio deponentes, mediante tenui pariete vel cortina, non probant, quando de matrimonio dissoluendo agitur 311. num. 47

Testis vnus deponens de auditu proprio, quando habet alium contestem de visu bene probat 312. num. 48

Testis deponens per propriam scientiam de eo, quod perceperat ex auditu, si aliunde constat de veritate, excusatur à pœna falsi. & quæ sit ratio 312. num. 49.

Testimoniū de auditu proprio pariete intermedio, etiam in contractibus non probat sine aliis adminiculis, etiā ad effe-

ctum civilem 312. num. 50. Contrarium indicatur ibidem

Valet testimonium de auditu proprio in re perceptibili per sensum auditus, ut sunt verba, licet paries vel cortina sit in medio inter testes & contrahentes 313. n. 52 cum declaratione.

Fallit in testamento, & alia vltima dispositione, ibidem & num. 54

Testimonium de auditu proprio pariete intermedio, non habet locum 314. n. 59

Quid in codicillis, & donationib. causa mortis, ibidem num. 60. cum seq. vbi quod idem sit ut in testamentis.

Quod testimoniū de auditu proprio tantum adminiculum præstet 315. nu. 64

Testes præsentés alicui actui quandoque diuersimodè audiunt 315. num. 65

In criminalibus nunquam valet testimonium de auditu per cortinā intermediam, vel tenuem parietem 316. num. 66

Testis de auditu proprio deponens, & dicens, se cognouisse delinquentem ex voce, facit in criminalibus indicium ad torturam, cōtrouertitur 316. nu. 67

Testes dicentes se audiuisse contrahentes per stipulationem, vel debitore confiteri debitum, probant, licet cortina fuerit in medio 316. num. 68

Ex eo, quod testimonium auditus proprii, probet, licet testes non viderint loquentem, multa inferuntur. pag. 317. cū sequentibus.

Auditus proprius in probanda commixtione carnali non facit probationem sufficientem 71. num. 41

Authoritas.

Locus ab autoritate, vbi ordinarie tractetur 232. num. 2 remissiuè.

Testis non debet reddere rationem dicti sui ab autoritate, sed per sensum corporeum 232. num. 3

Testis rationē dicti sui sumens ab autoritate, regulariter non probat 232. n. 4

Testimonium ab autoritate videtur esse de auditu 232. num. 4

Testis dictū suum confirmans ex generali autoritate, & allegans scripturas publicas & communes, non probat, sed scripturæ ipsæ 233. num. 5 & 6

Testis assignans rationem ab autoritate sua propria, optime probat 234. nu. 8. vbi exempla ponuntur. & num. 9 vbi declaratio.

Testis pro confirmatione dicti sui di-

cens, scio, quia sic reperio in meo memoriali, non inualidum dicitur tulisse testimonium 234. num. 10. Declaratur ibidem num. 11

An testis concludat, si pro autoritate rationis dicti sui dicat, se ex eo scire, quia legit 235. num. 12

Testis fundans dicti sui rationem non super priuata ipsius sed alterius autoritate, regulariter non probat 235. nu. 14 vbi exemplum.

Ampliatur & limitatur pag. 236. nu. 17 cum sequentibus

Testibus non creditur, quorum repelluntur authores 237. num. 24 vbi exempla. Ex hac conclusione, multa inferuntur pag. 238. à numero 26 vsq; ad n. 33

Auunculus.

Auunculus nō censetur esse testis idoneus ad probandum matrimonium 321. numero 1.

Auxiliator.

Auxiliator criminis an possit esse testis & an cogi ad testificandum possit 321 in fine. num. 1 vbi remissiuè.

B

Bannitus.

Bannitus à testimonio repellitur, ponitur pro regula 323. num. 1

Banniti ex causa famosa interim repelluntur à testimonio 323. num. 2

Bannitus pro maleficio, secundum iuris ciuilis dispositionem alibi testificari potest 323. num. 3 vbi ratio ponitur.

Bannitus pro maleficio potius fingitur contumax quam conuictus 323. numero 5

Banniti possunt esse testes, & alia officia publica exercere alibi quam in loco ex quo fuerunt banniti 324. num. 8

Testes Banniti repelluntur à testificando in loco banniti, licet alibi possint esse testes 324. num. 9

Testes banniti non virtute accusationis, sed virtute inquisitionis non incurrunt ex tali banno infamiae notam, 324. num. 10 vbi quod hæc opinio in terris Ecclesiæ obseruanda sit.

Statutum habens bannitum pro confesso propter contumaciam, facit eum infamem, & à testimonio alienum 324. numero 11.

Testis bannitus pro furtis commissis, tanquam infamis de iure & facto, repellitur à testimonio 325. num. 12

Bannitus

Bannitus propter cōtumaciā & postea restitutus seu cancellatus, intelligitur restitutus ad famam, & poterit esse testis 325. num. 13 vbi declaratur.

Bannum.

Bannum non irrogat infamiam iuris. 313. numero 4

Baptismus.

Testis deponens, aliquē baptizātū esse fidem facit, eique creditur, etiam si solus & vnicus sit 325. in fine, num. 1. vbi ponitur ratio & declaratio.

Barataria.

Barataria committitur ab officialibus, vbi cūq; aliquid recipiunt à priuato, vt faciant non facienda, vel omittant facienda 326. num. 1.

Barataria vnde dicatur 326. num. 2

Iudex pecunia corruptus, iniustitiam faciens, vel iustum omittens, committit crimen Baratarie 327. in principio

Barataria idem est, quod crimē repperundarum 327. num. 4

Baratarie crimen est difficilis probationis 327. num. 6

Barataria etiam per testes probari potest 327. num. 7

Testes ad probandam Baratariam induci, non debent esse suspecti, sed idonei 327. numero 8

Super Barataria nō potest contra officialem esse testis, qui libellum dedit contra officialem 326. num. 9.

Delictum perpetratum per iudicem extra officium, debet probari testibus idoneis, &c. 328. num. 10 vbi declaratur.

Barataria est delictū occultū 328. n. 12

An mediator Baratarie possit testificari contra potestatem vel iudicem, 328. n. 13

Barataria potest etiam probari per familiares iudicis tam actiue quam passiue 327. num. 14

De gestis in Barataria admittuntur leones, & alii ibi conuersantes 326. nu. 16

Bartolus.

Bart. in authen. nisi breuiore, in fine, C. de sent. ex breuic. recit. communiter reprobatur 210. num. 21

Bellum, Guerra.

Saluatur dictum Testis deponentis aliquid factum esse tempore belli, cum paulo ante bellum factum esset 329. nu. 1

Bellum tempore factum censetur, quod factum est tempore ortæ discordiæ, licet Guerra nondum ceperit esse 329. num. 2

Tempore Guerra factū dicitur, quod paulo ante, vel paulo post factum sit 329. numero 3

Testes, quorum aliqui ante bellū, aliqui post bellum rem gestam dicant, non videntur inuicem aduersari 330. num. 4

Beneuolentia.

Testis in depositione sua dicēs, se corpus suū velle exponere pro domino suo, & sic maximam beneuolentiam & amorem ostendit erga dominum, tale testimonium non est inutile 159. num. 17

Berroarius.

Berroarii dicuntur famuli potestatis: qui & apparitores vel cursores appellantur 330. num. 1 & 2

Berroarii, qui stant cum aliquo officiali nō recipiuntur in testes in iudicio 330. numero 4

Berroarii sunt viles personæ 330. nu. 3 & 5. declaratur pag 331. num. 6 in fine.

Berroariorum officium ita approbatū est à iure, vt credi eis debeat 331. n. 6 in fine.

Birroarii repelluntur à testimonio, quando sunt multum viles 331. num. 7

Birroarii non sunt testes plenissimæ fidei, & multū eis de fide decedit, propter eorum vilitatem 331. num. 8

Berroarius admittitur in testem pro suo officiali seu potestate in syndicatu 332. num. 9 vbi num. 10 ponitur ratio. Fallit quando esset nimis vilis persona ibidem num. 11. Item non procedit, si adhuc habitaret cum officiali, tempore iuramenti ibid. num. 12

Berroarii possunt esse testes contra potestatem seu officialē suum in syndicatu 322. num. 13. Etiam si adhuc habitaret cum officiali, ibidem

Si Berroarii producti contra suū officialem, dicant aliquid, quod partim sit pro officiali, & aliquid quod sit contra ipsum, tunc non potest diuidi eorum testimonium 333. num. 14

Berroarii possunt pro officiali suo testificari, si quæstio nō tangit testificantes 333. num. 15 vbi num. 16 ponitur ratio.

Berroarius non potest compelli ad testificandum contra potestatem propter reuerentiam 333. numero 17

Potestas inquirens contra aliquem, potest Berroarium suum contra illum producere. Controuertitur 333. numero 18.

Berroariorum testimonio regulariter creditur, si testificentur de his quæ ad suum officium propriè pertinent 333. num. 19 ubi exemplum, & declaratio. Quænam ex hoc inferantur & colligantur, remissive, pag. 334. num. 20

Birroarii testimonium nullam fidem facit in iudicio, tam in separatis à suo officio, quam in his, quæ sunt coniuncta cum suo officio 334. nu. 21 ubi ponitur ratio, & exempla. Aliud obseruat consuetudo ibidem num. 23

Berroarii testimonium fidem non facit, etiam in iis, quæ pendent ex suo officio. Controvertitur & declaratur 335. num. 26. cum sequentibus

Berroario testificantem, se ab illo quem citauit, verberibus, vel alia iniuria affectum esse, non creditur, nisi aliter probet 336. numero 29

Berroario non creditur, dicenti, se ab aliquo impeditum fuisse, nemadmodum sibi negotia exequeretur 336 n. 30 ubi exemplum.

Birroario creditur in his, quæ ad officium suum pertinent, &c. 337. num. 31

Bestiarius.

Bestiarii dicuntur, qui cum bestiis pugnant 338. num. 1

Bestiarii testimonium dicere prohibetur 339. num. 3 ubi ponitur ratio.

Bestiarii tamen demum arcentur à testimonio dicendo, si pecuniæ causa in arenam descendant, pugnatum cum bestiis 339. n. 4 secus si virtutis causa, ibidem

Blasphemator.

Blasphemator non est testis omni exceptione maior 339. num. 1

Blasphemator repellitur à testimonio & quare 340. num. 2

Blasphemus iure civili infamis non est, declaratur 340. num. 4

Blasphemus condemnatus est infamis, saltem infamia facti 340. num. 6

Qui solitus est blasphemare vel iurare non debet admitti ad testimonium dicendum, & si admittatur, modica ei fides adhibetur 340. num. 7

Testis blasphemans Deum, repellendus est à testimonio, vel qualibet dignitate 341. num. 8

Testes blasphematores non faciunt fidem contra alios 341. num. 9

Non ideo repellendus est quis à testimonio, quod blasphemauit, ex cholera vel iracundia 341. num. 12

Blasphemator quis non dicitur per hoc quod in ludo per iracundiam blasphemauit 342. num. 13

Blasphemator non est sine discrimine repellendus à testimonio 342. num. 15

Blasphematorum testimonium depositio operatur, ut ad torturam possit procedi contra inquisitum 342. num. 17

Ei qui Deum blasphemia afficit, nulla omnino competit defensio, etiam quoad repulsam testimonii 342. num. 18 controvertitur num. 19

Blasphemia est crimen grauissimum, & læsæ maiestatis diuinæ 342. num. 19

Imputatus de Blasphemia semper admittitur ad probandum contra testes 342. num. 19 in fine

Bona fama, vide infra in verbo,

Fama bona vel mala.

Bona fides, vide infra in verbo,

Fides bona vel mala.

Bonitas.

De bonitate alicuius deponens, præfertur deponenti de contrario 345. nu. 12. ubi ponitur ratio.

Super bonitate hominis deponens, & dicens, scio illum esse bonum, quia pluries eum expertus sum, probat 351. num. 1

In dubio semper magis creditur testibus deponentibus de bonitate, quam attestantibus de contrario 351. numero 2 ubi ponitur ratio.

Breue testatum.

Si breue testatum à paribus curiæ confirmatum, fuerit amissum, tunc etiam per extraneos testes inuestitura probari potest 179. num. 47

Bulla.

Testibus deponentibus, bullam deperditam esse, qualiter fides adhibenda sit 166. num. 3

C

Canonici.

Canonici testes esse possunt in omnibus illis casibus, in quibus abbas testis esse potest pag. 19. num. 13

Capitulum, addè infra Conuentus.

c. In literis extra de testibus, in qua significatione accipiat in hoc textu familia 183. num. 2

c. Cum clamor. de testibus, de qua ambiguitate loquatur 153. in principio

c. Licet ex quadam, de testibus extra casum probandæ consanguinitatis vel affinitatis, etiā intelligatur gener aliter de aliis

aliis casibus probādis per testimonium au-
ditus alieni 256. nu. 7

c. Quoniam contra falsam, de proba-
tion. intellectus eius pag. 33. num. 2

Causa seuratō testis.

Causa scientiæ testis debet esse per sen-
sum appropriatum illi causæ, super qua
deponit 306. num. 25

Causa videtur esse sufficiens, si testis red-
dat causam propinquam sensui, qualis est
ista: vidi, quia præsens fui; & audiui, quia
præsens eram. 135. num. 12

Magis creditur paucis Testibus cau-
sam reddentibus, quam multis non red-
dentibus 139. num. 21

Ratio testis, quia audiui, inualida est, cū
limitationib. remissiuè 298. n. 25. 26. & 28

De ratione testis dicentis, se auduisse
talem ita loquentem, quia habeat voces
eius notas 305. nu. 21

Testis deponens Titium confessum
esse aliquid, & allegans causam scientiæ,
quia audiuerit ex eo confessionem istam,
probat 305. num. 22

Testis, deponens Titium promississe Seio
decem, quia audiuerit ipsum promittere,
probat. 302. num. 6. & 7

Testis deponēs, se ex eo scire, quia fue-
rit præsens & viderit, an probet promis-
sionem allegatam 303. num. 9

Causa propria.

Testi in causa propria non creditur et-
iam si is in agone mortis sit constitutus 35.
num. 1.

Testi etiam in agone mortis constitu-
to, in causa propria nō creditur 35. n. 1. in fi.

Cautela.

Cautela probandi debitum per testes
in loco abscondito stantes & audientes cō-
fessionem debitoris non vis 37. num. 4. &
pag. 316. num. 68. & pag. 318. n. 72. 73. & 74

Cautela probandi matrimonium per
testes, qui audiuerunt proferri verba ad
contrahendum matrimonium apta, licet
contrahentes nō viderint 37. num. 3

Cæcus.

Cæcus potest testificari de auditu pro-
prio, si voces cōtrahentium notas habeat
313. num. 53

Cephalus.

Cephalus vna cum Laurētio ab Occa
promotores authoris huius tractatus fue-
runt 189. num. 6

Cerdo.

Cerdonem aliquē esse, quomodo pro-
bari possit 224. in princ. num. 1

Citatio.

Commissio citationis non præsimitur
334. num. 23

Clam.

Contra eos, qui clandestinè quid agūt,
tempore suspecto, adeo præsimitur, ut eis
non parcatur, licet sint minores, milites,
mulieres, aut rustici, etiam si tractēt de da-
mno vitando 62. num. 21. in fine.

Clericus.

Clericus amplexans & osculans mu-
lierem, an hoc nō libidinis, sed potius be-
nedicendi causa, vel ad pœnitentiam co-
hortādi præsumat facere 63. nu. 23

Codicillus.

In codicillis an habeat locum testimo-
nium de auditu proprio 314. num. 60

Cognatus.

Cognatus pro cognato non admittitur
ad testificandum 143. num. 2. vbi quod cō-
munis opinio sit in contrarium.

Cognatus ultra quartum gradum ad-
mittitur tam in ciuili quàm criminali cau-
sa ad testificandum pro cognato 144. nu. 6

Coitus.

*Adde infra in verbo Commixtio, & in ver-
bo Copula carnalis.*

Coitus non fiunt in præsentia multorū.
sed etiam & occulte 74. num. 49

Collaterales, transuersales.

Omnes transuersales & collaterales vs-
que ad quartum gradum non admittū-
tur ad testificandum pro suis collateralib.
144. num. 6

Collaterales non dicūtur maiores 128
numero 10

Collegium.

Res collegii singulorum non sunt 17.
num. 6.

Colonus.

Colonus Abbatis potest in causa mo-
nasterii pro abbate testificari pag. 19. nu. 11

Commixtio.

Adde supra in verbo Coitus, & infra in
verbo, Copula carnalis.

Actus commixtionis non tantum sen-
su auditus, sed etiam sensu visus percipi-
tur 71. sub num. 41

Comparatio literarum.

De comparatione literarū in apocha
quæ ad eam requirantur 196. num. 19.

Compter.

BBB

Compater est de iis personis, quæ ratione affectionis pro suspectis habentur in dicendo testimonio 105. num. 9

Concubina.

Concubina non potest esse testis pro suo Amasio & concubitore, & qua ratione 149. num. 4

Conditio.

Non dicitur castè & honestè viuere, sed mentem corruptam habere, & adultera dici potest, ea mulier, quæ de nocte in lecto stetit, & locuta est, cum aliquo qui postea fuit inuentus latere in studio 66. n. 30. & 72. num. 42

Non castè & honestè viuere dicitur mulier, recipiēs ab aliquo xenia, & literas more amantium. Imo adultera dici potest, & dotem amittit 73. num. 44

Conditio bona vel mala.

Dictum notabilissimi viri inducit iustissimam credulitatem.

Testis bonæ conditionis & famæ interdum plenè probare dicitur 349. nu. 3. vbi declaratur.

Creditur deponenti, aliquem esse bonæ conditionis, quando bonam causam allegat. 350. num. 4. Etiam si deponat super diuitiis, paupertate vel fama, cū ratione num. 5. limitatur ibid. num. 7

Confessio.

Confessio probatur per testem dicentem, Sempronium aliquid confesum esse, quia audiuerit eam confessionem ex Sempronio 305. num. 22

Cautela inducendi aliquem ad confitendum id, quod corā Testibus fateri voluit 317. nu. 69. cum multis sequentibus. vbi speciales casus traduntur.

Confessio debiti probari potest per testes deponentes de auditu proprio, etiam cortina intermedia 316. n. 68. & pag. 318. num. 72. cum sequentibus.

Confessio extraiudicialis præsentē parte plenè probatur, parte vero absente, semiplene per testes deponentes, se audiuisse à partibus sic dici, &c. 260. num. 21

Confines.

Confines probantur per testes deponentes de auditu auditus maiorum suorum 278. num. 82.

Coniunctus.

Testis interrogatus an sit coniunctus partis, si respondeat quod non, propter hoc non potest puniri poena falsi 219. n. 34.

Consanguineus.

Dedecus, in quod incidit aliquis de consanguinitate vel parentela, ad omnes consanguineos porrigitur, sicut & iniuria, quæ vni ex consanguineis infertur, toti familie illata censetur 122. ante numerum 44. & numero 44

Consanguineus est de iis personis, quæ ratione affectionis pro suspectis habentur in dicendo testimonio 105. num. 10

Consanguineus vtriusque partis testis in suspicionem non adducitur, pagina 25. numero 11

Consanguinei puellæ possunt esse testes pro matrimonio pag. 27. ante nu. 18

Consanguinei possunt esse testes pro matrimonio plebeie contra nobilem per eos accusatum 27. ante num. 18

Consanguinei admittuntur ad defensionem sui consanguinei in criminalibus 123. num. 48

Consanguinei licet admittantur ad probandum innocentiam sui consanguinei inquisiti, non tamen admittuntur ad probationem seu impugnationem alterius contra ipsum producentem 124. numero 51

Consanguinei possunt esse testes in criminalibus pag. 26. num. 16. vbi declaratio.

Quod consanguineus vsque ad certum gradum admittatur vel non admittatur ad dicendum testimonium pro suo consanguineo, non habetur specialis probatio in iure 144. num. 6.

Consanguinitas.

Consanguinitas non cadit in sensum testis, sed consistit in iure 142. num. 1

Ad hoc ut per testes probetur consanguinitas, debent concurrere duodecim requisiti 272. num. 58

In probanda consanguinitate testes de auditu deponentes, debent esse personæ graues & honestæ, &c. 269. nu. 46. & 271. num. 56. & seq.

Consuetudo.

Consuetudo probatur ex actuum frequentia, & diuturnitate temporis 38. in fine.

Consuetudo ad hoc ut probetur per testes deponentes de frequentia actuum, necesse habet, ut testes cōueniant in actibus paribus, non diuersis, 39. nu. 3. vbi declaratur.

Contumacia contumax.

Contu-

Contumacia non infamat 323. num. 5
Contumacia propriè loquendo nō est maleficium, nec consistit in malè agendo, sed in omittendo 323. num. 6. & 7

Conuentus. capitulum.

Cōuentus seu monachi testes esse possunt, quando conuentus ipse & Abbas eorum, vterq; per se procuratorem cōstituit 17. num. 6. vbi ponitur ratio.

Quando conuentus consensu capituli cōstituit procuratorem in causa monasterii, tunc Abbas illorum potest esse testis 17. num. 7

Quilibet de conuentu potest esse testis quando cōuentus agit in causa monasterii per procuratorem, licet instrumentum dicat & Abbatem & conuentum cōstituisse procuratorem 18. num. 8

Idem si Abbas in monasterii causa cōmuni cōstituat procuratorem cum conuentu 18. num. 9. vbi ponitur ratio.

Copia.

Non debet plus credi copiar, quàm originali, esset enim id absurdum 237. numero 25

Copula Carnalis.

Quæ habeatur pro plena probatione copulæ carnalis, traditur ex Lapo pag. 72 in princ.

Copula præsumitur, licet necessario nō probetur, si vir & mulier reperti fuerint in solitudine, visiq; per nemora, per plana, & loca secreta ambulare 70. num. 38

Satis dicitur probata copula carnalis, si testes dicant, se vidisse virum & mulierem in aliena camera, & postea audiuerūt eos commiscuentes, concurrente quoque fama & aliis adminiculis, alias non 71. numero 39

Actus copulæ carnalis plenè non cadit in testis sensum corporeum immediatum 58. num. 11

Copulam carnalem verè probari posse, impossibile est per rerum naturam 58 sub num. 12

Copulæ carnalis actus probatur præsumptiuè, si testis dicat se vidisse solum cum sola, & nudum cum nuda in eod. lecto iacentem 58. num. 11

Carnalis coniunctio satis probatur, si testes deponunt, se vidisse virum & mulierem occultè vel in latebris se osculantes & amplexantes 63. num. 22

An copula carnalis præsumatur inter-

uenisse, si testes dicant se vidisse aliquem per multos dies iuisse ad domum Ilabel- læ, & cum consensu ipsius diu ibi permansisse 66. num. 29

Copula carnalis probatur, si apparet, qd vir & mulier ambo soli inuenti fuerunt, & visi cubiculum ingredi, & rursus post certum tempus egredi, vnus post alterum, & mulier conspecta fuit cum rubore faciei, & crine soluto, &c. 68. num. 33.

Copula carnalis non probatur per testimonium de auditu auditus 72. numero 43

In probanda commixtione seu copula carnali non sufficit testimonium de auditu etiam proprio 310. num. 42

Actus commixtionis seu copulæ carnalis non tantum sensu auditus, sed etiam sensu visus percipitur 310. num. 43

Cum testis de coitu viri & mulieris deponit per auditū, pariete existente in medio, tunc aliis concurrentib. plenè probatur coitus 311. num. 44

Testes dicentes, se audiuisse virum & mulierem commiscuentes, licet eos nō viderint, probant, concurrentib. aliis adminiculis 304. in princ. & pag. 310. n. 41. & 42

Corruptus.

Testis, si corruptus prece, vel pretio, vel amore, vel timore deponat pro aliquo, videtur periu rus 183. num. 3

Creditum.

De modis probandi creditum per testimonium de auditu proprio 318. nu. 72. & pag. 319. num. 74

Credulitas.

Credulitatis testimoniū quatenus admittatur pag. 3. num. 3

De credulitate testificans non dicitur verus & proprius testis pag. 3. num. 3.

De credulitate deponere non est veritatem dicere, pag. 4. in princ.

Iustissima credulitas inducitur ex dicto notabilissimi viri 349. num. 1

Credulitatem deponens latè sumpto vocabulo Testis dicitur, pag. 4. in princ.

Testis appellatione non comprahēditur is, qui de credulitate testificatur 3. num. 5

Credulitas in teste, concurrens cum aliquo sensu corporis non repellitur 75. numero 51

In his, quæ non possunt directò probari, sufficit testimonium credulitatis 75. n. 51

In illis casibus, in quibus admittitur testimonium de auditu, admittitur etiam testimonium de credulitate, & e contra 274. num. 63

Testimonium de credulitate admittitur in his, quæ sunt difficilis probationis 274. num. 64

Testes qui de credulitate deponunt, admittuntur pro reo, quando sumus in criminalibus 275. num. 69. & seq.

Testes dicentes se credere, instrumentum esse perditum, & sic deponentes tantum de credulitate, non probant instrumenti perditum tenorem 175. num. 33

Crimen.

Qui excipit contra aliquem de crimine, videtur eum accusare 30. num. 5

Crimen obiectum alicui excipiendo, facit, ut is testis esse non possit pag 30. numero 5.

Cursor.

Cursor, Apparitores, & Berorarii dicuntur famuli potestatum 330. num. 2

Cursoris officium vilissimum dicitur 330. num. 5. Declaratur pag. 331. num. 6. in fine. Vbi quod credi eis debeat, propter approbatum eorum officium.

D.

Debitum.

Debiti confessio probari potest per testes deponentes de auditu proprio, etiam cortina intermedia 316. num. 68. Et pag. 318. num. 72. cum quibusdam numeris sequentibus.

Debitum probatur per testes deponentes se audiuisse confessionem debitoris, licet eum non viderint 37. num. 4

Declaratio.

Declarare non est de nouo testificari, sed demonstrare intentionem rei testificatæ 152. num. 11

Defensio.

Ad defensionem rei admittuntur probationes dubiæ & à personis suspectis 123. num. 48. in fine.

Delator.

Delatores pro testib. producere ab officialibus contra eos, quos ipsi officialib. detulerunt, valde improbatum 23. circa princ.

Delictum.

In delictis occultis, quando veritas aliter haberi non potest, admittuntur testes

minus idonei in subsidium 328. num. 12

In delictis occultis admittuntur testes domestici, aut de capitulo 329. numero 15

Denunciatio

In causa denunciationis validum est testimonium de auditu alieno, & quæ sit ratio 274. num. 65

Descendentes.

Descendentes regulariter non admittuntur ad testimonium pro ascendentibus, procedit in infinitum, exceptis quibusdam casibus 225. num. 1

Dicere.

Multa dicuntur, quæ non fiunt 217. num. 3

Dictum testis.

Dictum testis debet intelligi multum pingue 235. num. 13

Dilatio.

Data dilatione ad producendos testes, censetur etiam data ad producenda instrumenta 3. num. 2

Documentum.

Documentorum appellatione an veniant testes pag. 8. num. 8

Domesticus.

In factis domesticis non repellitur testimonium domestici 333. num. 16

Ea, quæ fiunt in domo, verisimiliter melius sciuntur per domesticos 184. numero 5

In his, quæ non possunt probari nisi per domesticos admittuntur famuli & ancillæ ad testimonium, & quæ sit ratio 184. num. 6

Domesticum testimonium dicitur quoque ratione personæ testificantis, scilicet, quando persona testificans contingit eum pro quo testificatur per statum domus 183. sub num. 1

Hoc est generale in famulante domestica persona, quæ tempore depositionis non est amplius in famulatu seu seruitio, ut pro domino suo testificari possit 185. sub nu. 7

Domestico testi obiectio simpliciter facta non sufficit, nisi in specie quoque probetur eum talem fuisse tempore depositionis suæ pag. 26. num. 15

Domestici pendente accusatione etiam in criminib. exceptis non possunt esse testes pag. 30. num. 6. in fine.

Testes

Testes domestici admittuntur pro reo, bona mēſalia, repellitur à testimonio 44. quando sumus in criminalibus. Et quæ litratio 275. num. 69. & ſeq.

Domestici poſſunt eſſe teſtes in criminalibus quo ad deſenſionem pag. 26. nu. 16. vbi declaratio.

Domestici admittuntur ad deſenſionē ſui domeſtici in criminalib. 123. num. 48

Dominium.

Dominium, an probetur per testimonium de auditu 290. num. 43. & pag. 291. nu. 47. & pag. 297. nu. 20

Donatio causa mortis.

An in donationibus causa mortis testimonium de auditu locū habeat 314. n. 60

Dos.

Vxor dorem amittit, ſi probatum ſit, eam alteri dediffe osculum 64. nu. 25. cū declaratione, ibid.

Dotali instrumento deperdito vel cōbusto, vt conſulatur mulieri, probari per eam debet non ſolū amiſſio instrumenti, ſed etiam quantitas dotis, per teſtes deponentes de tenore instrumenti 178. nu. 44

Dubium, adde supra in verbo

Ambiguum.

Dubia habens testimonia, non clare, dilucide atq; explicite probat 151. num. 8

E.

Oeconomus.

Oeconomus bonorum Ecclesiæ non poteſt eſſe teſtis 44. num. 1

Edictum.

Edictum de teſtibus eſt prohibitoriū. explicatur copioſe pag. 8. num. 10

Edictum de teſtibus eſt permiſſorium. explicatur pag. 9. verſ. ex prædictis, & c.

Edictum de teſtamentis eſt prohibitorium pag. 8. num. 10

Edificium.

Ex magnitudine ædificiorum præſumi magnanimum vrbis 189. in fine.

Ægrotus, vide infra Infirmus.

Emphyteusis.

Si instrumentum Emphyteuticum eſſet deperditum, vel negaretur, nullum vñquam fuiſſe pro Emphyteuſi confectum instrumentum, poteſt fieri probatio non de ipſo contractu, ſed de ipſa ſcriptura & eiꝝ tenore 179. num. 45

Episcopus.

Episcopus in cauſa eccleſiæ ſuæ quo ad

bona mēſalia, repellitur à testimonio 44. num. 2

Ætas.

Ætas viginti quinque annorum probatur per alium qui eſt 30. annorum, teſtificantem quod viderit eum eo tempore, quo vterque erat adhuc in infantia 82. num. 15

Exceptio.

Excipiens de crimine contra aliquem videtur eum accuſare 30. num. 5

Executor.

Executor in cauſa appellationis non poteſt eſſe teſtis pro ea parte, pro qua ſententia lata eſt in prima inſtantia 231. numer. 6. ſecus eſt ſi ab altera parte producat, contra quam ſententia lata fuit ibid. num. 8

Exemplum.

Exemplum exempli non probat 296. num. 17

F.

Fama.

Non creditur teſtibus deponentibus de fama, quando talis fama originem habet ab iis, quibus fides habenda non eſt, ſicut nec eiſdem authoribus 238. numero 28

Fama onus probandi in aduerſarium regulariter non reiicit 250. ſub num. 5

Fama ſola, etiam recte probata, in criminalibus non facit indicium 253. numero 15

Fama concludenter probatur per teſtes deponentes ſe publice audiuiſſe à tali, & à plurib. aliis perſonis, quorum nomina non recordantur, licet non dicant, & à maiori parte 257. num. 9

Teſtis dicens, ſe audiuiſſe hoc dici à maiori parte hominum iſtius ciuitatis, probat famam 257. num. 10

Teſtis deponens ſuper fama, ſi dicat ſe audiuiſſe à maiori parte populi probat, quamuis non dicat cuius populi 257. numero 11

Ad probandam famam non ſufficit, ſi teſtis ſimpliciter dicat, ſe audiuiſſe publice dici, ſi nō etiam addat, à maiori parte hominum huius ciuitatis 258. num. 14. contrarium habetur pag. 259. num. 15

Teſtis deponens de fama communi, nō adiecto aduerbio, ſemper, probat 276. num. 74

Fama bona vel mala.

Testis deponens, quem esse malæ famæ, non probat, nisi in specie dicat causas, cur sit malæ famæ 343. num. 1. & 2. vbi ponitur ratio.

Testes dicentes, aliquem esse malæ famæ, non probāt, nisi etiam dicant, in quo genere mali sit malæ famæ 343. num. 3.

Et nisi reddant causam dicti sui, etiam non interrogati 344. num. 4.

Testes deponentes de bona voce, conditione & fama alicuius, probant eius fidelitatem 344. num. 5.

Testes deponentes de bona fama alicuius in genere, non tollūt infamiam resultantem ex specialibus delictis per eum confessatis 344. num. 6.

Bona fama probatur etiam per testes singulares 347. num. 20.

Testes singulares probāt malam fidē, de aliquo tātum in genere, non autem in specie 344. num. 7.

Ad probationem malæ famæ requiruntur ad minus duo testes, qui deponāt, se hoc audiuisse à maiore parte populi, & quod ea traxerit originem à probis & honestis viris 347. num. 19.

Si & bona & mala fama probata est, tūc fauore rei statur bonæ famæ 345. numero 9. Declaratur. ibid. nu. 11.

Magis creditur testibus deponentibus de bona fama, quam de mala 345. nu. 10. Et pag. 346. num. 14. Ampliatur ib. nu. 15. & 16.

Episcopi literis testificantibus de bona fama, potius statur, quam aliis eiusdem Episcopi literis testificantibus de mala fama 345. num. 13.

Si contra bonam famam generaliter probatā aliquid probatum sit in particulari, vel speciali delicto, tūc ista particularis probatio præualet 347. nu. 17. controuertitur.

Testi vni omni exceptione maiori plus creditur, quam decem ignominiosis, de mala fama deponentibus 347. num. 18.

Familia.

Familia officialis seu potestatis potest pro suo domino testificari, si quæstio nō tangit testificantes 333. num. 15.

Familia domus accipitur pro seruitoribus, siue sint liberi siue serui, ex quo stant

in domo ad seruiendum 183. num. 2.

Famulus.

In his, quæ non possūt probari nisi per domesticos, admittuntur famuli ad testimonium & quæ sit ratio 184. num. 6.

Famulus Abbatis potest in causa Monasterii pro Abbate testificari, pag. 19. numero 11.

Familiaris.

Familiari testi obiectio simpliciter facta nō sufficit, nisi in specie quoq; probeatur, eum talem fuisse tempore suæ depositionis, pag. 26. num. 15.

Familiares pendente accusatione etiā in criminib. exceptis non possunt esse testes, pag. 30. num. 6. in fine.

Familiares, quo ad defensionem admittuntur in criminalib. ad testimonium 26. num. 16. cum declaratione, vt ibi.

Famula, vide supra Ancilla.

Fides bona vel mala.

Testibus de bona fide attestantib. magis creditur, quam deponentib. de mala fide 346. num. 14. Etiam si in contrarium deponentes sint numero plures, cum declaratione tamen, ibid. num. 16.

De bona fide alicuius deponens, intelligitur deponere præsumptiue, id est, ex actibus, ex quib. colligitur bona fides 348. num. 1.

Bona fides causatur etiam ex vnius tātum boni viri dicto 348. nu. 2. & 3. vbi ponitur ratio.

Mala fides causatur ex dicto vnius testis 348. nu. 2. & num. 3. vbi ponitur ratio.

Bona vel mala fides per indicia probari solet, & potest 348. num. 3.

Filiatio.

Testis deponens de auditu super filiatione, etsi plene non probet, transfert tamen onus probandi in partem aduersam 249. num. 3. controuertitur ibid.

Filius.

Si esset contentio inter patriā & patrē, tunc filius in ea causa potest esse testis inter ipsos, vel pro republica, vel pro patre 111. num. 33. in fine.

Filius naturalis dicitur esse de genere 144. num. 4.

Filius

Filius etiam emancipatus, est de iis personis, quæ ratione affectionis pro suspectis habentur in dicendo testimonio 105. n. 11

Fornicatio.

Suspectus de fornicatione cum Isabella, si fateatur, se ire ad scortum, &c. Talis confessio maximum facit indicium veritatis contra confitentem, in hoc quod senserit de dicta Isabella 73. num. 47

Fornicatio redditur notoria, si testis deponat, se aliquem inuenisse in rebus venereis 55. num. 5

Fornicatio satis probatur, si testes deponunt, se vidisse virum & mulierem occulte vel in latebris se osculantes & amplexantes 63. num. 22

Frater.

Frater pro fratre ad testificandum in criminalibus admittitur 123. numero 48. & 49.

Fur.

Fur à testimonio repellitur pagina 20. in fine.

Furtum.

Modus probandi res furto subtractas, per testimonium de auditu proprio 317. num. 71. & pag. seq. num. 73

Furtum vel subtractio non probatur per iuramentum in casu quodam 175. n. 31

G

Genus.

De genere esse dicuntur qui dolore & iniuria illius afficiuntur, & tristantur 144. numero 4

Omnes de genere repelluntur à testificando 144. num. 3

Filius naturalis dicitur esse de genere. 144. num. 4

Glossa.

Glossa in c. clerici 81. distinct. declaratur 134. num. 8

Glossa in c. in literis, verbo, de familia, de materia glossæ dicentis de ascriptiis, 228. num. 9

Glossa in c. Testes in verbo, quæ nouerunt 3. q. 9. communiter approbata, & exornata 308. num. 34

Glossa in l. diem proferre. §. Si plures, in verbo cōtenserunt. ff. de arbitr. exornatur 133. num. 3. & 4

Glossa in l. 2. §. Idem Labeo 1. in verbo audierunt. ff. de aqua plu. arc. cōmuniter recepta, & exornata 308. num. 34

Glossa in §. Eilicet, in verbo, & sup. pliciis. in Authentico de testibus exornatur 200. num. 7

Gratia.

Gratiosum esse, vel amicitia aut amore iunctum, ei pro quo ad testimonium dicendum producit, in effectu eadē sunt 182. num. 2

Gravis persona.

Graues personæ, quæ dicantur, 126. n. 4

Hæresis.

In causa Hæresis accusator potest esse testis 28. num. 21

Homicidium.

Testis deponens A. vulnerasse vel occidisse B. existentem in proximo cubili asserens, se audiuisse eorum voces, quas notas habeat, & sensisse ictus illatos, probat vulnerationem vel homicidium 306. numero 27

Homo.

Homo ingeniosus & magnanimus probatur ex industria hominis ingeniosi 190. in princ.

Infamis.

Quod descendit ab infami, infame est 128. num. 12

Infami testi obiectio simpliciter facta, non sufficit, nisi etiam speciatim probetur eum talem fuisse tempore depositionis suæ, pag. 26. n. 15

Infantia.

Infantiæ ætas, vel ei proxima quicquid videt, ignorat, caretque intellectu 81. sub num. 13. declaratur pag. 82. post princ.

Infantes dicuntur, qui intra septem annos sunt 79. num. 9

Infantiæ proximus dicitur qui septem annos cum dimidio habet 79. sub num. 9

Infirmus Agrotus.

Infirmi faciliē alterant vocem 309. num. 38. & pag. 314. num. 58. & pag. 315. num. 63

Inhabilitas.

Inhabilitas vnius testis suppletur ex habilitate alterius 115. in princ.

Inimicitia.

Allegans inimicitiam aduersus testem adicere debet, qualitatē eius & circumstantias 159. num. 16

Inimicitia per duos testes probari potest 153. num. 2

Testis deponens, nullam inter aliquos fuisse inimicitiam, facit semiplenam pro-

bationem, etiam in criminalibus 154. nu. 4

Testi deponēti de nimia inimicitia, nō creditur sine allegatione rationum 154. n. 5. & 6. vbi contrarium videtur disponi.

Inimicus.

Amicitiam contrahens cum inimico meo, non repellitur à testificando 163. n. 30

Iniuria.

Iniuria, quæ vni ex cōsanguineis inferitur, toti familiæ illata censetur 122. ante n. 44. & num. 44

Instrumentum.

Instrumentorum appellatione an veniant testes pag. 8. num. 8

Data dilatione ad producendos testes, censetur etiam data ad producēda instrumenta 3. num. 2

Instrumentis quandoq; non probantur, quæ per testes probantur pag. 6. nu. 8.

Instrumentorum amissionis materia vbi tractetur 165. num. 1

Instrumenti perditū tenor probari potest per testes, cum declaratione 166. nu. 4 & pag. 167. num. 6. vbi quæ ad hoc requirantur.

Instrumenti perditū tenor per duos testes probari potest 167. num. 7. & num. 8. vbi quomodo procedat.

Etiam Guarentigiatum instrumentū potest probari per duos testes, cū declaratione 168. num. 10

Productio testium, probantium tenorem instrumenti deperditū ita probat, sicut ipsius instrumenti productio, cum declaratione 168. sub num. 10

Vbi constat de instrumento solum ex dictis testium, tunc non concurrat etiā beneficium summarie cognitionis & executionis paratæ sicut in instrumento ipso 168. sub num. 10

Testes solum deponentes de perditione instrumenti, nec simul probātes de tenore, vel veritate contentorum in eo, nihil faciunt 168. num. 11

Testes deponentes de instrumento amisso, eiusque tenore, non tamen etiā de veritate contentorum, faciunt tantum semiplenam probationem 169. num. 12. vbi exemplum.

Testes deponentes de amissione, tenore & veritate contentorum, instrumenti, plenè probant 169. num. 13

Testes deponentes super tenore, & amissione scripturæ, nō probant ipsum fa-

ctum, sed instrumentum continēs & probans ipsum factum 169. num. 14

Testibus probantibus amissionem instrumenti, hoc sufficit ad hoc, vt possit deferri iuramentum suppletorium 170. n. 15. cum limitatione ibid.

Dicens instrumentum publicū, vel scripturā publicam amissam, quæ probari debeant, vt legitimè possit constare de contentis eius 170. num. 16. & 17

Instrumento amisso nō est opus, quod testes dicant de tenore, quando cōstat, aduersarium subtraxisse mihi instrumentū. Stabitur enim iuramento meo de tenore 175. num. 30

An stet iuramento eius, qui dicit, se instrumentū amisisse, remissuè 175. n. 32

Testes dicentes, se credere instrumentum esse perditum, non probant instrumenti deperditū tenorem 175. num. 33

Quando instrumentum non est perditum, & materia exigit scripturam, eius tenor non potest probari per testes 176. n. 34

Quando contractus ex dispositione legis vel hominis requirit scripturam, tunc si scriptura est perditā, debet probari per quinque testes 176. num. 35

Qui per testes vult probare tenorē instrumenti amissi, cautus esse debet, vt in capitulo ponat diem & locum instrumenti 180. num. 50

Testes deponentes super tenore & amissione scripturæ, debent esse viri boni, idonei, & periti defectus instrumenti 171. num. 18. & nu. 19. vbi contrarium & pag. 172. num. 20. vbi declaratur.

Testis illiteratus productus sup instrumento amisso, dicens se vidisse instrumentū, in quo cōtinebatur refutatio, vel quid simile, non probat 172. num. 21

Testes plures deponentes, se vidisse instrumentum talis tenoris, solenne, & manu talis notarii, plene probant eius tenorē concurrentibus tribus, & c. 127. num. 22. Secus est in notariis pluribus ibid. nu. 23

Quid de Testibus deponentibus de amissi instrumenti tenore notandum sit, quando videlicet testes interfuerunt, vel non interfuerunt confectioni instrumenti perditū 173. num. 25

Quando materia instrumenti perditū probari potest per testes, qui interfuerunt gestis contentis in instrumento, tunc non est necesse, vt dicant de amissione, nec de tenore

tenore instrumenti, dummodo de materia sufficienter loquantur 174.num.26.& num.seq. vbi declaratur.

Instrumentum solenne regulariter præfertur Apochæ confessatæ. Fallit in casu 194.num.12

Non creditur pluribus instrumentis ab vno notario confectis 256.num.6

Inuestitura.

Inuestituræ instrumento amisso possunt ad probationem tenoris instrumenti testes produci, qui interfuerunt in instrumento 179.num.46

Inuestitura etiam per testes extraneos probari potest, si breue testatum fuerit amissum 179.num.47

Iudex.

Iudices omni suspicione carere debent pag.12.num.20

Suspicio, quæ reddit iudicem suspectum, reddit etiam suspectum testem, & eius testimonium pag.12.num.20

Maiores suspicio requiritur ad repellendum testem, quam ad repellendum seu recusandum iudicem pag.12.num.20

Qui in causa aliqua dixit testimonium, repelli potest à iudicando. Sed tamen testimonium eius nihilominus valet 93.num.25.ad finem.

Non statuit dicto iudicis de gestis coram se, 206.num.4.& num.5.& 6.vbi quomodo procedat.

Iudex qui ut vir bonus, iudicandi arbitrium habuit, lata per eum sententia, non potest super æquitate vel iniquitate testimonium ferre 207.num.8

Iudices durante eorum officio, testimonium dicere non possunt 208.num.11.& 12.vbi ratio.

Iudex testis non potest, etiam in ea causa, in qua sententia diceretur nulla ex defectu alicuius solennitatis 209.num.15. cū declaratione ibid.

Non creditur iudicibus asserentibus, se ob pecuniam sententiam tulisse 209.num.16.

Etiam plures iudices non possunt super iustificatione suæ sententiæ testimonium ferre 209.num.18

Testimonium vnus solius iudicis non valet 210.n.19. Fallit si habeas contestes.

Si iudex nondum deuenisset ad sententiam, quia fuit recusatus, vel instantia perit, hoc casu poterit esse testis: Declaratur 211.num.23

Si iudex examinaretur, non ut plenè probaret, sed ut alium iudicem instrueret, admittendus esset 212.num.24.

Qui fuit iudex in vna causa, potest esse testis in eadem, si tractatur coram alio aliter quam per appellationem, declaratur 212.num.25

Iudex productus non ut testificaretur viua voce, sed ad solennizandum instrumentum de gestis coram eo, non erit reiciendus 212.num.26

Iudex consentientibus ambabus partibus, testimonium dicere potest 213.n.27

Iudex productus ad declarandum id, quod obscurè dixit in sententia, audiendus est, declaratur 213.num.28

Iudices possunt esse testes, quando per eorum testimonium nemini fieret præiudicium 214.num.31

Iudicis contra seipsum deponentis testimonium efficax est. Declaratur 214.n.32

Iudex testis esse potest super eo, ex quo ei neq; laus, neq; vituperium de gestis per eum attribui posset 214.num.33

Iudices ad testimonium non admittuntur, si agitur de eo, quod ad causam principalem ipsamq; sententiam tuendam pertinet 215.num.35

Iudex non potest esse testis in causa appellationis, quo ad merita causæ: secus est, si producat in testem super processu 216.num.36.& 37

Iudex potest produci in testem super declaratione animi sui, sed dictum eius tantum vnus, non valet 216.sub num.36. Secus est in pluribus iudicibus. ibid.

Iudex potest esse testis in ea causa, in qua nunquam fuit iudex 216.num.38

Iudex in sua sententia dicens, secundum meam conscientiam ita iudico, nihil agit 223.num.8

Iudex non potest in causa appellationis in testimonium produci ab ea parte, pro qua sententia lata est in prima instantia 237.num.6. Secus est in altera parte, contra quam iudicauit, tunc enim admittitur ibid.num.8

Iudex pecunia corruptus iniustitiā faciens, vel iustum omittens, committit crimen Baratarie 327.in princ.

Iudicis delictum, quod perpetratum dicitur probari debet testibus idoneis, documentis, indiciis indubitatis, vel per confessionem 328.num.17

Ad probandum delictum iudicis commissum in officio, sufficit semiplena probatio cum iuramento 328. num. 1. vbi ponitur ratio.

Iuramentum.

Vbicunq; quis accedit ad actum, præstando iuramentum, dicitur ad illum deliberatè accedere, pag. 12. num. 18

Iuramentum testis est de veritate dicenda pag. 4. in princ.

Iuramentum suppletoriū non videtur deferri posse actori 35. num. 4

Qui solitus est iurare, nō debet admitti ad dicendum testimonium, & si admittatur, modica ei fides adhibetur 340. numero 7

Iustitia.

Iustitia partis ex defectu testium perire non debet 185. in princ.

L

Legatarius

Legatarii sunt de iis personis, quæ ratione affectionis pro suspectis habentur in dicendo testimonio 106. num. 12

Leno.

Lenones admittuntur ad testificandū de gestis in Barataria 329. num. 16. vbi ponitur ratio.

Lex.

L. Sciendum. ff. de usuris, intellectus 159. numero 18

Intell. l. ult. ff. de Testibus 92. num. 22

Intell. l. si qui adulterii. C. ad leg. Iul. de adulter. 59. num. 14

Libellus.

Libellus non potest probari per testes 34. num. 4

Si libellus in scriptis, productus amissus fuerit, tunc id quod in eo continebatur, probari poterit per testes 177. num. 41. vbi declaratur.

Literæ.

Literis amissis tenor earum potest probari per testes 166. num. 5

Lusor.

Lusores repelluntur à testimonio 340. num. 3. & pag. 341. num. 9. & 10. dum tamē probentur tales esse, idem est in causa matrimoniali ibid. num. 11

M

Mala mens.

Testes deponentes affirmatiuè de male alicuius, videntur potius iudicari quàm deponere, ideoq; possunt repro-

bari tanquam suspecti 141. num. 28

Maior.

Maiores factus testificans de his quæ vidit in pupillari ætate. De hoc supra in verbo, adultus.

Maiores.

Maiores & antiquiores æquiparari videntur 259. num. 16

Maritus, uxor.

Mariti quidam, qui nimis ardent, magis solent expauescere & timere minas uxorum suarum, quàm probatissimorum virorum 148. circa medium, sub num. 1.

Mater.

Mater puellæ potest esse testis pro matrimonio aduersus nobilem accusatū caput amore puellæ 27. ante num. 18

Matrimonialis causa.

In causa matrimoniali admittitur testimonium de auditu, ad probandum metū 275. num. 71

Matrimonium.

Quo ad validitatem matrimonii creditur testi deponenti se audiuisse, virū & mulierem protulisse verba apta ad contrahendum matrimonium, seq; eos ex notis vocibus eorum cognouisse 311. num. 45. & seq. Secus est quo ad matrimonium dissoluendum ibid. & num. 47. & pag. 317. num. 70

Ad matrimonium dirimendum non admittitur testimonium de auditu, etiam in antiquis 292. sub num. 48

Matrimonium probatur contractum per testes deponentes se audiuisse verba ad contrahendum matrimonium apta proferri ab iis, quorū voces notas habuerint, licet contrahentes non viderint 37. num. 3

Matthesilanus.

Matthesila: in sing. 117. declaratur pag. 58. num. 13. & pag. 59

Memoria.

Memoriam facti operis extate probatur per duos testes dicentes, se audiuisse à Titio, quod viderit opus fieri 260. num. 20

Mendacium.

Qui solitus est mentiri, etiam sine alterius iactura, nō debet admitti ad testimonium dicendum, & si admittatur, modica ei fides adhibetur 340. num. 7

Menochius.

Menochius vir doctissimus, perspicacisq; ingenii, & acris iudicii commendatur 336. num. 28.

Metus

Metus.

In probando metu in causa matrimoniali admittitur testimonium de auditu 275. num. 71

Metus quo ad probationem matrimonii probatur per testes deponentes de auditu proprio, & habentes contrahentium voces notas, licet eos non viderint: secus vero est quo ad rescissionem matrimonii 309. num. 35

Monachus.

Monachi testes esse possunt, quando conuentus ipse & Abbas eorum, vterque per se procuratorem constituit 17. num. 6. vbi ponitur ratio.

Monachis cum suo Abbate simul in instrumēto attestantibus, se nomine monasterii consecutos esse legatum pag. 18. num. 10

Munimentum.

Munimenta dicuntur, quibus causa munitur pag. 8. num. 9

Munimentorum appellatione veniunt etiam testes, limitatur duob. modis pag. 8. num. 9

Mutuum.

Mutuum non probatur per testem deponentem de auditu eius, cuius causa propria est 239. num. 32

*N.**Negans, Negatiua.*

Negans, adde supra Affirmans.

Negantibus etiam plurib. numero, non sic creditur, sic vt affirmantibus 134. n. 7

Negantibus seu negatiuam deponentibus, etiam si digniores sint, non tantum creditur, quantum affirmantibus 134. n. 8

Plures testes negantes dicentes verisimilia, præferuntur pauciorib. affirmantibus 135. num. 10

Negantibus testibus plus creditur, quam affirmantibus, in casibus notatis pag. 135. à num. 10. vsq; ad num. 25

Testes rei meliores & grauiore, deponentes pro negatiua, contra actorem magis probant, quam deponentes pro affirmatiua 136. num. 12

Negatiua, quæ non est coarctata loco & tempore, non cadit sub sensum testis 136. num. 13

Negatiua coarctata loco & tempore, cadit in sensum testis, & potest probari 136. num. 13. & 14. vbi ponitur ratio.

Negatiua quo pacto coarctetur loco &

tempore, remissive 137. num. 15

Si negatio testis habeat simul coniunctam affirmatiuam, fide digna est 137. n. 16

Testium depositio super negatiua coarctata loco & tempore, & habente in se affirmatiuam expressam, valida est 137. sub nu. 11. 16

Testis deponens negatiuam in vno, & affirmatiuam in altero, probat 138. ante num. 17

Negantes de peritia suæ artis, probant 138. num. 17. & 18

In causis criminalib. plus creditur negantibus, quam affirmantibus 138. num. 19

Probationibus super negatiua maior fides habetur, quam affirmatiuis, in casibus in quibus affirmatiua plene probata non sit 139. num. 20

Testes negantes, reddētes causam suæ depositionis, magis probant, quam affirmantes sine causa. 139. nu. 21

Si testes negantes deponunt de ea re, quæ potest cadere in sensum, stabitur eorum testimonio 140. num. 22

Testes astruentes negatiuam, quæ habeat præsumptionem iuris pro se, suspecti non sunt 140. num. 23

Teste tantum duo pro affirmatiua deponente, duob. autē pro negatiua deponentib. magis credendum negantib. 140. n. 25

Negatiua vniuersalis potentior est & magis negat, quam affirmatiua affirmet 140. num. 25

Ni fallor.

Dictum testis, ni fallor, non vitatur vel redditur dubium 222. num. 6. & num. 7. vbi hoc controuertitur.

Notarius.

Notarius à teste quid differat pag. 5. num. 3

Notarius est loco testis pag. 5. num. 3

Notarius & testis æquiparantur pag. 5. num. 4

Si notarii de exemplato instrumento attestarentur, se vidisse & legisse aliquod instrumentum, quod amissum dicitur, eis non crederetur 173. num. 23. Diuersum est in testib. ibid.

Notarius rogari non potest nisi de his, quæ sunt inter partes 173. num. 24

Nox.

Tenebræ noctis aptiores sunt ad committendum malum quam lux 62. nu. 21

Nocte vagatur adulter 62. num. 21

Turpe est ac infame, masculum & fœminam noctis tempore, præsertim in secretis & abditis locis simul esse 62. numero 21

Qui malè agit, odit lucem ibid.

Actus nocturnus in se doli & fraudis præsumptionem habet 62. sub num. 21

Contra eos, qui clandestinè quid agunt tempore suspecto, adeò præsumitur, ut eis non parcatur, licet sint minores, milites, mulieres, aut rustici, etiam si tractent de damno vitando 62. num. 21. in fine.

Numeratio.

Duobus testibus deponentibus, se interfuisse numerationi factæ, magis creditur, quam tertio dicenti, se non vidisse numerationem.

Nuncius.

Nunciorum relationi regulariter creditur, si referant de his, quæ ad illorum officium proprie pertinent 333. num. 19. ubi exemplum & declaratio. Quæ ex hoc inferantur & colligantur, remissive pag. 334. num. 20

Nuncii testimonium nullam facit fidem in iudicio, tam in separatis à suo officio, quam in coniunctis 334. num. 21. ubi exempla cum ratione. De consuetudine observatur contrarium ibid. num. 23

Nunciis publicis & generalibus creditur in suis relationibus, quod citauerint, de commissione iudicis, licet aliter commissio ex actis non appareat 334 sub numero 13

Consuetudine induci potest, ut nunciorum relationibus credatur, quo ad probandam commissionem 335. ante numer. 24

Nuncio referenti creditur, quo ad executionem citationis, non quo ad probandam commissionem 335. num. 24

Nuncio tantum creditur de suo actu, non de alieno ad suum officium non pertinente 335. num. 25

Nuncio non creditur etiam in iis, quæ dependent & sequuntur ex suo officio. Sed hoc est cōtrouersum 335. num. 26. & seq. ubi traditur conciliatio. & num. 28. ubi, quod hoc relinquatur arbitrio iudicis.

Nuncio referenti, se ab illo, quem citauit, verberibus vel alia iniuria affectum esse, non creditur, nisi aliter hoc probet 363. num. 29. Arbitrio tamen iudicis hoc committitur ibid.

Non creditur nuncio dicenti, se ab aliquo impeditum fuisse, ne mandata sibi exequeretur 336. numero 30. ubi exemplum.

Nuncio creditur in his, quæ ad officium suum pertinent, dummodo is sit nuncius publicus & iuratus 337. num. 31

Non est necesse, ut nuncius publicus in quolibet actu iuret, sed satis est, ipsum in principio iurasse 337. num. 33

Soli nuncio non creditur, quando versatur graue præiudicium. Secus est, si ageretur de minimo præiudicio 337. numero 34

Nuncio tantum creditur in his, quæ sunt illi à iudice commissæ, & ex eius quoque officio dependent, non etiam in aliis 337

Non crederetur nuncio illaudatæ vitæ, vel ob aliam causam suspecto, si persona citati esset valde honesta 338. num. 37

Non creditur nuncio, si citatus negans se citatum, posset id apertis documentis vel præsumptionibus probare 338. numero 38

Si nuncii relatio non conuenit actis scriptis per notarium, non nuncio sed actis potius crederetur 338. num. 39

Nutrix.

Nutrix est de iis personis, quæ ratione affectionis pro suspectis habentur in dicendo testimonio 106. num. 13

O.

Oculati testes, infra in ver'o

Visus.

Oculus.

Oculis magis credendum quam auribus. *Sehen gehet vor hören* 242. num. 7

Officialis.

Officialibus creditur denunciantibus leuia crimina, pag. 27. num. 18

Officiales, qui solent denunciare vel accusare leuia delicta, possunt esse testes contra accusatum 27. num. 18. controvertitur, ut ibi.

Originale.

Non debet plus credi copiarum quam originali 237. num. 25

Osculum.

Oscula & amplexationes sunt actus propinqui ad actum venereum 63. num. 22. Adde num. seq. ubi de clerico osculante & amplexante mulierem.

Papa.

P

Papa.

Papa est testis auritus, dū dicit, ad aures nostras peruenit 242. num. 8

Parentela.

Dedecus, quod incurrit, vnus de parentela, concernit omnes de parētela 121. ante num. 41. Et pag. 122. circa principiu verſ. Et ratio est &c.

Testimonium de auditu ad probandā parentelam, etiam in iis casibus, in quibus ea probatio ſufficit, probat tantum in parentela rectæ lineæ, &c. 273. num. 59

In probanda parentela testes de auditu deponentes debent eſſe perſonæ graues & honeſtæ, &c. 269. nu. 46. & pag. 272. nu. 56. & ſeq.

Pater.

Pater eſt de iis perſonis, quæ ratione affectionis pro ſuſpectis habentur in dicendo testimonio 106. nu. 14. & pag. 108. num. 21

Patria.

Si contentio eſſet inter patriam & patrem, tunc filius in ea cauſa poſſet eſſe teſtis inter vtrumq; , vel pro patria ſeu Republica: vel pro patre 111. nu. 33. in fine.

Patrinus.

Patrinus eſt de iis perſonis, quæ ratione affectionis pro ſuſpectis habentur in dicendo testimonio 106. num. 15

Perditio.

Vide ſupra Amiſſio.

Periti in arte.

Periti in arte creditur, etiam ſi negatiue deponerent 128. nu. 17. & 18

Pestis.

Tempore peſtis mortui non inſpiciuntur, ſed fugiuntur & penuria eſt perſonarum, ita, vt tunc teſtes, qui de viſu deponere poſſint, facile non reperiuntur 275. num. 68

In teſtamento tempore peſtis non valet teſtimoniū de auditu proprio 314. nu. 59

Poſſeſſio.

Poſſeſſio non per auditum, ſed per viſum percipitur 295. num. 14. & pag. 290. num. 43. pag. 291. nu. 47. & pag. 297. nu. 20. & pag. 299. num. 30

Poſſeſſorium & petitorium.

Teſtis qui iurauit dicere veritatem ſuper poſſeſſorio, interrogari non poſſet ſuper proprietate 96. num. 29. in fine.

In poſſeſſorio ſufficit teſtimonium de auditu 277. num. 79

Prælatuſ.

Prælatuſ in cauſa Eccleſiæ ſuæ, quo ad bona menſalia, repellitur à teſtimonio 15. num. 2. vbi ponitur ratio.

Fallit ſi cauſa ſit ex bonis communibus Eccleſiæ d. num. 2. in fine.

Prælatuſ conſtituens procuratorē per ſe, non poſſet eſſe teſtis pro Eccleſia. procedit in prælato ſeculari, non in regulari 16. num. 4

Prælatuſ Regularis non videtur habere vſum fructum in bonis Eccleſiæ, ſicut ſecularis 16. num. 4

Præſens præſentia.

Sæpè quis eſt præſens cōtractui, & tamē non intelligit quid agatur vel dicatur 315. num. 65

Teſtis deponens de præſentia an contrarietur deponēti de abſētia 21. in medio.

Præſumptio.

Præſumptio hominis non eſt eiſ effi-
caciæ, cuiuſ eſt præſumptio iuris, vel violenta 249. ſub num. 4

Habens qualem qualem præſumptionem pro ſe, obtinebit in caſu, vbi probationes ab vtraque parte aliāſ eſſent pares. Eſtq; notabilis effectus 250. num. 5

Præſumptio violenta ſufficit ad condemnandum in cauſa criminali, quando ſcilicet à iure approbata eſt 59. in princ. vbi declaratur.

Præſumptiones violentę in cauſa adulterii approbantur à iure 59. num. 14

Præſumptio fortior elidit debiliorem 102. num. 45. in fine.

Priuilegium.

Ad probationem, priuilegii amiſſi, requiritur inter cetera, vt teſtes probent priuilegium illud fuiſſe amiſſum abſq; vitio 180. num. 48

Teſtes probantes, ſe vidiffē priuilegiū talis tenoris, non probant priuilegium, niſi cōcurrentibus aliquibus, &c. 180. nu. 49

Volens per teſtes probare tenorem priuilegii amiſſi, cautus eſſe debet, vt in capitulo ponat diem & locū instrumenti 180. num. 50

Probatio.

Virtus probationis nihil aliud eſt, niſi mouere mentem iudicis ad opinandum, ita fuiſſe verum 266. ſub num. 38

Probatio quæ ſit per teſtes, cæteris omnibus validior eſt & dignior. pag. 14. num. 30

Probatio ambigua debet interpretari contra producentem, & non releuat 151. num. 6

Fallit, si talis probatio sit in quolibet intellectu conclusiua ad intentionem probantis, ibid.

Probatio dubia non releuat probantē 223. num. 7.

Probatio æquiuoca interpretationem accipit contra probantem 159. num. 15

Probatio dubia, quæ est verificabilis & conclusiua in quolibet intellectu, quo ad intentum probantis, prodest probanti, ut pro eo sit ferenda sententia 146. num. 3

In iis, quæ sunt difficilis probationis, testes debent dicti sui cōcludentem rationem ex sensu reddere 53. numero 2

In probationibus extraordinariis testes debēt esse omni exceptione maiores 247. numero 17. & pag. 269. numero 47

Procurator.

Procurator est de iis personis, quæ ratione affectionis pro suspectis habentur in dicendo testimonio 107. numero 16

Procurator non repellitur à testimonio in causa, quam non agitat, licet prohibeatur in alia, in qua præstat patrocinium 91. numero 21. in fine.

Vbi ex facto vel omisso non resultat vituperium vel honor procuratori, tunc poterit produci in testem, etiam ab eo, cuius fuit procurator, si scilicet producat in alia instantia, in qua nō sit procurator 111. numero 42

Procurator nō potest esse testis in causa appellationis, pro ea parte, pro qua lata fuit sententia 231. num. 6. secus est, si produceretur testis ab altera parte, contra quam lata fuit sententia ibid. num. 8.

Producens. adde supra Aduersæ partis testes.

Intentio producentis testes, debet clare, dilucidè & explicitè probari 151. num. 7. & 8

Producens testes nihil eis obicere potest 51. numero 6

Testis vnicus contra producentē probat 276. num. 75. Ampliatur 1. ut procedat in teste à fisco producto ibid. num. 76

Ampliatur 2. ut procedat in criminalibus ibid. numero 77

Prohibitorium.

Prohibitorium dicitur id, cuius Regu-

la est permissiua pag. 8. num. 10

Proxenetæ.

Proxenetæ est de iis personis, quæ ratione affectionis pro suspectis habentur in dicendo testimonio 107. num. 17

Pubertas.

Pubertati proximus dicitur masculus, qui decimum annum cum dimidio, femina vero, quæ nonum & dimidium annum attingit 79. numero 9

Pudicitia. Impudicitia.

Ludus impudicitæ debet puniri 63. sub numero 27

Pupillus.

Pupillus iam factus pubes, an possit testimonium dicere de iis, quæ in pupillari ætate vidit 76. numero 2. De rationibus dubitandi & decidendi ibid. numero 3

Q

Quitanz.

Quitanz quid sit 191. in fine.

R

Rector.

Rectores possunt esse testes in omnibus illis casibus, in quibus Abbas testis esse potest pag. 19. numero 13

Res gesta.

Semper potest probari res gesta per testes, vel aliter 34. numero 5

Res venereæ.

Res venereæ, seu actus venerei, seu verba ista, in rebus venereis, quam significationem habeant 55. numero 5

S

Scena.

Prodeuntes in scenam propter præmium, sunt infames, & ideo testes esse nō possunt 224. in fine, numero 1. Quomodo procedat pag. 225. numero 2. & 3

Scientia.

Vera scientia habere non potest ex testimonio auditus alieni 244. sub num. 5

Scriptura. Adde supra Instrumentum.

Per scripturam memoria perpetuatur, maximè eius, qui interfuit facto 234. numero 11

Si cōtractus ex dispositione legis vel hominis exigit scripturam, tunc si scriptura est perdita, debet probari per quinque testes 176. numero 35

Quando scriptura est de substantia probationis, tunc actus probari potest per duos testes, probando amissionē, seu casum amissionis scripturæ 176

Id

Id, quod ab sui substantiam exigit scripturam, potest probari per testes, & quidē duos, si scriptura sit deperdita. 198. num. 2. & 3. & 4

Scriptura aliqua amissa, poterit omne id, quod in ea continebatur, probari per testes 177. num. 41. vbi declaratur.

In actibus requirentibus scripturam, si ea perdita sit, potest fieri probatio per testes deponentes de ipsa scriptura, & eius tenore 179. num. 45

Scriptura priuata non facit fidem pro scribente, qui est auctor scripturæ 238. numero 27

Sicut non creditur viuæ voci alicuius pro se, ita nec scripturæ eius in suum fauorem 238. numero 27

Sensus.

Per vnum sensum non probatur alius sensus 305. numero 19

Sententia.

Ad substantiam & validitatem sententiæ requiritur scriptura 199. numero 3

Sententia potest probari per testes 199. numero 3

Sententia diffinitiva non potest probari per testes 34. numero 4

Et si ad validitatem sententiæ requiratur scriptura, si tamen ea sit deperdita, potest probari per testes, & quidē duos 176. numero 36

Si sententia amissa fuerit in scriptis, tūc omne id, quod in ea continebatur, probari poterit per testes 177. num. 41. vbi declaratur.

Sententia in scriptis lata, si sit deperdita casu fortuito, potest eius tenor & amissio probari testes, dummodo sint legitimi & solennes 181. numero 51

Testes deponentes de tenore sententiæ perditæ probant, si dicant, quod legi audiuerunt, etiam si non dicant, quod viderunt 181. numero 52

Separatio thori.

Maritus ad separationem thori agere potest, si probaret, vxorem suam cum alio balneasse in vno lauacro 64. numero 26

Id separationem thori & amissionem dotis agi potest, si mulier passa fuerit, vel permiserit adulterii committendi causa, manus ad mammillas inferere 65. numero 27

Separatio thori peti potest, si mulier pernoctaret extra domum 62. numero 20

Simul.

Simul fieri dicitur illud, vbi cumq; ordo vel vicissitudo facti non permittit aliquid fieri simul, sed successiue 68. num. 34

Sollicitator.

Sollicitator est de iis personis, quæ ratione affectionis pro suspectis habentur in dicendo testimonio 107. numero 18

Spontè. Spontaneus.

Testes deponentes de spontanea voluntate, etiam si centum essent, nihil probant. & quæ sit ratio 188. num. 3. & 4

Stipulatio.

Stipulationem inter partes contractam esse, probatur per testes de auditu proprio, licet cortina fuerit in medio 316. numero 68

Suspectum.

Id quod oritur à suspecto, suspectum est 128. numero 12

T

Temerè.

Testis temerariè & non dolose deponens, non punitur poena falsi 312. num. 49

Tempus.

Natura non patitur, momenta temporum per corporeum sensum percipi 147. post numerum 1

Tenebræ. Vide supra

Nox.

Testamentum.

In testamento testes debent esse præsentés & videre testatorem 313. sub numero 52. Et pag. 314. numero 55. procedit etiam tempore pestis 314. num. 59

Si testamentum casu perditū sit, tunc, ne pereat ius ei, qui habuit illud testamentum, sufficit, quod duo testes, qui interfuerunt tempore confecti testamenti, deponent, testamentum fuisse factum 181. numero 53

Quando scriptura testamenti facta coram 7. testibus, est perdita, tunc duo testes superstités probando casum, probant etiam testamentum sic factum 181. numero 53

Per duos testes plenè probatur testamen-

tum amissum. etiam si sit quæstio de voluntate testatoris, non solum de solennitate 181. num. 54

Si duo testes testamentarii, deponentes distinctè & concludenter de testamento eiusq; tenore, sint valde periti, censetur sufficienter probatum testamentum, amissa eius imbreuitatura 182. num. 55

Tenor de periti Testamēti potest probare per duos testes Notarios, deponentes, se tenorem dicti testamenti legisse & intellexisse 168. num. 9

Testator.

Non est in facultate testatoris apponere, rogare vel approbare testem aliàs à lege prohibitum 204. num. 21

Ea quæ acta sunt à testatore probari possunt per testes dicentes se hoc audiuisse dici à testibus prioribus 273. num. 60

Testificatio. Adde infra, in verbo,

Testimonium.

Testificatio & Assertio differunt pag. 5. num. 6

Testificandi officium solum tendit ad veritatem detegendam pag. 6. in fine.

Testificandi officium necessariū magis est, quam officium iudicandi pag. 7. num. 3

Testificari est actus à lege inuentus, seu actus legitimus pag. 9. num. 11. & pag. 11. num. 16. & 17

Testificandi munus publicū est, & necessarium pag. 9. num. 12. & 13. & pag. 10. linea 10

Testificari est honor pag. 11. num. 15

Ad Testificandum ii potissimum sunt admittendi, qui negotia tractauerunt pag. 13. num. 25

Per Actum testificandi maius præiudicium inferri potest, quam per accusationem pag. 13. num. 26

A testificando fortius quis repellitur quam ab accusando pag. 13. num. 26

Testimonium. Adde supra in verbo

Testificatio.

Testimonium ferre est munus publicum pag. 10. num. 14

Testimoniorum vsus frequens & necessarius est pag. 6. in fine num. 1. & pag. 7. num. 2

Testimoniū & Testis quomodo differant pag. 4. num. 1

Testis dictum potest dici testimoniū, licet nullo iuramento prolato feratur pag. 4. num. 1

Testimoniorum appellatione, venit etiam dictum testiū de proprio sensu deponentium pag. 4. num. 1. in fine

Testimoniorum & testium præsentium auctoritas diuersa est pag. 4. num. 2

Testimonium ferre est dignitas & actus legitimus pag. 11. num. 16. & 17

Testimonium dicere cogitur quis etiam inuitus pag. 10. num. 14

Testis locus generalis.

Testium tractatus quinam scripserunt pag. 1. & 2

Testium appellatione continentur instrumenta pag. 3. num. 2

Testis appellatione non comprehenditur is, qui vel de credulitate, vel de auditu alterius testificatur 3. num. 3

Testis appellatio apud veteres latius patuit 3. num. 1

Ordo seu dispositio auctoris in hoc tractatu obseruatus 2

Testis & Notarius æquiparantur pag. 5. num. 4

Testis & Arbiter differunt pag. 5. numero 7

Testibus probantur, quæ non probantur per instrumenta pag. 6. num. 8

Testes & instrumenta æquiparantur pag. 6. num. 9

Testium vsus naturali ratione à Deo approbatus est pag. 7. num. 4

Testium vsus huc solum spectat, vt publicè profit omnibus ad tuendam veritatem aduersus mendacia malorum pag. 7. num. 4

Testes qui propriè dicantur pag. 7. num. 5

Testis quid sit, seu eius definitio pag. 7. num. 6

Testes vnde sic dicti pag. 7. num. 7

Testes an veniant appellatione instrumentorum vel documentorum pag. 8. num. 8

Testes an veniant appellatione munitum pag. 8. num. 9

Testium materia cōstitit in regula permissiua pag. 9. linea 3

Testis quilibet dicitur idoneus, qui non in specie prohibetur pag. 9. linea 4. & linea 13

Testium vsus nō inuentus propter bonum publicum, sed priuatum &c. reprobatum pag. 10. linea 6

Testem esse, & principalem in causa absurdum est 35. num. 3

Testes

Testes ad quem finem adhibeantur, pag. 14. num. 28

Testis sit de iurisdictione iudicis, corā quo testificatur pag. 14. num. 29

Testes loco instrumentorum habentur, pag. 14. num. 31

Testibus uti dicitur, qui eos producit 201 num. 11

Testis præsuntur considerate testimonium ferre, propter iuramentum præstitum, pag. 12. num. 18

Testium solennitas in dubio censetur esse probatoria, & non substantialis, pag. 12. num. 19

Testes omni suspicione carere debent pag. 12. num. 20

Suspicio, quæ reddit suspectum iudicem, reddit etiam suspectum testem pag. 12. num. 20

Maior suspicio requiritur ad repellendum testē, quā ad repellendum seu recusandum iudicem pag. 13. num. 20

Testes communiter sunt idiotæ, & nesciunt propriam verborum significationem pag. 13. num. 21

In testibus non præsuntur dolus, nisi probetur pag. 13. num. 22

Testium quidam sunt testamentarii, quidam instrumentarii, quidā sine aliqua confectione scripturæ, pag. 13. num. 23

Testis aliud esse debet quam pars, pag. 13. num. 24

Quod non potest probari per testes, potest tamen illis iurari pag. 14. num. 27

Testis officium est munus civile, & publicum merè personale, quomodo intelligatur pag. 16. num. 14

Testis probare debet id, quod ex suo visu & auditu scit 136. num. 14

Testes debent deponere de eo, quod verè sciunt 244. sub num. 5

Testis testificari debet de eo, quod novit, & quibus interfuit 294. num. 5

Quilibet de proprio sensu deponere debet, & de eo, quod gestum vel dictum est in præsentia sua 294. num. 4

Testis de sua non aliena scientia deponere debet 295. num. 17

Testis deponēs per eū sensum, per quē magis pcepit id, super quo deposuit, sufficienter probare censetur 305. num. 23

Testes interrogantur de crudelitate auditu & fama, ad præsumptionem, non ad probationem 248. num. 2

In teste consideratur qualitas seu conditio, quæ adest tempore, quo testimoniū dicit, non illa, quæ fuit prius 77. ante finē.

Testis inter utramq; partem debet esse medius, ad alterutram partium nō declinans 109. n. 24. & pag. 186. num. 2

Testis excusatur à pœna falsi, si deposuit per propriam scientiam de eo, quod perceperat ex auditu, & constat aliunde de veritate, & quæ sit ratio 312. num. 49

Testis, qua cautela possit repelli, ne testimonium eius contra me efficax esse possit pag. 32. num. 14

Testes Admissibiles.

Qui testes admittendi sint, & qui non tractatur pag. 46. in fin. & pag. 47. cū seq.

Qui pro aliquo non admittitur neque contra ipsum admitti debet 47. num. 3

Testium admissio vel receptio cessat, quando adest alia legitima & sufficiens probatio 47. num. 4

Qui suspicione carent, ad testimonium admittendi sunt 47. num. 2

Qui negocia tractauerūt, potissimum ad testificandū admittendi sunt 46. in fine.

Testes non admittuntur, quos temporū diuersitas simul interfuisse prohibuit. Declaratur 47. num. 5

Testis, qui recipi vel examinari nō debet, receptus vel examinatus non facit indicium 47. num. 6

Testes non admittendi etsi mille sint, nihil probant 48. num. 7

In causa ardua non admittitur testis, cuius fides aliqua ex parte diluitur 340. num. 5

Testis affirmans, supra Affirmans.

Testes concordantur.

An testes discordes in diuersis actibus, reducti ad concordiam probent, traditur pulchra distinctio 69. num. 35

Testes ad duplicem effectum reducuntur ad concordiam, ut vel probent, vel ut tantum euitent periurium 69. sub numero 35

Cautela, quod testes discordes in diuersis actibus ratione loci vel temporis, numquam possint ad concordiam reduci, etiam in probatione adulterii 69. numero 36

Sufficit, quod testes concordant in principali dicto, licet non concordent in causis dicti 262. num. 25

Testes instrumentarii.

Testes instrumentarii censentur approbati à partib. ita, vt eis defectus personæ obici non posset 204. num. 22. procedit quo ad personas, non quo ad dicta eorum ibid. num. 23

Testis iurat.

Testis ante suam depositionem iurare debet, & sine iuramento testimonium eius nihil valet 130. num. 17. in fine.

Testis negatiuam deponens. supra in verbo Negans, Negatiua.

Testes repetuntur.

Testium repetitio non conceditur in causa adulterii, si ciuilitè ageretur: secus si criminaliter ageretur, idq; propter non interrogatos testes de causa scientiæ 54. num. 3

Testes singulares.

Testes singulares circa eundem actum concordantes, licet sint diuersi in aliis, probant 44. in princ.

Testes non dicuntur singulares, qui viderunt successiue vnus post alium, per rimulam aliquem adulterantem 68. n. 34

Testis vnicus.

Testis partis aduersæ seu producentis, etiam vnico, creditur contra producentem 50. in fine & 51. nu. 3. Etiam si de credulitate tantum, vel solo auditu deponat ibid. num. 4. & 5

Vnicus testis integer facit indicium 348. nu. 3. Aliquando dicitur plene probare pag. 349. num. 3. vbi declaratur.

Tractatus.

Multa tractantur, quæ non perficiuntur, ideoq; non sufficit probare tractatum 217. num. 4

Transuersales, vide supra in verbo

Collaterales.

V

Valor.

Valor rei non probatur per testimonium de auditu alieno 299. num. 31

Plus creditur testi dicenti, rem valere ducenta, quam dicenti, eam valere centum, & non plus 133. num. 4

Vasallus.

Vasallus testis esse potest pro suo domino pag. 9. vers. ex prædicta doctrina.

Veneræ res.

Veneræ res quæ dicantur, vide supra in verbo, res Veneræ.

Verisimile.

Verisimiliora deponere dicuntur testes, qui dicunt consonantia iuri cõmuni 135. num. 11

Veritas.

Veritas super omnia amanda est pag. 6. in fine.

Vinum.

Vinum esse dulce, non probatur per testimonium auditus proprii 306. num. 25

Visus.

Sensus visus est generalis ad alios sensus 242. in princ. Et pag. 303. num. 10

Proprius visus & proprius auditus, sunt sensus nobiliores, & reddunt homines certiores 301. num. 2

Sensus auditus nõ excludit visum 303. sub num. 11

Oculis magis credendum quam auribus. *Sehen gehet vor hören* 242. num. 7

Oculatus testis præfertur decem auritis. vel plus valet vnus testis oculatus, quam decem auriti 242. num. 9

Magis incredulæ sunt hominibus aures, quam oculi 242. num. 10

Vitricus.

Vitricus est de iis personis, quæ ratione affectionis pro suspectis habentur in dicendo testimonio 108. num. 19

Voluntas, adde supra sponte, Spontaneus.

Vox.

Vox potest mutari, & alia ipsius loco subiici 304. num. 16. in fine.

Vox in infirmo facile alteratur 309. n. 38. Et pag. 314. num. 58. & 63

Voces à quibusdam facile possunt fingi & imitari 314. num. 56. Et pag. 315. n. 63.

Voces clamantium in magno rumore & tumultu, difficile est intelligere 307. num. 28

Voces acclamantium, an probentur per testes 307. num. 29

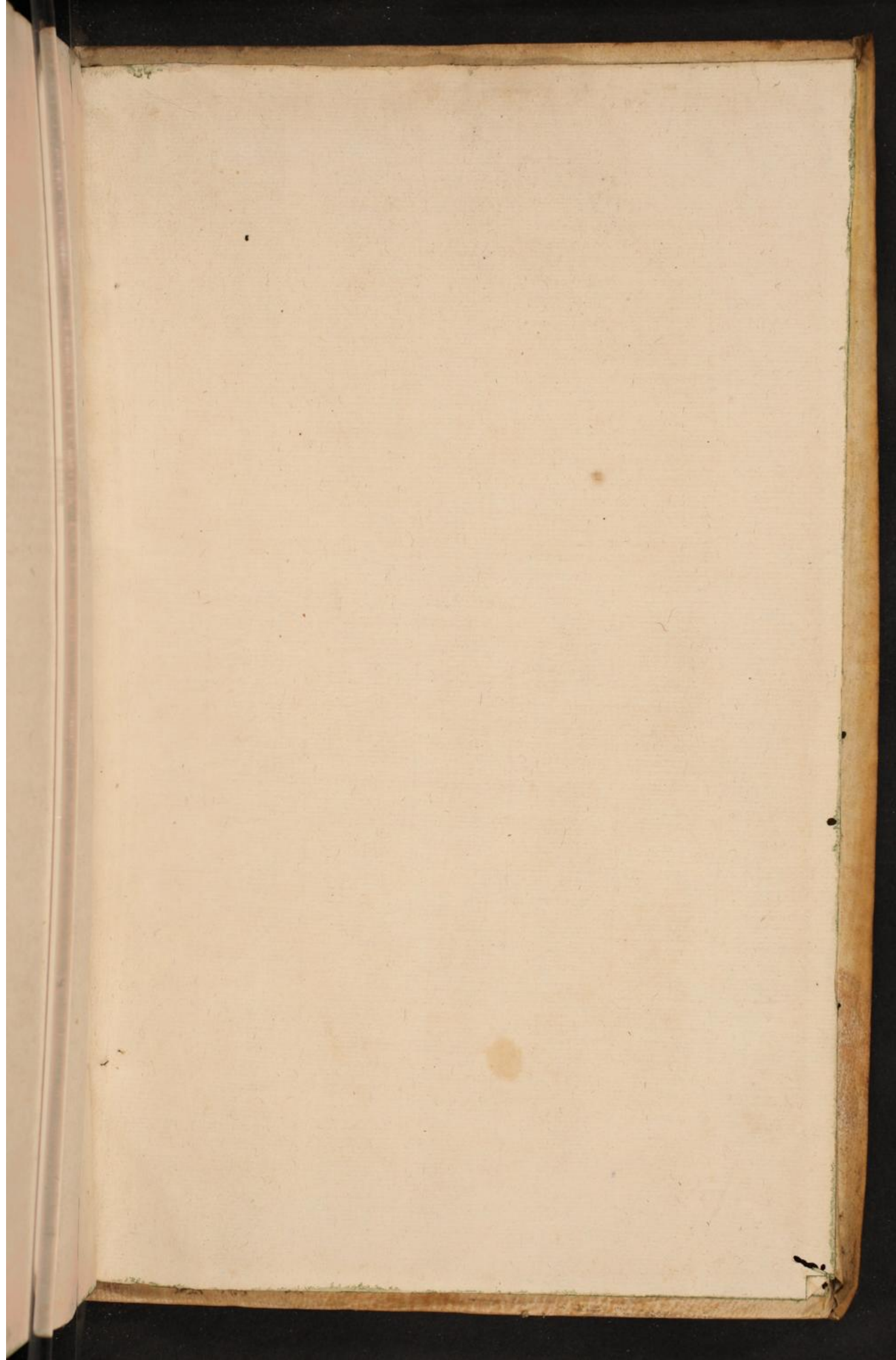
Aliquem habere notas voces alicuius, præsumitur ex domesticitate & vicinitate 310. num. 39

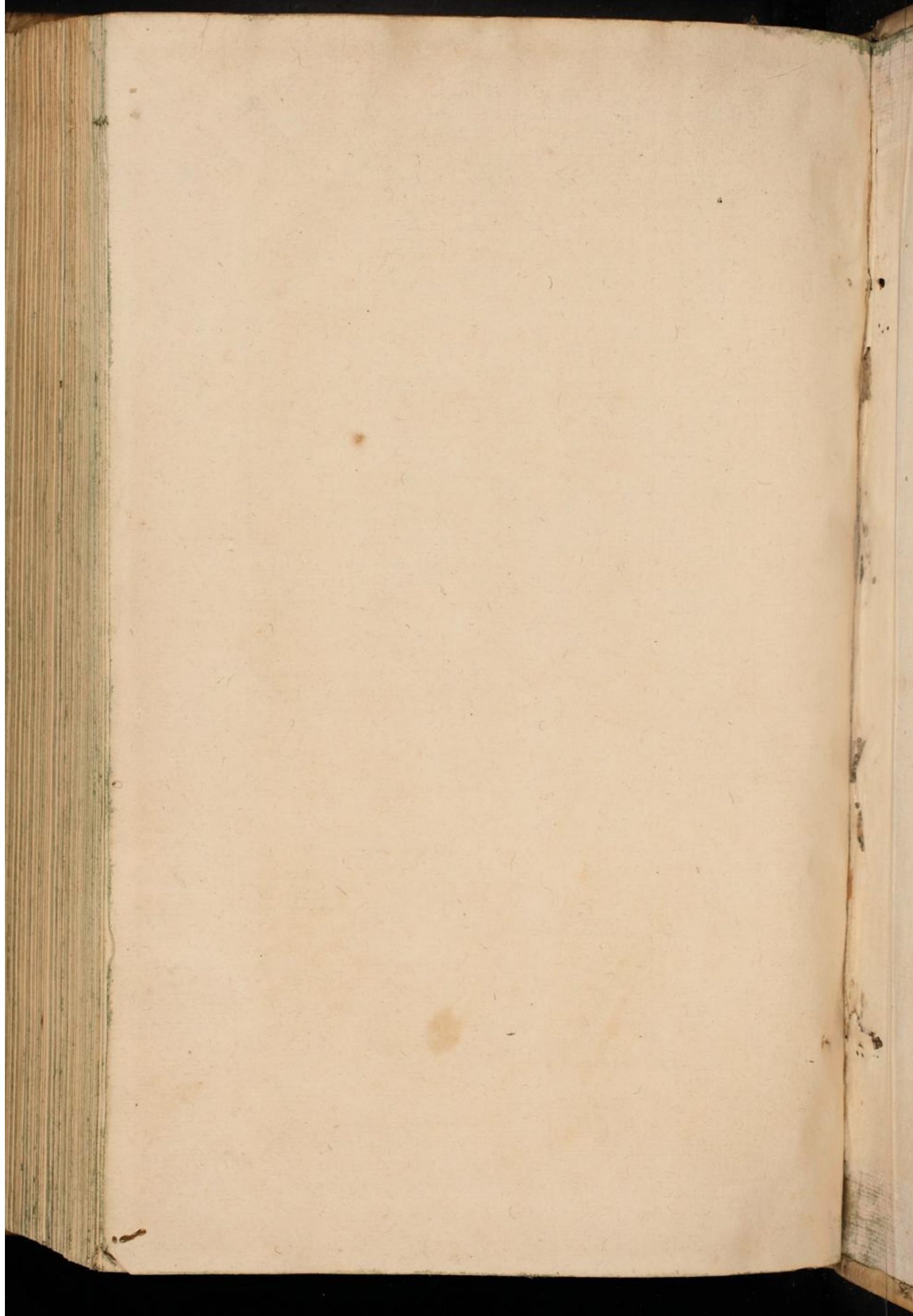
Vulneratio.

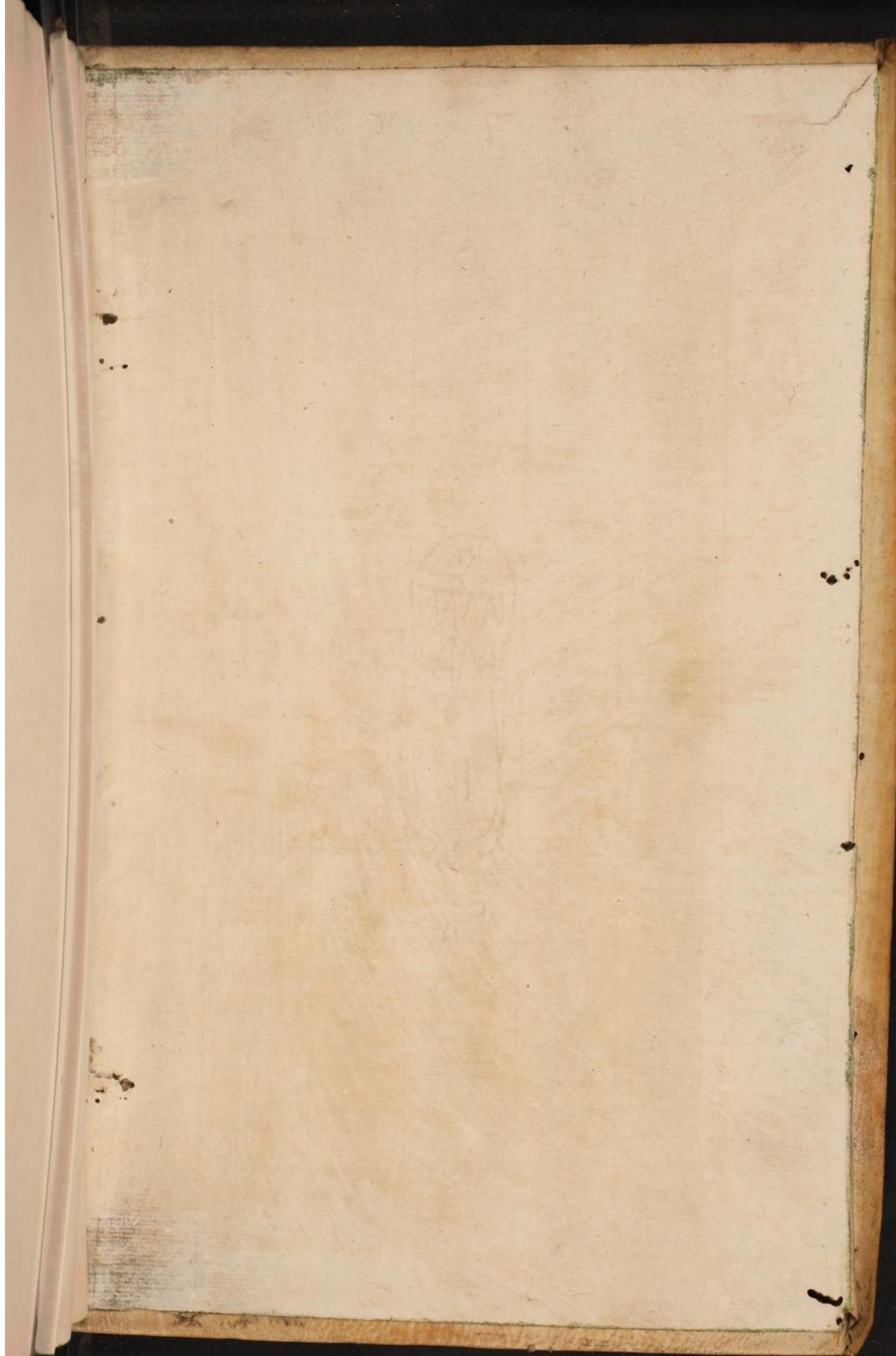
Testis deponens A. vulnerasse B. existentem in pximo cubili, asserens se audiuisse eorū voces, quas notas habeat, & sensisse ictus illatos, pbat vulnerationem 306. n. 27

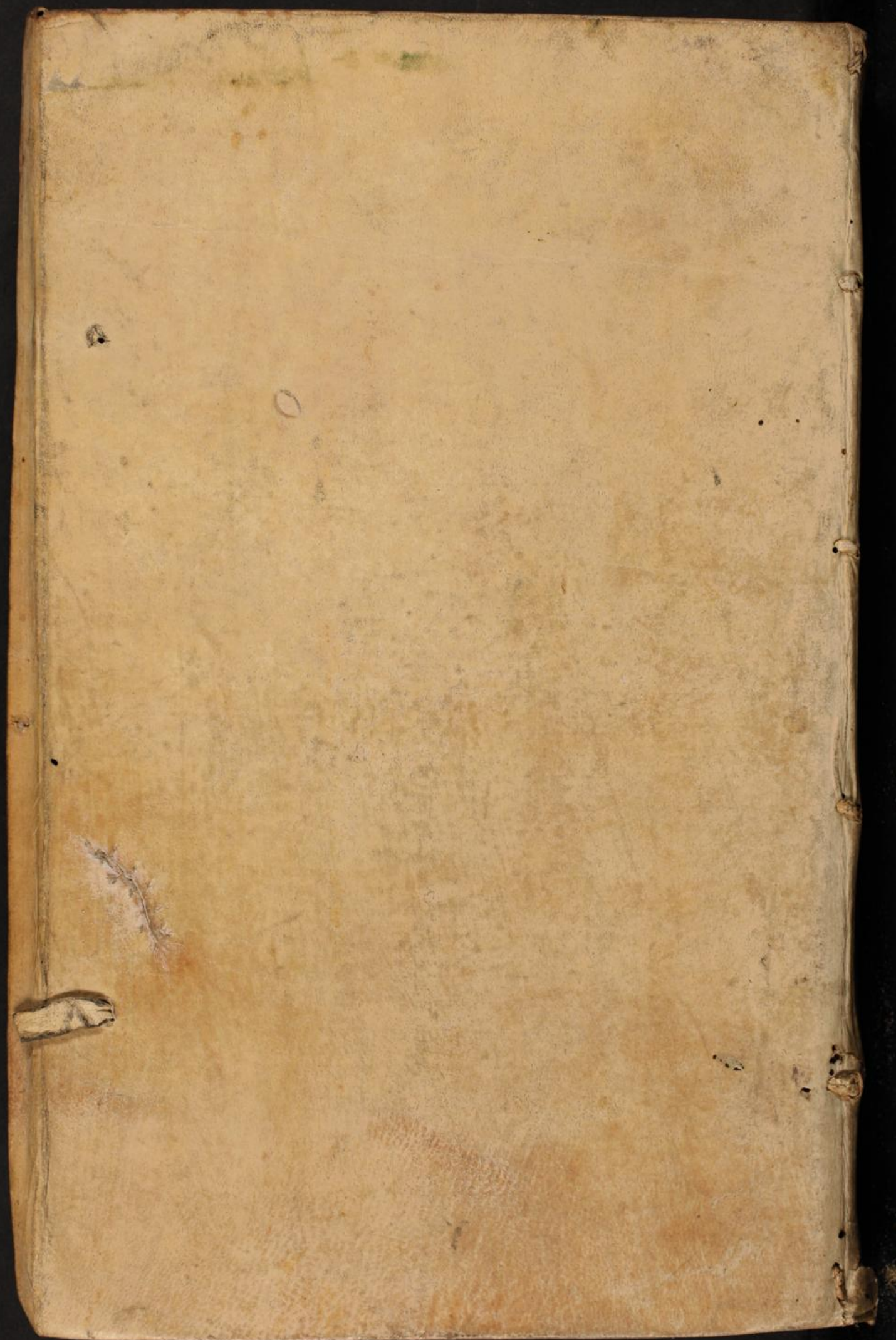
**Errata, quæ in hoc primo libro præter opinionem irrepperunt,
sic corrige.**

*Pagina 4. linea 26. lege, textu in d. l. 3. P. 5. lin. penult. lege, non testem. P. 8. lin. 28. lege, Iason in conf. pag. 111. lin. 6. lege, fa-
vis ea d. pag. lin. 12. pro sed lege, seu. P. 13. l. 13. De testamentariis. (est, u. non a sententia.) P. 17. l. 20. c. præsentium, P. 22. l.
l. 9. lege, ad quintam Decisionem ea d. pag. l. 17. ad quintam decisionem. P. 27. l. ult. rerum ablatarum. P. 31. lin. ante.
pen. l. Barbacius. P. 35. l. 16. lege, & adde, iuramentum in supplementum. P. 39. l. 4. & 5. ult. P. 41. l. 2. pro in lege, ei. P.
50. l. ult. ibi, solet adde, contra partem aduersam vel filium producentes. P. 52. l. 5. super quinto Decretalium. P. ead. l. 12.
De accusat. Decis. 3. pag. 37. l. P. 55. l. 27. De iudiciis. P. 57. l. 28. pro Marilege Marian. P. 58. l. 14. ead. P. l. 38. lege, sing. suo
117. P. 63. l. 14. erubuerunt. P. 66. l. 2. Marcus, ibid. lege, num. 2. & 3. ead. pag. lin. 13. & 14. lege sic. mentem. Ideoque etiam
corpore fuerit intacta, non tamen dicitur castè & honestè viuere, imò adultera dicitur. P. 67. l. 5. lege, verum esse possè.
ead. pag. lin. 29. pro & lege, & pag. 69. l. 26. probant. P. 71. l. 18. ibi in princ. adde, de Testibus. P. 75. lin. 12. lege Bursat. conf.
69. P. 78. l. antepen. lege, Refert & sequitur. P. 81. lin. 11. lege, editionem Lugdunensem. P. 83. lin. ult. lege, num. 3. P. 84.
l. 5. lege, quid pro quod. P. 85. conclusioni. P. 86. l. 5. lege, & adde, sic quoq; loquuntur in, & c. pag. ead. l. 21. delentur. P.
91. lin. 2. dele non, & lege, sic indistincte, & c. P. 92. lin. 18. adde & lege, quando in illa causa. P. 95. l. 28. lege, pag. 250. in
princ. & c. P. 103. lin. antepen. pro ubi, lege, ut. P. 107. l. 22. conf. 73. P. 109. lin. 12. depositione. P. 111. lin. 9. nulla fides. P.
118. l. 8. producenti. P. 132. l. 14. dele primum, esse, & lege, magis standum esse. P. 135. lin. 14. pro, Basiliensem, lege, Lugdu-
nensem ead. pag. lin. 23. conf. 68. P. 136. l. 27. & 28. pro col. 18. lege, num. 29. ver. sed tunc quarto. P. 137. lin. 3. allegando,
ibid. lin. 4. c. fin. in fine, extra pag. ead. l. 26. tribus testibus affirmantibus. P. 138. lin. 2. Aliud. P. 139. l. 20. lib. 1. com. P. 140.
l. 19. ibi, col. antepen. in fine, adde, num. 29. P. 149. l. 8. dele ad hoc. P. 152. lin. 3. dele, est. P. 156. lin. 2. c. 1. §. porro. P. 158.
l. 11. lege, num. 14. versic. non obstat. P. 160. lin. 2. ibi, 963. adde, incip. multum & c. P. 163. lin. 9. pro illos tres, lege, illum ter-
tium. P. 173. lin. 2. Cagnolus. P. 176. lin. 2. 1. pro alios, lege duos. P. 177. lin. 19. conclus. 32. P. 201. lin. 6. pro in, lege, ei. P.
210. l. 3. conclusionem. P. 211. lin. 14. nulquam. P. 234. lin. ult. pro sit, lege, sit. P. 237. lin. 28. conf. 152. num. 4. P. 238. lin. 5.
pro scribentis, lege, alicuius. P. 240. lin. 7. Huius loci materia. P. 244. lin. 15. & 17. Adde in margine duos num. 6. & 7.
Pag. 251. l. 19. pro nam, lege, num. P. 256. lin. 15. lege num. 16. P. 269. lin. 11. pro, quæquam, lege, quæque. P. 270. num. 52. in fi-
ne, dele illas duas ultimas lineas. P. 276. lin. 5. auditu seu fama. P. 288. l. 21. conf. 216. P. 291. lin. 19. Dominio. P. 294. lin. 6.
Fotens. P. 306. lin. ult. lege, num. 19. P. 311. lin. 10. pro sequitur, lege, seq; Pag. 314. lin. 12. quæst. 59. Pag. 324. lin. 2. lege, & di-
cetur. P. 326. lin. 8. Becu. P. 329. lin. 6. pro & lege, num. 5. & 6. P. 333. lin. 24. pro iudicet, lege, indicet. P. 344. lin. 8. & 9. lege
fol. 346.*

Historia Aem
de testib

Y
13700
fol.

140

y 13700
Fol.

